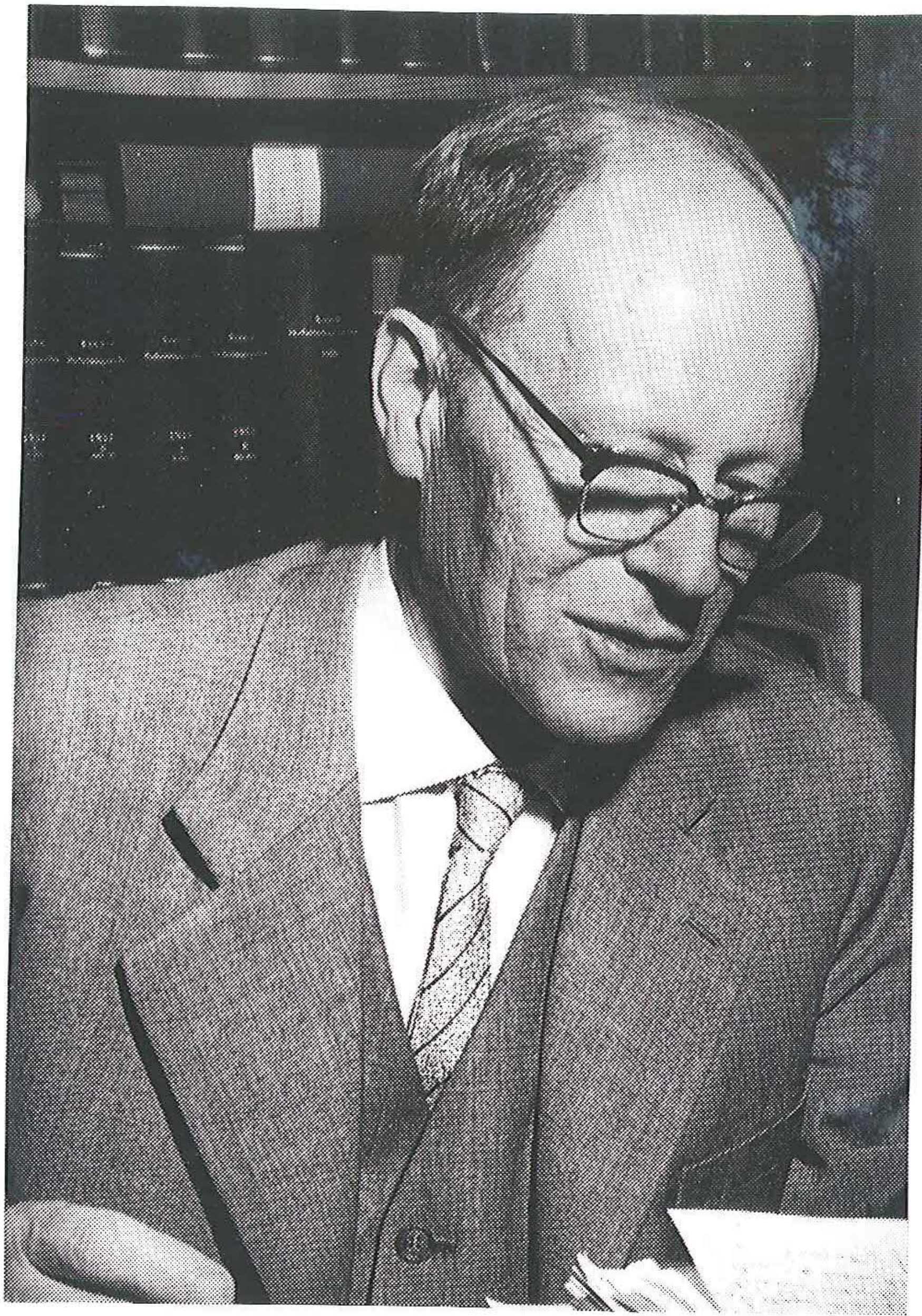

OLOF SJÖSTRAND
DEN FÖRSVUNNA TIDEN

Innehåll

	sida
Förord	1
Tidig barndom i Tofteryd	3
Barndom i Kånna 1895-1900	6
Ulricehamn 1901-04	12
Hemmet i Barnarp	20
Mitt gyllene skolor i Växjö 1904-05	24
Farbror Gustaf och faster Augusta. Folkes död....	31
Mina tre skolor i Linköping 1905-08.Realexamen ...	36
Mina tre gymnasieår i Linköping 1908-11	52
Mina första fyra upsalaår 1911-15	67
Exercistiden i Jönköping juni 1915-oktober 1916...	88
Tre upsalaterminer oktober 1916- mars 1918	99
Frivillig i Svenska Brigaden 1918	105
Mina tre sista studieår i Upsala 1918-21.....	134
Mitt första läsår i Örebro 1921-22	155
En kärlekshistoria, som ledde till förlovning	163
De två senare läsåren i Örebro 1922-24	164
De fem första åren i Göteborg 1924-29	181
Ny boplatz under fyra chalmersår 1929-33	197
Min utländska resa 1931	204
Ny bostad, tre nya chalmersår 1933-36	238
Ny bostad 1936. Chalmers blir teknisk högskola och tekniskt gymnasium. Andra världskriget utbryter.....	241
1940-46. Hemvärnet. Världskrigets slut	251
Slutord	262

Förord

Sommaren 1973 kunde jag ej ägna mig åt strängare studier på grund av en ögonsjukdom. Mitt dåliga hjärta tillät mig ej heller att arbeta i trädgården. Jag beslöt mig för att skriva en berättelse om mina femtio första levnadsår, ungefärligen motsvarande förra hälften av vårt sekel.

Egentligen hade jag tänkt mig en historiskt noggrann beskrivning, stödd på dagböcker, brev m.m. Men då jag skrev, märkte jag att alla personer började tala. Det blev en roman med ett stort persongalleri, från konungar och generaler till torpare och soldater.

Jag kommer från en egendomlig miljö, varken över- eller underklass eller kanske från båda. Son till en fattig prästman med 14 barn. Det fanns inga barnbidrag och inga statliga studieunderstöd eller lån. Vår fattigdom var tryckande.

På grund av omständigheternas spel blev jag som liten gosse upptagen först hos en provinsialläkare och sedan hos en läroverksadjunkt. Jag mötte sålunda flera olika miljöer i seklets början. Studentexamen 1911. Så kom min grosshandlare- och informatorsepok i Uppsala med fri kost och 30 kronor i månaden. Fil.mag. 1915, tämligen skuldfri. Därefter fick jag låna av min principal. Penningvärdet sjönk, och jag åsamkade mig betydande skulder men fick i gengäld njuta "matlagets" ljuvlighet. Fil.lic. 1921.

Jag var nationellt fostrad i alla dessa miljöer. Min exercistid med 50 öre om dagen var en av mina lyckligare upplevelser. Naturligtvis var jag med i finska befrielsekriget 1918. En ung man skulle i forna tider göra ett fälttåg och en utländsk resa. För min del blev det ett stipendium till Paris. Man var ej turistinpackad då utan färdades privat, träffade befolkningen och lärde sig grundligen känna kulturen och språket.

Ungdomstiden är för de flesta personer en svår period. Man vet ej, vem man är, vad man duger till, växlar mellan övermod och osäkerhet. Jag låter min dagbok tala. Det blir en bekännelseskraft. Annars sysslar jag ej så mycket med mig själv utan mest med mina miljöer.

Sedan kommer läraråren i Örebro med förlovning, giftermål och Jeremias i Tröstlösa. 1924 blev jag göteborgare vid Chalmers, fil.dr. 1930 och hemvärnsman 1940. Där sätter jag stopp. Det är ej meningen att skildra något "livsverk", vilket sker i de flesta levnadsberättelser.

Vår tid är historielös. Jag frågade den 6 november 1978 en mycket pigg sondotter: "Vad vet du om den 6 november?" - "Ingenting alls. Jo vänta, det handlar visst om en kulknapp." Grunda grundskolan, även kallad avgrundsskolan, ger inga fasta kunskaper. Man lär sig

ingenting om allting. "Den gamla tiden var bättre, fast den var sämre", sade någon. Visst var den sämre i materiellt avseende med stor allmän fattigdom- men andligen bättre. Ord som gudsfruktan, fosterlandskärlek, plikt, arbetsglädje, yrkesstolthet, ära, förnöjsamhet och tålamod kunde ännu nyttjas. "Utveckling via inveckling mot avveckling", sade min vän professor Arvid Hedvall. Min hustru säger: "Utveckling mot ett rättvisare samhälle, någon inveckling genom den offentliga sektorn och definitiv avveckling av det gamla ståndssamhället." Jag är delvis neutral och bara berättar om den icke blott svunna -utan för ungdomen helt försvunna - tiden.

Jag hade tänkt mig denna bok för skrivbordslådan. Jag skrev den med pennan i högsta hugg och för mitt nöjes skull. Vid ny genomläsning finner jag den fylld av historia och historier. Jag släpper den därför lös, särskilt med hänsyn till min fader, som var en mångfacetterad man, och min moder, som var en god, glad och självuppoffrande husmor i den äldre stilen. All dikt är fotad på verkligheten. Denna är, som bekant, ofta underbarare än dikten.

Göteborg den 1 januari 1979

Olof Sjöstrand

Tidig barndom i Tofteryd

Jag föddes den 17 augusti 1894 av fattiga och hederliga föräldrar. Min far, född 1857, var vicepastor i Tofteryd (nära Skillingaryd i Jönköpings län) och var av urgammal prästerlig släkt. Min mor, född Söderbom 1866, var av glasblåsarläkt från Kosta. Tre barn var redan födda inom detta äktenskap, Elsa i september 1890, Bertil i mars 1892 och Eva i augusti 1893, då jag tillkom som nummer fyra. Många gånger har jag i ansökningshandlingar och kataloger skrivit Tofteryd som min födelseort men aldrig varit där. År 1965 gjorde min hustru Bengta och jag ett besök på orten. Jag antecknar ur dagboken:

"Besök i Tofteryd den 3 juli 1965. Den 2 juli på kvällen ringde jag till kantor Joel Andersson, Tofteryd, Skillingaryd, och fick veta att Far och Mor under sin Tofterydstid, 1891 - 1/5 1895, bodde i Nåthult men ej i prästgården. Kyrkoherden Håkan Sjögren ville ej ha någon av sina många hjälpepräster boende hos sig. Han var vinterbadare och slog upp isen vintertid i den närbelägna sjön. Sedan fick han reumatism (hur hade det blivit, om han ej vinterbadat?) och hade många hjälpepräster allt till sin död 1896. Var på senare tid aldrig ute annat än när han efter parhästar åkte i vagn. Bengta och jag åkte hyrbil från Skillingaryd till Nåthult den 3 juli och träffade först Magnusson i Nåthult, gammal ungkarl (hade haft en broder, nu död), som bodde ihop med den nuvarande brukaren, likaledes ungkarl. Magnusson berättade om Far, att kyrkovärden hade lyckönskat honom till ett nytt tillskott till familjen (kanske var det jag? Bertil, Eva och jag var födda i Tofteryd), varvid Far sett litet tveksam ut. Kyrkovärden: "Det är dock en Guds gåva." Far: "Eller fans plåga." Magnusson mindes mycket väl broder Bertil. De brukade leka ihop, och ibland åt de hos varandra. Bertil kom en dag ut till Magnussons fader Johan, som gick och plöjde, knallade efter honom i plogfåran och sade: "Du Johan, tror du inte att Tilda har ärtevällingen kokt nu?" - Nästa ställe i Nåthult var Valter Gunnessons. Han bodde tillsammans med sin syster, hade varit gift men var nu skild. Systemen hade varit kokerska hos minister Prytz. De var nu i 60-årsåldern, men genom sin moder hade de hört berättas om gamla tider. Det var i deras hus, som jag föddes. Huset stod då öde efter siste ägaren. Gunnesson pekade ut i trädgården och sade: "Mor berättade att här stod en gammal apel. I den brukade pastorn klättra upp och läsa tidningen." En gång hade Far sett några gubbar, som stod och pratade ivrigt. På den tiden fanns det ej trädgårdsmöbler utan endast gung- och sittbräden utomhus. "Far berättade, att då sa' pastor Sjöstrand: En skulle sätta fram stolar till dem." Ett fotografi togs av födelsehus, mig och de båda syskonen, som ägde stället. Sedan åkte vi Fars kyrkväg till

Tofteryd. Far hade egen häst och vagn, vilket var nödvändigt med hänsyn till församlingstjänsten, ehuru hans lön nog ej var mera än cirka 700 kronor om året. I Tofteryd träffade vi först Joel Anderssons fru. Kantorn själv var bortrest. Vi besåg kyrka och kyrkogård och besökte där-
efter kyrkoboställsarrendatorn och kyrkovaktmästaren Anders Johansson, född 1883, nu alltså 82 år, men vid full vigör. Hans maka var 78 år, också pigg. De hade två söner, båda ungkarlar. Johansson hade varit prästgårdsarrendator ända till för tre år sedan, då sysslan övertogs av en son. Då han började år 1909, bodde han i en liten drängstuga intill prästgården. 1919 blev prästerna skilda från jordbruket, och då fick han själv bygga nytt hus åt sig utanför prästgårdstomtén. Efter 40 år blev detta skröpligt och det skulle repareras av församlingen. Det skulle gå på 55.000 kronor, och då tyckte församlingen att det var lika bra att för skogspengarna bygga ett nytt tegelhus, där han nu bodde. Johansson berättade att han som pojke hade kommit till Far med ett slaktat får, som Far köpt. "Jag var väldigt uselt klädd, hade ett par mycket dåliga byxor med lappar på knäna. Då sa 'Sjöstrand: 'Har du inga andra byxor?' Jag svarade sanningsenligt nej. Då gick han efter ett par gamla svarta prästbyxor och sa: 'Nog har jag ont efter kläder, men du har det värre.' Mor blev så glad, när jag kom hem, och sydde om byxorna till helgdagsbyxor åt mig." - Johansson berättade också om när Far kom till Tofteryd, var kyrkan fullkomligt oeldad. Många ville ha åtminstone en kamin. Många stod emot. Saken var uppe på kyrkostämman men den gick ej igenom, främst beroende på att Boberg på Boarp var emot förslaget. Far fick fortsätta att predika med vantar på händerna. Så kommer han till kyrkan en dag och ser Bobergs pojke i kyrkdörren. Han frågar: "Fryser du, pojke?" Svar: "Ja." Far: "Det är bra, för Far din vill inte ha kamin." - Sedan började vi tala om biskopar. Den förste Johansson mindes och som han skjutsade för vid visitation var Nils Johan Olof Herman Lindström, som även jag minnes väl. Bror Bertil kallades av oss syskon för "bispen", emedan hans munställning något liknade biskopens. Vid denna visitation var Eriksson kyrkoherde i Tofteryd, Meyer komminister i Byarum och Rydeman komminister i Bondstorp. Eriksson var lågkyrklig, Meyer (ungkarl) visade stor vänlighet mot sina två kvinnliga

tjänsteandar, Rydeman tittade i glaset. Förhör inför kyrkorådet hölls på alla tre ställena. Biskopen var arg som ett litet bi, surrade högljutt, värst dock mot Eriksson, mindre mot både Meyer och Rydeman. Se'n blev det middag hos greve Seth på Bratteborg. Mycken sprit vankades. Biskopen kunde nått och jämnt komma i vagnen vid hemresan (sade Johansson). Det var 32 grindar mellan Bratteborg och Tofteryd (tre mil). Det var ett ständigt springande för att öppna och stänga. "Rätt som det var körde jag på en grind i full fart utan att märka den. Grinden åkte långt ut på fältet. 'Vad var det som small?' frågade biskopen. - 'Det var en grind, som gick åt pepparn, herr biskop.' Rätt som det var slocknade vagnslyktorna. Biskopen sa 'då: 'Bry sig inte om det, Johansson. Han kör lika bra i mörkret som i ljus. Han har ju bara sprängt en grind!'" Dagen därpå gav biskopen Johansson en femma (mycket pengar på den tiden) och sa: "Här är till grinden." Det var nog inte så farligt med biskopens spritförtäring, men han var åt det högkyrkliga hållet och Johansson åt det lågkyrkliga. - - Johansson mindes även biskop Stadener, som också var på visitation. Det var en praktisk man, intresserad av stort och smått. Och allt gick efter hans vilja. När han kom till prästgården och fick se alla råttålen och allt annat reparationsmässigt, sa 'han genast: "Här skall bli grundlig reparation." "O nej, herr biskop, inte i vår tid. Här får inte komma in några reparationsgubbar och störa oss. Vi är gamla och förresten bekanta med råttorna", kved prostinnan. Biskopen: "Vi får inte bara tänka på vår bekvämlighet. Vi har också en värdighet att upprätthålla. Här skall repareras." Och därvid blev det. Biskopen var också ute i ladugården. Han berättade att han begrep både lantbruk och djur och hade kört med oxar. Han hade varit bonddräng i två år, innan han började läsa. Jag passade på att fråga Johansson om oxkörning, om det inte var så att när de skulle gå åt vänster, ropade man "hyth" och åt höger "ptro". "Det är alldeles rätt, fast på slutet var det en del som skrek "vänster" och "höger" och "ptro", när de skulle stanna. Men det var dumt, för oxar behöver intet "ptro", när de skall stanna. De stannar av sig själv, när man vill." - - Kyrkovärden Gustaf Frejd, född 1879, hann vi ej besöka. Vid 86 års ålder var han ännu vid god vigör och kunde vara uppe varje dag.

Naturligtvis minns jag intet från tofterydstiden. Jag lär ha varit ett lockhårigt, livligt och friskt barn, som sov gott om nätterna och ej beredde min omgivning större svårigheter. Som ett kuriosum kan berättas, att jag fortfarande har en mjölkhörntand kvar från denna tid. Den andra tuggade jag sönder och svalde vid en frukost för några år sedan. Min utveckling har i många avseenden gått långsamt.

Barndom i Kånna 1895- 1900

Far blev komminister i Kånna (nära Ljungby i Kronobergs län) den 1 maj 1895. Familjen ökades med sonen Nils, född i mars 1896, Kerstin, född i april 1897, Birger, född i oktober 1898, Knut Sture Valdemar, född i januari 1901, och Brita, född i februari 1902. Min farbroder Gustaf i Linköping sade, att den siste sonen borde hetat Punkt i stället för Knut. Då jag lämnade hemmet på nyåret 1901, var det alltså åtta syskon. Komministersgården Kånna Knutsgård var en envåningsbyggnad på fyra rum och kök. En brant trappa ledde från köksfarstun upp till vinden med förråds-kammare av olika slag.

När mina barndomsminnen började, vet jag ej. Måhända var det 1898, då Nils var $2\frac{1}{2}$ år och jag 4 år. Det var vi två, som ständigt höll ihop. Han var min bästa vän och löd mig i allt. Vi lyssnade gemensamt till slagornas dunk på logen, vi gjorde gemensamt upptäcktsfärder i den närbelägna terrängen, vi gick gemensamt till stationsinspektoren "Nisse på stationen", vi studerade gemensamt osttillverkningen i drängstugan. Var vi låg om natten, minns jag ej. Potatissoppa, lungmos och skallerkorv var gott. Syskonen, förutom Nils, minns jag föga. Far var bussig och Mor snäll och mild. Jag var fullkomligt lycklig. Jag citerar resejournalen 3- 11 juli 1945:

"Tisdagen den 3 juli 1945. Bengta, jag och sonen Olof (förkortningsvis kallade BOJ) startade en resa till Småland för att besöka mina förfäders trakter, boplatser och gravar. Vi avreste från Göteborg kl. 07.40 och voro i Ljungby kl. 13.24. Ljungby var den första större ort jag besökte som liten gosse en tid i världen. Mitt barndomshem var nämligen beläget i Kånna, en halv mil från Ljungby. - - Ljungby centrum var sig likt. Nedanför kyrkan letade jag rätt på tant Matildas hus. Och sedan gingo vi en liten runda till tant Christines hus med fruktträdgård ikring. Det hela var klarat på några minuter och jag minnes det som en lång promenad. Så är det ju alltid, då man återser sin barndoms nejder. Skalan blir 1:4. Det man minns som 200 meter, visar sig i verkligheten endast vara 50 meter. - - BOJ gjorde en rundvandring på kyrkogården. Där låg bl.a. folkskolläraren Magnus Hagman från Kånna. Han var en på samma gång respektingivande och jovialisk man med röda polisonger. Hagmans trädgård var ett paradys med fina sandgångar, häckar, blommor, bärbuskar och bikupor.

I ena kanten av trädgården låg en djup brunn, ur vilken vattnet vindaes upp med vev. Högst intressant! Hemma hade vi brunnsstång. I Hagmans brunn hade det en gång ramlat ned en igelkott. Uppvindandet av denna var en mycket stor upplevelse. Hagman var snäll mot oss prästgårdsungar. Vi fingo leka tillsammans med hans barn i den fina trädgården. Och jag tror ej att vi skadade något. Ty vi både tyckte om och hade respekt för Hagman. Likadant var det nog med hans egna skolpojkar. Följande historia är belysande. Hagman säger till sina skolpojkar: "Ni skall vara ordentliga och arbetsamma. Ni skall vara som jag." Pojkarna: "Ska vi snusa också?" - - På eftermiddagen reste BOJ per cykel från Ljungby. Vi passerade Berghems prästgård, där den fine ungarlen pastor Karlsson bott. Vi svängde av vägen mot Angelstad, gamla moderförsamlingen till Kånna. Vi åkte halva milen genom skogen utan att se människo-boningar. Småland är fortfarande ett "hedniskt" land. Alla vägar och järnvägar gå genom stora skogar. Här och där en by med öppen mark ikring. - - Angelstads kyrka och prästgård voro tjusiga. Far var vicepastor här 1887- 1891. Min äldsta syster Elsa är född här. En liten broder Bengt, som blott blev några månader gammal, ligger på Angelstads kyrkogård (sannolikt). Där sågo vi också tant Christine Stenvalls grav. Hon var dotter till gamle prosten, efter vilken Far var vice-pastor. - - På natten vandrarehem vid Bolmens station. - -

Onsdagen den 4 juli. BOJ cyklade till Kånna. Vid vägkorset väster om Lagan gjorde vi halt. Bengta dukade upp frukost. Olof och jag gingo ned till bron. Den var ny och fin av betong. Alldeles intill syntes de gamla brofästena och brostöttorna. Över den gamla träbron hade öländningen Docka klampat många gånger på väg till Ljungby. Mor tyckte mycket om att åka efter häst, och vagnen var alltid full av ungar. Vad det lät hemskt, då hovarna dunkade i bron och man såg vattnet långt därnere med hemska virvlar i. Det var strängeligen förbjudet att gå till ån med dess branta stränder. - - BOJ åt frukost och tittade ut över Kånna och dess kyrka, skolhus och järnvägsstation. Kyrkan är ett under av fulhet. Bondsk skönhetslängtan har blandat sten och påbyggnader av trä på det mest bisarra sätt. Gamla skolhuset var nu barack för torv-arbetare. Det nya skolhuset var en hemsk funkisbyggnad. Men stationen var sig lik. Där regerade under min barndom "Nisse på stationen", en ungarl, som tyckte om barn. Nils och jag voro ständigt hos honom. Tåget var bland det roligaste som fanns. För att icke tala om telegrafapparaten inne i stationshuset. Nils och jag hängde troget fast vid station och inspektor. Att bli stationsinspektorer var vår högsta önskan. "Nisse på stationen" lönade vår

trohet ungefär som den vite mannen lönade negerhövdingar. Vi kommo hemdragandes med uniformsknappar, manschetter, löskragar, gamla halsdukar etc. Jag kan aldrig minnas att vi åkte tåg. Docka klarade alla persontransporter. Men ibland fingo vi följa med banvakten, då han åkte tralla för att kontrollera järnvägslinjen. Han stötte i marken med en stor käpp för att hålla farten. Eventuellt kunde man nöja sig med att bli banvakt. Att åka tralla var ännu roligare än att åka efter Docka. - - BOJ satte sig upp på cyklarna och åkte sakta in i Kånna by. Det gällde att titta på terrängen. Trots det att jag ej läste böcker förrän efter kånnatiden, inlades dock senare vid studierna viktigare händelseförlopp i kånnaterrängen. Denna måste nu beskrivas för resällskapet. "På denna höjd ägde Kristi förklaring rum. Hagmans nu förfallna trädgård skildrades av Luther i brev till hans son Hans. På ömse sidor om denna väg utspelades slaget vid Lützen. Smålandsryttare sprängde fram här. Där borta kom konungen bort i stridsvimlet. Övriga fältslag genomfördes på slätten vid kyrkan. I buskterrängen där vandrade Mowgli sin snåriga stråt på underbara äventyr." Nu äro vi framme vid Kånna Knuts-gård, barndomshemmet, som jag ej sett på $44\frac{1}{2}$ år. De två stora askarna, min barndoms kärlek, äro kvar. Hur underbart var det ej på hösten, då alla bladen ramlat av en blåsig natt, att springa bland de rasslande bladen, som gårdsplanen var full av. En ny veranda hade kommit till. Synd! Verandor äro praktiska men förstöra ett gammalt fint rödmålat hus. Trädgården är vanvårdad. Tänk, vad Mor arbetade med den. Vad stora rundeln var fin med tobak och hampa i mitten och penséer på kanterna. Broder Nils inluktade en gång en pensée i näsan. Böj och spring till Nisse i Skattegård efter snus. Mowgliterrängen var ej så djungellik som förr. Då rann en bäck igenom den, men nu var bäcken borta som följd av dränering och täckdikning. Drängstugan var borta. Badhuset var borta. Men i stort var allt sig likt, fyllt av minnen. På planen mellan huset och ladugården slog vi tre äldsta pojkar trilla. Far var med ibland och en gång kastade han så hårt, att trillan studsade upp i skallen på Bertil, som fick en stor bula. Här under de två stora granarna åto vi merafton vackra sommandagar. På det fältet växte spergel, som luktade så gott. Kallbaden togos i balja i badhuset. Efter badet skulle man springa tio varv runt huset. Och nu gå

vi in i huset. Här är stora salen. Där satt man och väntade på julklapparna. "Sitta i salen och vänta och vänta, tills bocken på dörren hörs glänta." Rätt som det var kastade bocken in julklapparna. Någon tomte fanns ej. Här är förmaket, där jag läste för Lina. Där är sängkammaren. Det var härligt att ligga i Mors säng (villkor för att jag ej skulle skrika, när Far och Mor voro borta). - - I sängkammaren satt kungen, drottningen, kronprinsen(sedan Gustaf V) och kronprinsessan på väggen. Kungen var en ädel man. Kronprinsen hade dåligt rykte. Han söp, rökade, spelade, jagade och hade stora skulder. - - BOJ tittade på byn. De olika gårdarna, Skattegården, prästgården, Persgård, Norregården och Nilsagården lågo endast på något hundratal meter från varandra i en långan rad. Åkrarna bildade smala strimmor ner mot ån. Och bakom lågo hagar och skog. Enskiftet var ej helt genomfört. Prästgården hade ägor på tre olika ställen, ganska långt från varandra. Här var Far nog lycklig. En bonde bland bönder. Otvunget umgängessätt, sådant som han gillade. Inga kaxar. Han var nog den ende fattige bland bönderna, men han var också deras präst och alltså mer än jämngod med dem. Mor var ung och obruten och gick helt upp i hemmets och barnens vård. Trots sin stora blyghet blev hon vän med alla i denna bygd med dess gamla och enkla vanor. Folket hängde fast vid kyrkan, prästen och prästfamiljen. Kyrkan var full varje söndag. - - BOJ hälsade på i Norregård. Gamla mor Lisa, 86 år, levde ännu. Hon är gudmor till bror Birger. Hon och alla vi träffade prisade gamla prästfamiljen och sade "att de voro så rara och snälla och enkla allihop".

År 1900 reparerades prästgården i Känna. Köket renoverades och ett nytt rum byggdes på nedre botten och ett på vinden, i vilket Far och älsklingssonen Bertil sedan residerade. Jag citerar resejournalen 1945: " Under skalömsningen var det besvärligt att ha alla ungarna hemma. De äldre utackorderades på olika håll. Elsa och Eva, äldre och fostrade, voro hos den fina tant Christine, Bertil, lugn och pålitlig, var hos ungkarlen pastor Karlsson i Berghem, Nils och jag, rustibussar, hos den snälla tant Matilda. Där förde vi ett fritt liv, lättade från föräldrauppsikt. I granngården fanns det jämnåriga pojkar, som lärde oss att göra träsvärd, med vilka vi hade stora bataljer. Tant Matilda skämde säkert bort oss och vi voro ibland självsvåldiga. Broder Nils kunde ännu ej hålla tätt, och ibland gick det i sängen för honom. Tant Matilda ansade och ömsade på honom. Jag tyckte att det verkade bekvämt. En morgon låg jag så skönt i sängen. Jag tyckte det var olustigt att stiga upp ur sängvärmen, lät det därför gå i

ena kanten och vred mig sedan över till den andra. Men tant Matilda blev arg, så snäll hon än var. Jag var dock två år äldre än Nils. - - En dag gjorde Nils och jag en lång promenad till tant Christine och systrarna (befanns nu vara ett par minuters väg). Vi fingo äta mycket frukt, och vid avfärden gav oss tant Christine var sitt päron till tant Matilda. Jag åt utan tvekan upp mitt och räknade med att Nils gjorde detsamma. Vid hemkomsten sade Nils: "Här är ett päron till tant Matilda." Och så kom den hemska frågan: "Fick inte Olle ett päron också?" Svar: "Nej." Nils: "Jo, det fick han." Smörj, gråt och tandagnisslan. - - Löjligen och föga rekommenderande barndomsminnen, men dock kära på något sätt, emedan de äro bland de första "större" händelserna i mitt liv. Jag kommer väl ihåg dem så bra, emedan jag så klart och hemskt förstod att jag gjorde orätt."

Hösten 1900 bestämdes det att jag skulle till morbror Arvid Söderbom, provinsialläkare i Ulricehamn, för att jämte barnen Sten och Dagny läsa för guvernant. Ur resejournalen 1945: "Det beslöts därför att jag skulle genomgå en snabbkurs i läsning och skrivning för tant Lina, småskollärarinnan i Kånna, före avresan. Lina ansågs vara sträng. Min broder Bertil berättade att hon med skräckmålningar av djävulen och helvetet injagade sådan ångest hos honom, att det sedan tog år att övervinna den. Antingen medhanns ej djävulen under vår snabbkurs eller också var jag ej mottaglig för skrällen. Ty jag har endast roliga minnen av tant Lina. Vi läste i lilla rummet bortanför salen (från köket räknat. Barn räknar alltid från köket). Under rasterna berättade tant Lina underbara ting. "Nu har du läst bra. Vi ska se, om ej tuppen har värpt något. Se där! Fem öre! Var så god. Men du får inte svälja slanten. För då får du resa till doktorn. Han tar en stor tång och stoppar ner i magen på dig. Och så kniper han till. Men det är icke så säkert att han hittar femöringen första gången han kniper till. Och då förstår du att det gör ont." - - Annan rastunderhållning: "En dag, när jag var liten, ramlade jag i Lagan. Jag sjönk ända till botten. Det var kallt och hemskt, och vattnet sorlade ovanför mig. Men när jag tittade upp, såg jag alrötter, som stack fram efter botten. Jag fattade tag i dem, så att jag ej längre följde med strömmen och började sedan äntra upp. Det gick långsamt och var mycket besvärligt. Men det ljusnade, och rätt som det var kom jag upp

igen. Värst var det att komma upp över själva åkanten. Du må tro att det var skönt, då jag väl var uppe. Akta dig för Lagan." Mor hade väl bett Lina skrämma upp mig för den farliga ån. Härav Linas hemska berättelse med räddningsteknik inarbetad för säkerhets skull. - - Det var en dystert måltid, den sista, innan jag lämnade hemmet för att resa till Ulricehamn. Och ändå fick jag ägg. Annars fick ju bara Far och de stora skolbarnen ägg. Vi mindre barn fingo bara Fars "hugghattar". Men det satt en stor klump i halsen. Barndomshemmet var tungt att lämna, även om man skulle få åka tåg långt bort med Far. Men Mor skulle icke med."

Ulricehamn 1901 - 1904

Far, Bertil och jag reste gemensamt till Ulricehamn nyåret 1901. Det var tryggt att ha sällskap. Bertil skulle med för att opereras i ett lillfinger, som var krumböjt mellan ett par buffertar av ett växlingståg, då han lekte på en järnvägsstation, dock ej i Kånna. Operationen lyckades ej. Han och Far kom för sent till tåget, då de skulle resa hem. Det tyckte jag var trevligt.

Morbror Arvid var född 1853. Han var en stilig, lång och välvuxen karl, till lynnet något het, men mycket uppskattad av sina patienter. 1959 hade vår släktförening ett möte i Barnarp. Jag citerar ur min släktkrönika: "Han kuskade omkring väldeligen som "provinssialåkare" och var omtyckt av bönderna även som väderleksspåman. Trädgårdsodling var hans hobby. En tid var han även lantbrukare i smått, förhyrde en "lycka" utanför staden, som han brukade tillsammans med hästen Balder och kusken Andersson. Naturligtvis hade han som alla Söderbommare bin."

Moster Gerda, född Wigander 1868, var en liten dam, som alltid satt stilla, virkande, stickande och broderande. Huset sköttes av två jungfrur, men hon hade ledningen av hushållet i sina små säkra händer. Kusin Sten, född 1893, var ett halvår äldre än jag, och vi blev nu läskamrater för guvernanten tant Nanna Borg. Vi fick slåss obegränsat men fick ej luggas, rivas eller boxas. Jag var oftast den anfallande, men Sten klarade försvaret bra, ofta med stöd av ett bordsben. Dagny, född 1896, var en liten flicka på fem år. Tant Nanna var ett långt fruntimmer och en mycket duglig lärarinna. Hon led av för rörlig mage och nyttjade blåbärssaft. Hon var min goda fé.

Morbror Arvids bodde i tingshuset. Jungfrukammare, kök, fyra rum, väntrum och mottagningsrum i ett plan över tingssalen samt tre rum på vinden, gästrum, skolrum och tant Nannas rum. Jag låg i skolrummet. Tant Nanna gick upp med mig varje kväll, nattade mig och läste aftonbön. Vi två hörde alldeles särskilt ihop och gjorde ofta långa promenader tillsammans. Att promenera har alltid varit min högsta lust.

Jag tyckte att det var väldigt fint hos morbrorsmöbler med tofsar på, böhmiska ljuskronor och två stora

palmer i matsalen. Vi barn stod alltid till bords. Förmodligen fick vi ej säga något annat än per tillfrågan. Om vi kom för sent, fick vi börja måltiden precis där man hunnit. Till frukost åt vi nästan alltid salt stekt sill och om söndagarna, eller då man hade ont i magen, ägg. En söndagsmorgon stod jag framför brasan och värmdde mig med händerna på ryggen. Moster sade vid frukosten: "Det luktar bränt." Jag fattades av hemska aningar. Då de stora reste sig från bordet, uppenbarades allt. Byxorna var sönderbrända. "Följ med in i sängkammaren", sade moster. "Du behöver inte knäppa ner byxorna. Det är redan färdigt." Sagt och gjort och expedierat. Moster slog bra men ej obarmhärtigt. Hon var snäll och mild och behandlade mig aldrig som en fattig inträngling.

Läsningen gick framåt under tant Nannas ledning. Sten var den pålitligare i räkning. Jag slarvade och fick därför ofta sitta över. Jag var bättre i läsning och skrivning. Då vi hade fler än tre slarvfel i rättskrivningen, fick vi smörj av morbror Arvid, men det var mera pro forma och injagade ingen skräck. Han var mild med litet hetta ibland. Han var god och vänlig mot oss små barn, och vårt förtroende för honom var obegränsat. På tre och ett halvt år medhann vi fem årskurser och kom båda in i tredje klassen, Sten i Linköping och jag i Växjö. Vi fick en mycket god grammatikalisk grund i svenska och tyska, som vi sedan hade nytta av under hela skoltiden. Till en början hjälpte tant Nanna mig att skriva brev hem. Hon hade mycket roligt åt att jag underskrev dem "Fas och Mos Olle" enligt smålandsdialekt.

Ulricehamn var vid denna tid en tjugande idyll, inklämd mellan sjön Åsunden samt åkerfält och ekdungar. Där staden slutade, tog landsbygden bryskt vid. Inga höga hus fanns. Storgatan ringlade sig gammalmodigt fram. Tingshuset låg på en höjd utanför staden. Från matsal, salong och förmak hade man en vidsträckt utsikt över Åsunden. Jag minns hur vackert det var. Sådana städer finns ej mera. De är förstörda av modernt byggnadsraseri.

Vi fick ej leka med vilka barn som helst. Endast ståndspersoners barn kom ifråga, apotekare Liljenströms, kapten Helins, borgmästare Wallenquists och trafikchef Rundquists. I synnerhet höll vi ihop med Liljenströms Åke, Robert och Gerda. Även de hade guvernant. Farbror Liljenström var en skojprick. "Se, där kommer smålänningen. I Småland där är det så gott, gott, gott, för alltid kan man få sig litet flott, flott, flott." Liljenströms barn och vi lekte på ängarna. Så fort bokhandlare Kjöllnerström, Kattrina kallad, visade sig, dök vi in i skogen. Kattrina ägde

marken och slog sina ängar. Gräset fick ej nedtrampas. Hos kapten Helins var det alltid roligt. Pappan var aldrig hemma (brännvinskontrollör) och man brydde sig ej så mycket om möblerna. Där fick vi klättra upp på stora skåpet i matsalen, då vi lekte gömma. Vi avundades Helins och Wallenquists barn, som gick i "Rektors skola", vilken låg i rådhuset, och hade rikare kamratliv än vi.

Morbror Arvid tog ofta oss pojkar med på promenader. Om söndagarna gick vi till "lyckan", tittade på årsväxten och drog upp tistlar. På vardagarna rensades det i trädgården för ett litet arvode. Sten och Dagny tyckte att jag fuskade. Det var nog riktigt. Morbror Arvid hade ett fågelbord i trädgården. Då gråsparvarna blev för närgångna mot de andra fåglarna, sköt han dem med salongsgevär och fick kramsfågel. Guldvyandothönsen gick i allmänhet fritt i trädgården. Tuppfäktningarna avnjöts intensivt. Barkbåtar täljdes med Anderssons hjälp. Han var vaktmästare vid tingshuset och morbrors kusk samt bodde med hustru och en dotter på nedre botten i tingshuset.

Sommartid gick vi varje dag genom staden ner till badhuset. Morbror kastade sig på huvudet och simmade ut. Sten och jag fick hålla till i bassängen. Jag lärde mig ej simma, förrän jag kom till Barnarp. Att få följa med morbror på fisketurer var roligt. Ännu roligare var dock utflykterna till skjutbanan. Morbror var ordförande i skytteföreningen och höll sig med en tidskrift, som livligt studerades och i vilken det propagerades för den nya fältuniformen av Karl XII:s modell. Jag var tidigt intresserad av militära frågor.

Ibland kom mosters tvillingsyster Märta Wigander på besök från Linköping. Dito brodern Tage Wigander (revisor i kammarrätten) från Stockholm. Morbror Tage var mycket fet och spillde avsevärt både på sig själv och på duken under måltiderna. Allt inregistrerades noggrant av Sten, som var kassaförvaltare i föreningen för vita dukens vidmakthållande utan fläckar. Morbror Tage fick böta mycket, så att det räckte till ett tårtkalas eller till våfflor. Han var vän av practical jokes. En dag då vi drack kaffe i en berså, sa han: "Jag känner på mig att här är en skatt begravnen. Gräv!" Vi barn grävde och hittade verkligen några ditlagda slantar och blev mycket ivriga att fortsätta. Då sa han: "De gamla kunde ej gräva så djupt. De hade så dåliga spadar. Det

lönar sig ej att fortsätta mera." Ibland för morbror Tage med droska upp till sanatoriet. Vi barn följde efter. Då blev det bakelser och sockerdricka. En gång anordnades tävlan om vem som kunde äta mest. Mogens Matell, en lillgammal gosse och son till överläkaren på sanatoriet, sade: "Jag deltar ej i sådana tävlingar. Pappa får bara besvär av det i morgon."

Även morbror Arvid tyckte om practical jokes. Jag citerar släktkrönikan: "En gång skickade han mig och Sten till apoteket för att köpa rottingolja och Johannesbröd. "Rottingolja ärså billigt, så att den får ni gratis. Här har ni 25 öre till Johannesbröd." Sten och jag stegade iväg. "Vi skulle ha för 25 öre Johannesbröd och så rottingolja. Den skulle vi få gratis." "Jo, det går nog för sig, kom in på mitt rum bara." Apotekare Liljenström fattade galoppen och klatschade på skoj till oss med en rotting."

Apotekare Liljenström var en hygglig prick. En dag sista våren, innan vi skulle in i skolan, sa han: "Ni skall hålla käft i klassen. När ni blir tillfrågade, skall ni fortfarande hålla käft, om ni inte kan någonting. Kan ni svara rätt, så gör det högt och tydligt. Då kommer det att gå bra för er."

Ur släktkrönikan: "En gång kom morbror Janne på besök. Det talades om att han blivit långsynt. "Hur långt kan morbror Janne se?" - "Ser du flugan på Vists kyrktorn tvärs över sjön? Den ser jag." "

Kusin Helge, son av Janne, hade utbildats till officer på morbror Arvids bekostnad. Hans besök var toppen. Kondiskalas mitt i staden. Han hade stilig uniform och gick med sabel.

Morbror Arvid rökte ej mycket, men efter middagen ville han ha en stark cigarr. Han berättade då något för oss barn eller också föreläste han ur tidningarna. Boerkriget oktober 1899 - maj 1902 följdes med stort intresse. Naturligtvis var vi boervänner. Dolf, boerhjälten, var vårt ideal. Då det rysk-japanska kriget utbröt den 8 februari 1904, kunde man läsa själv och diskutera med morbror. Vi var stora japanvänner allihopa. Över huvud taget fostrades vi i helt nationell anda. Vi beundrade våra stora kungar och hjältar, läste "Fänrik Ståls sägner" och lärde oss dem utantill. Även "Frithiofs saga" lästes mycket. Då jag senare kom till Barnarp, Växjö och Linköping, diskuterades ej utrikespolitik med barn. Man sneglade själv i tidningarna. Det berättades att morbror efter unionsupplösningen 1905 ej mera läste varken Ibsen eller Björnson. Elise Ottesen-Jensen nämner att när hennes fader prostén fick reda på att Oscar II avsatts, så sågade han

ner flaggstängen. "När vi norrmän ej får behålla vår konung av Guds nåde, så vill jag ej flagga för en folkkonung." Jag såg den sista unionsflaggan, tatuerad på skeppare Birger Olssons i Hällesdalen hand år 1972, då han dog. Han var född 1880 och tatuerades med "sillsalladen" år 1900.

Nu är det lämpligt att tala litet om morbror Arvids och Mors släkt. Jag citerar släktkrönikan: "Den söderbomska släkten är otvivelaktigt av utländsk härstamning, sannolikt valloner. Morbror Arvid, som forskade i Kungsholmens församlings arkiv i Stockholm, kunde dock ej få något skriftligt belägg härför." Hans brorsonson, överste Åke Söderbom, har gjort mycket grundliga undersökningar och förkastar helt denna teori. "Utseenden med örnnäsor, krullhårighet och mörk skäggbotten", anser han vara arv efter morbror Arvids mor. Morfar var gift två gånger. Mor var född i det andra äktenskapet. Hon var ljus men hade lockigt hår och örnnäsa, och många av hennes tolv barn hade samma karakteristika. - "Man observerar att generationsväxlingen varit rask, min morfarsfarfarsfar var född 1751, min farfarsfar 1758. Släktens manliga medlemmar voro alltifrån Johan Erik Söderbom, född 1775, glasblåsare vid Kosta glasbruk, Ekeberga socken. I skriften "Kosta glasbruk 1742- 1942" skrives på sid. 155: "På 1820-talet anställdes vid Kosta som glasblåsare Johan Söderbom (han hade förut varit vid ett glasbruk i Österbotten) och några år därefter P.A. Söderbom, vilken senare kom från Skönsviks glasbruk." I listan över glasblåsaremästare äro upptagna (sid. 222 ff)

	tjänsteår	anm.
Söderbom, Johan	1824-1830	(morfarsfarfar)
" P.A.	1828-1853	son till Johan. Pension
" Johan	1839-1867	" " P.A. S-bom
	1868-1870	Å Boda
	1871-1887	
" Claes	1830-1857	Å Kosta. 80 tjänsteår
	1858-1868	Å Johanstorp. Son till,
	1869-1919	Å Kosta <u>P.A. S-bom</u>
" Carl	1839-1890	son till P.A. S-bom
" Martin	1874-1878	son till Johan S-bom
" Janne	1879-1889	" " " "

Mors halvbröder Martin och Janne, Mors far och hans två bröder, morfarsfar och morfarsfarfar voro alltså samtliga glasblåsaremästare vid Kosta eller underlydande bruk. I förut nämnda skrift säges: " Den ganska avsevärda skillnad, som rådde mellan glasblåsarnas och övriga bruksfolkets löner, har hållit sig ända till sen tid. - - På grund av de goda inkomsterna hade glasblåsarna råd att hålla en levnadsstandard, som måste anses vara ganska hög. - - Glasblåsarna voro också de enda av bruksfolket, utom givetvis inspektoren, som hade råd att hålla sig med piga och dräng. Även ifrågā om bostaden hade de rätt förmånligt. I de glasblåsarbyggningar, som uppfördes på 1790-talet och som ännu stå kvar, inrymdes bostäder om vardera två rum och kök. - - Glasblåsarnas arbete blev väl aldrig riktigt enformigt, dels på grund av att det måste räknas som ett konsthantverk, som ständigt kunde förnyas, dels också genom att glasblåsningen då och då avbröts med annat arbete, som t.ex. inbindning och packning." Det framgår vidare av ett i skriften intaget kontrakt, uppgjort 1864 med Jakob Gleisner, gift med en faster till Mor, att glasblåsaren fick fria husrum, fick disponera trädgård samt åtnjuta fria kronoutlagor, hade femtio riksdaler årligen till foder och tjugofem till ved samt för sig och sitt hushåll fick månatligen uttaga spannmål till 2 riksdaler och 50 öre bättre pris än ortens markegångstaxa. Slutligen säges i kontraktet: "Qvarstannar Gleisner i brukets tjänst till han uppnått 50 års ålder, och då ej mer förmår sin verkstad förestå, varder han försäkrad om årlig pension av 33 riksdaler och 33 öre, likaså om en olyckshändelse sker med hälsan utan eget förvållande, och för hustrun, om hon öfverlefver honom, tjugo riksdaler i årlig gratifikation, så länge hon änka förblifver."

Vidare ur släkthronikan: "Moster Gerda, apotekare- och bryggaredotter från Linköping, hade tillfört boet en större förmögenhet. Morbror Arvid var frikostig och generös och skrev på åt sin fader och sina bröder, som slutat med glasblåseriet och skaffat sig ett eget glasbruk. Lika utmärkta som de varit som glasblåsaremästare, lika tvivelaktiga voro de som affärsmän. "Söp och jagade för hela slanten", sade Far, något överdrivet. Det blev konkurs icke blott för dem utan även för morbror Arvid. Jag minns att möblerna bars ut på gården, att det ropades och auktionerades. Moster Märta ropade in det mesta. Vi barn tyckte det var skojigt och omväxlande. De äldres betryck fördes i den familjen icke vidare till barnen. Deras utveckling skulle ej störas. Både morbror och moster voro varmt

Mors släkt omkring 1897

Bakre raden från vänster:

Kusin Gertrud Söderbom (dotter till Janne) senare gift Gustafsson

Morbror Janne Söderbom med fru Anna f Ekström

Far

Mors kursin Sara Flammén

Hedvig Palm gift med morbror Gustaf Söderbom

Kusin Mathilda Söderbom (dotter till Martin) gift med Carl Johansson

Mellersta raden från vänster:

Mormors syster Wilhelmina Lindblom gift med kantor Anton Flammén

Mor

Morfar Johan Peter Söderbom gift med Lovisa Charlotta f Lindblom

Främre raden: Elsa, Bertil

religiösa, även om det ej märktes så mycket utåt."

Detta var en kapital omständighet. Barnen skulle ha sitt eget ostörda liv. Morbror och moster var helgjutna karaktärer, som orkade med att bedriva detta dubbelspel. Hemma i Barnarp var det ej så. Far delade frikostigt med sig av sina bekymmer och grundlade komplex hos barnen.

Morbror Arvid tjänade upp sig under årens lopp. Han skriver i ett brev från första världskriget att han hade goda inkomster, ty bönderna hade nu råd att vara sjuka. Då han dog på 1920-talet, var han ej utfattig. Egentligen var morbror Arvid och Far ej de sätaste vänner. Far var insyltad i hans konkurs och hade skrivit på växlar för 3.750 kronor. 1886-1888 var Far och Mor förlovade och Mor husföreståndarinna hos ungkarlen morbror Arvid i Bollnäs. Far hade för sig att morbror gärna ville att förlovnången skulle upplösas. En gång skriver Far till Mor: "Du Anna är en liten lantfjolla av lågt stånd." Han hade själv såsom prästson tillhört prästeståndet 1857-1865. I ett annat brev frågar Far Mor om en sak. Hon genmäler: "Jag är en liten lantfjolla av lågt stånd och kan ej svara härpå."

Då Far blivit kyrkoherde i Barnarp den 1 maj 1903, fick jag för första gången på 2½ år besöka hemmet på sommarlov. Även julen 1903 var jag hemma. Jag lämnade Ulricehamn sommaren 1904. Jag var fullkomligt lycklig där. Vad menas med lycka? "I begynnelsen var ordet" och olika människor tolkar det på olika sätt. På denna tid betydde det nog för mig ostörd självverksamhet i laga former och med god omvårdnad och mycket intresse från de äldres sida.

Jag avslutar detta kapitel med ett utdrag ur släktkronikan: "Bengta, Olof och jag besökte år 1945 även Kosta, som låg i Lenhovda pastorat, Ekeberga socken. -- Den gamla stämningsfulla bygatan i Kosta med dess små röda hus var verkligen betagande. Vi flingo se "Söderbomsgården", där morfar och hans bröder Claes och Carl bodde i var sin lägenhet på två rum och kök med goda källare- och vindsutrymmen. De hade en egen lönejord med kor och grisar. Vi träffade även tant Ester Söderbom, kusin till Mor, ogift syster till Augusta och Ellen, som senare skall nämnas. Hon vistades där under sommartid. Eljest hade hon herrekiperingsaffär i Upsala och visade mig och mina bröder, som studerade i Upsala,

mycken vänlighet. Hon bodde tillsammans med Claes dotter Tilda och dennas dotter, Elna Ekström, som skötte hushållet både här och i Upsala. Mor och Tilda hade varit läskamrater, och farfar hade läst fram dem. Tilda tyckte, att nu kunde de ingenting, när de gingo fram. "Annat vaur det, dau Anna och jag gick fram. Vi kunde alla launga bibelspråk." Tilda var en bjudande kvinna med örnäsa. - Om jag skall försöka summera ihop mina intryck av den söderbomska släkten, så blir det, att de voro glada, skämtsamma utan udd, generösa samt mycket duktiga yrkesmän med praktisk läggning. I den familjen fanns intet svårmod. Vissa medlemmar ha varit mycket förbehållsamma i större sällskap. Mor, som hade ett utomordentligt gott och glatt vardagslynne, var tillbakadragen i sällskap."

Hemmet i Barnarp

Hela den stora prästfamiljen flyttade från Kånna, Far, Mor och åtta barn, samt installerade sig i Barnarp den 1 maj 1903. Fars befordran till kyrkoherde gick alltså raskt. Det berodde mycket på spånbergarna, som hade många fyrkar vid röstningen. Farmor hette Spånberg och var från Lilla Spån-hult i Barnarps socken. Hennes morfar var Bengt Norlin, kyrkoherde i Barnarp och rektor i Jönköping 1790-1824. Hennes mormor var en Almquist från Visingsö. Genom dessa två sträcker sig min "fina" härstamning från idel präster, Oxelgrenar, Rogbergar och Colliandrar ända bort till tre undertecknare av Upsala mötes beslut.

Barnarp ligger en mil söder om Jönköping och var då en verklig landsbygd. Man hälsade på alla, som man mötte på vägen, gående eller åkande. Jag erinrar mig ramsan: "I Toragård börjar det dagas, på Odensjö sover de än, på Landsvägen spelar de och dansar, på Ribba går de i fläng, hos Lustens lagar de maten, Lykander sköter om staten, i prästgården slaktar de galtar, i Barnarp lagar de paltar, i boa går dom åt." Odensjö och Barnarps Södregård (f.d. gästgivaregården, korteligen kallad Barnarp) var de stora gårdarna i socknen. Landsvägen hette ett torp under Odensjö. Ribba var en del av Landsvägen med planterade trär. Lust var kyrkvaktmästare och en stark karl. Han hade en dräng, Ville på Kullen. Denne präglade uttrycket: "Fläsk och fläskaflott och brännvin och granna flickor, det är mitt liv." Lykander var skolläraren och en stor "affärsman". Han köpte under första världskriget många smågårdar i socknen till högt pris. Till slut fick han endast växlarna kvar. Ett par gånger i veckan gick han då in till staden för omsättning. Hans kubb, efter mångårig användning djupt sjunken och grönaktig, var vida bekant. Han frågade en gång en gosse i skolan: "Kan du säga sjutuseh, sjuhundra, sjuttiosju?" Svar: "Hutusen, huhunna, huttihu". Lykander: "Fryser du Kalle?" I boa residerade Gust. Mattsson, som var stor kommunalpamp tillsammans med S.M. Blomdahl, klockare och förvaltare vid fabriken för tändsticksplån i Barnarp. Denna hade grundlagts av C.F. Wennberg, yngre broder till patron Johan på Odensjö. Genom denna fabriksrörelse upphörde handklistringen av tändsticksaskar i hemmen. Nu gick höga oxlass med tändsticksplån varje dag till Jönköping. C.F. Wennberg grundlade även Thorsviks pappersbruk vid Kråkebo-ån, dymedelst förstörande det fina kräftfisket.

I äldre tider var Barnarp en bergslagssocken. Två hyttelag fanns, ett i Mobro och ett i Kråkebo. Bönderna var bergsmän och var fria från rotering. I stället fick de bryta malm på Taberg, köra den till hyttan, blåsa tackjärn, som sedermera huvudsakligen kördes till Eckersholms bruk för ståltillverkning. En viss, ej alltför stor, vinning hade de av denna rörelse. I min barndom fanns fortfarande akvedukten till Hällstorps hammar (en mindre stångjärnshammare) och masugnen i Mobro kvar som ruiner. I stället hade Spånbergarna, Wilhelm och Emil, kusiner till Far, grundlagt Norrahammars bruk. Östra halvan av Norrahammar låg i Barnarps socken, den västra i Sandseryd. Barnarps socken var alltså i min barndom ren landsbygd med industrier insprängda här och där.

Prästgård, kyrka och gästgivaregård låg i en följd vid västra stranden av sjön. Kyrkan var från 1200-talet, tillbyggd som korskyrka i slutet av 1600-talet av major(sedermera generalmajor) Granatenhielm till Odensjö (donator) och församlingen genom dess kraftfulle kyrkoherde Petrus Beeth. I gästgivaregården var gästgiveriet för längesedan förbi. Där bodde Lennart Wennberg, ende sonen till C.F. Wennberg. Nils Wennberg, fader till C.F. i Barnarp och Johan i Odensjö, hade börjat som gästgivare och sedan köpt de båda stora gårdarna. Prästerna på den tiden brukade gå till krogen under predikstolspsalmen och driva in bönder, torpare och drängar i kyrkan.

Prästgården låg utomordentligt vackert intill sjön. Mellan Norlins gamla ladugårdar låg en öppen plan fram till landsvägen. Intill huvudbyggnaden var det ett par stora lönnar, som skynde utsikten åt ladugårdsplanen. Huset var omgivet av en vacker trädgård åt sjöhållet och kyrkan och var endast ett tjugotal år gammalt. Det var rymligt med tre stora logement på övre botten, Fars och Mors, pojkarnas och flickornas. På nedre botten Fars två arbetsrum, salong, två matsalar, jungfrukammare och kök. Telefon och elljus fanns ej, icke heller badrum och WC. Vatten hämtades ur brunnen och vägdes upp med pumpstång.

Prästgården omfattade ett mantal och var utarrenderad till Petter Eriksson, som bodde i "drängstugan" neråt sjön med kök och kammare på nedre botten och en stor kammare på övre. Han var änkeling och hade tre fullvuxna döttrar och två söner Knut och Frank i tonåren samt en dräng. Petter var snäll och oförarglig och vanligen full, när han kom från staden. Han glömde dock aldrig sina beskickningar. En dag frågade Petter oss barn: "I var ju på kalas i går. Fick I ostekak?" Svar: "Nej." Petter: "Då va de la inget

kalas." Han gick på alla auktioner och ropade in gamla herrskapsvagnar, som sedan skräpade i vagnboden. Han slutade som torpare på Borgen under prästgården. En annan torpare var Johan i Skäggebo. Han fick många barn. "Si, när hon lägger krammetånga te, är det ej så lätt att komma undan", sade Johan. Torpet är nu nedrivet för att lämna plats åt en autostrada. Claes i Flygarehemmet var den tredje torparen. Han var på senare år, då vi fick paråk, en duktig kusk år Far. Torparna gjorde i genomsnitt två dagsverken per vecka. Då Petter slutat, kom en ny arrendator. 1911 tog Far gården själv. Prästgårdens ägor var ganska släta och lättskötta (sandmark). En av de gamla prästerna, jag tror det var Nennes (1860-67), gick varje morgon över ägorna och in i storskogen vid Broddegade, där ungdomen brukade ha lekstuga, och drack ur en källa med friskt vatten på sluttningen ner mot Kråkeboån (Lillån), där vi hade betesmarker.

Ur släktkrönikan anföres: "Farfarsfar Theodor, komminister i Algutsboda, var en hedersman, lång och reslig med gott utseende, men med det traditionella sjöstrandska lynnet. Faster Augusta (gift med farbror Gustaf), vars föräldrar bodde i Algutsboda socken, sade "att Sjöstränderna äro aldrig som vanliga människor", ett omdöme på gott och ont. - Det ursprungliga sjöstrandsutseendet synes vara utdött, åtminstone i vår familj, vi som här fira släktmöte. Tant Anna Sjöstrands fader Jon liknade mycket sin fader Theodor. Hon hade ett mycket vackert porträtt(miniatyrmålning) av honom (Jon) som ung man med ett öppet, lugnt och sympatiskt utseende. Farbror Gustaf och faster Sara hade också sjöstrandsutseende, men ej Far och faster Maria. Farfar såg bra ut, kallades den vackre prästen, farmor (porträtt på ålderdomen) hade ett litet fint ansikte och mycket små öron. Men var Far och faster Maria fick sina tjocka läppar och sina platta näsor ifrån, kan jag ej säga. Möjligen var det från de gamla Spånbergarna eller från Wetterlingarna? Far hade däremot en hög panna och en ädel huvudform samt slutligen små grisögon, som dock voro mycket uttrycksfulla, ibland pojkaktigt pigga, ibland gnistrande av vrede, ibland djupt svärmodiga. - - Jag frågade en gång Far: "Vad skulle Far ha blivit, om Far ej blivit präst?" "Jag funderade på att bli militär." Mor, som hörde på: "Åh, du med din svaga hälsa. Hur skulle det ha gått?"

Det skulle nog ha gått bra. Far rörde sig raskt, med militär spänst och hållning. Hans hälsotillstånd var i huvudsak gott, så när som på en svår nervös kris omkring år 1906. Han hade en väldig pondus såväl inom familjen som i sin tjänst. Disciplinen skulle ej ha fattats. Putsen i vardagslag var visserligen ringa. Han gick ibland "sockenbud" iklädd någon av sönernas avlagda studentmössor. Den som mötte honom kunde undra, vad det var för en överliggare. I tjänsten var han alltid putsad och fin. Hans lynne var växlande. Ibland var han uppsluppen och pojkaktigt pigg, ibland gnistrande arg, ibland svårmodig och dyster, ibland lugn och stilla. Heidenstam talar i en dikt om "ombytthetens behag". Detta hade han i stor utsträckning. Att försöka skildra honom som människa skulle kräva en bok. Mor såg i yngre dagar synnerligen bra ut och hade ett lugnt och jämnt lynne, var alltid god och glad samt otroligt arbetsam och frikostigt sparsam. Med aldrig svikande mod höll hon ihop den stora familjen. Ofta var hon uppe i tidiga ottan och skötte baket, innan familjen vaknade. Hon tyckte om att arbeta i trädgården och var mycket förtjust att åka efter häst. Så småningom blev hon bruten av det myckna arbetet och de många barnsängarna. Farbror David skrev 1905: "Anna, Johns fru, är ett litet starkt och godt fruntimmer. Hon skulle ha medalj." Även hon skulle kräva en särskild bok."

Familjen hade det ganska lugnt och skönt till år 1906. Även i Barnarp blev det många barn, Pehr, född 1904, Uno, född 1905 och död 1907, Arvid, född 1906, och Wilhelm, född 1909. Då den sistnämnde föddes, annonserade Far: "Vårt fjortonde barn, vår tionde gosse."

Mitt gyllene skolor i Växjö 1904-05

Skildringen av detta tar jag helt ur resebeskrivningen sommaren 1945: "BOJ, förstärkt med halvbrodern Gösta, gingo ut på staden. Vi tittade först på det gamla gymnasiehuset, numera stiftsbibliotek. Här har farfarsfar, farfar och alla hans bröder studerat. Farfars studietid sammanföll med den tegnérska tiden, så att han fick höra en del av de ståtliga skoltalen. Nära det gamla gymnasiet ligger nuvarande östra folkskolan. Den var skolbyggnad för högre allmänna läroverket på Fars tid. Och nu gå vi vidare till mitt gamla skolhus 1904-1905, då jag gick i tredje klassen av läroverket. Huset användes fortfarande för sitt gamla ändamål. Det visade sig omöjligt att komma in. Ingen vaktmästare var tillstädes. Jag fick gå utanför och berätta för Bengta och Olof.

Jag var endast 10 år, då jag började skolgången i Växjö. Enär jag förut läst för guvernant, blev kamratlivet en stor upplevelse. Jag hängav mig lidelsefullt åt detta och var en ganska lat skolgosse. Betygen blevo släta, men jag klarade mig likväl. Ack, mina gamla lärare! Hur levande stå ni ej för mig efter 40 år. Det är en lärares lycka och olycka att aldrig bli bortglömd av sina elever. Vad gäller mig, minns jag dem alla med aktning och tacksamhet. Var och en verkade efter måttet av sina krafter allvarligt i sin gärning. I kristendom hade vi "Snacken" Hederström, en stilla allvarlig man, som mycket ogillade min olust för katekesen. Denna lästes fortfarande utantill. I svenska och tyska hade vi "Jonte" Johnsson. Han var en utomordentlig lärare, låg i som en rem, exercerade och berättade. Lektionerna voro fyllda av en lätt spänning, ty Jontes humör var växlande. Vi tar ett exempel. Vid lektionens början, säg att det var tyska, så skulle översättningsläxan förhöras. Det gick bra och Jonte var nöjd och satt i en bänk och spann. Han brukade nämligen, då han var på gott humör, sätta sig i bänken hos någon elev och litet smått kela med honom. Litet lätta frågor på grammatiken skulle det vara i anslutning till texten. Nu kör Norberg fast på en sak. Jonte blir eld och lågor. Norberg exerceras fram- och baklänges, får en hurring då och då som uppmjukning. Nu är Jonte i farten. Frågor hagla åt alla håll. Det skall vara snabba och rätta svar. Så är det någon, som klarar sig bra. Jonte berömmar, mjuknar, läser själv högt på tyska för att arbeta in

uttalet, berättar något roligt. Och då ha alla roligt i klassen, vilket ju icke alltid är fallet, då en lärare går något utanför ämnet eller talar om egna synpunkter och upplevelser. Men vi hade ej blott gemensam glädje, en gång hade vi gemensam stor sorg. Vi hade fått skridskolov och nyttjade Växjösjöns is. En gammal vak, ur vilken man tagit upp is, hade ej frusit till ordentligt. Magnus Krook gick ner sig där. Kamraterna, som voro i närheten, kunde ej få upp honom. Nästa dag voro vi sorgsna, Jonte mest. Han satte sig på Krookens plats och hade ej den vanliga kraften att hålla en spännande lektion. Jonte satt och skrev på det uppslagna bänkklocket. Vid lektionens slut tittade vi efter, vad det var: "Magnus Krook - bliv god och ädel, som han var." Jonte var ungt karl, rökte stora cigarrer och föraktade ej ett glas. En gång, berättades det, var Jonte litet i gasen. De kring sittande sade till honom: "Nu är du allt bra full, Jonte." Svar: "Nej gubbar, än skvalpar det."

I historia och geografi hade vi Rosengren, syssling till Far. Han var adjunkt och dessutom redaktör för Nya Vexjöbladet. Han var stor och imponerande. I matematik och naturlära undervisade adjunkten Klas Ahlner, jägare och livförsäkringsagent. Både Rosengren och Ahlner höllo mycket lugna lektioner. Man lärde sig sakta, redigt och eftertryckligt. Detsamma kunde ej sägas om den gamle adjunkten "Manne" Strandmarks undervisning. Säkerligen var han bortemot de 60, såg och hörde obetydligt. Han användes mest i småklasserna, gärna i välskrivning. Vi hade honom just i detta ämne. Under Mannes lektioner gick man fritt ut och in. Risken att åka fast var ringa. Men endag tyckte Manne att det var bra tomt i klassen och ställde sig på lur i dörren. Där fångades de inkommande, och de som ej fått löfte "att gå på gården", fingo ett duktigt kok stryk. Manne var stark, det minns jag tydligt.

I ritning hade vi Didoff, en liten sirlig man, som enligt gamla tidens sed lärde oss att rita av gipser. I gymnastik hade vi major Bratt och löjtnant Danckvardt. De höllo oss bra igång och huttlade icke med oss. Över huvud voro våra lärare ej ängsliga för att drämma till då och då. Föga fäste man sig vid det. En gång fingo vi till och med klassmörj av "Räven", sångläraren. Vi hade "notskrivning" på eftermiddagen och det var ganska tråkigt för de flesta. För att ändå få litet ljud i orkestern brukade vi föra in ett finger i munnen, spänna ut kinden och sedan dra ut med fart, så att det sade "plupp". Då detta en gång skedde för ofta och för högljutt, blev Räven arg och frågade vem det var. Ingen anmälan. "Klassmörj nästa gång, om ingen erkänner sig skyldig." Nästagång ställdes vi upp runt väggarna i sångsalen och fingo

var sitt stadigt rapp av rottingen. Ingen kvidan. Allt var glädje, gamman, sång, "plupp" och notskrivning.

Skolan började redan kl. 06.⁴⁵. Vi skolgossar fingo stiga upp kl. 6. Sedan var det att med fart hoppa i kläderna, att dricka choklad och gå en kvarts väg. Ofta kom man i sista minuten. Om man anlände för sent till morgonbönen, fanns det en möjlighet att klara sig. Bönsalen var en rektangel med en ingångsdörr på vardera långsidan. På ena kortsidan stod katedern i en liten utbuktning, på den andra kortsidan var läktare för rektor och lärare. Ordningmännen förde under pågående morgonbön journal över de frånvarande. Denna skulle omedelbart efter slutad bön lämnas fram vid katedern. Vad var då att göra? Jo, först fick man glutta på dörren och speja ut, att rektorn ej satt på läktaren (några lärare voro aldrig där). Om fältet var fritt, stacks hela huvudet in genom dörrspringan, som var skyddad från insyn från katedern. Nu fick man grimasera, tills ordningsmannen sett en. Då var situationen räddad. Själv tyckte jag det var en rolig sport att komma för sent.

Redan kl. 1⁴ var skolan slut för oss småpysar. Middag skulle ej ätas förrän 15.30. Vad var att göra efter lycklig frigörelse kl. 1⁴? Det blev en stunds lek på skolplanen eller ett sakta och innehållsrikt hemgående på små gossars vis. Mot våren fingo vi ett regelbundet extranöje. Landssekreterare Olsson hade skaffat sig automobil, den första i Växjö och den första i mitt liv. Kl. 15 steg landssekreteraren ut från residenset för att åka ut till sin lantliga bostad i Hof. Bilen puttrade och rök. Fullt med skolpojkar var det ikring. I rök och damm hoppade bilen rätt som det var iväg, åtföljd av hurrande skolpojkar, som försökte springa med så länge de orkade. Och det blev för mig ungefär till min bostad, som låg i bilriktningen, d.v.s. i stadens norra utkant.

Och nu är jag framme vid hemlivet hos mina fastrar Sara och Maria Sjöstrand. De voro under mitt "gyllene år" i Växjö 1904-05 respektive 58 och 44 år, äldsta och yngsta barnet i min farfars barnaskara på sex stycken. Då farfar dog 1889, flyttade farmor och de båda ogifta döttrarna Sara och Maria efter två nådår till Alvesta och sedan till Växjö för att leva på inackorderingar.

Farmor dog 1901 , och jag kan ej minnas att jag sett henne någon gång.

Fastrarnas bostad låg en trappa upp i ett hus i stadens norra utkant. På nedre botten bodde en änkedoktorinna, som aldrig syntes till, och överst värden, som syntes och hördes desto mera.

Vi vandra in i fastrarnas hem. Från tamburen kunna vi gå runt hela våningen, som låg i vinkel. I första rummet bodde min syster Elsa och hennes kamrat Märta von Baumgarten, en älsklig flicka. Nästa rum var förmaket. Där stod bl.a. farfarsfars skåp, varom mera senare. Sedan kom matsalen, därefter fastrarnas rum och så Christer och Ulf von Baumgartens. Längst bort bodde Gunnar Petersson, bror Bertil och jag. Man förstår att det var livligt i huset. Men fastrarna tyckte om sina "barn" och trivdes med ungdomen. De hade båda humor och levnadsmod och voro varmt religiösa. Säkert kände de det som en värdig livsuppgift att ge glädje och fostran åt ungdomarna ikring sig.

Faster Sara var en småvuxen person, puckelryggig. Hon hade som liten tappats i golvet av en barnjungfru och därav hade hon fått sitt lyte, som hon tappert bar. Hon hade farfars utseende med små och regelbundna drag. Hennes intelligens och kunskaper voro betydande. Ehuru hon aldrig gått i skola, kunde hon alla de vanliga främmande språken, spelade väl piano o.s.v. Faster Maria var stor, rödblommig och hade farmorssläktens (Spånbergarnas) utseende, liksom Far förresten. Fylliga läppar, litet utstående mun, liten ärta till näsa, vacker panna.

Faster Sara läste och skrev, skötte affärerna, hade lugnt lynne och var chefen för det hela. Faster Maria var glad eller arg, skötte hushållet med hjälp av jungfrun, spelade och sjöng (mycket bra förresten) och var ute på staden på visiter.

Det var en trevlig stämning i hemmet. Tänk, så många glada måltider vi ungdomar åto tillsammans med fastrarna, som hade intresse för oss alla, lyssnade på oss alla och talade med oss alla. De trivdes med sullet ikring sig, och jag kan aldrig minnas någon tillrättav~~isning~~ för stim och stoj, som det säkert var övernog av.

Kosthållet var anständigt, även om faster Maria ibland utmärkte sig genom särdeles fantastiska puddingar, som innehöllo litet av varje, som serverats den sista tiden. Söndagsfrukosten var en kulinarisk höjdpunkt. Då serverades hästbiff, av vilken maträtt man fick äta obegränsat. Lita på att det var många biffar som konsumerades av de matfriska gossarna!

Farmor Ulrica Spånberg i Lenhovda under änkeåret 1889-91.
Farmor (mitt i soffan) med döttrarna Faster Sara och Maria.
Sara t h i soffan.

Fastrarna, så snälla de voro, hade kommit på kant med värden, med vilken de länge processade. Värden drack en hel del och förde då ett avsevärt oväsen i huset. Detta kulminerade vanligen på kvällen under aftonbönen. Vi voro då alla församlade i matsalen. Faster Maria spelade en psalm och vi sjöngo den andaktsfullt. Men knappt hade vi börjat, förrän "Andersson" satte igång med ett våldsamt larm, skrek och stampade i golvet. Detta vande man sig vid och det gav aftonbönen ett extra intresse.

Läxor läste jag ej mycket, behövde det ej heller, då jag hade lätt för att fatta. Fastrarna hade anställt en informator, som kom och förhörde Bertils och mina läxor. Detta var alldeles onödigt. För Bertils del behövdes det ej, han kunde ändå allt som ett rinnande vatten, läste i "bredvidböcker" och var urstyv i skolan. Vi gingo i samma klass och hade böcker gemensamt. För min del gjorde informatorn ringa nytta, ty jag var lat ändå. Ibland traggade faster Maria katekesen med mig. Jag vägrade att spillta tid på den. "Du Olle skall inte gå och hänga i skolan länge. Gå några år och bli sedan underofficer. Det passar du bra till."

På gården mitt emot bodde en halt, men mycket stark gosse. Vi slogos dagligen och jag fick alltid smörj. En dag kom min syssling Jäppe Björnberg på besök tillsammans med sin moder, kusin till Far. Han var en kämpastark gosse från landet, fullt besluten att väl begagna stadens möjligheter till omväxling. Även jag ville utnyttja situationen. "Du Jäppe, det är en pojke mitt emot, som klår mig varje dag." - "Honom skall vi ge smörj", sade Jäppe. Sagt och gjort. Men Jäppe reste hem snart, och då var det jag som fick igen det. Smörj varje dag på nytt och ännu mera än förut.

Jag hade livligt lynne och fantasien arbetade även nattetid. Ofta förskräckte jag min omgivning med att gå i sömnen. En natt gick jag upp, drog ut en byrålåda och lade mig i den. Då den givetvis var något trång, klagade jag högljutt på den dåliga bädden. Fastrarna kommo förskräckta in. Byrån darrade på jämviktsläget och höll på att stjälpas.

Fastrarna fingo naturligtvis en hel del bekymmer av sina "barn", även om de mest gladdes åt dem. En dag blev det en väldig uppståndelse i huset. Jag hade rökt och

det kändes på lukten, då jag kom hem. Bröstkaramellerna, som jag fått av mina förförare, hjälpte ej mot lukten. Nu togo fastrarna i ordentligt. Sprit och tobak voro mycket syndiga ting. Faster Maria, som var litet kokett, berättade ofta att hon kunde varit gift många gånger om, "ifall jag velat bära spritbrickor".

Mitt skolor i Växjö var som jag förut sagt "ett gyllene år". Då öppnade sig för 10-åringen både kamratlivet och naturen. Jag hade aldrig gått i skola förut, aldrig gått i flock. Mitt sinne gladdes åt de livliga lekarna på skolgården, åt bad och utflykter i naturen kring Växjö, åt stämnet bland inackorderingsbarnen. Jag kände mig fri. Fastrarnas regemente var milt och glättigt.

Ibland hälsade vi på hos gamla faster Ulla, yngsta syster till min farfar. Jag återkommer senare till henne. Nu beklagar jag att jag ej var 10 år äldre, då jag råkade henne. Då skulle jag ha frågat henne om gamla tider. Hon var född 1827. Jag skulle pumpat henne på min farfarsfar (hennes far) och hennes bröder. Hon var en liten rar gumma, som bjöd på kaffe och talade livligt och vänligt till mig. I hennes hus bodde som sällskap och hjälp hennes halvbrors dotter "Maria Kråka", som var litet velig.

Fastrarna fortsatte med sina inackorderingar till år 1914. Då gick det ej längre ekonomiskt ihop. Dessutom började faster Saras krafter sina. De fingo plats på Pautres Hontoux i Stockholm. Under min långa studietid i Upsala hälsade jag på dem ofta. De buro sitt öde med lugn, hade humorn kvar och voro varmt religiösa.

Sista gången jag hälsade på faster Maria i Stockholm var Bengta med. Vi pratade om fasters krämpor, om gamla tider och hade det stämningsfullt som alltid, fastän vi nog förstodo, att vi ej mer skulle råkas alla. I det torftiga rummet voro några möbler kvar från hemmet i Växjö. Jag hade ej fäst mig vid dem. Men Bengta hade haft tid att titta på dem. Hon tyckte att farfarsfars skåp var snyggt.

När faster Maria dog, blev det auktion på hennes tillhörigheter. Jag blev ägare till skåpet, tack vare att det hade litet vägglöss i sig. Därför var det borta på räkning vid första auktionstillfället. Då köptes alla gamla släktsaker av en kusin till mig, som var vid god kassa. Vid andra auktionstillfället hade denna sinat något under stockholmsbesöket. Min broder Nils bjöd åt mig och jag kom högst. Därför står farfarsfars skåp

nu i mitt arbetsrum och minner mig om gamla tider.¹⁾

BOJ besökte Växjö kyrkogård, besågo Tegnér's, Kristina Nilssons och faster Ullas gravar. Sedan voro vi i Domkyrkan och gingo även upp i tornet. Det var just begravning, och det skulle ringas i alla tre klockorna. Olof fick ringa i lillklockan."

Ytterligare bör tilläggas ur släkthronikan: "Faster Sara dog år 1923 och begrovs i familjegraven på Barnarps kyrkogård. Hon var synnerligen förtjust i Barnarp, och jag minns henne väl på besök där. Hon prisade mycket lugnet under de jätttestora lönnarna på gårdsplanen. Tänkte hon på sin fader och moder, som även setat där i yngre dagar? Märkligt, att livsviljan räckt till för denna svaga kropp under 77 år. - Faster Maria överlevde systemen i många år. Hon var robust men fick starr på sin ålders dagar, vilket fördystrade hennes liv. Hon dog ganska långt fram på 30-talet (1937) och begrovs i sin faders och moders grav på Lenhofda kyrkogård. - Faster Maria var litet kokett. Enligt Anna Sjöstrand (Jons dotter, kusin till Far) talade hon mycket om sin sångröst och alla erövringar hon skulle kunna ha gjort, om hon velat. Sången var hennes liv. Hon talade faktiskt ofta om hur roligt det var i kyrkokören i Lenhofda och hur hon alltid höll rätt ton, även om kören i övrigt missade."

1) Anm. Efter Olof Sjöstrands död har skåpet ärvts av dottern Carin Brundin

Farbror Gustaf och faster Augusta. Folkes död

Ur släktkrönikan: "Farbror Gustaf var född år 1849, studerade i Upsala 1869-1879 och avlade, under mycket informerande, filosofie kandidatexamen i matematik, fysik och botanik. Han blev år 1882 läroverksadjunkt i matematik, fysik och modersmålet i Linköping. Han gifte sig år 1883 med Augusta Lindergren, kronofogdedotter från Algutsboda. Som lärare var han superb, sträng och humoristisk. Han var mycket liten och kallades av eleverna för "Lille Kraft". Så småningom blev detta förvandlat till "Kralle Lift" och blev slutligen "Krallen". Av sina elever var han mycket uppskattad. Så småningom kom han att undervisa endast i matematik, emedan han stod väl till boks hos rektor, och detta ämne var det minst tidsödande. Han hade mycket annat att sköta såsom agent för Lifförsäkrings AB Thule och som direktör för Livränteanstalten.

Han var en verklig gatuprofil, gick med hög hatt och hade en stor cigarr med munstycke samt händerna på ryggen. Hans energi var formidabel. Skolan på förmiddagen, frukostrast, livräntemottagning, skola igen, middag och sedan middagsslummer. I samband med denna läste han om och om igen dels "Den stora vreden" av Olof Högborg och dels Shakespeare. Sedan vidtog eftermiddagsarbetet med skrivningsrättning och livräntan. Hans arbetsdag slutade sällan före kl. 1 på natten. Men han kunde koppla av, dels i samband med förut nämnd middagsslummer och dels spelade han ofta piano någon timme efter den lätta kvällsvarden. Han var verklig virtuos på piano och spelade de stora mästarna Beethoven, Mozart och Chopin underbart. Han älskade sitt sommarställe "Talludden" i Rimforsa, byggt 1904. Där vilade han upp sig under ferierna och reste ofta ensam dit under lördagar och söndagar vår och höst för att pyssla med trädgården.

Vid sin sida hade han sin trogna maka Augusta. Hon var en ypperlig husmor, höll ordning i den stora våningen, såg till jungfrun, torgade, lagade en superb mat. Man åt tre gånger om dagen lagad mat. Hon var generös, glad, snäll och sällskaplig. Då hon förströdde sig var det vid räkenskapsboken, som hon ordentligt förde. Hon lade **patience** på kvällarna, då hon väntade på att farbror skulle gå och lägga sig. Då han passerade, smågrälade de alltid om paciencen. Hon hade en utmärkt hälsa och följde med lätthet farbrors livsrytm, dock utan middagssömn.

De voro mycket släktkära och på grund härav passerade många släktingar deras hem i Linköping. De förde ett öppet hus. Barnens och även mina kamrater voro alltid välkomna och deltog

utan vidare i den måltid, som skulle serveras. Själv voro de med i ett litet trevligt "viralag", som förutom dem bestod av lektor Romdahls, adjunkt Thörnings och fabrikör Bohms. Då familjerna samlades, voro även de yngre medlemmarna med. Man började med kaffe. Då satte gubbarna igång med viran, tanterna pratade och sydde, vi yngre lekte sällskapslekar o.s.v. Så småningom kom den gående supén, och sedan fortsattes det ett varv igen. Både farbror och faster voro trevliga sällskapsmänniskor och särskilt farbror kunde blomma upp avsevärt. Han var en uppskattad S.H.T.-broder och kallades inom samfundet "Lill-Jonas".

Farbror var en grundligt bildad man. Han kunde dels både engelska, tyska och franska och dels latin, grekiska och hebreiska. Dessutom hade han vid akademien, som förut nämnts, studerat matematik, fysik och botanik. Under skoltiden ville jag välja bort franska. Farbror sade: "Dummer ju, välja bort franska. När han kan få ett språk alldeles gratis. Själv läste jag frivilligt engelska i skolan. Det har jag sedan studerat all min matematik på. Det kan gå likadant för honom själv. Han läser franska bara." I sina yngre dagar hemma i prästgården, predikade farbror mycket. Bengta och jag frågade honom en gång: "Går aldrig farbror i kyrkan?" Svar: "Nej, jag har predikat själv över alla texter och hört predikan över alla texter. Nu tänker jag själv."

Jag vistades i hemmet i Linköping i sex år 1905-1911. Då jag kom hem efter mitt skolår i Växjö, tyckte Far att jag kunde vara hemma ett år och växa till mig. Jag hade varit lat och fått dåliga betyg men var dock flyttad. En tillfällighet förhindrade genomförandet av detta Fars beslut. I Växjö hade fastrarna haft besök av farbror Gustaf. Han hade, mig ovetande, sett och hört mig en dag, då jag stod på huvudet och deklamerade Wilhelm von Schwerin från början till slut. Då han fick höra Fars beslut att ha mig hemma, sade han: "Den pojken är alldeles för pigg för att gå på landet och slå dank." Den gode farbror Gustaf och den goda faster Augusta! Hur kunde de vara så storslagna med fem egna barn?

Då jag kom till Linköping, var farbror nere vid stationen och mötte. Faster och flickorna voro kvar på landet. Farbror visade mig tillrätta, lärde mig att vrida på elektriska knappar (nyhet!) och dra i WC-snöret (nyhet!).

Det var en mycket stor modern våning på (livräntan inräknad) nio rum och kök. Dock eldning med ved. Farbror hade sina arbetsrum i Livränteanstaltens kontorsrum (tre stycken), som lågo i följd med våningen. Farbror hade väl hört, att jag var en spelevinker och ville knyta upp svansen på mig. Av Far hade jag fått två kronor vid avresan från hemmet. Då inga föreskrifter hade givits, köpte jag dels en indianbok och dels frukt och godsaker för att popularisera mig bland kamraterna. Pengarna voro snabbt försvunna. Farbror frågade vid middagen, som avåts av honom, sonen Yngve och mig: "Fick du inga pengar av Far, när du reste hemifrån?" - "Jo, två kronor." - "Dom skall du hushålla med." - "Jag har redan köpt upp dem." Farbror blev ursinnig. "Slarver ju. En fattig pojke skall hushålla med sina slantar." Örfilar och nackhuggare tvärs över bordet. Farbror kunde vara ganska het. Faster gav mig aldrig någonsin kroppslig aga.

Äldste sonen i huset, Folke, hade tagit studentexamen och höll på med sin utbildning till officer. Han var hemma i sitt hem och hälsade på ibland. Jag minns med vilken beundran jag såg upp till honom. Han var lång och spänstig med manliga och lugna drag och med en viss naturlig pondus. Som officersvolontär var han i augusti 1907 på besök i Barnarp. Han hade väl förmodligen övningar i närheten och hade fått permission. Far gav sig gärna på besökande ungdom med skoj och spetsigheter. Folke ämnade avlägga visit hos brukspatronen, löjtnant Emil Spånberg (kusin till Far). "Han är inte det minsta intresserad av oss Sjöstränder. Det är alldeles onödigt att du går dit." Folke svarade: "Far ville att jag skulle gå på besök dit." Folke medtog Bertil och mig. Löjtnanten var en spänstig och ståtlig man i 55-årsåldern med rödsprängd näsa och blixtrande ögon. Vi blevo vänligt mottagna. Det var enda gången jag besökte spånbergssläkten. Något umgänge mellan dem och den egna familjen fanns ej. Jag återkommer senare till brukspatron Spånberg. Han fick en gång ett telegram på en bemärkelsedag: "Hell dig, du man med ruter i, med gjuteri och stuteri." Det säger ganska mycket om mannen och hans verksamhet.

Folke avslutade hedersamt sin officersutbildning. Han kom hem från Karlberg sent en natt i december 1907 och slängde en snöboll på föräldrarnas sängkammarruta, som gick sönder. Stor glädje blev det, även om farbror grumsade något. Folke hade ledigt några dagar, medan han väntade på utnämningen till underlöjtnant och företog sig en jaktutflykt till sommarstället tillsammans med brodern Yngve och en löjtnant. De gingo på skidor över

isen men kommo ner sig i en strömfåra, både Yngve och Folke. De arbetade sig fram, sedan de skurit av bindningarna, till var sin holme. Folke kom i tre gånger och kom iland alldeles utmattad. Yngve hade varit i endast en gång. Löjtnanten miste besinningen och ilade till byn Hackele efter hjälp, som slog sig igenom isen med båt. Yngve sprang runt på sin holme och hörde Folkes dödsrosslingar på den andra. Han kunde ej komma honom till hjälp, då han hade strömfåran emellan och själv var alldeles uttröttad. Löjtnanten kände ej till metoden med en kringgående rörelse.

Farbror bar sin sorg som en man, teg och arbetade vidare. Faster grät mycket och lät ofta tanter komma och trösta sig. Efter sådana "tröstestunder" var hon alldeles förgråten. Farbror sade: "Ja, man kan då verkligen se, att Clara Romdahl eller någon annan tant har varit och tröstat dig." Sorgen var tung och glömdes nog aldrig. Äldste sonen, familjens stolthet, en sympatisk och trevlig ung man borta för alltid helt oväntat.

Jag hade själv Farbror som lärare i tre år. Han var alltid pigg och energisk och drev sin undervisning på ett enkelt naturligt sätt och fick goda resultat. "Dummer ju, Pettersson, han kan ju inte fatta idag. Han ser blek och eländig ut. Pettersson skall äta järnpiller." Andersson, en mycket lång elev, är framme vid tavlan för att räkna ett tal. Farbror var i allmänhet mild och tålig men kunde fatta eld. Det gick mycket dåligt för Andersson. "Andersson är så dummer i dag, så han måste ryckas upp. Han skall få sig en nackhuggare." Farbror hoppade upp och gav honom en "nackhuggare". Vi andra elever åsågo respektfullt exekveringen men dölde ett litet löje. Alla visste vi att Farbror var god som guld och ville oss alla väl.

Efter uppnådd pensionsålder övergick Farbror till att helt ägna sig åt Thule och livräntan. Han drev upp båda dessa rörelser högst avsevärt och blev en verkligt driftig affärsman med stor framgång. Han var vid ypperlig hälsa. Strax innan han blev 80 år, slant han på sitt sängkammargolv. Efter någon tid började det göra ont i ena benet. Förbruskat lårbensbrott. Smärtorna togo så småningom till mer och mer. Farbror led mycket av att vara stilla och överksam. Bengta och jag voro med på hans 80-årsdag. Han kunde sitta med vid bordet. Mera var det icke. Dock blixtrade han ibland fortfarande. Efter middagen tillkallade han

Bengta: "Du Bengta, Olle höll på att bli ett original. Du har plattat till honom."

Farbror dog 1932 83 år gammal. Han jordfästes i Linköpings domkyrka av biskop Aurelius, som prisade den avlidnes levnads-gärning och talade om hans hemmiljö, både i Lenhofda och Linköping, vilka givit honom krafter att utföra sitt livs arbete med glädje och hoppfullhet. Faster Augusta flyttade till sina barn i Stockholm. Hon överlevde maken i sex år."

Mina tre skolår i Linköping 1905-1908. Realexamen

De fem barnen i familjen var Folke, Yngve, Signe, Ingrid och Gertrud. Yngve var född 1887. Som liten hade han ramlat från ett fönster i bostaden tre trappor upp. Säkert inverkade detta på hans mentala tillstånd. Han saknade visst icke intelligens men var mycket omdömeslös. Hans sinne var glatt och häftigt. Han och jag bodde i samma rum, och han var alltid vänlig mot mig. En höst hade han knyckt valnötter i Trädgårdsföreningen och fyllt en byrålåda med dem. Jag tullade på förrådet. Då Yngve märkte detta, sade han: "Du har stulit. Äntingen berättar jag det för Far eller också får du smörj. Välj själv." Jag valde det senare. Då han tagit studentexamen 1908, blev han officersvolontär. Han var liten till växten och kallades av befälet för "Lillen". Han var icke illa sedd av det, men han tröttnade snart och blev jurist, juris kandidat efter tio års studier i Lund. Han kostade sin fader mycket pengar och var en stor växelryttare. Efter förordnande i Haparanda som domhavande och tullfiskal blev han advokat i Vimmerby och senare i Linköping. Han var gift och hade flera barn. Hans affärer var ständigt urusla. Ibland reste han land och rike omkring på viggturnéer. Han sade vid ett besök hos Bengta och mig i Göteborg: "Ser du Olle, jag rullade tre gånger i skolan. Så har jag mina officerskamrater. Och i Lund blev det många omgångar, så att jag har några stycken, som jag kan besöka. Går det icke på tre ställen, så lyckas det på det fjärde." Då han från oss skulle resa till Uddevalla, fattades det några kronor i respengar. Våra barn tömde sina sparbössor och gav honom glättigt det som fattades. Själva hade vi händelsevis ej några pengar just då och trodde att det hade gått bra i Göteborg. Han skulle ha blivit en dugande och legendarisk handelsresande, om han "nedlätit" sig att gå den vägen. Han överkördes av bil i Linköping den 20/8 1968, ena benet amputerades och han dog den 9/9. Tillgagnet var han redan länge skild från sin familj, som levde i Stockholm. Som lustigkurre uppskattades han i vida kretsar i Linköping.

Signe utbildade sig till lärarinna i Lund, kom sedan till Falkenberg, där hon gifte sig Falkman och skildes efter några år. I Stockholm höll hon ihop med sin kusin Bo Carstensen (sedermera läkare och med. hedersdoktor), gifte sig med honom och kom därefter till Norrland, först

i Sandträsk och sedan i Östersund. Ingrid och Gertrud gick båda igenom högre lärarinneseminariet i Stockholm. Ingrid gifte sig Eng. Gertrud kuskade väldeligen omkring som lärarinna och blev slutligen placerad vid läroverket i Eskilstuna. Hon blev ormbiten 1902 och opererades, fick en nerv avskuren och har hela sitt liv tappert kämpat med ett svagt ben. Hon älskar föräldrarnas sommarställe Talludden, dit hon reser varje sommar och lever i sina minnen från barndomens dagar.

Alla barnen var livliga och snälla mot mig. Flickorna lärde mig dansa, så att jag redan vid 13 års ålder uppträdde vid gymnasistbalerna. Jag var dock aldrig riktigt à mon aise i Linköping på samma sätt, som jag varit i Ulricehamn och Växjö. Lymnena var för heta.

Lärarna var , förutom farbror Gustaf, Sjöfors i kristendom (mera om honom senare), Möller i svenska och tyska, en lugn och bra man, Gustaf Björklund (Gysta) i engelska, Kernell (Hästen) i franska, Olof Hugo Vänerman i historia. Han var mycket fruktad för sin skarpa tunga och sina kraftiga nävar. Oss klädde han aldrig. "Nå Sjöstrand, berätta något om Karl XII." Jag berättade en hel del. "Min käre Sjöstrand, detta var då inga nyheter. Ni kan sitta och läsa på, så läser jag tidningen. Då delar vi upp arbetet." Han fick ett olyckligt slut. En dag, då kungen (Gustaf V) var på besök på stora torget, gick Vänerman ut på sin balkong mot torget och ropade: "Svenska folk, hurra icke för en världslig konung utan för kung Alkohol och gamle Vänerman." Rektor Werneus var oklok nog att ta upp saken i stället för att låta den passera i tysthet som en privat fylleriförseelse. Det påstås att Vänerman tog sitt liv genom att cykla omkull nerför Kinnekulle i våldsamt fart. Vänerman gick vinter och sommar utan överrock. Ibland diskuterade han betygssättning i klassen: "Du Axel Hagelin har varit utan överrock hela vintern. Det blir ett högt betyg. Westberg har varit ganska hårdig. Han skall belönas." o.s.v. I geografi hade vi Per Gustaf Berggren, som lät oss läsa Sven Hedins "Tibetanska äventyr", i fysik Steiner, en nervös och het man, som utdelade örfilar, i kemi (i femman) Karl Hjalmar Konstantin Hagelin, en erkänd alkoholist. Han gjorde experiment, som fräste och knallade. En dag var han på lyran. Då han skulle lägga marmor i svavelsyra, sade han: "Håll er lugna, mullsorkar. Annars slänger jag bitarna i skallen på er." Vi tyckte bra om honom. På försommaren efter slutad vårtermin brukade Hagelin gå in i en period. En landsfiskal i Kinda tyckte att det var synd om honom.

"Följ med ut på landet och lev ett regelbundet levnads-sätt hos mig." - "Får jag ett par nubbar till middagen och litet punsch på kvällen, kan jag väl stanna hos dig någon tid." Efter några veckor sade Hagelin: "Jag känner att jag måste resa till sta'n." - "Då följer jag med, jag har ett ärende." De tog båten uppför Kinda kanal och åt middag på denna tillsammans med kaptenen. Landsfiskalen åt fortast och gick upp på däck. Efter en stund kommer kaptenen upp, blek i ansiktet. "Vad är det?" frågade landsfiskalen. "Kan du tänka dig att karlen tog tre supar till kräm och mjölk." - I naturlära hade vi i fyran Nihlén, en mycket fet man. Han gifte sig men det dröjde med barn. Han tillfrågades av sina kamrater och svarade: "Man är väl ingen akrobat heller." I femman hade vi Lilja. Han hade tjock mage, som han en gång vilade på min bänk. Jag rullade tumme och fick en bastant örfil. En gång hade jag plockat nypon och stoppat dem i mössan. Då mötte jag Lilja och hälsade med nyponen rinnande över hela ansiktet. Lilja storskrattade. "Du Sjöstrand, detta var så roligt, så att du får skoja med min mage en gång till utan påföljd." Jag gjorde det icke. Alla lärarna titulerades doktor utom lektorerna, som fick heta lektor.

Farbror Gustaf var en pådrivande kraft. Jag skötte mig väl och fick höga betyg, särskilt i engelska och matematik. "Det är ingen konst för dig, Lillkralle. Du får räkna talen i förväg", sade kamraterna. Så var det visserligen ej, men jag övade ibland ett par timmar hos farbror i Livräntan och fick säga till, när det blev fel. Farbror skriver till Far den 15 december 1905: "Skolan slutar ej förrän den 22, då betyget för Olle skall sändas dig. Hoppas att han skött sig någorlunda väl. Lärarna ha uttalat sin belåtenhet med honom, men han är en livlig själ, så att han behövde mer efterhållning än min tid medger. Han är så ung, den yngste i klassen, att man får ej räkna så strängt med honom."

Skolan låg i stadens västra del intill slottet och domkyrkan. Byggnaden används nu som rådhus. Skolvägen var för mig icke lång från Platensgatan och över domkyrkoplan. Ofta fick jag bära farbrors buntade temaböcker till skolan och in i kollegierummet. Kl. 8 varje dag börjades med bön i stora högtidssalen en trappa upp.

Skolgudstjänst i domkyrkan en gång i månaden och i högtids-salen en gång. Mitt klassrum låg de två första åren i skolans västra flygel mot domkyrkan. Som bänkkamrat fick jag andra året Johan Segersteen. Min kusin Sten Söderbom var en av klasskamraterna och bodde hos sin moster Märta Wigander.

Då man intogs i klassen, skulle man ha klass-smörj. Jag kom ganska lindrigt undan, men Christoffer Freidenfelt, en lång räkel, fick duktiga slängar. Han tog sedan sin plats i första raden och gjorde sig mycket populär genom att vifta på sina öron under lektionerna. Då man fick frågan, reste man sig alltid.

Våra nöjen var bollspel av olika slag, såsom långboll och sparkboll. Jag var alltid halvback. Långbollen bedrevs i planteringen mellan domkyrkan och slottet, bollsparkningen på borggården. Rätt som det var gick en fönsterruta. Nästa dags morgonbön uppträdde rektor Albert Johansson (sedermera Werneus) och sa: "Ni har sparkat sönder en ruta på Slottet. Landshövdingen (Douglas) har nu förbjudit allt bollspel. Så nu vet ni det." Det sparkades icke de närmaste 14 dagarna. Sedan börjades det igen, och man höll på tills nästa ruta gick. Slutligen begynte kompisarna ropa "off side" och andra konstigheter. Då slutade jag och började springa med flickor i stället.

Förhållandena i Barnarp var till en början normala. På Odensjö regerade den gamle Johan Wennberg, född 1827, död 1910, och i Barnarp Södregård (gästgivaregården) hans brorson Lennart Wennberg, född 1869, död 1923. Patron Johan hade söner Erik, född 1868, student i Upsala 1887, överliggare, fil.kand. 1907, slutligen läroverksadjunkt i Kristianstad, Tor, trävaruhandlande, Arvid, apotekare, en son, som var ingenjör, Oskar, kallad Späcke, inspektor på gården, och den blinde Gunnar. Två döttrar var gifta med frikyrkopastorer. Johan var konservativ, gick i kyrkan och till nattvarden men hade smidigt anpassat hemmet efter Oskars och Gunnars frireligiositet, som han tolererade. Han var änkling och en mycket snäll farbror. Då jag och syskonen kom till påhälsning i Odensjö, sa han "Öppa, öppa", gick till sin skrivbordslåda, öppnade och gav oss gotter. Vi pratade om Viktor Rydberg, som han varit klasskamrat med. "Det kunde ingen tro, att det skulle bli en sådan karl av Viktor. I skolan var han ej särdeles flitig men hade lätt att fatta och var med på alla puts." På sin ålders dagar skötte Johan affärerna och Späcke ledde gårdsarbetet. Späcke var ej populär, och en sommarkväll var det nästan upplopp

på gården. Arbetarna skällde på Späcke och ville att han skulle komma ut. Så skedde ej. Till slut öppnade Erik fönstret (honom hade de respekt för) och sa: "Nu vet vi, vad ni vill. Vi kan inte göra något mer åt saken nu. Sänd en deputation i morgon att lugnt överlägga i frågan."

Eriks studier bekostades till en början av fadern, sedan av kusinen Lennart. Då denne gick i konkurs 1905, blev Erik tvungen att läsa. Han kallades i Upsala "framåt natta" och gjorde nattetid sina vinster på kortspel. Han var mycket snäll vid oss barn. Vi badade ofta ihop med honom och gick sedan till gården och drack kärnmjölk.

Det knakade i det wennbergska imperiet. Lennart föll knall och fall på borgensförbindelser. Tändsticksfabriken i Jönköping, Barnarps gård och fabriker, Thorsviks pappersbruk gick honom ur händerna. Han hade endast den gamla gästgivaregården med tomt kvar. När Johan dog 1910, såldes Odensjö, och Oskar med Gunnar flyttade till en liten gård i Gissebo nordost om Jönköping.

Den lilla sjön var underbar. Den hade tappats på 1840-talet av imperiets grundare Nils Wennberg. Jag har sett en karta från slutet av 1600-talet. Sjöns utsträckning var ungefär som nu, även om farfars och farmors förlovningsholme hade blivit land genom sänkningen. Men den uppdämda ishavssjön sänktes åtskilliga meter, och markerna kring sjön blev sålunda dränerade. Att gå runt sjön var en härlig promenad, att gå till Odensjö mejeri och hämta smöret å 2 kr. kilot var mycket roligt. I sjön fanns gädda, abborre, mört och ruda. Vi pojkar metade ivrigt och vittjade hommorna på våren. Mitt förhållande till Nils var ej detsamma som förr. Nu var vi uppdelade på fiskelag Bertil-Nils-Sture, Jag-Birger-Pelle. Prästgården hade en mycket liten strandbit. Jag och Birger gick ut en vårmorgon. Jag hade väl påsklov. "Om vi skulle vittja Odensjö hommor", sade jag. "Det vore icke dumt", sa Birger. Sagt och gjort. Vi tog tre städiga gäddor och släppte dem i vår homma. Se'n väckte vi Pelle, som fick vittja. "Tre stycken, det var väldigt." Vi hade skaffat oss ett vittne. Alla i familjen åt sedan med god aptit av tjuvgodset. En gång var ett nät försvunnet. En tid därefter såg vi något vitt på sjön. En död gädda, som snärjt sig i nätet. Den var en meter lång.

Sjön var ren, även om den "blommade" av alger sommartid. Vi lärde oss simma i den. Far brukade ofta deltaga i baden. Han sprattlade med benen och tog simtag med armarna och kom icke fram något vidare. Vi tyckte det såg mycket lustigt ut. Nu är sjön en exkrementsjö, svavel- och kvicksilverhaltig. På ett släktmöte gjorde vi ett ritualbad vid vårt gamla badställe Kråkudden. Det var förskräckligt.

Vintertid åktes det skridskor. Det var tjusigt att göra hela sjön på några minuter. Isen sjöng, då starksprickorna öppnade sig. Man slog "amerikanare" och försökte sig på konståkning. Pojkarna Mattsson var våra lärare och kompisar, Simon, Theodor och Gunnar.

Broder Nils levde på landet tills vidare mitt ibland det ramlande wennbergiska imperiet. Han gick i bibelskola på Oden-sjö, fick egen bibel, var smord i huvudet med olja och handpålagd mot tandvärk. Hos Lennart deltog han i fisket, var allmän passopp och väl sedd. Lennart och hans maka Signe hade inga barn. Mera om Lennart senare.

En dag skulle systrarna gå och bada. Jag sade, mera på skämt till Eva, att då skall vi titta på er. Hon skvallrade för Far. Jag mötte honom i björkdungen. Han hade en påk i handen och var ursinnig. "Du lymmel skulle gå och titta på flickorna. Här skall du få." Han klådde mig ordentligt. Jag fick ej ingå i svaromål. Detta var sista gången jag fick stryk, tämligen oförtjänt, tyckte jag.

Under jullovet 1906-07 gick jag en dag till "snicken" nere i fabriken. Jag försökte av allmän klåfingrighet fila av ett spiralförmatt metallspån på en roterande skiva. Det gick ej. Spånet skar in i fingrarna. "Kan du röra på fingrarna?" sa gubbarna på "snicken". "Ja." - "Då skall vi låta blodet flyta, så att såret blir rent." Sedan höll de polityr över händerna, vilka blev som ett par tjocka klumpar. Läkarevård användes icke på oss barn, fränsett Elsa, som fick elektrisk behandling för en liten snedhet i munnen.

De unga gjutarna i Norrahammar ansåg vi syskon som urrika. De hade cyklar, handklaver och flicka på styrstången. Hemma hade vi endast en damcykel och så hästen Docka, som medföljt från Kånna. Den sköttes av syster Kerstin, kallad "Hästa-Kristin". Bertil hette "Bispen", jag "Ollegrin", Nils "Fisenpip", Birger "Baggen" och Sture "Peten". De äldre barnen läste alltid med de yngre under ferierna. En del gick i små- och folkskolan i Barnarp, Brita och Pehr över huvud

taget icke i någon skola alls.

Far genomgick en svår nervkris hösten 1906 och våren 1907. Han låg först länge till sängs i Ulricehamn hos morbror Arvid, sedan hos apotekare Thavenius, som efterträtt Liljenström och var gift med en dotter till S.M. Blomdahl, klockare i Barnarp. Sedan kom Far hem tjänstledig. Kuren var misslyckad liksom ett besök hos helbrägdagöraren Boltzius i Skåre (Värmland). Far anger i en dagboksanteckning orsakerna till sin sömnlöshet och sin nervositet, "barnskrik, dåliga affärer, folkets okyrklighet, Johan Wennbergs envishet, Selmas nedrighet".

Ur släktkrönikan: "I Barnarp voro förhållandena helt olika dem i Kåna. Bruksarbetarna i Norrahammar voro mitt i klasskampen och fientligt sinnade mot präst och kyrka. Brukspatronerna hade intet intresse för kyrkliga ting. De religiöst intresserade voro i allmänhet frikyrkliga. Gammaldags bönder fanns det få. Den lilla vackra kyrkan var tom på söndagarna. I kyrkan satt endast prästfamiljen, klockaren, fattigstuggummorna, Johanna Olander, fröken Nilsson och en och annan bondfamilj. Gården var bortarrenderad. Affärerna voro svåra. Far var hårt skuldsatt."

Selma var vår jungfru, en vacker och duktig ungmö. Hon råddes med barn samt gifte sig hux flux med en gjutare i Norrahammar. Far ville reparera kyrkan. Jag fick vara med på kyrkostämman i den gamla sockenstugan, som låg i fattighuset. Alla talade för reparation. Johan Wennberg sade ingenting. Men innan klubban föll, yrkade han "votering". Man gick efter fyrkar och frågan föll.

Far var ingen skådespelare. Man kunde läsa allt i hans ansikte. Han bar ut sitt lidande till omgivningen. Farbror Gustaf skriver den 29/1 1907 till brodern: "Du är tvungen att rycka upp dig, låta bli att tänka endast på din sjukdom utan på de många, hvars välfärd beror på att du kan hålla dig vid kurage." Den 30/1 1907: "Mot nervositet är arbete och sträng verksamhet enda botemedlet, så att man ej hinner gå och tänka på sig själv." Alla människor har sina nervösa perioder. Om man håller käften, även för de närmaste, arbetar på och låter överjaget behålla ställningen, övervinnes så småningom det klibbiga underjaget. Bengta och jag har alltid begagnat denna metod.

Hösten 1906 och våren 1907 var en svår tid för Mor. Far var i Ulricehamn. Arvid föddes. Han var ett vackert barn. "Han liknar John Spånberg", sade Mor. Denne hade sin moders vackra andréeutseende. Uno, född ett år förut, fick ryckas från bröstet. Arvid var klen och fick döpas raskt av pastor Palmberg (vikarie för Far). Mor fick ta hand om alla barnen och de svåra affärerna. Hon utförde sin gärning milt och lugnt och med okuvlig seghet. Jag har endast två brev från Mor, som jag anför ordagrant. "Barnarp den 3 februari 1907. Käre Olle! Tack för ditt senaste bref! Jag uppmanar ofta syskonen till att skriva till dig, men du vet huru alla t.o.m. Birger ha sina små pligter att sköta och ibland sina upptåg att utföra. - I går voro Far och jag i staden. Far besökte Doktor Nylén, nu får man se hur det går med lifförsäkringen. Hoppas det bästa! I går mådde Far bra af resan, i dag känner han sig något sämre. Elsa, Eva och Brita ha gått till kyrkan. Äfven Far har vågat försöket att gå dit, det är nu snart ett halft år se'n han var i Barnarps kyrka. Nils och Birger gingo på förmiddagen till Odensjö och äro de ej ännu hemkomna. Sture var nyss inne och ville ha löfte att baka plättar, men han fick stackars liten nej. I morgon blir det nog plättbakning af. Sture är som du minnes ganska envis. Kerstin sköter fortfarande alla dagar sin kära Docka och hönsen. Om qvällarna är Elsa hennes trogna hjälparinna. Hönsen ha uppmuntrat Kerstin med några ägg. - Pelle är ibland ganska högröstad. Då Uno och jag träffas i köket roa vi oss med att tillsammans sitta i "diket". Han skrattar då och är så förnöjd. - Om söckendagarna åka barnen stundtals flitigt på sin kana. Elsa snärjer sig till en liten stund då och då, hon finner stor vederqvickelse af en stunds kälkbacksåkning. Eva har ondt af kalla fötter och är därför icke så glad åt att vara ute, dock är det hon, som bär in den mesta veden och som du vet går det icke åt så litet af den sorten. Vi önska nu mycket att Far må blifva så frisk att han kan börja tjenstgöra den 1^{sta} Mars. - Du har icke nämnt något om dina fingrar, äro de riktigt läkta nu? Från Bertil ha vi haft bref några gånger, han har legat inne en dag för magplågor. Du träffar väl Moster Gerda om dagarna? - Vi ha utmärkt slädföre, vi ha den sista tiden varit ute och åkt litet om dagarna. -Hjertliga helsningar till Farbror, Faster och kusinerna från oss alla! Var snäll och flitig! Din tillgivna Moder Anna"

Ett älskligt morsbrev! Jag har behållit hennes gammalstavning. Varför släppte man förresten denna, som var så pittoresk? Hon

tänker på allt och alla. Barnen är hemma allesammans (Elsa togs ur skolan i Växjö, ehuru hon endast hade $2\frac{1}{2}$ år kvar) utom Bertil i Växjö och jag i Linköping. Far skulle för livförsäkring skaffa ett läkareintyg att han icke led av någon organisk sjukdom. Moster Gerda var tydligen på besök i Linköping hos sin syster.

"Barnarp den 24 april 1907. Käre Olle! Tack för ditt sista bref! Jag vill bara skriva några rader till dig för att låta dig veta att lille Uno dog i lördags morgon kl. 10. I morgon tänka vi begrav honom. Lilla Brita säger: "Mor, gråt icke. Uno lefver, han är inte död." Så är det ju ock. Nu käre Olle få vi tänka på att kunna lefva så att vi en gång få träffa honom hos Jesus. Men vi veta ju att lille Uno nu har det godt och att vi äfven få det lindrigare, oaktadt allt detta känna vi stor saknad efter vår lille rare ljuslockige gosse. Efter någon liten tid ha vi glömt honom. Måtte bara Far blifva riktigt frisk. - Många hjertliga helsningar från oss till Eder. Din tillgivna moder Anna"

Ur släktkrönikan: "Så småningom blev Far bra igen. Han hade alltid förut predikat med koncept. Nu gick han upp i predikstolen endast med några stolpar. Så småningom släppte han även dessa och talade sedan i 20 år fritt ur hjärtat. Enligt min mening var han en vältalare av stora mått, även om han ibland kom upp i falsetten. "Du talade väl, min son", sade pastor Palmberg en gång till honom. Han var komminister i grannförsamlingen och var själv en stor vältalare. Så småningom kom det mera folk i kyrkan, även om den sällan var fullbesatt."

Läsåret 1907-08 gick jag i realskoleklassen och förlo-
rade mina gamla klasskamrater, som i allmänhet gick i R 1b. Jag fick även nya lärare. I svenska och tyska adjunkt Karl Axel Paulus Wahrberg, en legendarisk gestalt, varom mera senare. I engelska adjunkt Sterner, en mild och hygglig man med gott uttal. I franska fortfarande Kernell "Hästen". "Livet är en kamp, kampen är en häst, hästen är Kernell." I matematik alltför farbror Gustaf. Dito i historia och geografi Vänerman. I fysik Hofling, "Goffen", stor, fet, röd, närsynt och flåsande. I kemi och biologi lektor Schött. Han var rolig och medryckande. Hela klassrummet var ett laboratorium för studium av hur växterna producerar syre, för studium av olika slags

bakterieodlingar o.s.v. Han förde oss till gasverket, och vi fick i detalj följa, hur kolet förvandlades till lysgas. Han hade klumpfot och kallade sig i SHT för "Halter Scott". I kristendom lektor von Engeström. De nya klasskamraterna var i allmänhet från femklassiga skolor i angränsande mindre städer.

Våren 1908 förde jag dagbok, så att jag har denna till hjälp vid mina minnesbilder. Den 1 januari var Far och Mor på eftermiddagen på bönemöte hos skomakare Johansson på Rosenlund. Far hade repat sig, kommit i tjänst igen och hade nu en frireligiös period. Bertil hade vårterminen 1908 börjat i Jönköping. Den 5 januari var Far, Nils och jag ute och promenaderade. Far var stor vän av promenader och tog ofta ett par pojkar med sig. Den 6 januari var alla, utom jungfrurna Ellen och Henny samt Arvid, i kyrkan, d.v.s. missionshuset, då kyrkan var under reparation. Patron Johan Wennberg hade tydligen givit med sig. På de frireligiösa missionsmötena kunde man höra dråpliga saker. En person vittnade: "Tre konga ha ja vatt mä um, kong Oskar, kong kuss och kong Alkohol. Men si kong Alkohol va allt den vasste å dom allihop." Den 13 januari reste jag till Linköping och hade sällskap med "moster Märta" och Sten. I Linköping hade de sin stora sorg efter Folke. Jag antecknade i dagboken "sömlös natt". Jag rycktes själv med i deras svåra kris.

"Jan. 17 var jag och kusin Sten bjudna till pojkarna Ugglas (generalens söner). Vi fick först kaffe, sedan spelade vi med pojkarnas julklappsspel, därefter bjöds på russin, äpplen och karameller. När vi sedan skrivit långkatekes 2 ggr, ringde det till kvällsvard. Efter denna pratades en stund, och sedan gav Sten och jag oss iväg till våra hem." Generalen bodde i Sten Söderboms morfars hus, då sålt till, men icke använt av, Henrik Karlssons bokhandel. Huset var omgivet av en stor trädgård med träden på hösten dignande av frukt. Att klättra upp var ingen konst, att klättra ned var svårt, så stoppmätt hade man blivit. Generalskan var utomordentligt älskvärd, generalen bussig och aktades högt av både civila och militärer, även om han fordrade en meterssteg av sina soldater. En gång var Sten, Johan Segersteen, jag och några andra pojkar utåt Vallåsskogen för att ordna en schnitzeljakt. Då mötte vi generalen. "Jag skall bli räven", sade han och han fick litet försprång. Slutligen hittade vi honom i ett träd. På den tiden roade man sig själv, ofta med hjälp av någon välvillig äldre person.

Nu har ungdomen icke samma företagsamhet (frånsett idrotten) och de äldre har icke tid. A propos Valla-skogen, så var det roligt att på hösten jumpa på den sega nyfrysta isen på gölarna. I allmänhet höll den. Men en gång kom Sten grundligt i. Han vågade självfallet ej gå hem genast utan lät ispiggarna växa och bli avputsade i flera omgångar.

I ugglaska hemmet fanns det många söner och döttrar. Döttrarna blev alla gifta med officerare utom en, som blev föreståndarinna för flickskolan. En av dem kallades för "Pontussan" såsom gift med Pontus Reutersvärd. De äldre sönerna var utflugna ur hemmet, samtliga officerare. De yngre var våra kamrater, Bertil, framstående idrottsman, dog som överste vid en träningsrunda, Tors-ten, som ej hade läshuvud utan blev forstmästare, och Bengt, död som major i spanska sjukan. Hemmet var religiöst. Generalen tillhörde gruppen av officerare kring prins Oscar Bernadotte.

Då Signe reste till Lund för sin lärarinneutbildning, fick jag hennes rum. Det var onekligen litet prövande att bo tillsammans med Yngve, som ej gick och lade sig förrän vid midnatt efter ett bullrande gymnastikprogram. Den 25 januari, lördag, kom Johan Segersteen och sade: "Vill du följa med mig på landet? Tåget går kl. 4. Biljetten har jag i ordning." Den gode Johan! Han har varit oföränderligt vänlig mot mig genom alla år. Han fick betala biljetten för mig. Jag hade ju aldrig några pengar. Då jag frågade farbror, om jag fick följa med, svarade han: "Ja, om Johans mamma eller någon annan stor person är på Hamra och ser efter er och om ni ej går ut på isen utan deras lov." Han tänkte på Folke och hans olycka. Johans mamma och morbroder (på tillfälligt besök) var hemma, och således fick jag följa med. Hamra var en skogsgård vid sjön Ämmern (i Kinda), som ärvts genom generationer. Johans farfarsfar var fältprost (hade varit med i finska kriget 1808-1809) och kyrkoherde i Kettilstad och Tjärstad, farfadern var major och fadern godsägare och dog ung. Johan var enda barnet men ej alls bortskämd av den snälla och dock bestämda modern Ester. Han är så litet enbarnig som helst. Han var äldste bror i en stor syskonskara, nämligen alla hans vänner och kamrater. Modern hade nyss sålt kobolthaltig malm från sin bergsmansgård i Bergslagen och fått mycket pengar.

Hon reste utomlands varjeår (ovanligt på den tiden), sjöng och spelade för oss. Morbrodern var sångare och hade varit med i ett grekiskt frihetskrig.

Jan. 30, torsdag. Kl. 5 middag. Bjudna var häradshövding Pehr Orre och lektor Klockhoff. Av den förre fick jag betalning 10 kr. för att jag räknat med hans son Wollmar föregående termin. Middagen bestod av buljong, kalkon, efterrätt och apelsin. Orres gåva var generös. En student på den tiden klarade sig med 1.000 kronor om året, nu måste han ha 15.000 kronor. Pengarna slarvades ej bort utan användes till anmälningssavgift för realexamen. Små extra förtjänster hade jag av kamrater för privatlektioner, 13 öre för en lektion, 25 öre för två. Av farbror fick jag ibland 10 eller 25 öre för att jag var bank- eller postbud. Användningen av sådana förtjänster behövde jag ej göra reda för. Annars iaktogs den strängaste sparsamhet.

"Av farbror Gustaf Sjöstrand har jag vårterminen 1908 mottagit följande:

1908				
jan	21	1 vinkellinjal från Henrik Karlssons bokh.	0	65
"	"	2 ark ritpapper " " " "	0	16
"	29	Engelsk föreläsning	0	25
febr	19	Skridskoåkning	0	05
"	20	1 svanpapper	0	08
"	29	2 anteckningsböcker	0	20
mars	7	Föreläsning i frenologi	0	15
"	9	Terminsavgift	12	00
"	12	Halvsulning och klackning av 1 par kängor	2	00
april	11	Hemresa, biljett och 1 krona	6	00
maj	23	1 par skoremmer	0	05
"	29	Realskolemössa	3	50
"	30	1 brevkort	0	05
"	"	Räkning från vaktmästaren	1	76
juni	1	Möller Algebra 2 ^a delen	1	75
"	"	Kempe, oorganisk kemi	3	00
"	"	Moll, lärob. i fysik I	1	60
"	2	Hemresa, biljett och 1 krona	6	00
Summa			39	25
att betalas av Far."				

Vis av skadan (jfr sid. 33) skrev jag även förteckning över hur jag använt de två kronor, som jag fick vid avresan hemifrån Barnarp den 13 januari 1908.

1908

jan.	14	En tub tandcrème	0 60	1) Hannerz var en
febr.	1	Bet. till Hannerz 1)	0 30	styv botanist, som
"	1	2 bakremmar, skridskor	0 75	broder Bertil bett
"	3	Glycerin	0 30	mig vända mig till
"	5	Skridskoåkning	0 05	för "växtgeografiska" uppgifter

Skridskoåkning var ett huvudnöje. Det kostade fem öre. I allmänhet hade jag pengar och behövde ej ta av "allmänna medel". Jag läste mycket lättläsning, "Tsarens kurir" och alla Viktor Rydbergs böcker, som fanns i praktband i salongen.

Den 3 febr., måndag. Farbror krasslig på kvällen. Han gick och lade sig före 10. Det var det tidigaste jag sett honom gå till sängs, medan jag varit i Linköping. Influensan grasserade svårt.

Jag åhörde mycket föredrag, den 8 februari av Oscar II:s livläkare professor Henschen "Om alkoholens inverkan på hjärta och blodkärl". Rektorn, landshövdingen och general Ugglar med sina fruar var där. Samma dag (med lov av rektorn) ett föredrag "Om alkoholens inverkan på matsmältningen" och ett "Om alkoholens inverkan på nervsystemet". På kvällen "haltade" Yngve och hans kamrater, som anmält sig till studentexamen, d.v.s. de gick med en fot i rännstenen och en på trottoaren. Efter detta ett hejdunderande kondiskalas. Så ringdanser på skridskobanan och på borggården.

"Torsdagen den 13 febr. Skrivning i engelska kl. 9. På f.m. var jag utåt Roxen. Såg en automobil, som skrämde en häst, dock gick allt lyckligt." Lyckligt var det, ja. Explosionsmotorerna segertåg gick fram genom åren, till lands, lufts och sjöss. Efter andra världskriget kom privatbilismen, lastbilstrafiken, turistpaketresorna och "statsmännens" irrande mellan huvudstäderna på skattebetalarnas bekostnad. Allt börjar bli nerlortat, vatten och luft. Avskrädeshögarna växer oss över huvudet. Energikrisen kanske för oss tillbaka till havremotorn och hojen.

"Fredag den 14 febr. Som vi vet gick Folke ut först på regimentet och var den 29^e av alla 130 från Karlberg. Idag kom hans betyg, som var mycket vackra."

"Söndag den 23.2. Klippte kusin Ingrid av mig min långa peruk." Familjen hade klippmaskin och jag gick aldrig till barberaren. Detta påminner mig om en annan episod. Kusin Signe skulle klippa mig, innan jag gick till sången. "Raska på, Signe, jag kommer för sent till sången." Jag kom för sent. Läraren, musikdirektör Darell, sade: "Kom fram, Sjöstrand, så skall jag lugga dig." "Aha", tänkte jag, "detta är ju omöjligt. Signe har rakat mig helt." Döm om min förvåning och kamraternas jubel, då Darell ryckte kraftigt i en kvarlämnad tofs mitt uppe i skulten.

"Onsdagen den 26.2. Läste vi första timmen, den andra gick vi upp i stora salen, där 250-årsminnet firades. Sångar och föredrag av Dr Berggren om "tåget över Bälten". Välsignelsen av lektor v. Engeström. Festen varade till kl. 10 och sedan hade vi lov hela dagen. Kl. 2-3 minnesfest på borggården. Alla skolor (läroverk, manliga och kvinnliga, seminarister och folkskolor), föreningar (Vita Bandet, KFUM, KFUK), stater och kårer hade anvisad plats. Regementsmusik, sångarförbund. Från den utmärkt vackert dekorerade balkongen på telegrafstationen framträdde generalmajor Ugglå i galadräkt och talade över dagens ämne. Allmän flaggning. Kl. 8 på morgonen klockringning i kyrkorna." Tänk, att man då ännu vågade fira ett stort nationellt minne.

"Torsdagen den 27.2. Sten, Åke (Westfelt) och jag på elektrobiografen 6¹⁵ - 7⁴⁵. Kostade 10 öre. Någon tillstymmelse till roligt." Man ser att jag redan då var ganska skeptisk med avseende på bildföreläsningar. De tar bort fantasien. Stackars nutida ungdom, som ofta ej kan läsa utan bara glo på bilder utan att hinna eller kunna läsa texten.

"Tisdagen den 3.3. Nu vill jag berätta en episod ur Yngves liv, som jag ej fått reda på förr. Det var år 1900, Då Oscar II invigde Östra centralbanan. Någon kastade en bukett åt kungen, som denne ej såg utan lämnade bakom sig. Yngve trodde att kungen tappat den, varför han rusar fram till denne och lämnade honom den. Kungen tog Yngve i hand och tackade honom."

"Måndag den 23.3. Gottfrid och -ja, vad flickan hette, kommer jag ej ihåg- två barn ur en sju-talig barnaskara med en arbetslös far var här och tiggde. De fick en hel stor korg full, en kappa fick flickan. Jag följde dem ett stycke och hjälpte dem med korgen. Flickan var nog 11 och pojken 7 år. De bo på Ladugårdsbacke. På vägen mötte de och jag deras bror Julle,

som skulle till hotellet och köpa för 10 öre kött hem. Stackars fattiga barn."

"Lördagen den 28.3. I dag började vi räkna med flera obekanta. Hittade jag 10 öre. Läger jag härtill 10 öre för gående på posten åt farbror, blir kassan 20 öre."

"Söndagen den 29.3. Läste man på affischerna följande: "Fritänkareagitator O. Ljungdahl håller föredrag i Folkets hus i dag kl. 8 e.m. om 'Skapelse utan Gud'. De kristliga dogmerna är de största hindren för arbetarnas frigörelsekamp. Medborgare upp i massor till detta föredrag. Stadens präster och frireligiösa inbjudes till diskussion." Yngve var där. Efter det hädiska föredragets slut uppträdde lektor v. Engeström och försvarade kristendomen, varefter han gick."

"Onsdagen 1 april. Ingrid och Gertrud hos Gottfrid och den där familjen med mat och kläder. Östergötlands läns arbetsförmedlingsanstalt har nu börjat sin verksamhet. Var och en som kan giva, och var och en som önskar arbete, erhåller förmedling kostnadsfritt. Kamrer Tollin är ordförande." Som man ser, var man på den tiden icke ointresserad av sociala frågor. Allt är dock numera insnärjt i ett nät av bestämmelser och tjänstemän. Vi lider nu hårt under en blomstrande och dyrbar byråkrati. På den tiden gjordes det sociala och kommunala arbetet gratis och med frivilliga krafter.

Jag kanske skall nämna något om huset, Vasavägen 8, där vi bodde. På nedre botten hade Östergötlands brandstödsbolag en våning med kamrer Tollin som chef. Mitt emot bodde konsistorieamanuens Holmström (en gammal student utan examen) med fru (lärarinna vid flickskolan). En trappa upp bodde farbrors med Tollins, kamrer och fru "mamsen", sonen Sven och dottern Mary-Ann, mitt emot. Två trappor upp Heymans med två döttrar, den ena Karin studentkamrat (privatist) till mig, och mitt emot direktör och fru Mosquette, barnlösa. Allt i huset var modernt och tiptop. Centraluppvärmning saknades dock. Huset låg i stadens norra utkant med teatern mitt emot, tvärs över Platensgatan. Trädgården gränsade till Ugglas, som alltså var närmaste grannar.

"Torsdagen den 2 april. Under Monikas (lektor von Engeströms) timme berättade denne något litet om hädareföredraget i söndags. Föreläsaren framhöll, att själv-

alstring äger rum. "Vi vet", sade han, "att om man ställer en skål mjölk ute i luften att surna, uppstår liv i denna, nämligen bakterier." Vilken okunnighet! Och folket, det okunniga, applåderade förstås. Den okunnigheten!"

"Lördagen den 4 april. Åkte jag cykel första gången på Lundgrens cykel." Johan Segersteen hade lärt mig att cykla. Egen cykel fick jag ej förrän jag gift mig trettioårig. Ofta cyklade man omkull. Ej en tanke på det egna livet. "Men hur gick det med cykeln?" Det gick alltid bra. Reparationskostnader hade varit oöverstigligen. När jag var mindre, i fyran eller femman, fick jag ofta följa med på styrstången hos en kraftig kamrat, vanligen Torsten Westberg, död som stadsläkare i Eskilstuna 1972. Då vi träffades på Hamra vid vårt 60-årsjubileum 1971, frågade jag honom, om han kom ihåg det. "Jaa då." - "Kommer du ihåg, när vi cyklade till fältmanövern år 1906?" - "Ja, väl." - "Minns du vem visåg?" - "Oscar II i full fart till häst." Vi hade aldrig talat om detta förut. Jag ville nu kontrollera min minnesbild.

"1.5 fredag. Lov. Karnevalen tågade som vanligt genom staden. Först kom prins Karneval ridande (äldste pojken Drangel).

Han förde sig mycket bra. Sedan kom Karl X Gustaf (Liljebäck) och Erik Dahlberg (John Brobeck) med pager, alla ridande. Sedan ridande indianer, bland vilka Enhörning var bäst. Så marscherade ett kompani soldater ur finska kriget, däribland Sven Dufva. Sedan en mängd kvins (naturligtvis läroverkspojkar, ty andra får ej vara med), som slogs om en stackars skranglig löjtnant. Därpå åkte sultan Muley Hafed med två tjänare fram (Westenius, Westfelt, Drangel i 6). Så en musikkår, bestående av förmågor ur skolans musikkapell, bland vilka märktes Rasmussen och Flöjt-Nilsson. De åkte i en hästskrinde och var fasligt utstyrda men spelade väl. Sedan kom framtidskvinnan och framtidsmannen (Ivan Ridderstad och Lalla Petri). Framtidskvinnan var tjock, hade en mycket fin och dyr toilett samt körde. I band höll hon den lille magre framtidsmannen med hennes toffel på hatten. Sist kom en automobil med tre kineser (Torsten Jonsson, Johan Segersteen och Kinander i R 2b). Samma dag arbetaredemonstration för åtta timmars normalarbetsdag samt allmän, lika och direkt rösträtt för män och kvinnor."

Sedan Signe och Yngve flugit ur hemmet, var det Ingrid, Gertrud och jag, som skulle kampera ihop. Jag var snart 14 år, Ingrid 15, Gertrud 13. Flickorna var snälla men heta och bråkade ibland, så att de fick smörj av faster. Själv bar hon aldrig hand på mig under mina sex år i Linköping. Ett hem med yngre barn och ett fältläger är alltid fullt av sjukdomar. Flickorna var mycket ofta sjuka, jag mera sällan. Jag genomgick dock de vanliga barnsjukdomarna, såsom mässling och påssjuka, men var oberörd av den stora influensaepidemien våren 1908.

Mina tre gymnasieår i Linköping 1908 - 1911

Förhållandena hemma var nu mycket lugnare. Far hade kommit över sin kris och Mor var ännu obruten. Bertil och Elsa gick och läste för Far under sommaren jämte de övriga läsbarnen från församlingen. Elsa, 18 år, och Eva, 15, hjälpte till med hemgöromålen. Jag följer dagboken en smula. "Natten till den 26.6 var vi ute vi fyra äldsta pojkar (Bertil, 16 år, fylld av naturkunskap och den ledande i samlingen, jag 14 år, Nils 12 år och Birger 10 år). På kvällen 11-12 hördes ängsknarrens (kornknarrens) djupa basröst i timotejåkern. Vi omringade honom från alla sidor, klappade i händerna och upp flög den gråa, spräckliga fågeln (nu är den utrotad genom lantbruksmaskiner och stora skift utan diken). Sen rodde vi ut på sjön. Vi klädde av oss i bara skjortan och snart hade vi stora skaror av flädermöss flaxande i cirklar omkring oss. Igelkottar sprang gladeligen omkring i trädgården, de fruktade ormdödarna (nu utrotade av bilar och salt på vägarna samt gräsklippare i trädgårdarna). Kl. 2-3 var ljusan dag och bofinken, som ju är den tidigaste av alla fåglar, lät höra sin vackra musikaliska drill. Man talar om att stiga upp med göken, men denne är icke alls någon tidig uppstigare. Den börjar höras först klockan 3. På den för sina goda gåddor på Jönköpings torg berömda Barnarpssjöns vackra al- och björkbevuxna stränder finns gökar i stor mängd. Att få se en gök är i allmänhet en ovanlighet, men här icke så."

"Den 30 juni. Vår lille bror Arvid är högst musikalisk och trallar redan många melodier. Vad månne bli av honom med hans höga, breda konstnärspanna, hans guldgula, lockiga hår samt den snillrika munnen? (Han blev teol. doktor, docent och lektor, först i Luleå och sedan i Göteborg)."

"På aftonen den 6 juli kom fotograf Forthmeijer hit från Växjö. Han fotograferade läsbarnen, familjen och några andra personer och saker dagen därpå. På aftonen, just i den härliga solnedgången, sade han: "Jag har varit i cirka 100 prästgårdar och fotograferat läsbarnen, men jag har aldrig varit i någon, som varit så vackert och idylliskt belägen som Barnarps." Detta kanske var hans vanliga artighetsfras med lämpligt namn insatt. Men jag är icke säker på det. Barnarps prästgård var verkligen en pärla, nu mycket fördunklad genom vägar och kalhuggningar i trädgården.

"Den 18 juli. Ett läsbarn satte under läsningen mössan för ansiktet och gjorde grimaser åt en annan pojke. Far sade då: "Du gör som unga harar, vilka, när de sätter huvudet i en buske, tror att de är gömda." "

"Den 22 juli var jag i Rosenlund och uträttade ett ärende. På vägen såg jag två huggormar. När jag på vägen hem passerade skolhuset, berättade jag detta för Gran, som stod där och målade. Den intressante gubben började då berätta litet om ormar. "När jag var liten, gick det en sägen, att snoken är giftig mellan 12 och 1 på dagen. Blir du ormhuggen, gå till läkaren, blir du snokhuggen, gå till prästen." Johan Gran var målare. Han ville ha blivit skollärare. Jag lånade honom en gång John Chronskoughs memoirer. Då han återlämnade den, sade han: "Det var den roligaste bok jag läst. Just så ville jag haft det med mina tentamina och examina. Men jag hade aldrig råd att bli skollärare." Han var ungkarl. På kvällen sa han: "Nu går jag hem till min Inga." Vi pojkar var ofta hos honom på kaffebjudningar. Han hade alltid mycket intressant att berätta om gamla tider med bruksrörelse i bygden. Hans morfar var masmästare vid Mobromasugn. Han var oäkting och fruktade fattighuset. Dit kom han dock till slut.

"Den 15 aug. reste jag till Talludden för att läsa för farbror." Talludden låg på en udde i sjön Järnlunden, rektors Solvik strax söder därom och ytterligare något åt söder Klockhoffs Björkudden. Talludden var verkligen ett falkbo. Några meter sydost om byggnaden ett tvärstup. Att de livliga barnen ej råkade ut för någon olycka var en Guds nåd. Folke frös ihjäl på en holme ej långt från villan. Denna bestod av två rum och kök på nedre botten, sängkammare, flickornas rum och pojkarnas rum på övre botten. Jag låg på en garderob intill sängkammaren. Dricksvatten erhöles genom filtrering av sjövattnet. I övrigt pumpades hushållsvatten genom handpump.

Här hade familjen sitt sommarliv, glädjefullt till det yttre. Men faster sade en gång till Bengta: "Sedan Folkes död har jag ej haft en enda verkligt glad dag." Farbror hade mycket nöje av att arbeta i trädgården. Däruti fann han sin avkoppling. En gång hade han gillrat upp en stor trädrot, som han skulle bryta upp med en mindre trädstam enligt hävstångsprincipen. Det skulle han klara själv. Men så fick han besök av några raska unga män och berättade för dem om sitt arbete. "Det fixar vi i en handvändning åt farbror." Denne kämpade hårt med sig själv. "Så mycket arbete, som går till spillo på en gång", tänkte han.

Men så sa han: "Jag och japaner och annat smått folk brukar klara oss själva, men för en gångs skull tar jag emot den erbjudna hjälpen." I allmänhet fick ingen hjälpa honom i trädgårdsarbetet. Han var en arbetsmyra. Dag och natt, vinter och sommar, helgdag och vardag, var han ständigt sysselsatt.

Mycket gäster var det alltid i huset. Denna sommar var fasters broder, kronofogde Ferdinand Lindergren, ungtkarl, och hennes syster Nina Lindergren på besök. Signe hade en kamrat från Lund hos sig. FASTER klarade suveränt hushållsarbetet med tillhjälp av en jungfru, som låg i köket.

Vi ungdomar hade roligt med kanot- och båtfärder samt bad. Ofta simmade vi till ett grund ute i sjön. Kusinerna var verkliga amfibier. Jag var sämre simmare än de. "Du skall inte simma så ivrigt", sade Gertrud. "Långa, lugna tag skall det vara. Blir du trött, så får du lätt lägga handen på min axel. Men inga kära omfamningar, förstår du."

En dag satt vi i den delvis inbyggda verandan och pratade efter middagen. Dianas (Folkes hund) lille valp var med. Någon spillde ut ett glas punsch på golvet. Valpen var genast framme och slickade i sig. "Vi döper honom till Bacchus", sade farbror. Valpen kom sedan till Målarps prästgård (faster och farbror Carstensen), men man bytte bort namnet Bacchus, som ej passade i en prästgård, mot Musti. Så småningom blev han bitsk och slutade för ett hagelskott av broder Birger.

Jag, liksom Far, har alltid varit en hängiven promenör. Då ingen annan ville gå med, fick jag gå ensam. En dag träffade jag i skogen på den gula fläcken, överfylld av kantareller. Vad göra? Ingen korg eller påse var medtagen. "Men skjortan", tänkte jag. Jag tog av mig den och gjorde en säck, som blev proppfull av kantareller. Då jag kom hem, blev faster mycket glad.

På hösten tenterade jag lyckosamt in i klass R 2b och återfick mina gamla kamrater. De första fjorton dagarna av höstterminen var det militärövningar samtidigt med läsningen. Dessa avskaffades så småningom i det svenska skolväsendet för att uppstå på nytt under andra världskriget. "Efter den 22 sept. först morgonbön, sedan läsning 8 - 10³⁰, frukostlov, läx- och tidningsläsning, 12 - 2⁴⁰ återigen läsning samt 2⁵⁰ - 3³⁰ sång två gånger

i veckan och teckning en, 4 - 6 läxläsning, 6 - 8 promenad, sport el.dyl., kvällsmat, 8³⁰ - 9³⁰ på kvällen förhörde jag läxorna med Sven Töllin." Så beskriver dagboken min arbetsdag. "9³⁰ - 11 på kvällen ägnades åt naturvetenskaplig och litterär läsning, varpå man lägger sig och trött efter dagens ansträngande arbete sover oskuldens och det goda samvetets härliga sömn." Jag hade sålunda fått en privatelev, som gav 2,50 i veckan. Jag tog 50 öre för egen del och sparade resten till julklappspengar. Farbror kontrollerade numera ej mina tjänster.

Jag fick helt nya lärare. Dagboken säger: "I kristendom ha vi Sjöfors, bror till den olycklige, förläste prästen, som i vansinne mördade sin fader, en gammal ärevördig kyrkoherde nära Växjö (1905). Sjöfors är rätt tråkig men i alla fall ibland intressant och till och med humoristisk." Onekligen var hans timmar rätt oroliga. Särskilt utmärkte sig Sandström, på grund av sin hårfärg kallad Saffran, samt tyvärr även jag. Kusin Sten var alltid lugn och sansad. Då Sten, major och vägdirektör i Växjö, och jag en dag år 1945 besökte Sjöfors i hans hem i Växjö, sade Sten: "Vi var allt litet uppstudsiga ibland för doktor Sjöfors." - "Omöjligt, jag har alltid varit en stark disciplinkarl." Om han bedrog sig själv, är svårt att säga. Han blev fr.o.m. läsåret 1909- 10 lektor i Karlskrona och kan ha ändrat sig. Han var 1945 förtidspensionerad sedan några år på grund av dålig syn och hade antagit utseendet av en påvlig kammarherre, ej inbjudande till skoj annat än om han själv ville det. "Vår klassföreståndare Gezelius ha vi i modersmålet, tyska, historia och geografi. Han är gift med en dotter till professor Schück i Upsala. Båda är fil.lic. och skriver på sina doktorsavhandlingar. Gezelius är den hyggligaste, älskvärdaste och bästa karl man kan tänka sig. O, vad lycka att undervisas av en sådan man." Han visade mig alltid stor godhet och finkänslighet. Ett tag hade jag för mig att jag hade intresse för zoologi och skrev i en hemuppsats att jag ville bli professor i ämnet. Icke någonsin en antydning eller gliring härom från Gezelius sida. "I franska har vi Björklund, som Far läste för under det sista året av sin skoltid. I engelska Feilitzen, "Feslisa" kallad." Han var en torrt grammatikaliserande man. "I matematik och fysik har vi Antonson. Han är nog bra men inget särskilt tilldragande." Han var emellertid en drivande karl och gjorde mig så småningom mycket intresserad av matematik. "I biologi Pettersson, som ett par gånger varit på hospital, men

nu är bra. Han är styv och intressant. I kemi Ehn, troligen son till klockaren i Algutsboda."

"Den 25 sept. firades minnet av Stångebro slag som vanligt varje år vid monumentet. Alla stadens skolor marscherade under musik till festligheten, där sång, tal och bön förekom. I år höll landshövding Douglas ett utmärkt tal och riktade ungdomens uppmärksamhet på en verksamhet inom deras hembygder. De böra ta reda på personligheters historia, fornminnen, sägner, syssla med filologi o.d."

"Jag och några andra glada och trevliga pojkar i min klass har slutit oss tillsammans, köpt materialen och syssla nu i en pojkes (Sundströms) trädgård esomoftast på eftermiddagarna med sport, hoppar, stöter kula, löper o.s.v. Det är utmärkt roligt och nyttigt. Kl. 3 $\frac{1}{2}$ - 7 brukar jag sporta för att sedan vandra i staden en stund och kanske "honka" någon trevlig flicka."

"Den 28.9 var Alvin, jag, E.R. och G.K. ute och drog från sta'n till Tannefors och tillbaka. Jäkla trevligt! Arm i arm allesammans." Värre var mitt närmande till flickorna ej.

"Den 17.12 på kvällen dansskolan avslutningsbal. Johan hade köpt kognac och bjöd. Jag drack och mådde ej illa av det. Svårt avsteg från mina grundsatser, vetenskapen borde ha lärt mig bättre. Dagen därpå på förmiddagen reste kusin Sten och jag till våra hem."

"Vid julottan var den lilla kyrkan proppfull." Jag vet icke om det var denna julotta eller någon annan, som Far passade på att skälla ut församlingen. "Här kommer ni mangrant till julottan och se'n är ni borta hela året. Det räcker inte. Ni kunde likaväl ha varit borta på julottan också." Vid den därpå följande högmässan var det om möjligt mindre folk än vanligt.

"Den 14 jan. 1909 var det upprop i Linköping." Härmed slutar mina dagboksanteckningar för att ej återupptagas förrän den 30.3. 1914. Jag blir sålunda i fortsättningen tvungen att hålla mig enbart till minnet, stött av föredragskoncept o.s.v.

I mitten på vårterminen 1909, då jag var 14 $\frac{1}{2}$ år gammal, råkade jag ut för en avgörande händelse. En dag efter midnatten låg jag ovanpå sängen och vilade på min arm. Jag började jucka. Det kändes gott och jag fick utlösning, en

liten fläck på skjortan. Jag var manbar, även om skäggväxten var klen. Till en början fäste jag icke mycket avseende vid det inträffade. Men lusten kom tillbaka och jag blev onanist. Jag var icke så mycket uppskrämd av tidens läkareböcker, vilka angav svåra fysiska följder, som av viljans sönderbrytande. Jag lovade mig efter varje gång, att nu skulle det vara slut. Men det var en naturkraft jag råkat ut för. På julen 1909 biktade jag mig för Far. Han gick med ett ljus i handen på övre botten. Vi hade ännu ej fått elektriskt ljus. "Du skall gifta dig så snart det går och äta så litet kött som möjligt." Det var den tröst, som 15-åringen fick. Någon hjälp erhöll jag icke av någon, förtrodd mig sedan till ingen. Jag var ofta djupt olycklig mellan 14 $\frac{1}{2}$ år ända tills jag gifte mig 30-årig. Tre hjälpsamma kvinnor hade jag före äktenskapet, två av det lättare gardet och en söt servitris på ett matställe i Upsala.

Annan är nu inställningen till onanin. Jag hörde ett föredrag på min skola på 1940-talet av en läkare, som sade: "Onanin är ej farlig. Den är naturens säkerhetsåtgärd. Onanera, så mycket ni behöver men ej i onödan." Detta var sund sexualupplysning för den studerande ungdomen. Ack, att jag hade fått sådan i tid.

Förhållandena i hemmet i Barnarp var ganska normala. Far var för mig en snäll gammal farbror, Mor var underbar. Skolhushållet i staden leddes av Eva, Bertil och Nils gick i skola, Birger var passopp och läste för Bertil. Det var sålunda under terminerna endast sex barn hemma. Elsa ledde läsningen för Kerstin, Sture och Brita på lediga stunder. Sommaren 1909 utökades familjen med ännu en son. Vi fick en barnsköterska från Adelsö barnhem, fröken Ina Johansson, som hjälp åt den lille den första tiden. Hon var sedan hos oss alla somrar, gladlynt, god och duktig. Mors krafter började något avtaga efter fjorton barnsängar.

Vi vågade aldrig ta till oss några andra barn utan klart löfte av Far och medgivande av Mor. Detta alstrade en tvungenhet i umgänget, som gjorde oss onödigt blyga. Dock var vi bjudna till agronom Hallberg på Knäryd (barn Tora och en son, som var litet efterbliven) och fabrikör Alfred Svensson på Stillefors (barn Viola och Erik) samt dessa barn i sin tur till oss. Patron Svensson och fru Hallberg var syskon, fru Svensson och fru Lennart Wennberg likaså. Lennart levde sitt fria liv på sin farfars gamla krogställe, fiskade, jagade och omsatte växlar samt söp något. Min broder Pehr var ingen ledsen gosse. När vi en gång skulle till Svenssons på Stillefors, så vi till honom: "Nu Pelle sköter du dig fint. Inget skrik om sista dröpen får

förekomma." Vi pojkar brukade någon gång tillhandla oss en flaska champagnebrus av "handlarefrua" på Sjöberg. Då mättes det på flaskan, huru mycket var och en fick dricka. Den sista slurken kallades "sista dröpen". Hos Svenssons fick vi bigarråer och läskedrycker. När dessa bars ut, fann Pehr att en flaska var nästan outdrucken. Då kunde han ej hålla sig längre utan skrek: "Det var en stor sista dröpe. Den tar jag", varefter han halsade flaskan.

På hösten 1909 i R 3b fick jag två nya lärare. I kristendom efterträddes Sjöfors av Peter Wilhelm Alexander Rydberg, teol.doktor och mycket intresserad av kyrkohistoria, speciellt av pietisterna. Hans doktorsavhandling rörde sig om "Peter Murbecks verksamhet i Skåne". Jag fick arbetet "vänskapsfullt från författaren" och höll ett föredrag i klassen om Peter Murbeck. Rydberg satte icke sitt ljus under skäppan, men han var verkligen medryckande och intressant. I predikstolen var han imposant. Nu för tiden synes undervisningen i skolorna vara opolitisk, d.v.s. vänstervriden. Då var det annorlunda. I allmänhet uttalade sig ej lärarna i politiska frågor. Men Rydberg hade inga hämningar utan förklarade en dag i klassen: "Socialismen är kristendomsfientlig och fosterlandsfientlig samt sönderbryter alla gamla hållfasta normer. Vi skall utveckla detta litet närmare." Och så gick den timmen åt till nedvärdering av socialismen. Rydberg blev senare lektor först i Kalmar och senare i Karlstad. På båda ställena gjorde han insatser i ortshistorien, skrev om gamla präster o.d.

I filosofisk propedeutik fick vi adjunkten Karl Axel Paulus Wahrberg, fil.lic. Han var fruktad som lärare i småklasserna, där han undervisade mycket framgångsrikt och effektivt. Hos oss höll han mest föredrag för sig själv, som vi dock gärna lyssnade till. Hans huvudtema var, hur hjärnan kunde omsmälta sinnesintrycken, sannerligen ett svårt ämne. Om honom går otaliga historier, redan införlivade med skolskildringar från början av seklet. Jag skall berätta ett par i egen tappning, så som de andragits för mig. Wahrberg (Skutan) äter kvällsmat på sitt matställe, Sällskapet kallat. "Det är telefon till doktor Wahrberg", säger uppasserskan Hilda. "Det vet väl Hilda, att när jag äter rökt ål, vill jag icke bli störd." - "Skall jag säga detta i telefon?" - "Ja, i någon lämplig omskrivning."

"Han säger att han är broder." - "Kära Hilda, bröder är vi alla, som på jorden bo och bygga." - "Han säger att han är broder till doktor Wahrberg." - "Då kan han lugna sig, så skall jag ringa honom senare." - "Han kan icke lugna sig. Det brinner i fädernehemmet i Skänninge." Då beslutar sig Skutan att gå till telefonen. "Käre bror, jag hör att det brinner i vårt gamla hem. Du får lugna dig så mycket det går. Det du kan och vill rädda, bör givetvis räddas. Av det övriga kan du skriva upp så mycket du kommer ihåg. Sysselsättning är en god avkoppling." En annan historia handlar om Theorell, sedermera nobelpristagare. Han hade Skutan i småklasserna. En dag kommer Wahrberg in i klassen och finner Theorell med väl glättigt ansiktsuttryck. "Du log, Theorell, då jag kom in i klassen. Jag har länge iakttagit dig. Din situation är icke ljus." - "Doktor Wahrberg, det är endast uttryck för ett glatt själstillstånd." - "Theorell, egentligen skulle jag köra ut dig. Men ordet själstillstånd gör mig mild. Det är något fel på själen hos dig. För att det inte skall bli något onödigt bråk kommer vi överens, att så ofta din galenskap tränger på, går du ut frivilligt." Efter många år möts Wahrberg och Theorell på gatan. "Du Theorell har ju blivit både doktor och docent. Hur kan det ha gått till med ditt svaga själstillstånd?" - "Jag har följt doktor Wahrbergs råd." "Vad menar du, människa?" - "Jo, då jag varit fylld av tankar och problem, har jag gått ut frivilligt. Man tänker så bra, då man är ensam." - "Du menar alltså, att jag sjunkit ned till upptäckandet av en ny pedagogisk princip. I varje fall har den varit lyckosam i ditt fall. Hör du, detta var så roligt, så att vi går ut och dricker litet punsch tillsammans." I ovan nämnda skolorhistorier har antytts att Skutan skulle ha använt våldsam aga både på skolgossar och gymnasister. Sådant blev jag aldrig vittne till, hörde ej heller omtalas.

I tredje ringen fick jag en givande privatelev, Olle Engström, som gick i samma klass som jag. Han var tämligen lat, lade kräftburar i Tinnerbäcken, gick med dubbelbössa i stadens omgivningar och rökte pipa. Han hade en formell ådra och fick mycket beröm för uppsatsen "En stenxya berättar sina öden". Han var naturälskare.

"Jag satt en kväll vid Rengens sköna strand
och lyssnade förtjust till vårens gäster,
Jag satt och såg, hur skönt det var, mitt land,
när solen sakta dalade i väster."

Denna hans strof har jag kommit ihåg genom all åren, förmodligen

därför att jag tyckte den var vacker. Han kom ofta på besök hos mig för lektioner och stannade länge till stor förtjänst för mig. Han var nämligen förtjust i kusin Ingrid och uppvaktade troget och träget men utan framgång (blev senare jägmästare). Lättjan och skogsvandringarna hade vi gemensamt. Jag fick detta läsår varning för bristande flit. Mor öppnade varningslappen men berättade intet för Far. Hon var snäll och god och jag bättrade mig. Jag måste berätta en historia om Ingrid. En dag, då jag skulle få besök av kusin Sten Söderbom, sa hon: "Jag sätter mig bakom byrån", som stod i ett hörn av rummet. "Så försöker du få Sten att prata om flickor. Det är väl alltid någon han tycker om." Sten kommer, bjuds på äpplen. "Du kan slänga kärnhusen bakom byrån. Det brukar vi alltid göra." Vi pratade om allt möjligt men ej om flickor. Kärnhusen regnade.

Min barnatro försvann. Haeckel och utvecklingsläran kom. Strindberg trängde på. Jag hade en radikal period, den enda i mitt liv. Troligen var jag influerad av bror Bertil, som nu släppte naturvetenskapen och blev socialist och fritänkare samt ordförande för SSUH i Jönköping. Jag läste rubb och stubb av Strindberg och svalde allt utom "De blå böckerna", som jag redan då betraktade som skämtlitteratur. Jag höll föredrag under doktor Gezelii timmar om "Mäster Olof" och med biträde av klasskamrater gjordes små uppläsningar. Ofta skrev jag för övnings- och repetitions skull rescensioner av lästa verk, såsom "Hemsöborna" och "Utopier i verkligheten". Jag anför mina funderingar om ett stycke "Återfall" ur "Utopierna". "En medicine studerande vid universitetet i Charkov. Stackars man! Han kunde icke låta bli att se samhällets brister och var djärv nog att visa det. Vad följde? Fängelse, tortyr i Petersburg av de "upplysta" människorna. Efter långa lidanden finner vi honom i Schweiz, närande sig av en jordbit. Han och en liktänkande kvinna har bortkastat alla fördomar, religion bl.a. De har ett idylliskt samvetsäktenskap, respekterande varandras kön och hemligheter. De lever lyckliga och glada, njutandes av livet och tagande det sådant det är. Men

moln kommer och förtager solen dess ljus och värme. Återfall!¹ Hustrun får en son och vill ha honom döpt, en väns son dör och vännen blir gendarm och säljer sig åt det orätta. Huru skall vi nu betrakta dessa återfall? Såsom mänskliga svagheter? Ja. Och ej såsom bevis för att det gamla är rätt. Efter svåra kroppsliga eller andliga kriser händer det så ofta, att ett våldsamt omrörande äger rum i själens djup. Det gamla kommer upp på ytan. Återfallen är sålunda en följd av vår kroppsbeskaffenhet och följer av psykologiska och fysikaliska lagar."

Så lätt avskaffade 15 $\frac{1}{2}$ - åringen religionen som en fördom. Jag läste nu väsentligen Strindbergs ungdomsarbeten, ej de senare. I ett av dessa säger han: "Utan religion är människan ett få." Nu, 1910, var jag helt gripen av hans stilkonst och via denna godkände jag alla hans åsikter i ungdomsverken.

På våren 1910 var jag och Sten hos Johan Segerstéen och hans mamma på deras bergsmansgård Håkansboda (nära Lindesberg). Här hade Johans morfar, som var professor i bergsvetenskap, levat. Han gifte sig 48-årig med Johans mormor, 18 år. En dotter var Kata Dahlström, som aldrig nämdes i familjen. Jag hörde henne dock, då hon höll föredrag uppe på Taberg om "Kapitalisternas krig" år 1914. Johan och jag gick ned i en gruva på en stega. Det gällde att kontrollera varje pinne, ty ibland kunde det vara en lös. Arbetarna var ibland sådana på den tiden. Klasskampen florerade. Seth Rosén, student 1902, gammal informator till Johan, var på besök. Han hjälpte oss med det grundläggande begreppet derivata i matematiken, som då var mycket konstigt, tyckte vi. Rosén tog aldrig examen men exporterade sig senare som geologisk expert åt någon sydamerikansk regering. På hemvägen stannade vi några timmar med nyförvärvade vänner (örebrogymnasister) i Örebro, besåg Engelbrektsstatyn och flanerade på Stora Holmen. Jag kuhde då icke ana, att den staden senare skulle komma att spela så stor roll i mitt liv.

Sommaren 1910 läste kusin Ingrid och jag för Far tillsammans med församlingens barn. Jag var hedning, Ingrid tvivlande. Varje lördag hade vi två timmars lektion i ett sträck. Jag tyckte det var mycket intressant. Far var snäll nog att aldrig ge mig fråga på katekesen utan endast "förståndsfrågor". Jag gillade teologi som vetenskap men ej som tro. Just då, i juli 1910, utvecklade jag min nya religion, som lyder på följande sätt. "Vad skall vi tro? efter Haeckel Wissenschaft und Kristentum. Bör man tro kristendomen? Nej. Skäl: 1) Förnuftet är människans högsta goda. Den moderna vetenskapen kan ej tro på sådana saker som

t.ex. skapelsehistorien, jungfru Marie gudomliga barnsbörd, Jesu uppståndelse och himmelsfärd. Förnuft och kristendom är oförenliga. 2) Bibeln skall vara gudomlig! Vetenskapen har utrönt att stora delar av bibeln, t.ex. synfloden, jungfru Marie gudomliga barnsbörd, är hämtade från andra religioner. Bibeln motsäger sig själv, trots de kristnas fantiserade sammanhang. Bibeln är människoverk. 3) Delar av den kristna sedeläran kan av en klok människa ej lydas. Exvis: Om någon slår dig på det högra kindbenet, så vänd honom ock det andra till. 4) De värsta ogärningar har begåtts i kristendomens namn. Folk har stritt med varandra i samma guds namn, stora sanningssägare har lidit döden. Efter att ha erfarit dylikt kan man ej tro på en gudomlig försyn. Summa: I saknad av bevis kan man i förnuftets och vetenskapens namn ej tro på den lära, som den gode och människovänlige, men föga bildade och litet klarsynte Kristus uppställt, stödd på det gamla testamentets messiasmyter och obildade judars godtrogenhet. Och detta trots den utbredning den lära rönt, som framställdes i det fantasirika nya testamentet. Vad skall man då tro? 1) På den gyllene treenigheten: Det sanna, goda och sköna och på 2) den monistiska sedeläran, vars främsta bud av de hedniska grekiska filosoferna uttalats långt före Kristus i orden: "Allt vad I viljen människorna skola göra eder, det gören I ock dem." "

Förnuftet nämnes, men ej känsla, vilja och minne. Utan de tre senare är förnuftet värdelöst. Bibeln är mycket motsägelsefull och dock alltjämt världens skönaste och mest spridda bok. Någon har sagt: "Bibeln är icke, men innehåller Guds ord."

Ett annat aktstycke från denna tid, juli 1910, lyder: "Förnuftets katekes: Det sanna, goda och sköna, efter Haeckels "monistische Religion"

1. budet: Sök det sanna! Vad är det? Endast det sanna kan tillfredsställa människans innersta behov. Känn dig själv och så mycket av allt annat, som du förmår.
2. budet: Njut måttligt! Vad är det? Endast ett måttligt njutande av det goda och sköna, som naturen och människolivet bjuder, för i längden till lycka. Arbeta!
3. budet: Behärska dig! Vad är det? Endast behärskning inför livets alla växlingar skapar tillfredsställelse med dig själv och aktning av andra.

4. budet: Fordra lika mycket av andra, som du själv ger! Vad är det? Rättvisa. - Vad är summan av alla dessa bud? Håller du dem, lever du så lyckligt, som du under dina livsomständigheter kan leva."

Haeckel, grundad på Darwin, var tydligen den store förföraren. Jag trodde på utvecklingsläran, d.v.s. "the survival of the fittest" och anade ej, hur fattig denna tro är. Om man lyfter en slöja från naturen, hittar man ständigt sju nya, d.v.s naturen blir mer och mer obegriplig. Vetenskapsmannen tror att han vet något, den religiöse vet att han tror, om än stapplande och svagt.

Faster och, jag vill minnas även Gertrud, kom på besök till konfirmationen. Ingrid och jag hade ett enskilt samtal kvällen före. "Kan du tro?"frågade hon mig. "Nej." - "Hur kan du då gå till nattvarden?" - "Jag betraktar den som en åminnelsehögtid för en av de ädlaste människor, som funnits." Jag lugnade ner henne, så gott jag kunde under min dåvarande tankebelägenhet.

Jag minns denna sommar 1910 som en tid av sammanhållning och trevnad inom familjen. Möjligen spelade Ingrid med sitt glada och lättsamma lynne en viss roll härvidlag. Mor bakade alltid högtidskransar vid födelsedagarna. Och de duggade tätt, Far den 9 juli, jag den 17 augusti, lille Wille (1 år) den 19 augusti, Arvid den 20 och Eva den 24 augusti. Till Fars födelsedag skulle det vara nyplockade smultron, som det fanns gott om i Barnarp på den tiden. Ibland firades någon födelsedag med utflykt till prästeskogen. Vi pojkar hade då tillhållits av Mor att hålla oss lugna. Man skrattade icke högt annat än då Far själv anförde skratten. Man lärde sig tidigt att läsa i hans ansikte och sedan spela lämplig teater. Han var nog, ehuru en bland sex syskon, ett ohjälpligt enbarn, ende sonen, som blev präst och dyrkades av sin moder. Frågan om miljö eller arv eller bådadera står alltid öppen. Fars farmor begick självmord i övergångsåldern. Därifrån skulle det nervösa arvet ha kommit. Men farfar och hans bröder hade ej råd att vara nervösa. I nästa generation kröp nerverna fram. Inom vår helsyskonskara har ungefär hälften drabbats av svåra depressioner. Å andra sidan hade ej heller vi råd att vara nervösa men blev det ändå genom bl.a. spänningen i hemmet. Syst-rarna slet ut sig genom arbete i hemmet utan framtidsutsikter. Arvid och Wille, som var hemma under Mors sjukdom, plågades mycket av denna och fick ej mycket av Mors vanliga glädje, godhet och lugn. Jag lutar mest åt teorin om miljön. Typiskt är att Bertil, jag och Nils, som var mycket borta från hemmet, kunde se det hela på avstånd och hålla oss obesmittade. Tungsinnet går som

en smitta genom svenskens sinne och utlöses ofta på grund av en svår barndom.

En annan sak att minnas från vårt hem var att ett högtidligt umgänge med "fint folk" nästan helt saknades. Gran, den gamle målaren, var husets faktotum. Han och folkskol-lärarna Lithman och Edström kom ofta till söndagsmiddag, och då hade gubbarna roligt och Far berättade historier och gjorde glada infall. Då satt vi ungar och hörde stilla på. Överhuvud värdesattes i vårt hem personen och ej hans ställning i samhället. Något tal om "pigescher" var det aldrig fråga om. Visserligen sade Far du till alla dräng-ar och torpare, men det var ett arv från den gamla ståndstiden och skedde aldrig på något övermodigt sätt.

Vår familj var fattigare än alla andra, både arbetare, bönder och patroner. Visserligen hade vi goda bostadsförhållanden, men det var också allt. Vi hade aldrig råd till någonting annat än det nödvändigaste. Att föda upp tolv barn på en kyrkoherdelön var ej nådigt. Några barnbidrag fanns ej på denna tid.

Ofta var jag bröllopsvittne i prästgården. Vanligen var bruden (jag nämner ordet endast med tveksamhet på grund av dess moderna bibetydelse) havande. Far förestavade eden "att älska dig i nöd och lust". Det blev ofta repeterat "att älska dig i liv och lust". "Ånej, i nöd och lust skall det vara." - "Och som ett vårtecken giver jag dig denna ring." - "Ånej, ett vårdtecken skall det vara."

På hösten 1910 reste jag till Linköping för mitt sista gymnasieår. Det var fullt av arbete, mera av intresse än av betygsjakt. På den tiden behövde blott blivande tandläkare och ingenjörer ha höga betyg. Att jag skulle välja en akademisk bana stod tämligen klart för mig. Jag funderade t.o.m. på att bli präst och skrev övningsvis predikningar. Men det fordrades mod till att öppet tillkännage det. Det modet saknades. Kvar stod tre fakulteter. Under detta funderande över framtiden släppte jag helt min radikalism och återgick till "altaret, tronen, svärdet och penningpungen". Penningpungen var den dåvarande företagarens, som om han tjänat 10.000 kronor, lånade upp nya 100.000 och utökade rörelsen. Sådant är nu i allmänhet omöjligt med starkt förtryck av företagsamheten och dennas insnärjande i en djungel av paragrafer, regeringstjänstemän och skattemasar.

Den dagliga rutinen var efter skolarbetet enskild läsning kl. 4-6. Klockan 6 samlades vi några stycken hos

Einar Sundström ("Kulle"), som skulle dra språken. Han blev sedan språklärare. Därefter "draget" någon timme, dock numera utan flickor, så kvällsvard och sedan förnyad läsning $\frac{1}{2}$ 9 - $\frac{1}{2}$ 11. Mesta tiden ägnade jag åt litteraturhistoria, historia och matematik. Den sista tiden före studentexamen läste vi ibland för Gezelius i doktor Subers salong, dymedelst vänjande privatistflickorna Greta Suber och Karin Heyman vid examensförhållandena.

Ibland på höst- och vinterkvällarna hade vi glöggaftnar, vanligen hos "Kulle". Brännvinet köptes på Bolaget av någon välutvuxen kamrat, iklädd busmössa. Sedan skulle socker och kryddor till. Eldningen skedde i kakelugnen. Det var stämningsfullt, när de blåa lågorna fladdrade och livsfrågorna löstes. Förtäringen skedde i allmänhet måttfullt, och faster anmärkte aldrig något vid hemkomsten. Värre var det för en kamrat, som bodde i ett fint hus och somnade i hissen och hittades där av en orolig pensionsvärdinna.

Föreningslivet florerade. Jag var med både i Östgöta naturvetenskapliga förening, där jag var bibliotekarie, och i det gloriova "Sällskapet för Vitterhet och Häfd". I det senare hade vi en gång diskussion om Karl XII. Olle Engström sade, att det var omöjligt att bilda sig en uppfattning om gamla tider. Ordföranden, Erik Sandberg, var av motsatt uppfattning, stödd av mig. Karl XII var fostrad till hjälte och betraktade sig såsom konung av Guds nåde. Endast om man tränger in i gamla tider, kan man förstå nutiden och spå om framtiden.

Studentskrivningarna var icke märkliga. Våra lärare var styva att gissa svenskämnen. Gezelius hade föreslagit "Napoleon I och England". Då detta ämne upplästes, gick ett sus av tillfredsställelse genom salen. Jag skrev dock om "Erik Gustaf Geijer" och fick a. Det fria ämnet var "Varpå beror det drag av rastlöshet, som vilar över vår tid". Knappast någon skrev det. "Kan ett drag av rastlöshet vila?" frågade farbror Carstensen (mera om honom strax).

Vi fick gå och vänta på muntan ända till den 14 juni. Som censor i kristendom ryktades Nathan Söderblom. Då Rydberg fick höra detta, sade han: "Nu har jag undervisat er i kristendom i två år. Nu får vi läsa hedendom den tid, som återstår. Köp och läs Söderbloms "Kristendomen och hednareligionerna" men fäst mest avseende vid hedendomen." I historia m.m. var den gamle Simon Johan Boëthius censor. Tyngd av gårdagens middag hos rektor inslumrade han ljuvt under examensförhöret och Gezelius störde honom ej under sömnen.

Man bars hem som romersk imperator efter examen. Faster bjöd mig och bärarelaget på äpplen och punsch. Även nästa dag var examen med gemensam sexa på Trädgårdsföreningen, då våra lärare var med. Högst nyktert och anständigt. Då vi skulle gå, bjöd Ridderstad några stycken på bil till Malmslätt. Han skulle bli officer (blev det också men råkade i olycka på grund av fallande sjuka och därav följande olycklig kärlek). Vi skrånade något (med litet efterspel i tidningarna) och åkte sedan tåget hem.

Jag hade kommit ifrån flickor och dans, kunde endast boston men ej two-step, som då var modernt. Jag var en usling, som ej bjöd Ingrid på studentbal. Det hade nog både hon och faster väntat, men jag var blygare för flickor nu än förr. Icke heller vet jag, om jag riktigt kunde ge uttryck för den tacksamhet jag kände för farbror och faster. Då farbror frågade mig, vad jag skulle bli, sade jag "lärare". Farbror och faster visade mig oförändrad vänlighet och godhet, då jag i samband med upsala-resorna besökte dem i Linköping.

Mina första fyra upsalaår 1911- 1915

Jag citerar ur släktrönikan: "Farmor, döttrarna Sara, Hanna och Maria flyttade till Alvesta 1892. Här stod på hösten faster Hannas bröllop med Alfred Carstensen. Farmor skriver till sin broder:" - - Tack för kärkomna brevet av den 21 november. Det kom kort före Hannas bröllop, som du väl vet om genom den bjudning, som sändes dig. Nog visste jag att denna var förgäves, men jag var ändå tillfreds med att den sändes med tanke på att ni säkerligen bad för oss, då ni fingo underrättelsen. Ja, det var en tid jag riktigt fasade för en dylik förening, men då det nu gällde, blev det någorlunda drägligt. Han har de två sista åren blivit en mer förståndig människa. Då jag yttrade till Hanna mitt bekymmer, fick jag till svar: "Det vet väl mamma, att när man givit ett löfte, måste man hålla det." Jag vet att jag i god tid varnade henne för detta vågspel, så hon har ingen annan än sig själv att skylla, om hon blir olycklig. Du torde väl ha sport, att han är kyrkoherde Mobergers medhjälpare, som är nära sina 80 år. Dennes syster, som är äldre, är hushållerska åt kyrkoherden. Det var tröttsamt för henne att ha en sådan ungherre i huset, så att de med allvar drev på detta gifte. --" Farmor skrev även till sonen David i Amerika om detta bröllop: " - - Hannas bröllop och flyttning blev oss dyr, ehuru bröllopet var det minsta, som var möjligt. Det skedde den 29 november. Du skulle sett Hanna. Hon var i mitt tycke en rätt vacker brud. De påstod i min hembygd, att det skulle vara goda tecken till lycka. De sade, att jag såg bäst ut av mina systrar som brud, och nog kan jag till Guds ära säga att jag blev lyckligare än mina systrar. Måtte de nu vara hemma, där ingen klagar och gråter - eja, vore även jag där. Hanna har skrivit en gång. Kyrkoherden skickade hästar med droska vid Stockaryds station. Två äreportar och brudgränar voro resta till deras välkomnande, och deras hem var prytt med guirlander och kaffebord var dukat med många goda saker. Kyrkoherdens syster med flera mottogo dem vänligen. Även skafferiet var begåvat med smör, mjölk och kött m.m., och mycket prisade Hanna sin gubbe, som sågat ved och tänt en skön brasa, som väntade på hans lilla fru. Han slutade själv brevet med några rader jämte sina tacksägelser till oss här i Alvesta. Ja, det kan ju bli lyckligare än man vid första påseendet har tyckt. Herrans tankar och vägar är ju alltid underliga för våra kortsynta ögon. - -" "

Samt vidare ur samma krönika: "I farmors brev ha vi hört Hannas bröllop i Alvesta beskrivas. "Ja, det kan ju bli lyckligare än som vid första påseendet kan tyckas." Det blev ett

mycket lyckligt äktenskap. Det var spriten farmor hade varit rädd för. Den försvann helt ur livet i Målarps prästgård. Då jag tagit studentexamen 1911, reste jag hem över Målarp, där syster Elsa hushållade. Faster låg till sängs, slagrörd. Farbror Carstensen var en ståtlig man, ännu vid full vigör. Han var flintskallig upptill, men stora lockar ringlade ut över tinningar och bak huvud. Först trodde jag att han hade peruk. Ögonen blixtrade. Han var kvick och intressant. Jag undrade, om jag inte kunde få gå och hälsa på faster. "Jo gärna, men hon säger nu ingenting. Och först måste jag fälla skogen, så att du kan se min lilla duva." På sin ålders dagar hade hon fått skägg, som måste rakas. Jag var uppe och hälsade på faster. Ett lidande besjälat ansikte mellan lakanen. Någon förbindelse fingo vi ej. Hon dog strax efteråt 1912, 57-årig, efter ett liv i kärleksfullt arbete för man och barn. - Jag hörde farbror Carstensen predika. Han talade fritt ur hjärtat ett milt och gott evangelium. "Varför läser inte farbror lagen litet för bönderna också?" - "Ack kära du, lagen läser livet för dem. Prästen skall bara vara mild och god." Vid sidan av sin prästtjänst var farbror Carstensen läkare, ej examinerad visserligen, men mycket skicklig, i synnerhet som ögonläkare. Varje dag var gårdsplanen och verandan full av patienter. "Kråkshulta präst" var vida bekant och skrev recept, som utan vidare gingo på apoteken. - Han skötte jordbruket själv, vilket tillgick så att han ibland budade bönderna att komma och hjälpa till. Jag fick vara med på slåttern. Ett tiotal gubbar kommo och gnodde på värre. "Kråkshulta präst" var populär. Efter slutat dagsverke samlades man till en glad måltid utan sprit, och sedan röktes det av farbrors fina cigarrer. "Ururac Bat" tror jag de hette. Cigarrerna voro inlindade i rullar genom blåa band, som löstes upp. Cigarrerna voro krokiga, gubbarna voro krokiga, farbror höll låda och gubbarna stämde i. - Farbror Carstensen trivdes i sin bygd. Han ville icke bli kyrkoherde. Han hade sin prästtjänst och sina patienter, som helt uppfyllde hans tid. Han åkte aldrig tåg från det han kom till Kråkshult och till det han reste till Lund och fick sin dödsdom 1916, kräfta i tungan. Han skar själv ut tungan och levde sedan några dagar, under vilka han meddelade sig med lappar. En tapper man!"

Trots sjukdomen var stämningen glad vid mitt besök i familjen 1911. Farbror Carstensen fördyrade icke ungdomens glädje och stod på bästa fot med sina tre söner. "Jag har haft tre yrken, präst, läkare och lärare (ett år i Borgholm). Gustaf skall bli präst, Bo läkare och Gunnar lärare." Det stämde utom med avseende på Gunnar, som blev tidningsman. "Och du Olle skall bli lärare eller jurist. Jag tror inte att du passar så bra till läkare. Du har ej det rätta handlaget." Han berättade mycket om sin upsalatid på cirka 10 år och citerade ofta en kamrats vers

Ja, skål kamrater och glada sällar,
som sjunga livet alltjämt i dur,
att vi på nöjen de långa kvällar
förnöta tiden, är blott natur.

Professorer från det gamla Upsala passerade revy i hans minne. Professor Spongberg i grekiska och Liljeborg i zoologi var båda ungar och hade permitterat sina hushållerskor till att se på ett menageri. Hushållerskorna dröjde. Professorerna möttes på gatan. Spongberg: "Du Liljeborg, som är professor i den vetenskap, som handlar om loppor och löss, kan du säga mig, hur länge två pigor behöver för att se på ett menageri?"

Farbror Carstensen var fullt sysselsatt hela dagarna med patienter och sjukbesök. Genom ihärdighet lyckades han ofta, då läkare kommit till korta. En kyrkovård i Kråkshult hade fått benröta i ett underben och skickats hem från lasarettet som obotlig. Farbror var hos honom ett par gånger i veckan, skrapade och ansade och slutligen övervanns sjukdomen. En skröplig man - av syster Kerstin, som också var på besök i Målarp, kallad "Ygena-Karlsson" - kvarhölls för långvård (ögonen). Han skulle hjälpa till att rensa men låg mest och sov i buskarna. Då detta anmäldes för farbror Carstensen, sade han bara: "Packet är sådant." Man kunde tillhöra packet oavsett samhällsställning. Den nedan nämnde biskopen i Kalmar tillhörde säkert packet. En gumma hade blindtarmsinflammation och vägrade att resa till sjukhus. Farbror Carstensen opererade och läkte med kompresser. Han var en djärv man.

Då han efter tio års studier för prästexamen anmälde sig för biskopen i Kalmar, drog denne på prästvigningen. "Det finns andra stift än Kalmar." - "Ja herr biskop, och andra biskopar." Farbror Carstensen kunde bli oresonligt vred, sades det, fast jag aldrig märkte något därav.

När vi reste hem till Barnarp från Målarp - Kerstin, kusin Bo och jag, långhårig och halsflussig - bjöd farbror Carstensen på droska och parhästar (från gästgivaregården) till stationen. I Jönköping

mötte broder Birger med Docka och ett mycket enkelt fordon. En hjulring släppte under vägen och rullade åt sidan. Men Birger var rask, tog en sten och bankade fast hjulringen. Jag antecknar detta bara därför att jag tyckte att allt var så bedrövligt denna dag .

Far titulerades på brev ibland "herr tjurkoherde" och ibland "herr kominister". Nu stämde det. Han övertog gården själv den 1 maj 1911 trots avrådanden från farbror Gustaf m.fl. De trodde väl att hans hälsotillstånd ej skulle tåla den spänning, som en utvidgning av verksamheten skulle medföra. Han mådde emellertid utmärkt väl av att vara chef för dräng, ladugårdspiga, torpare och egna barn. Vi hade aldrig ett öre i lön. Norlins gamla ladugårdar hade rivits och ladugården flyttats på andra sidan vägen. Maskinparken var omodern, endast en slåttermaskin fanns. Och så sattes det upp med parhästar och boskap. Elsa och Eva arbetade inomhus, Bertil, jag, Nils och Birger kunde göra småsysslor. Och så Kerstin - "Hästa-Kristin" - hon fick helt utlopp för sin lust att leva bland djur. Jag vill minnas att hon lärde sig mjölka. Vi gossar rensade rovor, så att nackskinnet flagade av i solen, tog upp säd, körde hästräfsen o.s.v. Egentligen var lantbruksarbetet rätt muntert med fördräng och tre torpare. Klockan 7 på morgonen började det, 9- $\frac{1}{2}$ 10 frukost, $\frac{1}{2}$ 10 - 12 nytt arbetspass, 12- $\frac{1}{2}$ 2 middagsrast, $\frac{1}{2}$ 2 -4 nytt arbetspass, 4 - $\frac{1}{2}$ 5 merafton, $\frac{1}{2}$ 5 - 7 arbete. En lång arbetsdag men många raster och arbetstakten ej så hög. En som dock alltid hade bråttom, var Lill-Anders. Han bodde på Marieberg, som låg på prästgårdens mark och ej var något torp, men han gjorde väl dagsverken för hyran. Han hade en hushållerska, Maria. Han hade icke tid att knäppa upp, då han skulle låta sitt vatten. "Men vad tänker du på, Anders? sade gubbarna till honom. "Jag tänker på att Maria tvättar byxorna varje lördag."

Någon särdeles hyllning för att jag tagit studentexamen vid 16 års ålder fick jag icke av Far. Till synes intresserade han sig icke mycket för sina barns framtid. Bertil hade blivit studiesekreterare vid SSUH i Upsala med 500 kronor i årslön. Det behövdes 1.000 kronor per år för att klara sig i Upsala. Jag hade fått ett stipendium på 120 kronor samt Östgöta Gilles stipendium 400 kronor för ett läsårs studier i Upsala. Vis av skadan hade jag lämnat dessa pengar till

farbror Gustaf för förvaring. Då jag slutade tredje ringen, hade jag fått ett par hundra kronor i stipendium, som Far utan vidare stoppade i plånboken som "utdelning på studieverksamheten".

Det var Mor som gjorde slag i saken. Hon skrev till sin kusin på vår mormors sida, Sara Flammén i Upsala, och bad henne efterhöra, om icke Strandbergs eller Söderbergs kunde lämna någon hjälp. Fru Augusta Strandberg och fru Ellen Söderberg var båda kusiner till Mor på vår morfars sida. Direktör Anders Strandberg hade byggt sig ett hus vid Stora Torget med manufakturaffär på nedre botten, han bodde med familjen i en sjurumsvåning en trappa upp. Direktör Victor Söderbergs hade en liknande våning ytterligare en trappa upp, och överst var Strandbergs personalhushåll. Victor Söderberg hade en kemikalieaffär ävenledes vid Stora Torget. Strandbergs var nog de rikaste. Han var en mycket framstående affärs-, bank- och kommunalman och var med om att skaffa Upsala elektriska spårvägar. Barnen var Rut, som sedan gifte sig med en godsägare Hedborg, Harald, som studerade vid universitetet, Svante, som jobbade i affären, Kaja, sedan gift med löjtnant Nyberg. Men Söderbergs kemikalieaffär var också ett snilledrag, som gav god förtjänst. Affären hade två biträden, Johansson och Schütz, samt Sara Flammén i kassan. Barnen var Elsa och Sten i den lägre skolåldern.

Sara Flammén meddelade att både Strandbergs och Söderbergs avgett välvilliga och till intet förpliktande svar. De ville väl se på oss först. Och så utrustades vi för upsala-färden med var sin ny kostym och överrock, sydda av lantskräddaren, med lakan, handdukar och brödkakor, som vi sedan slängde i ett dike, då de började mögla. Jag hade nyss fyllt 17 år, då jag från tåget såg Slottet och Domkyrkan. Att jag skulle stanna i staden tio år kunde jag då knappast föreställa mig. Vi var på middag både hos Strandbergs och Söderbergs, den ena en bullrande familj, den andra tystlåten. Hos Strandbergs rök Bertil och Harald litet ihop om politik och nykterhet. Bertil var socialist, Harald högerblå som hela familjen. Jag pratade mest med Svante. Han sade: "Om jag går ut nå'n gång, så är det på Gillet." - "Jag brukar oftast gå på Rullan, där är det litet friare." Jag hade varit där en gång och sjungit om "Susu nigra corpore" översatt av studentkamraten Erik Sandberg. Även jag var numera högerblå och rubricerades som en rättrogen person. Någon hjälp blev det ej från Strandbergs, även om de visade oss mycken vänlighet och godhet. Hjälpen skulle sedan komma från Söderbergs.

Bertil och jag installerade oss i ett hyresrum i stadens norra utkant i Stabbylund. Vi ville städa själv, men tanten sade att det ingick i hennes rättigheter å 10 kronor i månaden. Äta middag

varje dag hade vi ej råd till. Vanligen blev det en buljongtärning kokad i ställ över fotogenlampan. "Tärningen är kastad", sade professor Hans Lärsson (kloke Hans i Lund). Ärtor och fläsk hade jag förut ej varit särdeles förtjust i, men nu försummade vi sällan torsdagsmiddagarna, som vi fann synnerligen närande och betalade per kupong på Hushållsskolan, ett finare ställe.

Bertil läste nordiska språk och jag matematik och fysik. Jag började med matematik på tyska men tröttnade på omständligheten och gick över till franska med "Cours d'Analyse infinitésimale" av de la Vallée-Poussin som huvudstudium. Enkla övningar hölls på lägre matematiska seminariet, där jag observerade Mogens Matell, som jag dock ej förnyade bekantskapen med. Jag höll mest ihop med Paul Nylén, numera f.d. professor vid KTH, Gustaf Arvidson, studentkamrat med Bertil, död som lektor vid Malmö tekniska gymnasium, Sjögren, sedermera försäkringstjänsteman, och Ragnar Nyhlén, död som lektor vid Göteborgs realläroverk. I fysik hörde jag på laborator Kochs propedeutiska kurs för inträde på fysikaliska laboratoriet.

Bertil och jag tillhörde säkert de allra fattigaste bland studenterna, men vi arbetade på och hoppades att framtiden skulle ge bättre möjligheter. Nödvändiga fester, såsom recentiorsgaskerna, deltog vi i. Jag var östgöte, Bertil smålänning. Vi följde våra kamrater. Mot slutet av höstterminen gick jag miste om Arnbergs premium på 500 kronor, som tillsattes genom röstning bland nationsmedlemmarna. Just då ljusnade det emellertid för mig. Jag fick plats som informator hos Söderbergs att läsa läxorna med Elsa och Sten. Maten fri och 30 kronor per månad. Detta klarade jag mig faktiskt på under de första studentåren med ringa skuld. Bertil redde sig genom lån hos socialt intresserade personer, hovrättsrådet Ericson i Jönköping m.fl., samt genom sin SSUH-tjänst. På den tiden fick man inga staliga studieunderstöd. Man fick vara litet ekonomiskt begåvad och söka stöd, där sådant fanns att få. Schopenhauer fick en gång besök av ett par filosofiskt intresserade studenter. "Vad har ni att sätta in?" frågade Schopenhauer. "Hela vår ungdomskraft." - "Vad är det för struntprat. Jag menar, hur mycket pengar?" - "Inga alls." - "Det var dåligt", sade Schopenhauer. "Jag satte in hela min faders förmögenhet och har t.o.m. kunnat öka

den genom förståndigt spekulerande på börser." Bertil och jag hade inga pengar att sätta in, och åtminstone jag drömde inga storhetsdrömmar om att komma långt inom vetenskapen. Jag tänkte mig närmast att hålla ut ekonomiskt, tills jag kunde bli läroverksadjunkt som farbror Gustaf. Docenter och professorer ansåg jag vara mycket högt stående personer, som det ej lönade sig att efterlikna. Jag saknade varje spår av äregirighet och ville blott hålla mig socialt flytande.

Ur släkthistorien: "Jag minns ej min morfar, men däremot mycket väl hans broder Carl. Denne bodde på sin ålders dagar hos sina döttrar Augusta och Ellen i Upsala. Han var en man av medellängd med örnnäsa och skär hy. Han bodde i det strandbergska personalhushållet, som förestods av hans brorsondotter Matilda. Där fick han spela bridge på kvällarna, om någon var villig. Farbror Calle var alltid villig. Han gjorde ingenting och hade gott om tid. Humöret var alltid frytligt, och han berättade gärna om gamla tider. Minnet svek honom ibland. Då sade han alltid: "Nu skulle jag haft bror Claes här. Han hade säkert kommit ihåg det." Jakthistorier var hans specialitet. Han hade en gång jagat hare med farfar. Farfar hade missat en hare. "Den attan tusan haren, han smet sin väg. Jojo, vid ett sådant tillfälle fick allt prästen ta till ett litet kraftord." A propos harjakt, så berättade Mor, att när hennes far och bröder voro ute och jagade, då räckte sällan jaktväskorna till, utan de burde hem villebrådet på en stång mellan sig. Farbror Calle knallade sina varv mellan personalhushållet och döttrarna Augustas och Ellens hem, som lågo i samma hus vid Stora Torget. Döttrarna voro snälla och vänliga mot honom men höllo honom icke direkt för ett sanningsvittne. De voro litet smått förargade på honom för att han snusade. "Morfar, strö inte snus på golvet. Dra in det i näsan ordentligt. Och så begagna näsduken." Farbror Calle hade, som sagt, obegränsat med tid och kom ofta på besök till Bertil och mig, som faktiskt kände oss litet störda. Han var emellertid snäll och vänlig. En gång då han gick, stoppade han på mig en cigarr. Jag var endast 17 år och rökade sällan, i varje fall icke cigarrer. Jag skulle upp på ögonkliniken i Upsala, som förestods av nobelpristagaren professor Gullstrand. Rätt som det var fick Gullstrand se cigarren i fickan och sade: "Du får icke röka. Det är skadligt för dina ögon." Därefter frågade han: "Vad gör du förresten?" Jag svarade: "Jag är fil.stud." Gullstrand: "Aj, aj, kandidaten. Rök så mycket som helst men öppna alltid fönstret efteråt." - - Under tre år, 1912-1914, åt jag mina måltider hos tant Ellen och farbror Victor. Jag hade dessutom min månadslön för att jag läste med deras barn, Elsa och Sten. Även sommartid var jag ofta hos denna familj, som då bodde på sitt lantställe i Marielund. Strandbergs hade sitt sommar-

hus alldeles i närheten, så att även under lantvistelsen knalade farbror Calle omkring mellan de båda familjerna. På sommaren hade han mera att göra, framför allt med sina bin. Han ville alltid ha maten väl kryddad. En gång saltade Sten och jag på en biff extra kraftigt. "Ta den här, morfar, den ser god ut." Morfar tog den och saltade som vanligt. "Ja sannerligen, pojke, att den smakade inte så illa. Den var åtminstone ordentligt saltad, och det kan dom inte nu för tiden."

Vårterminen flyttade Bertil och jag till ett rum hos tanterna Kroll, släkt till släkten. Tant Nanny hade affär på Sysslomansgatan och tant Ester skötte hushållet. Ofta var vi på kroppkaksfest (öländska kroppkakor av råriveren potatis) hos dem eller inkallades på tanternas kafferep, där Ester Söderbom (herrekiperingsaffär på Drottninggatan mitt emot Strandbergs), syster till tant Augusta och tant Ellen, och Sara Flammén ofta befann sig. Bertil och jag tyckte att vi kommit upp oss ett slag och ville slippa städningen, som vi gjorde själva. Vi fastnade för en annons i Upsala Nya: "Städ önskas, Sysslomansgatan 23." Vi stegade dit. "Inte kan väl ~~herrar~~na städa?" - "Nej, vi ville ha städat." Vi trodde att städ var städning, och ej den som utförde städningen. Tablå!

I slutet av höstterminen 1911 försökte jag, en termin för tidigt, tentera in på laboratoriet i fysik för Koch. Efter $1\frac{1}{2}$ timme hade jag spruckit. Jag trodde att det skulle vara som under skoltiden, man hörde på, såg intelligent ut och fick ett högt betyg. Även på våren sprack jag, men fick rest och klarade mig sedan. Detta var en god läxa för mig. Sedan tenterade jag sju gånger under min upsalatid, i allmänhet väl förberedd, och sprack aldrig.

Så gick vårterminen 1912 fylld av arbete och möda. Sten fick scharlakansfeber. Tant Ellen och jag var varje dag på epidemisjukhuset och hälsade på honom, där han stod bakom ett glasfönster. Sara Flammén och jag var ibland i Trefaldighetskyrkan, utanför vilken enligt traditionen Erik den helige en gång mördades, och hörde på Nathan Söderblom. Vilken klarhet, vilken charm, vilken skådespelarkonst, vilken naturlighet, vilken enkelhet, vilket djup hos den mannen! Men han spände sig hårt, ehuru han ständigt visade sig avspänd och väl behärskade alla situationer. En person träffade honom på tåget och sade: "Jag kan aldrig komma ifrån min föredragsnervositet." - "Det skall du vara tacksam för, utan oro blir

det ingenting alls." Det var festligt att se Söderblom enkelt klädd vandra ut till prebendegården Stabby prästgård, omgiven av sina två äldsta söner, ett par riktiga snobbar. Den äldre blev skådespelare, den yngre officer och var till utseendet påminnande om sin morbror John Forsell. Annars var väl sonen Staffan den ende, som blev mera känd. Han gjorde en god diplomatisk karriär. Döttrarna blev biskopinnor och utfyllde sin höga ställning med charm, vänlighet och stor representationsförmåga. En slutade som ärkebiskopinna, gift Brillioth.

Somrarna 1912, 1913 och 1914 var jag i huvudsak på Furuviik, Marielund, och läste något med barnen. Harald och Svante Strandberg och jag badade tillsammans och hade skojigt i deras segelbåt på den lilla sjön Trehörningen. Harald var ej särdeles flitig, men snäll och en god och intressant resonör. Ibland reste han till Upsala för att få studiero på sommaren. Men då pappa Anders upptäckte, att studierna mest bestod i segelturer på Mälaren med flickorna i affären, fick han stanna på landet. I Söderbergs badhus kom nästan dagligen docent Edgar Reuterskiöld, fil.doktor i religionshistoria, och läsande på teol. kand. Han lade bort titlarna med den unge studenten. Sedan blev han professor och inspektor på Smålands nation, där jag ofta träffade honom. Inspektor på en nation blev man på livstid, om man orkade. Han bytte ut inspektoratet på Smålands nation mot det på Göteborgs, vilket ej ansågs enbart meriterande. Slutligen utnämndes han till biskop i Växjö, där han regerade utan bråk, en smidig och konciliant natur.

Söderbergs hade en gammal soldat Dolck, som ansade trädgården. Då vi drack kaffe, sade tant Ellen: "Ta nu av kakorna, Dolck, och visa att han är karl." - "Kakorna kan jag väl ta av, men det andra får väl frun tro på." Dolck tog sockret med fingrarna. Tant Ellen: "Dolck kan begagna sockertången, om han vill." Dolck tog en sockerbit i tången och stoppade den i munnen. Sten och jag sköt på en flaska med ~~salongs~~gevärl. "Nu är det laddat, Dolck, så att nu kan han skjuta." Bom. Vi hade plockat ur kulan, så det bara var knallhatten kvar. "Det skall ni inte få mig att tro, att jag skjuter bom. Jag träffar alltid. Ta hit en riktig patron. Den andra hade ni skojat med."

Strandbergs bodde på Haga, alldeles intill Furuviik. Där var alltid mycket folk och stor vänlighet rådde. Sommaren 1912 skulle hela familjen Strandberg samt Söderbergs resa till olympiska spelen i Stockholm. Söderbergs tyckte att jag kunde vara hemma hos barnen. Men farbror Strandberg sa: "Olle håller ihop med Harald och Svante. Barnen kan jungfrurna klara. Han skall med. Jag bjuder." Så fick jag följa med och se det legendariska loppet mellan Jouin och Kohlemainen. Jouin drog hela tiden, men på det sista fjärdedels-varvet

före den kungliga läktaren samlade sig Kohlemainen till en våldsam spurt och sprang förbi. Kaffe och punsch på Operaterrassen avslutade dagen.

Farbror Victor var i allmänhet i affären även sommartid. En natt stannade han i staden. "Olle", ropade tant Ellen på natten, "det är en tjuv på balkongen." Hon och Elsa låg en trappa upp med Sten och mig i ett angränsande rum. Jag in i sängkammaren, griper en vattenkaraffin och rusar ut på balkongen med krigarens lovlige uppsåt att såra och döda. Ett prassel av blad bara. Då tant Ellen såg, att faran var över, brast hon ut i ett hejdlöst skratt. Så komisk såg jag ut.

Bertil och jag flyttade höstterminen 1912 och vårterminen 1913 till ett nytt ställe med var sitt rum. Det gick lättare att läsa då. Jag gick på laborationer i fysik en dag i veckan. Då brukade jag äta tidig frukost på automaten och sedan vara på Fysikum hela dagen. En eftermiddag låg ett kort på mitt laboratoriebord "Välkommen i kväll kl. 7. Nils" Det var Nils Landberg, som bjöd på brännvin, sill, hummer i burk, krabbor i burk m. fl. konserver. Landberg led av tuberkulos och dog som student i lunginflammation efter en bal i Vadstena. Så var det Paul Nylén, Gösta Wallén, död som f.d. länsnotarie i Linköping, Erik Mattsson, nu f.d. rådmann i Linköping. Det var glättigt och trevligt, men jag hade ej ätit något sedan morgonen och tog för mig väl glupskt av både mat och dryck samt blev sagolikt berusad och hembars. Dagen därpå kunde jag varken äta eller dricka, nått och jämnt telefonera återbud till Söderbergs. Det var första gången jag var full (vid cirka 18 års ålder). För övrigt nyttjade jag ej sprit annat än vid punschdrickning på Rullan, vanligen i måttfulla mängder, samt då farbror Victor bjöd i hemmet. Hans dag var tämligen fast inrutad. Affären kl. 9-11, frukost kl. 11, affären på nytt, kl. $\frac{1}{2}$ 3 dagens första whiskygrogg, middagssömn kl. 3-4, middag kl. 4. Han åt alltid frukt till efterrätt med ett glas sherry. Efter middagen kaffe och en cognac, och se'n läste han roliga böcker och tog en grogg före och en efter kvällsmaten, om han icke hade fattigvårdssammanträde på kvällen. Till en början fick jag ofta en cognac till kaffet, men jag blev lätt röd i ansiktet och såg uppblåst ut, så att tant Ellen indrog serveringen för mig. En dag efter middagen gick jag förbi mina kamrater, som satt på bron vid "Politiska knuten". "Vad du

är röd i ansiktet, Lill-Kralle. Är du spritröd eller hängelröd eller blygselröd?" Jag led verkligen av min lätthet att rodna. Tant Ellen och farbror Victor var de sätaste vänner. Men en gång hade farbror Victor varit på fattigvårdssammanträde med sexa och rökte vid hemkomsten i sängkammaren. Tant Ellen sa ingenting, men vid frukosten kom det : "Jag trodde att du varit gift så länge nu, att du kunde skilja mellan en sängkammare och en kroglokal." Farbror Victor knep käft, men senare vid ett tillfälle sa han till mig: "När jag var ungkarl, rökade jag alltid, då jag gick och la mig. Det är svårt att helt komma ifrån dylika ovanor."

På våren 1913 tenderade jag i matematik för professor Erik Holmgren, en blond jätte, som gav mig cum ins (a). Då jag uppvisade resultatet för farbror Victor, sa han: "Du Olle, du får stanna hos oss och ha maten fritt här, så länge du behöver för dina studier, oavsett om du är informator eller ej." -"Tack, käre farbror, för denna stora vänlighet och välvilja." Victor var en hedersknyffel. Icke desto mindre kände jag tyngden av mitt beroende och längtade efter det vanliga studentlivet. Matlagets sötma hade jag ännu ej smakat.

Hösten 1913 hyrde Bertil en våning på tre rum och kök. Ett rum var expeditiionslokal för SSUH, Bertil och jag hade var sitt rum, möblerat med enkla furumöbler, som han beställt av en snickare. Studiererna gick raskt. Tentamen före jul 1913 i mekanik för docent Zeilon med betyg a. Hela vårterminen 1914 gick åt till försvarsfrågan och till en liten kurs i psykologi samt pedagogikens teori och historia. Nu består politiken mest i bevarandet av de etablerades privilegier, främst regeringens, chefstjänstemännens, utredarnas och riksdagsmännens, samt i utdelande av understöd genom en mäktig här av byråkrater och i allmän rumpslickning av svenska folket före alla val. I sak vill alla partier ungefär detsamma, men förtroendet för regeringarna kan växla. Då var det upprivandet av pansarbåtsbeslutet av Staaff samt infanteriets övningstid det gällde. Dessa frågor intresserade varje man, gjorde gamla vänner till fiender och delade t.o.m. familjerna. I mitt gäng var alla svartblå höger, men Sverker Groth försvarade verkningsfullt Staaff. Bondetåget den 6 februari 1914 följdes av studenttåget en vecka senare. Naturligtvis var jag med på Slottets borggård och hörde Elias Wesséns tal till "stormäktigste, allernådigste konung" och kungens svar. Sedan var det fester på Stockholms guldkgrogar. Sven Hedin bars i gullstol mellan näringsställena. Han uppskattades av oss, men man skojade också om honom. "70 svenska adelsdamer skriver dagligen adresser för utsändande av mitt Varningsord." Staaff var en ensam, överarbetad man, som ej kunde konsten att göra sig populär och nog uppträdde smidigt mot kungen.

Propagandan mot honom var i mycket slag under bältet. Den hederlige mannen betecknades som fosterlandsförrädare. "En kula i skallen på Staaff skulle genast göra allt bättre." Man kan knappast nu med vår tama politik göra sig en föreställning om den upphetsning som rådde. Regeringen Staaff avgick och Hammarskjöld tillträdde. Det blev nyval. Hos Söderbergs hade vi en valkarta. Höger inklistrades med blåa lappar, liberaler med gula och socialdemokrater med röda. Högern fick det önskade riksdagsunderstödet.

Det var ett högt konstitutionellt spel, som bedrevs av Gustaf V. Han hade visst icke hela högern med sig. Men han visste, vad han ville, och det var i första hand att få bort Staaff. Så småningom blev han en mycket populär monark. "Ty innerst inne är du en enkel man", kvad prins Wilhelm. Kungen uppträdde värdigt och modest och hade talet i hatten. Med Per Albin blev han en god vän och döpt till "Gustaf den folkkäre". Då Erlander skulle svära statsrådseden, sa han : "Ers Majestät, jag kan icke svära vid Gud och hans heliga evangelium. Jag tror icke på dem." Kungen: "Svär du Erlander, Gud han tror inte på dig heller." Naturligtvis är historien hopplugen, men den är typisk. Kungen hade förmågan att ofta hitta en humoristisk vändning vid ett allvarligt tillfälle.

Från och med 1914 för jag på nytt dagbok, ej varje dag, men då jag tycker mig ha något att skriva om. "30.III.1914. Gamla dagbok! Länge var det sedan vi sistråkades, över 5 år sedan. När jag igår läste igenom vad jag skrivit, då jag var en pojke på 14 år, kunde jag ej undgå att både le, gråta och grubbla. Då jag kom på idén att rota i mina gamla gömmor, var jag vid ett särdeles miserabelt humör, utan att jag egentligen hade någon orsak därtill. Detta tillstånd är nu för mig ingalunda något ovanligt och torde, vad jag kan förstå, bero på stillasittande levnadssätt, ärftliga anlag och ett alltför händselöst liv. - - - Hederliga dagbok! Mångåriga gödselstad! Ty annan benämning kan du knappast få, du upplagsplats för all den själsdynga, som jag kunde vrövla ur mig i mitt 14:e år. Ej har du blivit vittne till den utveckling de 5 gångna åren burit i sitt sköte. Ej har du sett huru jag under överträdelse, bön, suckan, förtvivlan och ångest kämpat mig igenom 14-, 15- och 16-årsålderns förtvivlade kamp mot den oerhört stegrade sinnliga lustan. Ej har du sett, huru under samma tid min själs alla fönster stått vidöppna för att mottaga litteraturens solljus och vetenskapens friska vindar.

Ikke heller har du varit vittne till den 17-, 18- och 19-årige studentens drömmar, arbete och utsvävningar, de senare såväl fysiska som intellektuella. Till sist har du ej skådat mig sådan jag är nu på sistone, led på mig själv och hela världen, snillrik och dum, djärv och försagd, uppblåst och förkrossad."

Som man ser är det icke precis några glada toner. Jag hade nu en svår tid över ett år framåt, tills jag genom en kraftansträngning lyckades avsluta mina studier till fil.mag.-examen och komma in i exercis och kroppsrörelse. "2.IV.1914. Nu råder sannerligen en orolig tid. Den politiska lidelsen dominerar. Man diskuterer intet annat än politik. Gamla vänner äro färdiga att spotta varandra i ögonen på grund av olika åsikter angående det stackars Sveriges försvar, eller kanske rättare på grund av skiljaktiga meningar angående Hammarskjölds eller Staaffs lämplighet som statsminister. Diskussionen förs icke så mycket med sakskäl, utan man beskyller snarare ens motståndare för trånghet i skallen, politisk blindhet eller oärlighet, partifanatism o.s.v. Var och en är hypnotiserad av någon "stor" man och skriver ögonkrökligen på allt vad denne säger. Huvudsaken är att ens eget parti skall segra, sedan blir allt gott och väl."

"Påskdagen 1914. Tänk om man under alla livets små och stora förtretligheter kunde förhålla sig fullkomligt lugn och oberörd, hur oändligt mycket nerv- och hjärnkraft skulle då icke kunna omsättas till energiskt arbete, som nu i stället förspills på grubbleri och frossande av eget lidande. O vad jag beundrar dessa kalla, utåtvända, ständigt självförnöjda ynglingar, som aldrig låta sig påverkas av motgångar, som aldrig lida av den eviga Weltschmerzen! Man borde alltid anlägga en humoristisk syn på fenomenet Ich, grina åt sin egen glädje och sorg, ungefär som jag föreställer mig att de glada gudarna månde göra åt de av dem skapade såsom narrar och pajaser figurerande människorna."

Världskriget bröt ut i augusti 1914. Direktör Anders Strandberg hade middag för en tysk handelsresande. Vi skålade alla stående für das grosse Vaterland. Man trodde att kriget skulle vara några månader. Strandbergs, Söderbergs och hela den s.k. överklassen var ivriga tyskvänner, och några yrkade på en modig uppslutning på Tysklands sida.

Då jag reste till Furuviik i början av augusti, var tåget smockfullt av utlänningar, som skulle hem. Alla såg bedrövade ut. Jag tyckte i min dumhet närmast att det var skojigt. Vid ankomsten till Marie-lund var stationen besatt av landstormsmän. Farbror Victor hade skaffat sig en pistol, med vilken han provsköt. Harald och Svante

Strandberg var inkallade. Farbror Anders göt en nationalistisk faderstår. Landstormsmännen på stationen var det icke mycket med. Chefen var lätt berusad nästan jämt. Farbror Victor pratade med honom om en sak och sade: "Det vete fanjunkarn." - "Här är ingen fanjunkare. Det är jag som för befälet."

Sten Söderberg blev gymnasist våren 1914 och valde latinlinjen. Jag sade till farbror Victor: "Jag kan icke latin och kan ej undervisa Sten nästa läsår." - "Du pratar smörja. Jag är kemikaliehandlare. Jag kan affärer. På ett halvår skulle jag kunna slå om och bli textilgubbe. Du kan undervisa. Om du icke kan latin förut, så lär du dig efterhand." Och därvid blev det. Jag läste elementa i latin med Sten och fick sålunda en aning bildningsgrad.

"Uppsala d. 13 sept. 1914. Jag sitter i mitt enkla studentrum, Dalgatan 28, Upsala, och slöar efter den goda söndagsmiddagen hos Söderbergs. Söderbergs? frågar du min kära dagbok. Nåväl, din nyfikenhet skall stillas senare. Jag bor i den norra utkanten av staden, ut på Luthagen, som man säger. Det är ett tarvligt men snyggt möblerat rum i vitt. Vitt är just den lämpliga färgen. Nåja, kontrasterna attrahera varandra! Jag kom att tänka på min egen svarta själ. Ty nattsvart är den, det är ett faktum, som jag inför mig själv måste erkänna. Den rymmer inom sig vilja och möjlighet till allt ont, den riktigt längtar efter att få biträda vid grymhet, kaxighet, lömskhet, storordighet etc. Men möjligen är också detta en kontrastverkan, beroende på att jag i verkligheten är en snäll, tämligen försagd, öppen och blygsam ung man, som lever (förallt i högsta välmåga egentligen!) under livsförhållanden, som föga lämna tillfälle till att vara grym, kaxig, lömsk och storordig. Men för att återgå till mitt rum. En liten bokhylla på väggen. Proppfull. En på skrivbordet, likaledes överflödande. Små bokhögar på skrivbordet. Byrå, pinnstolar, säng med grönt överdrag, kommod, korgstol framför skrivbordet, mattor på golvet, på en vägg spegel vid sidan om dörren, över sängen porträtt av konung Gustaf V, kronprins Gustav Adolf, Verner von Heidenstam, Sven Hedin, Strindberg (märk väl- de båda antagonisterna!) och - - kejsar Wilhelm. Kom ihåg att vi äro mitt i världskriget! Nåväl, jag sitter i detta mitt rum ute på Luthagen och slöar på middagen, röker en cigarrett. Jag borde alltså egentligen, kan man tycka, vara ganska nöjd med tillvaron, men är det icke, beroende på en massa obehagliga tankar. Tänk om man kunde låta bli att tänka ibland! Följande tankekedja utvecklar sig i mitt inre:

Vad är du egentligen för en yngling, min käre Olle? Osäker på dig själv ibland ända till käringaktighet, stundom däremot uppträdande med en napoleonsk pondus. Än inom sällskap fumlig, drumlig, rodnande, blyg, tyst och med nedslagna ögon, än däremot chevaleresk med stora gester, den erfarne, prövade mannens lugna ansiktsfärg, skroderande och själv-säker! Ibland är du si, ibland så. I det ena ögonblicket tycker du att livet är en enda stor fröjdesal, i det andra en jämmerdal. Du har ännu ej tillägnat dig någon livsåskådning, som gör dig kämpastark och hård under alla skiften. Utan ryggrad, min gosse, utan ryggrad."

Tydligen gällde det för mig aut Caesar aut nihil. Jag växlade mycket hastigt från det ena till det andra.

"Tisdagen d. 13 oktober 1914. Samtal mellan radikalen och nationalisten. Radikalen: Stormar rasar runt omkring oss. En världsdal genljuder at kanondunder, marken forsar av blod ständigt och allestädes! Man betages av undran och skräck inför detta imposanta skådespel, av vilket dagligen en liten del rullas upp för oss genom våra tidningar. Undran, ja, ty vad är orsaken till allt detta, som kom över oss likt ett åskväder? - och skräck - ty när kommer ovädet över oss svenskar? I skräcken blandar sig dessutom ej så litet rent moralisk oro. Har icke även jag genom att ge vika för de tankeströmningar, som framkallat fejden, möjligen en liten del av ansvaret för densamma? I våra dagar är förbindelsen de olika nationerna emellan mycket stark. Icke blott den rent materiella utan även den själsliga. En tankeströmning inom en nation tillägnas snart av hela mänskligheten. Man har sålunda nu så länge från alla möjliga håll skrämts för världskriget, att man till slut lite varstans varit så gott som övertygad om att det skulle komma förr eller senare. I hela världen har man i synnerhet detta sista decennium ivrigt diskuterat det kommande världskriget, vilka dess utlösande orsaker skulle bli, hvad för verkningar det skulle få o.s.v. Till slut har man på de flesta håll ansett den stora katastrofen blott som en tidsfråga. Enstaka personer och partier ha dock optimistiskt förklarat, att mänskligheten numera står för högt för att världskrig skulle kunna åstadkommas. Den forna nationaliststoltheten och det gamla hatet nationerna emellan, dessa finnas ej mer. Kriget är omöjligt nu, tack vare den starka världsborgarestämning, som på sista tiden skapats överallt på vårt klot. - De som hemfallit åt pessimismen ha ju hjälpt till att föröka den stämning och de tankar, som orsakat det stora kriget. Hade alla varit optimister, hade det kanske ej blivit något oväsen av. Ty då man ju ej kan uppvisa att någon bestämt är orsaken till det hela, då man ej kan säga att någon nation avgjort har skulden till eländet, frestas man ej då att tänka att det är världssjälens innersta, som tagit sig uttryck i detta massmördande, att världens fruktan för krig till slut framkallat detta, på samma sätt som en

enskild människa hellre väljer kampen än fruktan för densamma och ovissheten om , huruvida den skall komma eller ej? Alltså, för att gå rakt på sak - har jag icke moraliskt ansvar inför världskriget, om jag anslutit mig till dem, som ständigt förespätt det, om jag alltid kraftigt framhållit dess möjlighet, om jag varit varmt intresserad i den försvarshets och det rustningsvansinne, som kanske framkallat det? Hade det icke varit moraliskt värdigare att ansluta sig till de stora optimisterna, till "fredsfår", skiljedomsfantaster, socialister och avrustningsivrare? Hade dessa fått övermakten, skulle världskrigsstämningen, förutsättningen för kriget, ej förefunnits. Då skulle de ledande männen inom de olika nationerna ha suggererats i optimistisk riktning av sina folkmassor, när något litet krigsmoln hade uppstigit vid den politiska horisonten. Men hur gick det nu? Härskare och diplomater fattades av skräck, när den tändande gnistan uppenbarade sig, den pessimism, som genom massuggestion bringats dem, hindrade dem från att gemensamt söka släcka den lilla gnistan. Alltså: All världens fruktan för krig orsakade världskriget.

Nationalisten: Ett resonemang, liknande det ovan förda, har ju i någon mån sitt berättigande. Men man glömmer ett faktum - jag har ej orsakat världskrigsstämningen. Jag måste böja mig för dess fruktansvärda realitet. Hur den har uppkommit eller om den är berättigad - ja, det kommer mig icke vid. Jag såsom svensk måste ha ängslats över att de stora makterna i världen ha varit rädda för krig, jag måste göra allt vad i min makt stod för att landet och folket skulle vara berett att mottaga ovädret. Det är icke något orätt i att man uppmärksammar ondskan i världen och räknar med dess förefinnande. Men däremot är det icke blott oriktigt utan även dumt att försöka skrämma bort ondskan genom att inbilla sig själv att den ej finns. Alltså: Under de förhållanden, i vilka vi befunnit oss de sista åren, har det icke blott varit rätt utan ock plikt för en svensk att ansluta sig till den nationella försvarsrörelsen." Man ser att jag gör ett försök till opartisk bedömning.

En frivillig plutonchefskurs anbefalldes hösten 1914 för studenter och likställda. Varför gjordes den förresten frivillig? Det hade varit bättre att kommendera. Jag blev förbannad och skrev den 17 oktober 1914:

Ljusets riddarvakt

I våras invid Stockholms slott en ungdomsskara stod.
Flertusende studenter där sin vilja och sitt mod
att offra allt för konungen och älskat fosterland
betygade med frejdigt mod, med kraft, med kind i brand:

"Ej duger det att dröja mer! Nu lås för rikets dörr
här måste sättas utan prut, ej må vårt folk som förr
blott knota över offer, som det krävs till rikets skydd!
Envar må giva sitt med fröjd, all tvekan vare flydd!

Vi, ljusets unga riddarvakt, vi rusttjänst ta oss på,
femhundra dagars exercis. Det är en lust att få
för detta gamla Sverige, för våra fäders land,
en liten smula offra sig. Se här, konung, vår hand!"

Sen dess ha några måna'r flytt. Nu krigets åskor gå.
Vårt kära land lär kanske snart mitt uti fejden stå.
Och kungen minnes se'n i vår den unga riddarvakt.
Han säger: "Kommen ynglingar! Nu krävens I! Giv akt!"

Jag önskar att en liten tid inunder fanorna
I öven Er för krigets lek, så att I kunnen ta,
om ofärd skulle drabba oss, befäl i rikets här."
Nog svarar ungdomsskaran då: "Ja, ja, vår konung kär."

Men vad! Här tisslas, tasslas om att ynglingarna svek.
Bland folket hotfullt mummel hörs: "Ja, tala det är lek,
men handla, det är allvar, det. Ej kunde man väl tro,
att gräddan utav ungdomen från bördan skulle gno!"

"3 nov. 1914. Jag röker nu min sista pipa på en längre tid.
Och varför det? Jo, därför att jag nu ämnar vidtaga alla steg, som
kunna tagas, för att måndagen den 30 november kl. 10.30 f.m. skall
kunna framstå som en verkligt frisk, käck och glad yngling. Då skall
jag nämligen "mönstra". Och jag önskar så livligt, att jag efter den
dagen måtte kunna säga som det står i Fridolins sånger: "Jag är
mönstrad inför kronans bord och jag är befunnen sund." Jag vill så
gärna kunna tänka för mig själv, "Svea har ansett Mig värdig att till
hennes skydd öva mig för krigets blodiga lek. Om detta på allvar skul-
le gälla landets välfärd, har jag rätt och plikt att inställa mig
under fanorna. Jag har visat mig fylla de mått, som ställas på en

yngling, för att han skall kunna bli en verklig medborgare." - Men tänk, om jag skulle bli "kronvrak" eller skrivare! Jag har en verklig ångest för det. Då finge jag gå med det pinsamma medvetandet att jag vore en av samhället förkastad, en individ, som ej fyllde de vanliga måtten. Jag skulle känna mig som en onormal varelse. Jag skulle förargas över att sådana tankar som följande ständigt trängde sig på mig: Du är en svag stackare utan kroppslig kapacitet. Du är ej värd att sätta barn till världen, du är ej värd att njuta den familjelucka, du så högt åstundar. Du får ej bli fader för att dy-medelst fördärva den gamla hederliga svenska rasen. Vilka äro då de kroppsliga svagheter, som göra att jag fruktar bli refuserad? De äro tre: Jag är kort till växten, kort till växten, kort till växten. Jag blir ilsken varje gång jag tänker på att jag är så liten. Jag känner mig frisk, stark, vet med mig, att jag är uthålligare än de flesta, att jag inte är klumpig eller ovig, att jag inte är någon harkrank eller sillmjölke. Jag har klart för mig, att vore jag t.ex. fransman, skulle jag anses för ett ypperligt soldatmaterial. Men nu! Jag blir kanske kronvrak. Men då kommer jag att haspla svordomar en hel vecka. Djävlar i das! - Emellertid - man gör, vad som göras kan! Man kommer att efter detta varje morgon göra en kraftig promenad. Ingen slö vräkning i sängen efter uppvaknandet längre. Man lägger bort pipan. Man tuggar maten väl. Man går i gymnastiken varje dag. Man använder sig av själens och kroppens växelverkan, försöker alltså att ständigt känna glädje över livet, känna sig själv vällyckad och präktig i alla situationer. Detta gör en hurtig och glad, vilket i sin tur är nyttigt vid en kroppslig upprycknings- och nydaningskur! Till sist - man tar en liten walk före sänggåendet. Det befordrar en sund, stärkande sömn. Ännu en sak - man ger blankt fan i alla dumma och tärande tankar på framtiden eller livets "högre" frågor. Se där programmet! Därefter rättar och packar Eder, herr Olle." Jag blev godkänd. Det var ont om folk. Man hade årsklass 1914 inne till utbildning, och till sommaren skulle studenter och likställda av två årgångar, 14 y, som jag tillhörde, och 15 inkallas. Jag var överlycklig.

"D. 7 nov. 1914. Jag känner mig trött, dum och utledsen på det hela. Framförallt dum! Och varför det? Egentligen äro orsakerna löjligt små, men jag skall berätta dem i alla fall, kära vördade biktflader Dagbok. - Jag kom från Söderbergs efter middagen och tänkte just begiva mig hem till Dalg. 28

för att plugga ett slag, då jag bakifrån hörde mitt namn ropas. Jag vände mig om och fick se min gamle vän Sjögren. Vi promenerade Drottninggatan upp, varefter jag kom på den idén, att spelandet av ett schackparti kunde kanske vara ett lämpligt sätt att utfylla lördagsaftonen på. Sjögren bejakade detta och vi slank in på "Östgöta". -Spelet började. Min vana trogen gick jag energiskt till anfall, offrade som sann aristokrat mycket bönder, var nära att nå mina planers mål, min fiendes tillintetgörande, då ett genialiskt drag från denne tvang mig att under manspillan retirera. Nåväl, vad sker? Jag mister precis den rätta stämningen och i stället för att ta saken kallt och tänka på att utnyttja även motgången till min fördel börjar min själskraft helt enkelt att cirkulera kring den fasta punkten: "Du är en jäkla idiot, Olle." När mitt intellekt sålunda var splittrat, gick det sämre och sämre, och till slut - - kom det ett par herrar och tittade på. Och då blev jag nervös som en skolpojke, gjorde rena galenskaper, flyttade min motståndares pjäser i stället för mina egna - detta tog han dock som skämt från min sida - - och kom precis ur gängorna. Sedan uppgav jag partiet, vi gingo ut på Drottninggatan ett slag, men jag var fortfarande disträ och fjanstig, beroende på att jag hela tiden gick och förargade mig över att min kamrat möjligen ansåg mig som en stor dåre efter mitt dåliga schackspel. Och så vidare - - - Biktader Dagbok: Min käre Olle! Du är allt en bra lustig kurre! Varför skall du anse dig för dum? Har du ej hållit jämna steg med dina kamrater ifråga om studier, har du inte betyg på att du är klok? Ditt stora fel är att så fort ditt intellekt aldrig så litet kommer ur gängorna, så blir du över dig given och anser du dig själv som världens störste dåre. Du vill fullständigt dominera, och går det icke, betraktar du dig genast som ett jordens avskum. Din enda verkliga dårskap är din stora ärelystnad, som bottnar i en stor egoism. Om du inte vore så förskräckligt egoistisk, om du ej ständigt hade den alltför livliga önskan att vara segerherre i smått, om du betraktade dig själv litet mera objektivt, skulle du bli lugnare, jag menar nervlugnare. - - filosofiskt lugn är du ju förut. Och då skulle det gå dig betydligt bättre här i livet, och du skulle ej slita ut dig på en massa grubblerier och självplågerier."

I slutet av höstterminen 1914 samt under julen sprängläste jag fysik i Christiansens tråkiga lärobok. Då jag anmälde mig till tentamen för professor Granquist, sade denne: "Går kandidaten i kyrkan på söndagarna?" Svaret blev sanningsenligt "nej". "Då tar vi tentamen på söndag kl. 11." Tentamen gick bra. "Om kandidaten vill läsa litet mera på mina föreläsningar, kan det bli spets." Jag svarade

att jag måste ha min examen nu och fick mitt cum (AB) och var sålunda fil.kand. vid 20 $\frac{1}{2}$ års ålder. Jag stannade hemma i Barnarp vårterminen 1915 och läste med broder Sture. Till en början trivdes jag väl i det lantliga lugnet, helst som jag var hjärtligt utledsen på Upsala och i synnerhet på det beroende, som följer av att vara informator med dålig ekonomi och principalen som välgörare. Jag kände det skönt att ha kommit ifrån det ständiga bråket med att få affärerna att gå ihop. Emellertid blev enformigheten för stor och förhållandena för svåra. En far med ganska växlande lynne, en sjuk mor, syster Eva strängt upptagen av det husliga, intet umgänge! Det kändes som en riktig lisa, när syskonen, som gick i skola i Jönköping, kom hem på lördagskvällarna. Då kriget kom, ville Far ta alla barnen ur skolan och förvandla dem till lantarbetare. Men familjen David Sjögren tog hand om Nils, direktör Hartmanns om Arvid, och då lät Far Kerstin och Birger gå kvar i skolan. Pelles skolgång var försummad. Han gick över huvud taget aldrig i skolan, vare sig i Barnarp eller i Jönköping.

Jag läste geografi på egen hand och reste till Upsala på våren 1915 för att tentera. Det var enda gången jag egentligen var för okunnig och borde ha spräckts. Det gick dåligt i den astronomiska delen, men jag skyllde på att jag såsom matematiker-fysiker ej behövde fästa så mycket avseende på denna del. "Vi få väl höra på något annat", sade den snälle professor Hamberg och gick över till fysikalisk geografi, som gick rätt bra. Så blev det städer, orter, sjöar och floder, som gick någorlunda. "Kan kandidaten säga några sjöar i Småland?" Jag rabblade. "Är kandidaten smålänning?" - "Nej, östgöte, det står i katalogen." - "Det sista gick ju rätt bra, och kandidaten skall ut och exercera i 500 dagar. Jag vågar inte fråga mer, men det var dålig astronomi." Jag blev filosofie magister.

Egentligen borde jag nu känt det hela rätt skönt. Examen klar och soldatlivet skulle börja den 26 juni 1915. Men jag överfölls av en svår nervositet, som jag naturligtvis dölde för min omgivning. Jag hade endast dagboken som min bikt-fader. Handlarefrun på Sjöberg sade att hennes store, starke son Adolf (adel på Sjöberg) nätt och jämnt kunde klara de kroppsliga ansträngningarna under exercisen. Hur skulle det gå för stackars mig? Dessutom var mitt hjärta agiterat, och jag hade läkarebetyg från doktor Leczinski i Upsala, att jag borde

ha uppskov. Sådant kunde emellertid, dess bättre för mig, icke erhållas mellan inskrivning och inryckning. Dessutom fick jag en svår murkelförgiftning på halsen. I mitt oförstånd hade jag tuggat på en oförvälld toppmurkla. Jag spydde i flera dygn allt intill den gröna gallan och kunde varken äta eller dricka. Slutligen sade jag till syster Kerstin: "Ge mig några strimlor spicken skinka." Leva eller dö fick man, men läkare tillkallades aldrig för barnen. När jag efter en vecka skulle gå till Rosenlund (cirka en kilometer), orkade jag knappast släpa mig tillbaka hem. Det var icke mycket till kondition att börja exercera med.

Exercistiden i Jönköping juni 1915 - oktober 1916

Vid inryckningen fick jag genast klämmiga kamrater. Arfvidson, yngre broder till Gustaf, sedan tandläkare, dog ung, Hjalmar Hedfors, klassiker, sedan lektor i Djursholm, Ivar Sundbom, död som professor i nationalekonomi i Göteborg. Vi prövade uniformer och allehanda persedlar. Jag hade dock egna marschkängor, emedan mina fötter definitivt var för små för kronans skor. Vår hyggelige furir 916 Nilsson hade talat om att lappar med vårt soldatnummer skulle fastsys i uniformerna. "Anolinpenna kan begagnas." Han hade dessutom använt ordet "ståandes". Jag hade svårt att sy och märka lappar och frågade i logementet. "Är det någon som har en anolinpenna ståandes nånstans?" Arfvidson, Hedfors och Sundbom rusade till under flatskratt. Jag berättar detta, därför att det faktiskt var så vår soldatvänskap grundlades.

När vi var pålappade och uniformerade, ställdes vi upp i korridoren för att mottagas av vårt befäl. Kompanichef var kapten Grafström, sedan bekant som finlandskrigare. Han lovade oss hårda övningar, "så att ni snart kan ställa upp i fält, om så erfordras. Tre svettbad om dagen skall det bli. Och sen får ni duscha i badrummet så mycket ni vill." Plutoncheferna var för första pluton löjtnant Vogel, för andra löjtnant Romdahl och för tredje löjtnant Törnblom. "Gänget" tillhörde andra pluton. Sedan Romdahl hälsat plutonen, gick han omkring och tog var och en i hand. "Nu säger ni nummer och namn samt civil sysselsättning, studieriktning eller examen." Jag sade: "60 Sjöstrand, filosofie magister." - "Är ni släkt till Sjöstrands i Linköping?" - "Ja, Gustaf Sjöstrand är min farbror." - "Pappa och han spelar vira ihop och har alltid mycket trevligt tillsammans. Det hoppas jag att vi skall få också."

Vi stoppade våra halmmadrasser och vande oss vid kronans mat. Reveljen gick kl. 6. Bäddning av sängen. Det viktigaste var att filten var väl sträckt. Kl. $\frac{1}{2}$ 7 kaffe med bulle, 7-9 övningar, kl. 9 frukost, 10-3 övningar, kl. 3 middag, $\frac{1}{2}$ 5 - $\frac{1}{2}$ 7 övningar. Tystnaden gick kl. 10 e.m. Det var en varm sommar. Kaptenens tal om svettbad var ej överdrivet. Min kropp trivdes väl med ansträngningarna. Själén var nöjd, och jag tyckte det var roligt att lyda vettiga kommandon. Jag var militarist och deltog icke i talet "endast 450 dagar kvar i detta helvete". Likväl blev jag aldrig hatkyckling.

Stora, starka kamrater stupade. Vi hade en jätte på

kompaniet, som räknade ut att med den dagliga viktminskningen skulle han vara utplånad från jordens yta på en månad. Hans hjärta orkade ej pumpa blod till den tunga kroppen, utan han blev hemförlovad. Det fanns trotsiga killar, som vägrade lyda. En predikantson hade ständigt straffexercis. En jude hade nästan jämt enskilt rum på arresten. Vi kamrater tyckte bra om båda. De utstraffades som psykiskt ofullgångna.

Jag hade aldrig tänkt på förut att en liten kropp fordrar liten ansträngning vid rörelse. Det gällde ej att lyfta tunga bördor. Min mycket omtalade opraktiskhet var det ej så farligt med. Efter en lugn instruktion gick allt bra. I allmänhet fordrades mera raskhet, försiktighet och gott omdöme än direkt styrka. Två gånger svek mig dock styrkan. Första gången, då vi med "kalv" skulle göra en övningsmarsch på någon mil. Händerna blev som klumpar. Men det gällde uthärda och det gick. Så småningom marscherade vi (ännu icke bilåkning eller cykeltolkning utan apostlahästar) 4 mil och mera på en dag med full packning. Hjärta och fötter höll på mig. Vi hade "fotsvettsindianer", som efter en mil hade fullkomligt skrynkliga fötter, fulla av blåsor. Salicylsyrefett hjälpte ej fullständigt. De led oerhört under marscherna. Halka betraktade jag som soldatens värsta fiende. Om man skulle gå i takt, var det svårt för mig att ta ut stegen. Andra gången, då styrkan svek mig, skall jag berätta om senare.

Jag kanske skall tala litet om befälet. Kapten Grafström såg vi sällan till. Han efterträddes snart av kapten Stålhammar. Löjtnant Vogel var en stadig, lugn man. På en övning bröt han benet, då han hoppade över ett dike. "Sergeanten tar befälet." Och så bars han hem. Löjtnant Gunnar Romdahl var en mycket god skolofficer, kanske något vilsen i terrängen, och vem är inte det. Under hemvärns-tiden lärde jag mig senare att det är ytterst få, som har den naturliga taktiska blicken och får sina mannar med sig i terrängen. Sergeanten på vår pluton hette Lindell. Han gick ständigt i benlindor. Som halvtroppchef hade jag 916 Nilsson. Båda var kunniga karlar. Chef för tredje plutonen var löjtnant Victor Törnblom, en behaglig och mild man samt god intruktör, synnerligen vid övningar i dagrummet.

Att vara kommenderad i köket var ingen lätt sak. Det gällde att skaffa någorlunda rent porslin åt bordskompisarna och att få så mycket mat som möjligt åt dem av ärtsoppa, kallops o.s.v. Maten var icke dålig, men illa lagad (inga goda fläskpannkakor åt varje man som nu för tiden). På vintern var potatisen frusen. Man kunde icke lagra livsmedel under första världskriget. Jag ordnade alltid

så att jag slapp kökskommenderingar, bytte med städning eller någon annan handräckning. En gång, det var nog 1916, blev jag dock på en manöver ålagd att med två man laga middag, kallops, för en hel bataljon. Jag lät först mina medhjälpare göra en god måltid av utvalda stekta bitar åt oss och läste under tiden i reglementet. Middagen blev lyckad. Man kan vanligen, om man vill och tar det lugnt. Jag lät aldrig sjukskriva mig. En gång vrickade jag dock ena foten och kände att jag bleknade, men svimmade ej. Jag fick gå i kvarter några dagar.

Översten var August Tham, "regements-August" kallad, svärfar till löjtnant Romdahl. Översten inspekterade en dag vår pluton och fattade behag till mig. "Varför har soldaten för stor vapenrock?" - "Kunde inte få någon mindre, överste." - "Gå till regementsskräddaren och hälsa från mig att den skall sys om, så att den sitter som gjuten. Ta även andramunderingen med." - "Skall ske, överste." Romdahl talade till truppen efter inspektionen. "Översten var nöjd med er alla. Särskilt Sjöstrand hade ett mycket gott fältmässigt uppträdande." Jag var tydligen en liten mönstersoldat, väl gillad av befäl och kamrater. Vid slutet av sommaren skulle officersaspiranter, blivande läkare och tandläkare sluta sin tjänst på studentkompaniet och gå till särskilda utbildningskurser. Löjtnant Romdahl sade till mig vid ett enskilt samtal: "Jag tycker att Sjöstrand skall bli reservofficer." - "Jag är för liten, löjtnant." (Endast 1,60 m i strumplästen) "Jag har kamrater, som är mindre än Sjöstrand och som klarat sig bra." - "Jag vill nu fortsätta mina studier. Om det blir krig, hoppas jag få sabel."

"Den 25 augusti 1915. - - Nu när jag sitter och skriver detta, har jag fyra dagars tjänstledighet från "exercisen" och vistas hemma. Jag har nämligen sedan den 26 juni varit soldat nr 60 Sjöstrand, studentkompaniet I 12, Jönköping. Soldattjänsten har gjort mig ofantligt gott. För det första har min nervositet fullkomligt försvunnit. Jag känner mig lugn och glad ständigt. För det andra har den blyghet jag förr led ganska mycket av, flytt sin kos. Ergo har mitt nervsystem stärkts under kamratlivets och motionens inverkan. Den obeslutsamhet och grubbelsjuka, som jag förr höll mig med, har bortnötts, ty de flesta av soldatlivets situationer kräva just beslutsamhet och åter beslutsamhet samt inskräpa dum-

heten av att grubbla på olösbara gåtor. Att jag kroppsligen vunnit på det hårdande livet är solklart. Framför allt har man förvärvat sig förmåga att njuta som aldrig förr. Tänk vad det smakar att äta och sova som "basse"! Och vilken utsökt njutning är ej en kopp kaffe med dopp på "markis" och en ty åtföljande pipa. Hur härligt det är att nu få vara hemma och njuta av det civilas förmånor kan ej skildras. Och tänk att få sitta i lugn och ro och läsa en rolig bok! Det smakar skall jag säga." Det talas om pipan. Jag lärde mig röka genom rasterna, och det har jag sedan hållit på med i cirka 60 år. Det är dumt, men efter 50 års ålder skall man ju ej ändra sina levnadsvanor, sägs det.

Efter permissionen började befälsutbildningen. Det var att stå och ryta kommandoord, att vänja sig vid att taga befälet över en trupp, som utgjordes av kamrater, att lära sig visa, instruera och öva någon detalj o.s.v. Dessutom som vanligt övningar i plutonsförband. Vi hade en höstdag inspektion av general Tingsten, som gav våra plutoner var sin uppgift. Löjtnant Törnblom var osäker, då han något stapplande skulle repetera. Övningen gick så där. Då löjtnant Romdahl repeterade, trillade orden som ärtor ur munnen på honom. Övningen gick bra. Så mycket betyder befälets yttre uppträdande. Jag var mycket förkyld men höll mig uppe. Romdahl sade till mig: "Sjöstrand, andas genom näsan och gå och lägg sig efter middagen." Jag fick en korg extra förplägnad genom bud från hans fru på aftonen.

En sak, som man undrade mycket på efteråt, var den omoderna utbildningen. Vi undervisades ej om kulsprutans och artilleriets farlighet och lärde oss ej att gräva ner oss. Däremot ljöd det ofta "kavalleri från höger, hastig eld". Och detta sedan världskriget varit i gång över ett år och soldaterna på kontinenten sedan länge var nergrävda. Romdahl läste militärtidskrifter och delgav oss innehållet. En gång hade vi t.o.m. övning i framryckning under fiendens artillerield. Det var allt det moderna. Men kontinentalarméerna hade varit lika dumma vid starten. Inga är så litet anpassade för ett krig som militärer. Om vi gjort "modig uppslutning på Tysklands sida", hade det blivit enorma förluster till en början. Ty anfalla kunde vi, och det mest i överensstämmelse med svenskens natur.

Broder Nils hade blivit omhändertagen av familjen Sjögren. Den bestod av häradshövding David, ombudsman i Jönköpings stads och läns sparbank, hans förtjusande maka Nanny samt sönerna Åke, nu studerande juridik i Upsala, och Erik. Även Nils var i Upsala som Cedergrensstipendiat och studerade latin. Han hade förut varit

informatör för Erik, och nu fick jag denna plats och hjälpte varje afton till med att göra slut på maten i familjen. Kvällarna hos Sjögrens gav mig stor trevnad och mycken omväxling. Farbror var en intressant, tämligen tystlåten person. Han hade många hobbies, rakknivar, klockor, radio (senare i tiden), fotografering, pianospelning och kortspel. Då han fyllde 70 år, jag tror att det var 1930, sände Bengta och jag honom följande telegram:

Ombudsmannen uti banken
fyller 70 med bravur,
som en rakkniv skarp i tanken,
lugn i ur och radioskur.
Må han ännu länge lura
med sin camera obscura,
spela länge än i dur,
vira och på klaviatur.

Under sin studietid i Lund blev han dödsdömd av en läkare, en lunga helt förstörd av tuberkulos, den andra svårt angripen. "Ni dör inom tre månader", sade läkaren. "Jag skulle ju något företaga", berättade farbror David, "så att jag började spela biljard. Efter tre månader gick jag till läkaren på nytt." - "Sådana som ej följer givna ordinationer, kan jag icke göra någonting åt. Fortsätt som ni har börjat." Farbror David blev över 80 år, arbetade för fullt, men levde försiktigt, en cigarr efter middagen och ibland en liten snaps till måltiden. Tant Nanny var professorsdotter från Lund, älskvärd, livlig och pratsam, husets goda ängel. Åke får jag tillfälle att tala om senare. Erik var en humoristisk och god person, blev kamrer i faderns sparbank och dog ung i ryggtuberkulos.

Vinterutbildningen i Vännäs, nära Umeå, förestod. Löjtnant Törnblom skulle ej följa med, men rekommenderade Chole de Palmine som lämplig frostsalva. Jag anför ett par visstumpar, som ett kvickhuvud hade fått ihop om vårt befäl.

Romdahl "Den förste han är tämligt stor och lång,
 gör ständigt samlingsrörelser med språng,
 med magen in och bröstet ut han går,
 och anfall gör han, förrän han det får.

Törnblom Sen kom där fram en lustig jycke,
 som alla grabbarna strax kallte Vicke.
 Han hade smort hela klunsen sin
 med stora mängder av Chole Palmine.

För det är bra för vårt skinn,
detta härliga Chole de Palmine,
i stora tuber om en och trettitvå.
Man blir ej döv och ej blind,
om man smörjer in klunsen sin.
Eller hur, sergeanten, är det inte så?

Då vi var rustade för avmarsch, var vi ganska tungt lastade, gevär, kalv med kappa och militärpäls och en väska för privata persedlar i handen. Vi skulle gå med detta i trupp från regementet till stationen cirka två kilometer. Det var andra gången jag höll på att digna. Jag var nära att kasta väskan flera gånger. Men det gick att hålla ut. Det var skönt att komma upp på tåget med väskan i behåll. Ur denna avnjöts i kamratligt lag något cognac (gåva av farbror David) och cigarrer (dito). Ansträngningen hade varit för hård. Jag kräktes och lämpades utan förbarmande ut på plattformen, där jag sov ett par timmar och ådrog mig en besvärlig förkylning. På morgonen nästa dag såg 916 Nilsson allvarligt på mig, men sade ingenting och anmälde nog intet för högre befäl. Jag bjöd på en försoningscigarr.

Romdahl var med oss upp till Vännäs, där halvtropparna förlades i små rum, gamla underofficersbaracker, som var avsedda för sommarbruk. Trångt av bara den och ett enda litet drängtvättfat i förstugan. Övningarna bedrevs med fart. Vi fick först åka utan stavar, och det gav balans, men om man ramlade, var det svårt att komma upp ur den myckna snön.

Romdahl, som själv icke varit i Norrland förr, ville att vi skulle marschera i takt, då vi var i trupp. Men det fick han snart ge upp. Över huvud tyckte jag att han var bra även till vinterbruk. Vi lärde oss att åka med gevärsremmen över nacken och geväret på bröstet samt att packa kappa och päls på ett förståndigt sätt. Ofta hade vi endast stridspackning, d.v.s. pälsen och kalven uteslöts och endast kappan var lindad över axeln. En kamrat fick galopperande lungsot, och då var stämningen mot Romdahl ej så god. Men han rådde ej för det. Snarare var det förläggnings fel. Vi (dock ej jag) bakhalade hans skidor före en marsch. Han slet hårt, men sade ingenting.

Allt som skulle ske utomhus, fick genomföras på skidor på grund av den myckna snön. En fientlig armé i Norrland denna vinter utan skidor hade varit dödsdömd. Sundbom, Hedfors och jag hade hittat ett matställe nere i byn, dit vi åkte ibland, överlastade oss med pannbiffar, lök och god sås. I allmänhet har jag aldrig ätit för mycket. Men nu behövdes det mycken mat mot kölden, som ibland kunde vara hård.

Slutligen några små detaljer. Man fick god eldställning i snön, men det klickade vid köld, om man ej torkat av mekanismen ordentligt. Vi blev ganska goda skidlöpare hela bunten och gjorde prov för idrottsmärket. Kompaniet bestod av smålänningar, kalmariter och skåningar. Även skåningarna blev bra med långa växelsidiga glid. Alla kunde ju ej åka som Ivar Sundbom, vilken dansade fram. Vid åkning i trupp fann vi det vara bäst att sätta stavarna mellan benen, då vi skulle bromsa i en backe. Annars blev det full upplösning.

Vi skulle vara i Norrland sex veckor och samtidigt med oss först en avdelning vanliga smålandsbassar under tre veckor, sedan östgötar under lika lång tid. Efter tre veckor hölls manöver i 35⁰ köld mot mannar ur Västerbottens regemente. Om man bleknade av kölden, det blåste rätt bra ibland, ropades det av kamrater: "Du vitnar, din jäkel. Gnid dej med snö." Västerbottningarna trodde att de skulle få en lätt match med oss, svärma ikring oss och göra ständiga eldöverfall. Men det lax inte. Vi var för raska och påpassliga. På kvällen, sedan det blåsts eld upphör, fick vi gräva tältgropar i 1½ meter snö, hugga granris att ligga på och resa 16-mannatält, steka fläsk och så bums "i säng med kappa och päls på". Ingen blev förfrusen. Vi sov gott. Min förkylning blev bra. Även hemmarschen nästa morgon var svår i ganska stark motvind, men det fanns inga efterliggare.

Löjtnant Romdahl tyckte vi såg sjaskiga ut och ordnade så att vi fick resa till Umeå per tåg för att bada bastu på regementet. Och nu tog västerbottningarna hämnd. De eldade upp bastun bra nog åt oss, låste dörrarna, så att vi fick sitta ganska länge, innan vi kom ut. Så höll de oss varma i bastun, då det ej gick på manövern.

Övningar som vanligt. En dag kom min halvtropp för sent till en uppställning efter en rast i skogen. "Furir Nilsson tar halvtroppen på straffmarsch sex kilometer." Vi åkte två kilometer. Sedan fikade vi hos en lantman. Folket var mycket vänligt, och vi fick ej betala vårt kaffe. "Gäster är gäster. Det var mytje roligt att ni kom. Även soldater kan va bra folk." Kanske trodde Romdahl att "bakhallarna" fanns inom halvtroppen, och det var riktigt gissat.

Efter ytterligare tre veckor samma manöver som förut, men nu var det östgötar på vår sida i stället för smålänningar. Vädret var strålande, endast några grader kallt, ingen vind, samma tältgropar som förut. Men östgötarna var dödströtta och or-

kade ej äta fläsk på kvällen. Vid hemmarschen nästa dag blev det stora hopar efterliggare, som ställdes under befäl av löjtnant Ridderstad, som jag igenkände som min studentkamrat. Det var då tydlig skillnad mellan skogsfolk och slättfolk. Nu är väl denna skillnad utjämnad genom all bilåkning.

Sedan kom vi tillbaka till gamla I 12, bondtolvan kallad, och numera givetvis avskaffad med Lützen, Wittstock, Malatitse och Helsingborg på fanan. Det blev mycket regementsläsning och krigsspel under eftermiddagspasset. Romdahls verv och fantasi kom då till sin rätt. Vi hade en karta över sjön Ravaln med omgivningar. "Bexell är befälhavare för en spaningspatrull mot skogarna NV Ravaln och har sett fiender och skall hem för att rapportera. Bexell ränner med tungan hängande som en röd halsduk och skall just gå över det öppna fältet (pekar på kartan) där. Vad sker?" - "Jag stannar och spanar." - "Rätt. Bexell ser en fientlig styrka på 25 man lägrad i skogsbrynet, 75 meter från sjön. Emellertid finns det en död vinkel nere vid sjön. Vad gör Bexell?" - "Jag begagnar denna döda vinkel." - "Rätt, men just som Bexell skall hukande gå fram invid sjön, iakttages en fientlig vaktpost nere vid sjön. Han går regelbundet fram och tillbaka. Vad gör Bexell?" - "Skjuter honom, då han är närmast, och sedan med språng hukande framåt." - "Fel Bexell, en spaningspatrull får icke skjuta i onödan." - "Vad gör Henrik Andersson som befälhavare?" - "Sticker bajonetten i honom, då han är närmast och just vänt." - "Rätt, Andersson." På våra övningar hade vi alltid skarpslipade bajonetter. Det var förunderligt att aldrig någon olycka inträffade. Och icke fick vi lära oss att ha laddat och osäkrat gevär vid bajonettanfall. Morgontimmarna var det antingen stram exercis eller gymnastik. Man har mycket diskuterat stramexercisens vara eller icke vara. Jag tror dock att den i måttlig utsträckning är nödvändig för truppkänslan och som en militär gymnastik. Romdahl: "Sträckta halsar, långa pojkar, ett två, ett två." Han var verkligen outtröttlig och släppte aldrig taget. Vid morgongymnastiken fick vi först springa ett pass på kaserngården med bara överkroppar och sedan in i gymnastiksalen. Romdahl var bl.a. även gymnastikdirektör och ledde övningarna med bravur. En gång inträffade det dock att en yngling föll ner pladask i golvet, då han klättrat upp i en lina. Romdahl rådde ej för det. Ynglingen hade företagit en enskild övning utan tillsyn. Annars var Romdahl nog så fordrande bl.a. med balansgång på bommen i högsta läge, kullriga sidan upp och bajonettfäktningsgevär i handen. Som man ser var det blott förmiddagspasset, som var långt och ibland enformigt. Vi hade dock mycken skjutning, där jag icke var någon mästare på grund av mitt svaga högeröga.

Gunnar Romdahl var en officer med betydande kroppslig och andlig elegans, stor plikttrohet och uthållighet. Jag kan berättat litet om den romdahlska familjen. Fadern, Per Axel Cyrus Romdahl, var en sirlig, lugn man och en mycket god lärare i moderna språk. Han hade varit rektor vid läroverket i Linköping och ansågs sträng, men rättvis. Modern Clara var bred och övermåttan talför, med ett gott hjärta, samt hela stadens tant. Hon ledde alla basarer och nöjesföreställningar inom skol- och föreningslivet. Alla tre sönerna hade ärvt moderns utförsågavor. Axel, den äldste, var lugn och bullrande och förde alltid själv ordet i det sällskap han befann sig. Han var museiföreståndare och professor i konsthistoria i Göteborg och kunde när som helst hålla ett offentligt föredrag om vad som helst inför vilket publikum som helst. Gunnar hade ordet i sin makt och kunde med klingande stämma hålla tal på hexameter för vilket sällskap som helst. "Axel, det är Gustav Wasa, och Gunnar är Gustaf III", sade någon. Den tredje brodern Hjalmar ville ej studera och blev livförsäkringsagent med betydande övertalningsförmåga. Han hade ett fenomenalt minne och kunde deklamera vers hur länge som helst. Axel Romdahl har på ett oförglömligt sätt skildrat familjen i sina linköpingsminnen "Som jag minns det".

På våren blev vi utkommenderade som befäl på kompanierna. Ivar Sundbom och jag var på Norén-Brandels kompani. Han var den mest fruktade officeren på regementet och hade varit vid gendarmeriet i Persien och tampats med rövare. Hans militärbana stäcktes genom att han fick för många anmärkningar för hårdhet på sig och var vid framskriden ålder endast löjtnant. Han fordrade ovillkorlig lydnad och militär hållning. "Även om vi träffas på schadis, vill jag se en lätt uppsträckning." En yngling Pettersson kunde icke ta första tryckpunkten. "Pettersson fram", sade Brandel. "Ladda! Sätt geväret i magen på mig. Osäkra! Tag första tryckpunkten." En gång på en nattövning blev det en mindre rusning vid kaserngrindarna, då vi kom hem. "Intet sådant bråk. Härifrån (han mätte med handen) kvarstannar ni under mitt befäl. De övriga höger och vänster om marsch." Och sedan blev det straffexercis, som hette duga. Kommandoorden haglade på kaserngården. Han höll på länge och störde sömnen för oss övriga.

Vi hade 50 öre om dagen, och jag tror att det steg till 75 under befälstiden. Utbetalning skedde var tionde dag. Då

blev det fest i Kapernaum för Sundbom och mig. 75 öre till måltid på Ynglingaföreningen, sedan kaffe och punsch på Alphyddan. På hemvägen beslöt vi oss för att titta in på teaterrestauranten. Där satt Brandel. Sundbom, något upptänd och djärv, stegade fram till Brandel. "Löjtnant! Korpralerna Sundbom och Sjöstrand anhåller om förlängd permission till kl. 11." Permissionssedlarna uppvisades. "Jag träffas i tjänsteärenden på min expedition varje förmiddag."

Men en än större prövning skulle Brandel komma att bereda mig. Vi skulle gå på parad genom staden. Brandels militära öga granskade truppen. "Ganska bra, men korpralerna Sundbom och Sjöstrand är ej reglementsenligt klädda." Truppen hade nämligen gråa byxor och blåa vapenrockar. Vi var helgrå. "Korpralerna får fem minuter på sig att byta vapenrockar på förrådet." Sundbom fick en någorlunda välsittande rock, jag en militär bonjour med hängande ärmar. Värst var att jag som 4:e halvtroppchef fick gå ensam i ett led. Verkan på allmänheten lär ha varit obeskrivligt komisk, men Brandel var nöjd. Vid rasten i rådhusparken dolde jag mig i ett buskage.

Min exercistid slutade i första omgången den 15 oktober 1916. Den 16 oktober skriver jag i dagboken: "På 14 månader har jag nu ej skrivit ett ord om mig själv eller det av mig upplevda. Detta tyder på att jag varit sysselsatt med något, som varit sig själv nog och som ej lämnat rum för något annat. Ty dagboksanteckningar kunna strängt taget ej förekomma annat än när man har tid och ro eller behov av att samla sig själv till ett kritiskt bedömande av jaget och det av detta upplevda. Nu har jag under de gångna månaderna varit militär, militär av bara helsicke. Det militära har varit mig nog. Har det lämnat rum för något annat, har detta varit rent yttre civila njutningar, mat, morgondåsande etc. Min militära fostran gick ut på att skapa befäl av mig, att döda självkritiken, att stegra självkänslan. Detta har lyckats. Behovet av att dissikera jaget har försvunnit och därmed dagboksanteckningarna. - Jag har alltid varit intresserad av det militära. Min vurm för sabeln kommer heller aldrig att släppa mig. Som liten drömde jag om att få bli officer. Blir det krig, hoppas jag att som sergeant eller fänrik få svänga sabeln framför fronten av min pluton. - Då jag som ung student ordade i militära frågor, slogo äldre kamrater, som redan varit ute som "bassar", mig överlägset på fingrarna med orden: "Du har inte exercerat än, min gosse lilla." Nu har jag exercerat i 455 dagar, längre tid än några äldre studenter gjort. Och lika förbaskat är jag fortfarande den gamle militaristen! Men nu duger det inte att någon spelar översittare mot mig i diskussionen genom att peka på egen praktisk erfarenhet

av det militära. Jag har "de 500" bakom mig, jag har tjänstgjort både som befäl och manskap, jag har deltagit i fyra manövrar, varit ute i regn och snö, marscherat i halka och gyttja, svultit dygntals, frusit i bivack vid 35 graders köld, varit uttröttad till förtvivlan. Och ändå är jag den gamle militaristen." Tydligt tigger jag om ett krig att visa mig duktig i. Samma dag sammanfattningsvis: "Men då jag åter är civil efter 455 dagar: Jag tackar dig, värnpliktstid, för att du gjort mig plikttrognare, självsäkrare, mig själv nog, lydaktigare, ordentligare, friskare, starkare och härdigare."

Uttalandet om "självsäkerhet och mig själv nog" var nog ganska överdrivet. Det var endast i det militära kamratlivet och under hård kroppslig träning det höll. Sedan återföll jag till min gamla osäkerhet och självkritik.

Tre upsalaterminer oktober 1916 - mars 1918

Farbror Victor var ännu en gång god mot mig och lånade mig pengar. Jag hade nämligen funnit att jag ej var mogen (endast 22 år) att ge mig ut som lärare utan ville åtminstone komplettera mitt matematikbetyg till A. Jag bosatte mig i ett rum i ett stort nybyggt hus vid Vaksala torg med utsikt åt rena landsbygden. Bertil hade bostad i samma hus, var nu fil.kand. och folkskollärare och hade en gammal kvinna, Lina, som hushållerska för sig, mig och Bo Carstensen. Broder Nils var ute och exercerade. Varje månad hämtade jag 400 kronor hos farbror Victor, där han satt vid sin höga gammaldags kontorspulpet. Tiderna hade blivit dyra, och penningvärdet föll våldsamt. Matpriserna hade stigit, så att på matställena fick man betala 150 kronor per månad för huvudsakligen kolja och rotmos.

Jag tog genast itu med matematikstudierna och läste Coursat, Cours d'Analyse i tre delar. Professor Holmgren föreläste om funktionsteori, och jag renskrev och genomtänkte noggrant hans föreläsningar. Han var en utmärkt lärare, koncis, klar och elegant. Dumt nog brydde jag mig ej om andra professorer som Anders Wiman, vilken kunde allt, och Oséen, ett matematiskt-mekaniskt snille. Holmgren var en skicklig fin-smed inom ett litet område, partiella differentialekvationer.

Det var ovant att sitta vid boken igen. Ibland kröp det i hela kroppen på en, så att man var tvungen att ta en rask långpromenad. För övrigt isolerade jag mig och var blyg för flickor. Bertil var förste kurator på Smålands nation och världsman i smått. Han rökte nu stora cigarrer och hade släppt tjänstgöringen på SSUH, som jämte lån hade försörjt honom under de gångna åren. En gång hade Bo och han bjudit kusinerna Ingrid och Gertrud från Stockholm på bal på Smålands nation. Jag hade inte dansat sedan gymnasisttiden och följde ej med trots personliga påtryckningar från hela sällskapet.

Bertil och jag grälade nästan aldrig. Men två gånger rök vi ihop. Ena gången gällde det Stockholms slott och Upsala domkyrka. Jag påstod att Stockholms slott såg ut som några tändsticksaskar, men att pelarskogen i Upsala domkyrka var underbar. Bertil hade motsatt åsikt med avseende på skönhetsvärdena. Naturligtvis låg han ständigt över i diskussionen, dialektiskt överlägsen efter all övning inom SSUH. Andra gången var det fråga om Tysklands och Englands militärutgifter per capita. Jag påstod att Tyskland hade mindre sådana före världskriget än England. "Men du glömmer att England har kolonier att för-svara." Vi var mycket arga bägge gångerna.

Min politiska huvudläsning vid denna tid var Sven Lidmans "Svensk Lösen", som föreslog att vi helt skulle ansluta oss till Tyskland och därmed avgöra kriget till vår egen och Tysklands favör. Jag hade

föret läst Sven Lidmans alla böcker. "Han hade egentligen bara ett intresse och det var - Sven Lidman", säger Tor Bonnier i en nyligen (1973) utkommen bok. "Men han var så trevlig i sitt uppträdande att alla tyckte om honom trots allt." Som tredje opponent i Upsala hade han nått gränsen för det, som då var opassande och skabröst. Sedan såg och hörde jag honom efter många år på pingstmöte i Göteborg. Han var då som en vanlig pingstpastor med skägg och allt, men hans formella talang var obestridlig.

Jag kanske skall anföra ett brev från Far vid denna tid. "28/3 17. Vore det icke möjligt att behandla sina angelägenheter så pass förtänksamt att telegrafering efter betyg blefve obehövt. Om man t.ex. underlåte kortspel på blanka söndagsförmiddagen, då hederligt folk hålla sin gudstjänst, kunde man kanske bespara sin nästa exprens bud till staden, då det är bekant- såvidt icke minnet farit sin kos med kortlapparna- att från Barnarp är ingen postgång Torsdagar. Mor sover mycket dåligt och äter måttligt, men magrar icke. En egendomlig bröstkänsla föranledde undersökning, som dock visade socker(0,04 %) och ägghvita (svagt spår) i så minimalt ringa grad, att äfven härvidlag endast kan räknas med ett av de tusentals växlande symptom, hvilka göra nervsjuka både löjlig och oberäknelig. Allan och Hans Lust taga upp is. I kväll eller i morgon ha vi elektriskt ljus i källare, kök och garderober, d.v.s. alla smuttar, hvarest sittgöromål säl- lan öfvas. Från "Bläsen" kan hälsas; han har afträdt och lämnat sin spilta åt en ung dam på 4 ben, kallad Docka, endast 3 år gammal, smäcker och fin såsom det anstår en ungmö, hvilken väntas hafva en vacker framtid. Djuren i lagård o. stall äro nu ungefär 75 stycken."

Jordbruket hade gått bra. Hästar och annat exporterades till Tyskland. Priserna steg oupphörligen och gjorde att skulder kunde betalas. Man trallade ramsan

Se'n får vi börja mala törv
o. stoppa uti skinn till körv
å' kråkeblo vi göra palt
o. exportera allt.

Ja, bara det sköna kriget ville hålla i,
tänk va' vi bönner sku' rika bli.

Allan var Fars befallningsman och gifte sig senare med syster Eva. Vi saknade aldrig föda. Visserligen fick familjen mala säd blott i begränsad utsträckning, men Allan körde mången

natt till kvarnen, Far ovetande, och fyllde så på förrådet. Mor var svag och nervös, utsläpad vid 50 års ålder. Jag hade tydligen varit oförsiktig och berättat om kortspel på en söndag. Annars var kortspel numera tillåtet, dock ej så roligt som förr, då vi pojkar spelade på övre botten med utsatt vakt. Då Far hördes i trappan, varskodde vakten, kortlapparna samlades ihop och doldes, och vi satt alla och läste. Den spänningen kunde sedan ej mera återfinnas. Då vi dunkade bridge med Far, bjöd han alltid högst, vilket ej spelade någon roll, enär penningpoäng aldrig uträknades.

Vårterminen 1917 blev jag bekant med en näpen flicka med röd kappa och ljust hår, som bodde i samma hus som jag. Hon kom ofta på besök i mitt rum, och vi kysstes vansinnigt, väl omslingrade, dock alltid sittande. Det hade nog icke varit någon konst att förföra henne, men jag ville ej. Tyckte synd om henne. I sällskap var jag fortfarande blyg för flickor. Vi var en gång i Sigtuna, Åke Sjögren med en flicka, jag med min, och Bo Carstensen med en syster till henne. Vi åt på krogen. Jag kunde ej ryckas med av glädjen utan var tyst och trumpen och ibland blossande röd. Jag var ännu ingen kavaljer. I slutet av denna termin tenderade jag för Holmgren till A i matematik. Det beslöts av den snälle farbror Victor att han fortfarande skulle stödja mig med pengar till högre studier i ämnet. Han hade stor tilltro till min förmåga.

På sommaren 1917 var jag dels bjuden som marskalk på kusin Signes bröllop med Carl Falkman och dels till Elsa och Sten Söderberg som sällskap under en resa, som föräldrarna skulle företaga. Jag var skygg och tackade nej på båda ställena, skyllandes på läsning med de mindre syskonen och en kulsprutekurs. Man fick nämligen välja mellan en sådan 15 augusti - 15 september och ett regementsmöte 15 september- 15 oktober. Jag gick upp på regementet en dag för att titta på anslag. Sundbom var där. "Du ser inte glad ut, du gamle militarist. Tycker du inte det skall bli roligt att komma in i den gamla trallen ett slag igen?" - "Nej, inte just nu, men det kanske blir bättre, när jag väl börjat." Och det blev det. Under befäl av sergeant Lundquist och hans broder furir Lundquist lärde vi oss, sedan världskriget varit i gång i över tre år, kulsprutan, modell Schwarzlose, utan och innan. Bland trevliga kamrater, som jag minns, var Calle Romberg (död som hovrättspresident i Göteborg), Josef Hedar (död som domkyrkoorganist i Lund) och Oliver Zander (död som seminarielärare i Lund).

Höstterminen 1917 gick jag på dansskola och lärde mig dansa på nytt efter åtta år. Det var ljuvligt att i dans famna en kvinnekropp efter så långt uppehåll. Det kunde t.o.m. hända någon gång

att det blev utlösning under pågående dans, och det tyckte vederbörande ej illa om, ifall hon var väl vald. Jag erinrar mig en historia om en man, som var ful som stryk men hade stor framgång i dans hos alla damer. Man frågade honom: "Hur bär du dig åt?" - "Mycket enkelt, jag har en apelsin i byxfickan." Jag uppträdde nu vid nationsbaler som kavaljer, men ville gärna ha litet hjälp av spriten. Nemo saltat sobrius. Så småningom blev jag så morskt att jag bjöd Elsa Söderberg på bal. Högtidsdräkt användes alltid. Jag hade farbror Sjögrens gamla bröllopsfrack.

Holmgren höll denna termin seminarieövningar över Landaus "Darstellung und Begründung einiger neuerer Ergebnisse der Funktionentheorie". Jag åtog mig att föredraga om "Jentschs teorem" och slog även här igenom blyghetsvallen. Jag hade aldrig förut hållit något civilt föredrag (utom under skoltiden), så att för mig var det en upplevelse att lyckas. Vid 23 års ålder var jag äntligen någorlunda mogen.

Jag bifogar några brev från Far. "7.10.17 kl. 3/4 6 f.m. Ehuru jag ju egentligen icke har med att göra, huru ni hädanefter sköta er ekonomi, tycker jag förstås, att ni skulle kunna bespara er mycken sveda för framtiden, om ni underlåte att vid åtskilliga tillfällen låta slantarne rulla betydligt lättare än de äro afsedda för, trots sin runda form. Tyvärr äro både ni och jag njutningslystet anlaggt folk, en egenskap, som kanske är svenskens synnerliga arfsynd, hvaraf kommer sig, att vi föga duga till att klokt som en tysk göra pänningen dryg. Den närvarande svåra tiden borde annars vara oss en skarp sporre i det hänseendet. Men, som sagdt, tyvärr!!! Nog mår t.ex. jag illa, icke blott kroppsligt, utan även psykiskt af den dårhusmässiga depensen på tobak och alkohol, men icke förty så drack jag hos Engdal i går en snapps aqua vitae, som smakade härligt, och därpå tre glas punsch samt rökade tre stycken "Superb". Men var gång jag tänker på hvad tobak och alkohol kostat mig 1916 och 1917 skäms jag som en piskad hund."

"2.11.17 Bertil har alltid varit from, ty han har alltid haft sanningssinne. Alltid har han haft något rejält, rep rätt, renhårigt i sig. Han är en man av sanning. Bättre grund för verklig fromhet gifves ej." Bertil genomgick nu en religiös kris, som slutade med att han blev missionär i Svenska kyrkan i Indien.

"6.11.17 Att Jacobsson är vid god vigör torde i någon mån-

utom det att han har så nära till bonden- bero på att han varit nog klok att icke trötta ut sig med dåliga affärer för sina barns studier. Ingen af pojkarna tycks ha ' studerat. En är affärsman, två jordbrukare. Jag har aldrig haft tillfälle att besöka några festligheter, ty allt har slukats af barnen. Ens lif har därför blifvit förkrympt och hälsan vanskött. Man kan ibland känna sig förbannad öfver att ha ' fått en kvinna, som icke ens tålde rista byxorna öfver förr än hon blef med barn. Och sedan, när hon icke längre var afvelsbar, blef hon genom sjukdom ett huskors genom odräglighet och ruinerande hälsovårdskurer. Aldrig är en man större däre än när han drager på sig en kvinna och hennes afkomma. Adam mådde bra i paradiset, så länge han var ensam. Kvinnan hade icke varit där länge förrän hon förstörde alltsammans för honom." Jacobsson var Bertils svärfar, kyrkoherde i Skedevi församling, den nordligaste i Östergötland, kallad "översteprästen".

"23.11.17 Den föreställningen att småbarnen här hemma skulle känna någon förtjusning öfver "svägerskor" är ju ock på galet spår. De ha ' väl snarare anledning till motsatsen. Ty så länge de äldre syskonen äro obundna, fins det något, om än svagt, hopp att hemmet skall få någon valuta för vad det utgifvit och lidit för dem, men när de börja befatta sig med sitt motsatta kön, kan hemmet godt sätta öfver dem den kära devisen: "Låten hoppet fara!" Våran befallningsman skall nu heta Barre, hvaraf väl blir följdén att han i folkets mun kommer att kallas Barren eller Borren och hans käring Barran eller Borran. Kanske döper malisen om honom till Barrabas och henne till Barrabassan. Jag föreslog namnet Arle, ty då kunde hans hustru möjligen kallats Ärlan, och det hade hon ju kunnat känna sig smickrad af." Det blev emellertid varken Barre eller Borre utan Skygge efter ett torp i Halland.

Vårterminen 1918 gick sin gilla gång med studier och dans. Jag hade flyttat till ett nytt rum på Luthagen och tog ofta emot flickor där i all ärbarhet. Man var upprörd över förhållandena i Finland och att Sverige ej ville hjälpa till. Jag var våldsamt kär i en flicka, som jag blivit bekant med på dansskolan och ofta bjöd på bal. Jag hade ingen vidare framgång. Då vi gick på bio, sneglade hon på andra. Jag anför ett "uppmuntrande" brev från Far.

"6.2.18 Käre Olle! Inför hotet att Ni möjligen skulle komma hem, ifall vissa familjehändelser inträffa, vill jag genast fastslå hvad jag lät dig förstå i julas, att min önskan är att Ni efter detta skonar hemmet för Edert intrång. Hemmet och särskildt Far och Mor hafva tillräckligt släpat ut sig för Eder, hvarför vi helt änkelt icke vill vidare ha ' med Er att göra. Olyckligtvis var förståndet så klent vid

hitflyttningen till Barnarp att vi genast ställa hemmet på obestånd genom att gifva sig in på det vansinniga skol-
oväsendet, hvilket psykiskt, fysiskt och ekonomiskt ruinerat
oss. Under det Ni nu lefva ett flott lif med stockholmsresor,
nationsgask, glöggkokning och bridgespel, sitta Mor och jag
utslitna och förorschaskade, emedan vi icke hade begrepp att
beräkna bekostnaden, när vi kastade Er in på studiebanan,
där Ni icke blifven annat än skuldbelastade ämbetsträlar.
Mor är för övrigt totalt under isen. Reser i dessa dagar till
Växjö med en sannolikt resultatlös kostnad på minst 250 kro-
nor i månaden; och därtill är egentligaste orsaken att Edra
studier sugit ut det som hon och jag behöft för att lefva
ett normalt lif. Men Ni fortfara lika gladt att förstöra
pängar på onödigheter, men i hemmet höres ingenting om nå-
gon ersättning för de gjorde utlägg. Det är en djup harm
att man kunnat vara nog dum att i tjugo års tid (skolelandet
började redan 1898) försaka fram en afkomma, om hvilken man
egentligen aldrig vet, hvad den blir till. Men nu må det
också vara slut med den metoden. Jag vill efter detta icke i
något hänseende eller på något sätt hafva någon depens för
Er. Att man så till vida ändtligen kommit till sitt förnuft
är godt och väl, men botar icke den förstörelse, som de tju-
go årens vanhäfd bringat Mor och mig. Tuus JBSd". Som man ser,
skriver han Ni och ej du. Jag var tydligen ledare för "oppo-
sitionen", som höll på teoretisk utbildning i överensstämmelse
med vår inre drift. Tyvärr måste det nog erkännas att jag icke
tyckte mycket om Far, ej heller han om mig. "De studerande
herrarna" kallade han ofta mig, Nils och Birger, som alla låg
i Upsala. Bertil var ett undantag, nu självförsörjande. Han
var alltid älsklingssonen och hade ständigt haft förmågan
att behandla Far psykologiskt riktigt. Dessutom var han av
naturen självuppoftande och i själva verket en helgontyp.

I mars 1918 anmälde jag mig frivilligt till Svenska Bri-
gaden i Finland. Mina upplevelser har jag skildrat för mina
söner år 1954. De anföras in extenso.

Frivillig i Svenska Brigaden 1918

Företal. Mina söner Olof och Johan ha bett mig skildra mina intryck från finska frihetskriget år 1918. Jag villfar gärna deras begäran, men reserverar mig för alla felaktigheter, som orsakas av ett bristande minne. Det är drygt 36 år sedan. Jag har inga anteckningar att gå efter utan måste taga allt från de egendomliga hjärnceller, som bevarat det hela under alla dessa år.

Sedan trettio år tillbaka har jag knappast talat med en enda människa om mina krigsupplevelser. De äro ej heller så märkliga. Jag har försökt att berätta allt sådant det uppfattades, då det hände, av en enkel man i ledet.

För tids- och ortsuppgifter har jag anlitat Boëthius "Svenska Brigaden".

Hällesdalen den 20 juli 1954.

Utresan. År 1917 hade Finland blivit en självständig stat men genast fått svårigheter med de ryska besättningstrupper, som voro kvar i landet, och deras sympatisörer, de s.k. röda. Snart nog blev det klart, att ett inbördeskrig hade utbrutit mellan de röda och de laglydiga vita. Man tänkte sig, att Sverige skulle bli hjälpen för de vita. Men härav blev intet. Regeringen vägrade att sända över några regementen. Oviljan var stor bland oss nationella studenter i Upsala. Även värvningen av en frivillig svensk kår mörklades.

En dag vid månadsskiftet februari-mars 1918 fick jag besök av Valter Pedro. Han meddelade kort: "Jag skall resa till Finland och slåss." Han talade om Finlands vänner, vilka stodo som garant. 100 kronor i månaden ute vid truppen, 300 kronor i månaden avsattes i Sverige. 5.000 kronor i dödsfallsersättning. Finlands vänners ombud i Upsala var jur.stud. Eugène von Stedingk, boende Olympen. Det gällde att samla ihop folk till en svensk brigad av frivilliga.

Saken lät tilltalande. Om jag genast beslöt mig för att följa med, minns jag ej. Men lång tid kunde det ej ha dröjt, förrän jag var klar med mig själv. Jag hade nyss slutat min militärtjänst, 500 dagar lång, och var sålunda väl utbildad. Jag hade alltid varit intresserad för det militära och här gavs ett tillfälle att praktiskt begagna kunskaperna. Redan som liten pojke hade jag tjusats av Fänrik Ståls Sägner. Min specialitet hade varit att deklamera Wilhelm von Schwerin stående på huvudet. Fältskärns berättelser hade fångslat mitt sinne. Finnarna hade alltid slagits för oss i gamla tider. Jag hade lidelsefullt följt med den finska kampen mot det ryska förtrycket. Och nu slogs Finland för sitt nyförvärvade oberoende. Då borde man vara med. En smula äventyrslystnad fanns nog också hos en ung man, vikingars ättling.

Det var liksom att kasta av
allt tungt, som själen tryckt,
och dränka i ett vredgat hav
allt gammalt, fult och styggt.

Det kändes som att lägga bort
sin gamla, slitna själ
och tänka enkelt, klart och kort
och vara sund och hel.

Det var att vilja endast ett,
blott det, som plikten bjöd.
Det var så enkelt, skönt och lätt,
när krigstrumpeten ljöd. (Bertel Gripenberg)

Ungefär så tänkte jag nog, då jag gick till von Stedingk och skrev kontraktet samt fick pengar till utrustningen. Jag skaffade mig två stycken goda sportkostymer, stadiga marschkängor, kort militärpäls, pälsmössa m.m. Vapen skulle erhållas vid ankomsten till Finland. Pass ordnades i en handvändning från Länsstyrelsen. Jag uppgjorde ett testamente, som förvarades hos farbror Victor Söderberg, vilken i första hand skulle tillgodose sig själv i händelse av mitt dödsfall. Han hade nämligen lånat mig pengar till studierna. Överblivna medel skulle gå till min broder Birger, jur.stud.

Jag frågade ingen till råds utan fattade själv mitt beslut. Sedan många år hade jag rått mig på egen hand, ehuru jag blott var 23 år. Om jag klarade livet, var allt bra. Om jag stupade, var allt bra. De röda sköto genast alla fångar. Således skulle man ej låta sig fångas. Men om man blev svårt sårad och invalid, hemsänd som ett kolli till en redan förut hårt betungad familj? Aj,aj, det var där skon klämde.

Finlandsfebern gick som en löpeld genom Upsala. Min kusin Gustav Carstensen, teol.kand. och kronvrak, skulle med. Jag var betänksam, men han stod ej att hindra. Pedro och jag voro på skjutbanan och lärde honom att ladda ett gevär samt säkra och osäkra det. Vi läto honom intaga skjutställning, taga första tryckpunkten och fyra av. Vi talade om riktpunkter på olika avstånd och han fick skjuta flera serier. Efter denna avkortade militärutbildning under loppet av ett par timmar kände han sig mogen. I själva verket klarade han sig bra i Finland, svek ej i skyttelinjen och redde sig ganska bra med de ryska gevär, vi till en början begagnade. Efter Tammerfors räckte ej kroppskrafterna till längre och han skickades hem som sjuk.

Sedan Carstensen var militärutbildad, gällde det att påskynda hans utrustning. Som han ej var riktigt av denna världen, fingo vi hjälpa honom även härmed. Dock glömde vi skodonen. Ett mera snedgånget par än han hade vid avresan, har nog sällan skådats. Han fick väl nya i Finland på ett eller annat sätt. En liten samling vänner och släktingar voro vid stationen. Tåget satte igång. Carstensen utropade: "Ett fyrfaldigt leve för Nordens fyra fria stater."

På tåget blev man snart bekant med andra finlandsresenärer. De kändes lätt igen på sin sportkostym eller sin militäruniform med alla gradbeteckningar borta. Henrik Broomé blev så småningom en god kusk vid kulsprutekompaniet. Kalling och Vibom blevo infanterister. Vi voro säkerligen minst ett tiotal med på tåget, som över Norrland skulle föra oss till Haparanda.

Vi hade gott om pengar och ingenting att göra. Tågresan tog, om jag minns rätt, ett par dygn. Vi åto i restaurantvagnen, drucko vin till middagen, sovo i andra klass sovvagn. Vem vet, vad man kunde få för pengarna i Finland. Intet knussel.

Birger Mörner var med på tåget. Han hade varit i Finland förut och rest tillbaka till Stockholm för att hålla föredrag och driva propaganda. Nu skulle han ut igen. Han berättade om de första striderna vid Heinola m.fl. orter. Om hur de vita till en början blott hade sina jaktgevär och fingo skaffa sig ordentliga vapen från de röda. Om vapenförbistringen med ryska gevär, japanska gevär, Winchester-gevär o.s.v. Han lyckönskade oss till vårt beslut att kämpa för en ädel sak. Självt var han förbindelseman mellan Finland och de finska intressena i Sverige.

Och så kommo vi till Haparanda, en jäsande marknadsplats under denna tid, passerade över älven och voro i Finland. Den 9 mars är antecknad i passet som dagen för min ankomst till Torneå.

Uleåborg. Från Torneå tågresas till Uleåborg i bedrövliga vagnar. I Uleåborg mötte representanter för brigaden, som börjat samlas och hade förläggning i Dövstumsskolan i stadens norra utkant. Vid ankomsten till förläggningen blev det genast en del besvikelser. Vibom, en gammal äventyrare med markant trapperutseende, hade tänkt sig en befälspost, men brigaden vimlade redan av befäl. Han fick bli vanlig infanterist. "Finns några kulspruteutbildade?" löd frågan. Jag var ju tvungen att anmäla mig och skiljdes därigenom från Pedro, Carstensen och de övriga samt tilldelades kulsprutekompaniet.

På detta kompani träffade jag min exerciskamrat Gustav von Engeström. Han var linköpingspojke som jag och vi funno genast varandra i en vänskap, som varade genom hela fälttåget. Han var en lugn, småhumoristisk och pålitlig person, egentligen ytterst sluten om sig själv

och sitt eget, men vi hade mycket annat att tala om. Hans fader var lektorn, sedermera domprosten, Gustav Adolf von Engeström. Genom alla linköpingsåren höll denne morgonbön varje dag, en jätteprestation. Ehuru jag givetvis var nära nog troende fritänkare, imponerades jag av lektorns glöd och fromhet och hörde gärna på hans morgonböner, som alltid innehöllo någon ny synpunkt. Min kamrat Gustav och jag gingo utan sår och utan sjukdom genom hela fälttåget.

Efter hemkomsten avlade Gustav kansliexamen och fick anställning i Stockholm. Helt plötsligt försvann han och stod trots efterforskningar ej att finna. Flera år efteråt hittades han på ett ensligt ställe i skogen. Skelettet identifierades genom klöcka och kniv. Han brukade ofta gå ensam i skogen och hade tydligen i skymningen fallit utför ett stup.

Andra kamrater voro Westin, upsalastudent, kunnig och plikttrogen, medelålders Fält, troget sekunderad av Wimmermark. Där fanns Stocklassa, stor, fet och bullrande, Tillman, tystlåten och sluten, Broman, kallblodig och elegant, Bahre, med.stud. från Upsala, bussig och gåpåaraktig o.s.v. Bland underbefälet märktes Skårberg, en svensk furir, lång, blond och oförfärad. Kompanichef var löjtnant Reichenberg, en rivandes karl, som ej brydde sig så mycket om övningarna, men såg till att vi så småningom fingo allt vad vi behövde som utrustning för ett kulsprutekompani. Han gav alltid korta och rimliga order och var populär på truppen, trots det att vi till en början saknade allt.

Ty så var det verkligen. Några kulsprutor fingo vi ej förrän omedelbart före striden. Vi övade oss på träattrapper. I övrigt hade vi våra ryska gevär, utskjutna och illa hanterade tingestar, som voro inställda på arschiner i stället för meter. 1 arschin = 0,7 m. Första kvällen var jag uttagen till vakten. Då det kommenderades "ladda", gick mitt gevär av. Jag kände att jag bleknade. Kulan gick rakt upp i taket till nästa våning. Furiren, som var vaktbefälhavare, glodde argt på mig. Ingenting hördes från övre våningen. Kulan hade tydligen ej gjort någon skada. Han lät saken passera. Gevärren voro sådana. Ibland gingo de av, då man ej ville det, ibland gingo de ej att avfyra, då man önskade detta. Och dessa gevär skulle vi gå ut i striden med i stället för våra gamla hederliga 6,5 mm mausergevär, modell 96.

När träattrapperna ej hade något mer att ge, deltog vi i infanteriets övningar. Jag minns en vacker dag på Uleälvens

is, gnistrande kall och klar. Litet stramexercis till att börja med för att rycka upp truppen. Så spredo vi skyttelinje och övade oss i framryckningar, och till slut blev det en liten stridsövning. Ledare var löjtnant Bennich-Björkman, en klämmig infanteriofficer, som sedan stupade under skärtorsdagens strider. Chef för brigaden var en artillerist, kapten Frisell.

Stämningen inom truppen var god i stort sett. Visst fanns det sådana, som voro missbelåtna över att kontrakten ej kommit tillbaka underskrivna av general Mannerheim, de vitas högste ledare, att solden uteblev o.s.v. och som ansågo att under sådana förhållanden kunde man resa hem igen. Kapten Frisell ställde emellertid upp truppen och meddelade, att vi nu stodo under krigslagarna och att en hemresa betydde rymning från krigstjänsten. Mathållningen var bra och sköttes av förtjusande lottor, på den tiden en nyhet inom krigsväsendet. Vi hade ofta trevliga underhållningar på aftnarna under vår tid på Dövstumsskolan. Många goda förmågor funnos som talare, Boëthius, Bakke m.fl., musikanter och sångare hade vi gott om. Konstigt nog kan jag ej minnas vare sig Olof Palme eller Styrbjörn von Stedingk, som sedan stupade som goda soldater och vilka det talades mycket om i Sverige.

Chef för sjukvården var fänrik Mothander, en oförskräckt karl med goda utförsgåvor, som fick vara läkare och apotekare så gott det gick på egen hand. Han nyttjade sina piller och mixturer med gott humör och botade många med sin trevliga uppsyn. Senare var han med även i Estland och gifte sig med en högadlig dam därstädes.

Vi längtade efter att komma ut i fält, vi visste att i tammerfors-trakten pågingo stora strider. Skulle vi ej få vara med? En dag voro vi på kvällen nere i staden några stycken. En liten, tämligen torftig stad. Några sönderskjutna hus, några brända hus. På ett ställe fångelset för alla "ryssbrudarna", finska kvinnor, som levt ihop med den ryska soldatesken. Franzéns staty. Han var född i Uleåborg.

Harpan var Elias Lönnroths.

Strängarna Franzén har spunnit.

Runeberg lät högt dem klinga.

Högre har i Finland inga

sångare och sånger hunnit. (Topelius)

Vi samlades på kaféet i Societetshuset vid en enkel kopp kaffe utan tilltugg eller avec. Sådant fanns ej att få. Rätt som det var kom kapten Frisell ut i kaféet, omgiven av sina officerare, och sade att general Mannerheim hade lovat, att snart skulle han ha användning för våra tjänster, där det gick hett till. Stort jubel!

Vår sista dag i Uleåborg blev den 25 mars. På förmiddagen gick hela

brigaden till kyrkan för faninviqning. Hur många gånger hade jag ej varit i kyrkan förut utan att lyssna på allvar. Nu hörde jag på ordentligt. Det kanske blev sista gången. Den unge prästen gav oss en predikan på svenska. Han styrkte oss och välsignade vår kamp. Vi hade rätten på vår sida. Psalm-sången ljöd kraftigt på svenska och finska. Mycket folk från staden var tillstädes.

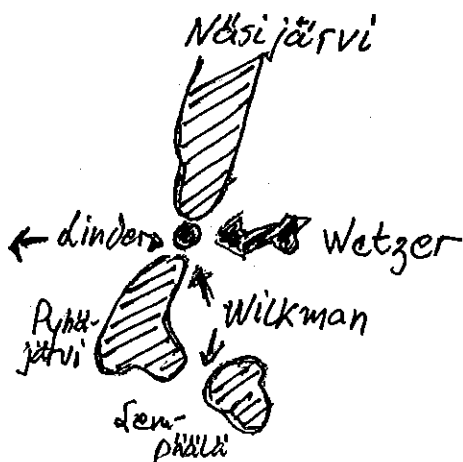
Stor fest på kvällen på Dövmstums skolan. Lottorna hyllades. De svensk-finländska känslorna stimulerades med tal och sång. Skalden Valter Hülphers lät höra sig. Och så kojade man för att nästa morgon resa till fronten.

Resan till fronten. Under stort jubel från civilbefolkningen, som i stor myckenhet var nere vid stationen trots den tidiga timmen, avreste brigaden med tåg från Uleåborg den 26 mars. Vi voro cirka 340 man, organiserade på två infanteri-kompanier och ett kulsprutekompani. Vi åkte i vanliga gods-finkor med en kamin som värmekälla. Det eldades kraftigt i denna, och det grälades då och då, om man skulle öppna dörren ett slag. Vi åkte genom hela det svenskspråkiga Österbotten. Med jämna mellanrum stannade tåget. Vi skulle ha potatissoppa. Denna gamla småländska drängmat har alltid varit min förtjusning, och jag åt soppa, tills den rann ut genom bronnen. Servitriserna voro alltid lottor. Ibland fingo vi maten inomhus, ibland utomhus, men alltid utdelades den med stor älskvärdhet.

Så blev det natt. Seinäjoki och Haapamäki passerades, och på förmiddagen kommo vi till Kangasala, två mil öster om Tammerfors. Där var högkvarteret just nu förlagt. Brigaden mottogs av general Mannerheim. Noggrann uppställning och rättning, musiken spelade, generalen visade sig och hälsade truppen med några ord om svenskt och finskt kamratskap i gamla tider. Nog hade man varit med om många inspektioner under exercistiden, men aldrig tänkt på hur nödvändigt och nyttigt det är att gemene man får se chefen. Nu fingo vi skåda vår ledare in i vitögat. Han verkade lugn, överlägsen och vänlig. Med honom kunde vi slåss under goda förhoppningar.

Ett väldigt kanondunder hördes västerifrån. Vid Tammerfors var drabbningen het just nu och dödsgrätan kokade. Tåg med sårade finnar, bleka och tålmodiga. Tåg med döda finnar, bleka och stilla samt utan skor och överplagg. Sådana behövde ej de döda, och det var ont om allting. Brigaden fick uppgiften att vara vakt för general Mannerheim. Skogarna voro

uppfyllda av enstaka röda , och det var bäst att vara försiktig. På natten gick jag på post. En månklar, frostig och härlig vinternatt. Naturen är oföränderlig, även då människorna rasa i sitt vanvett.

Tammerfors ligger på näset mellan Näsijärvi och Pyhäjärvi. Det var cernerat av våra trupper. I väster höll general Linder emot alla utbrytningsförsök och skyddade för anfall västerifrån. I söder skyddade överste Wilkman från anfall söderifrån vid Lempäälä. Dessutom deltog han i anfallet mot staden. Överste Wetzer skulle göra huvudanfallet från öster. Svenska brigaden var tilldelad överste Wetzers grupp.

Infanteriet hade på aftonen den 27 åkt tåg till Wehmainen, en halv mil från Tammerfors. På morgonen kom kulsprutekompaniet efter. Nu hördes ej blott kanondundret utan även gevärs- och kulspruteeld. I den djävulsgrytan skulle man in.

Skärtorsdagen den 28 mars. Brigaden ställde upp i Wehmainen och avmarscherade till stridsområdet. Vi gingo i vanlig, dock tämligen gles marschformering. Alla lustigkurrars speglosor hade tagit slut. Man visste att nu skulle det stora provet komma. Så småningom litet artillerinedslag i närheten. Men de röda sköto illa. När vi gått ett par kilometer, hade vi till vänster om oss en gammal röd infanteriställning alldeles i vägkanten. Ruggiga lik, fruktansvärt sönderskjutna av dumdumkulor och givetvis utan skor. Enstaka i truppen mädde illa och kastade upp. Men detta skulle framdeles bli vår dagliga syn, och människan vänjer sig snabbt.

Halt i Messukyle kyrkoby, en högt belägen punkt med god utsikt åt alla håll. Infanteriet fick sin stridsorder och gav sig iväg. Kulsprutekompaniet erhöll nu en första spruta, givetvis av rysk modell. På hela kompaniet kände endast en man till denna. Jag tror det var Tillman, som gått på kulsprutekurs i Vasa. Kompaniet marscherade i djup och lös snö ner till en skogsduge på slätten, där sprutan demonstrerades av den kunnige. Rätt som det var fingo vi eld på oss. Fienden fanns tydligen litet varstans och mycket närmare än man trodde. Återgång till Messukyle. Vila och väntan, soldatens liv, då han händelsevis icke strider. Vita skyttelinjer gingo fram åt höger till ute på fälten långt borta.

Löjtnant Reichenberg kallade på mig. " Sjöstrand patrullkarl. Söker kontakt med infanteriet och rapporterar dess läge." Det enda jag visste var den riktning, i vilken jag sett infanteriet försvinna.

Jag larvade på väl en kilometer efter en liten skogsväg, i själva skogsbrynet. Stark skottlossning hördes åt alla håll, starkast åt höger. Jag ger mig ifrån vägen åt höger över en liten mosse. Spanar i alla riktningar. Plötsligt dök en liten patrull ut ur skogsbrynet bakom mig. Svenskar. De visade sig vara från vänstra kompaniet, vilket skiljts från det högra och sökte förbindelse. Jag fick av dem reda på ungefärliga lägena av kompanierna och vände därför. Återkommen till skogsbrynet såg jag en finsk jägartrupp i gröna uniformer. Den bildade tät skyttelinje. Karlarna måste gå nära varandra för att ej tappa sugen. Ibland var det några som vände i dödsfruktan. Men troppcheferna voro bakom linjen, plockade upp dem och tvungo dem att fortsätta.

Jag avlade rapport för löjtnant Reichenberg. Sårade började strömma in, en del buros på bårar, andra kunde gå själva. Rätt som det var kom min gamle exerciskamrat Läpp-Olle med vänstra handen sönder-skjuten och en trasa omkring. Några första förband funnos ej på truppen, och det ansåg åtminstone jag var lika bra. Fick man ett lätt sår, så klarade man sig själv ändå. Ett svårare sår blev döden genom förblödning. Olle tuggade lätt fradga. "Nå Olle, hur går det?" "Hett som fasen, men vi rycka framåt."

Även dagen masade sig sakta framåt, innehållslös för kulsprutekompaniets mannar och under svåra strider för infanteriet. Vårt befäl hade säkert ett väldigt snärj med att få kompaniet utrustat med kulsprutor och att skaffa slädar till dessa. Snön var, som jag förut nämnt, djup och lös. På eftermiddagen blev det uppställning och avmarsch till stridsområdet även för oss. Vi stridsgrupperade oss vid ett skogsvaktarboställe. Därefter gick löjtnant Reichenberg m.fl. fram för rekognoscering. Varför jag var med, kan jag ej minnas. Rätt fram byggnad invid vägen. "Sjöstrand, stridspatrull mot huset." Konstigt att man alltid skulle gå ensam. Jag fram och vinkade klart. På detta sättet kommo vi till Hippodromen, intagen av svenskarna under dagens strider. Flera döda lågo i terrängen, där striderna varit heta. Jag såg en stackars ung pojke, som stupat under framryckning. Han hade ena benlindan i oordning och hade fått ett skott genom huvudet. Han hade ännu skor på. Vi fingo nu förbindelse med eget infanteri, som för tillfället var på tillbakamarsch, avlöst av finnarna. Tillbaka till skogsvaktarbostället. Kompaniet skulle gå i eldställning cirka en

kilometer i nordvästlig riktning ibland finntrupperna.

Marschen genom snön var tröttsam och orienteringen svag. Även slädarna med kulsprutorna, jag tror vi hade två stycken nu, voro tunga att draga med handkraft. Då och då åkte jag ut på stridspatrull. Förmodligen var jag kompani-chefens rapportkarl. Plötsligt stötte vi på en liten svensk trupp i vila. Det var Pedro, Carstensen m.fl. "Tusan vad du ser varm ut, Olle. Släng hit pälsen", ropade Carstensen. "Här är kallt för oss som vila." Jag var dum nog att släppa ifrån mig pälsen, och så vidare till eldställningen, som snart uppnåddes och iordningsställdes med finnar på båda sidorna. Någon stridsverksamhet att tala om ägde ej rum. Vi satte igång att bygga en rishydd och beredde oss att koja i avlösningar. Det var kallt, och jag saknade min päls.

Jag fick tillstånd av löjtnant Reichenberg att gå tillbaka till infanteriet för att söka Carstensen och pälsen. Det hade blivit förlagt i skogvaktarbostället. Sedan jag nu var orienterad, visste jag att det gick en fin liten stig fram till detta. Överallt lågo stupade röda. Dumdumkulorna hade haft en god verkan. På en kille var hjärnan helt bortskjuten. Vid skogvaktarbostället fanns ingen Carstensen. Vi snackade litet om dagens vilda strider. Förlusterna hade varit mycket stora. Halva styrkan hade strukit med, sades det. Senare visade det sig ej vara så farligt. Många hade helt enkelt kommit bort i terrängen eller blandats med finntrupperna och återvände så småningom.

Carstensen var sjuk och låg nog förlagd längre ner åt Messukyle, dit det var tre kilometer. Jag hastade dit. Ingen svensk trupp hittades. Det började skymma. Jag återvände i raskt tempo, anropades av vakten vid skogvaktarbostället och gav mig iväg genom skogen till min förläggning. Det hade blivit natt, vinternatt med klar himmel, så att man såg bra. Tyst och stilla i skogen. Ibland hördes det på avstånd ett gevärsskott, snabbt åtföljt av flera andra. En kulspruteserie rasslade då och då. Men nu hördes något annat. Steg i skogen. Jag hoppade in i ett buskage. Det var löjtnant Reichenberg med sällskap. Jag snabbt ut på vägen igen. "Har Sjöstrand inte hittat pälsen?" - "Nej löjtnant, trots det att jag varit ända nere i Messukyle." - "Sjöstrand tycks hålla sig varm ändå."

När jag kom åter till förläggningen, hade vår rishydd brunnit upp. Det var att övernatta under bar himmel. Vi slog oss i slang med finnarna. De kunde eller ville ej tala svenska. "Ej ymmere routsalainen" (jag förstår ej svenska). "Ajö mä're bonntjyv", blev svaret. Man kunde se på dem, om de begrepo svenska eller ej. Med befälet talade vi tyska, vilket accepterades. En liten grabb, 10-12 år gammal, kunde svenska och talade villigt. Det var mycket vanligt att unga pojkar följde

med i fält som befälsuppassare.

Nattens timmar skredo sakta fram. Ibland var jag framme vid sprutan och sköt ett slag. Vad jag sköt på och varför jag sköt, vet jag ej. Finnarna lågo omgångsvis i eldställning hela natten och fyrade då och då av ett skott. Inga fiender syntes. Varför denna meningslösa skottlossning? Rätt som det var blev det stor uppståndelse. Den snälle betjäntgossen hade träffats av ett skott genom munnen. Han omhändertogs och fördes bakåt till förbandsplatsen.

På eftermiddagen den 30 mars avlöstes kulsprutekompaniet och förlades jämte infanteriet i vila vid Uusikylä, tätt bakom frontlinjen.

Stormningen av Tammerfors. Den 31 mars, den 1 och 2 april var en tid av vila och reorganisation för brigaden. Man berättade om de gångna dagarnas upplevelser, citerade gärna ett tyskt omdöme "det var ena djäklar att gå fram" och var rätt nöjd med brigaden och sig själv. För övrigt var man ute och snodde efter mat. Det som regelbundet bestods på truppen, var litet gröt och bröd på morgonen och dålig köttsoppa på kvällen. Man bekantade sig med nykomlingar. Rekryteringen fortsatte alltjämt. Några övningar att tala om var det ej för kulsprutekompaniets del. Mest arbete på komplettering av utrustningen, bandning av ammunition o.s.v. von Engeström och jag pillade själva med kulsprutan och lärde oss bl.a. vikten av att ha manöverfjädern lagom spänd.

Egentligen trivdes jag ej så bra på kulsprutekompaniet, vi hade ej fått vara med om så mycket som infanteristerna. Jag hade alla mina vänner från Upsala, Pedro, Carstensen m.fl. placerade på infanterikompanierna. Dessutom fingo nu alla svenska mausegevär. Jag var rätt mycket tillsammans med en frivillig Sievers, en ung tjänsteman från Upsala, som jag ej kände förut. Sievers och jag beslöto oss för att uppsöka kompanichefen Reichenberg och anhålla om förflyttning. Kompanichefen blev förbannad men tillät Sievers att gå över till infanteriet, vilket han gjorde. Han stupade den 3 april, då han mitt under striden gay vård åt de sårade.

På eftermiddagen den 2 april kom order om Tammerfors stormning. Den skulle igångsättas den 3 april kl. 2.30 fm. Allt artilleri skulle då skjuta trumeld mot staden. På en ljussignal klockan 3 skulle tre kolonner rusa in i staden och befästa sig på andra sidan strömmen. Därefter skulle de övriga trupperna följa efter för att rensa upp. För att vän

och fiende skulle kunna skiljas åt hade beslutats att de vita skulle ha en granriskvist i mössan.

Strax därefter fingo von Engeström och jag order att med en kul-spruta förstärka bataljon Hultcrantz. Denna visade sig bestå av idel finnar. Bataljonschefen, en käck rikssvensk officer, mycket ung, ledde bataljonen genom kommando på svenska, som genast översattes till finska av äldste kompanichefen. Detta gick rätt bra, så länge bataljonen var samlad, men hur skulle det gå i strid? Von Engeström och jag fingo en kraftig måltid, den första på länge. Och så bar det iväg vid midnatt. Vi fingo reda på att bataljonen skulle vara reserv till förfogande för överste Ausfeld, en tysk jägareofficier.

Bataljonen infann sig hos överste Ausfeld i en sandgrop strax öster om Tammerfors kyrkogård, ungefär på en kilometers avstånd från stadens östra kant. Även svenska brigaden befann sig här såsom reserv. Klockan 2.30 började artilleriet att dundra av bara den. Skenet från eldsvådorna i staden färgade snön röd. Klockan 3 syntes den överenskomna ljussignalen. Stormningen begynte. Skulle den lyckas?

Brigaden och bataljonen Hultcrantz befunno sig sålunda i sandgropen i omedelbar närhet av överste Ausfeld. Man kunde gå alldeles intill hans kommandoplatz och höra vad som avhandlades. Han talade givetvis tyska, men man förstod i alla fall att stormningen ej hade lyckats. De rödas eld var för kraftig och för påpasslig. Eldgivningen kom nära ifrån. Tydligen hade de våra hejdats och fått bita sig fast. Av den närmaste stormkolonnen hade blott det främsta kompaniet Melin lyckats rusa över strömmen och sedan genom hela staden. Kompaniet stormade Näsilinna, ett gammalt slott (numera museum) i stadens nordkant och befäste sig där. Övriga stormkolonner hade ej lyckats alls. Det började ljusna.

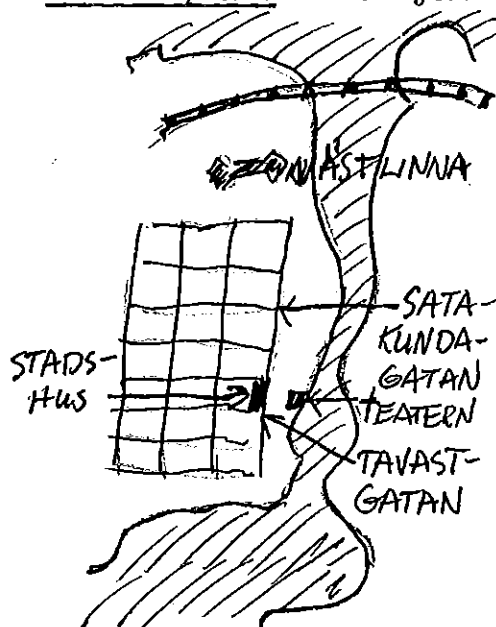
Överste Ausfeld gav order om brigadens insättning. Kvar var endast bataljon Hultcrantz som sista reserv. Snart hördes ett fruktansvärt skjutande alldeles intill. Så småningom rapport genom Boéthius, som kunde tyska bra och utsetts till rapportkarl. Brigaden hade tydligen råkat ut för beskjutning och ganska stora förluster. Det var ju dock meningen att den dolt skulle förflyttas till i närheten av stationen för att storma denna. I stället hade den kommit upp på kyrkogården och utsatts för stark eld. Det dröjde timmar, innan brigadens bristande orientering rättades till och samlingen för stormning kunde genomföras. Oupphörligen kommo finska officerare till Ausfeld. "Zum Befehl, Herr Oberst." Artilleriet får order att beskjuta vissa mål.

Så småningom lämnar Ausfeld sandgropen och ger sig av framåt. Vi äro kvar i gropen med skydd och spaning åt alla håll. Efter vad vi

sedan fingo höra hade han personligen orienterat och instruerat svenska brigadens och finnarnas officerare om järnvägsstationens stormning, vilken därefter utfördes av brigaden med bravur och utan större förluster.

Först i skymningen fick bataljon Hultcrantz uppbrottsorder. Nu var staden öster om floden i huvudsak rensad. Vi gingo i marschkolonn fram över den förhärjade järnvägsstationen och fingo förläggning någonstans i staden norrut, öster om floden. von Engeström och jag lågo i ett vanligt boningsrum. Vi voro mycket hungriga, enär vi ej hade ätit på ett dygn. Mat fanns ej, vi fingo en kopp te och lade oss att sova.

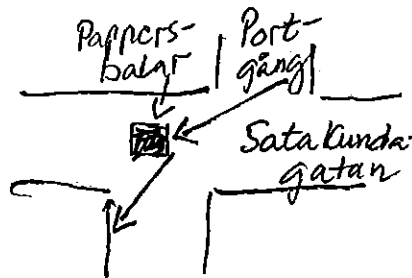
Den 4 april. Bataljon Hultcrantz bröt upp tidigt på morgo-

nen och gick med språng över järnvägsbron. De våra hade Näsilinna, så att faran var ej stor, även om det fanns röda åt alla håll. Framryckningen fortsatte på ett led med bataljonschefen i täten. Såvitt jag minns var avsikten att taga stads- huset eller åtminstone kvarteren omkring (se pilen på figuren). Då vi kommo till Satakundagatan stark kulspruteeld från höger. Bataljons- chefen och två kompanier kommo över. Kulorna gingo för högt. På gatan låg en skottkärra. Jag såg hur kulorna började slå mitt i skottkär- ran. "Nu kommer ingen över mer", tänkte jag. Nästa kompani, som von Engeström och jag skulle följa, fick träffar på karl- arna i täten. Kompanichefen blev sårad och drogs in i en bygg- nad på andra sidan gatan. Där stodo vi, von Engeström och jag, mitt ibland finska pojkar, som ej kunde svenska. Att korsa gatan med språng var omöjligt. Fienden var inskjuten. Enda möjligheten hade varit att ordna något slags skydd (av pap- persbalar e.d.) och att på så sätt komma över. Förvirringen var stor, och någon som kunde taga ledningen fanns ej. Det gick som så ofta i dessa gatustrider. Enskilda män sökte sig sin egen väg.

Vi hade emellertid eld ej endast från höger utan även fram- ifrån. Rätt som det var säger von Engeström: "Du är träffad, Sjöstrand." Jag kände något varmt i brösttrakten och lät mig motståndslöst föras in i en hjälpförbandsplats, som konstigt

nog fanns alldeles i närheten. Hastig undersökning. En gevärskula hittades mellan skjortan och kroppen. En mattad rikoschett. Löjligheters löjlighet och krona. von Engeström och jag ut till vår kulspruta igen. Vi sökte oss till vänster genom fabrikskvarteren och kommo till en portgång vid Satakundagatan. Där fanns en hel del folk samlade kring jägarkapten Schaumann, vilka ej kunde komma fram längre.

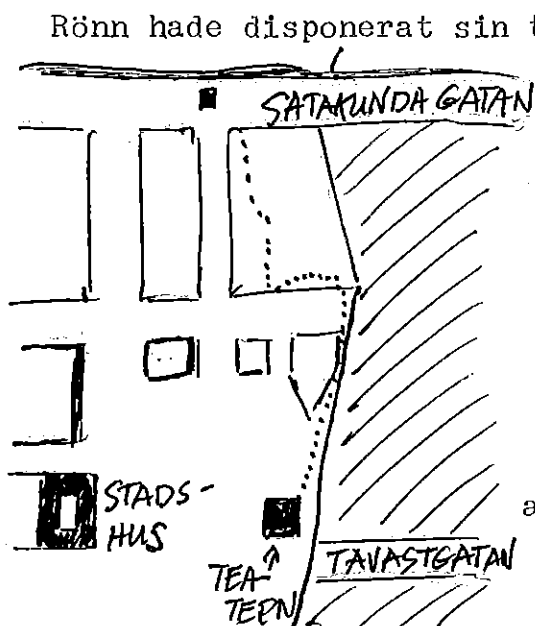
Framför oss till höger voro pappersbalar mitt i gatan. De hade utgjort skydd för en röd kulspruteavdelning. Denna hade tagits av furir Skårberg från Svenska brigaden med tillhjälp av handgranater, kastade från fabriktaket ovanför eldställningen.

Fiendens kulspruta spelade från höger efter Satakundagatan. Den var kusligt väl inskjuten. Vi frågade kapten Schaumann: "Vad skall göras?" Svaret blev: "Så mycket folk som möjligt över gatan i riktning mot teatern." von Engeström och jag hade en kort överläggning. Att taga gatan i två ansatser och att söka skydd mellan båda bakom pappersbalarna var ej så konstigt. Men vi skulle ju även ha kulsprutan med oss, och den var tung. Vi beslöto oss emellertid att taga Gud i hågen, kulsprutan emellan oss och våga försöket.

Vi togo första språnget och sökte skydd bakom pappersbalarna. Allt gick bra. Kulkärven kom för sent. Fienden låg med tummarna på avtryckaren, beredd att skjuta, så fort vi skulle göra nästa ansats. von Engeström och jag samlade all vår kraft och gjorde ett jättesprång. Kulorna yrde ikring oss. Jag träffades dels i ena skon, där en kula gått igenom lädret i vristtrakten, dels i midjan, där själva tyget var genomskjutet. Den gången var man så nära döden som möjligt var. von Engeström var också oskadd.

På andra sidan gatan var en hel del folk. Man kunde också få kaffe utan något att tugga till. Där fanns även en kulspruta, som var bättre än vår, varför vi bytte. Så småningom började vi orientera oss. Genom pappersbruksområdet kunde vi osedda komma till en punkt, varifrån teatern kunde beskjutas. Om det fanns röda där, borde elden besvaras. I annat fall gällde det blott att besätta det obemannade huset. Vi lyckades samla ett tjugotal man, finnar mest, vilka på något sätt blevo klara på uppgiften. Eldgivningen besvarades ej. Utefter stranden av strömmen kunde vi i skydd närma oss teatern. Endast den sista sträckan skulle vi få eld på oss från Stadshuset. "Med språng, framåt." Vissa finnar vägra. Gevärspipan i ryggen på dem och framåt. Utan förluster nådde vi teatern. Österbottingar hade redan tagit den. Korpral Rönn, svensktalande, var högste chefen på platsen. Hans pojkösterbottenssvenskar, hade tagits från plogen för en vecka sedan. "De äro så

nervösa, så nervösa", sade Rönn. De voro emellertid ej nervösa-
sare än att de hade tagit teatern på egen hand med tämligen
små förluster.

Rönn hade disponerat sin trupp, så att en del gav eld på
fienden i Stadshuset från tea-
terns foajé, som låg ut mot tor-
get, en annan vilade i skydd i
teaterns kök i motsatta delen
av huset på nedervåningen. von
Engeström och jag gåvo oss
med kulsprutan iväg till foajén.
Där lågo österbottingarna och
sköto utan att sikta. Under det
att kroppen var i skydd förde de
geväret åt sidan och fyrade av.
Elden hade ingen verkan. De
fientliga fönsterraderna voro helt oskadade. Här fanns nå-
gonting att göra. Det började skymma.

von Engeström och jag förde kulsprutan i eldställning i
nedre vänstra kanten av ett fönster. Den ryska kulsprutan
hade pansarskydd, och man siktade genom en liten springa i
detta. Tack och lov, det kändes tryggt, ty kulorna veno
ganska bra. Nu satte jag igång elden. På några sekunder vo-
ro alla fönster i Stadshuset sönderskjutna. Avståndet var en-
dast cirka 100 meter. Österbottingarna grinade gott och bör-
jade på att sikta själva. Alltefterson det mörknade, såg man
de fientliga kulsprutornas mynningseldar. Det var spännande
att skjuta mitt i flamman. Om vi tystade någon kulspruta, är
svårt att säga. Stadshuset vimlade av vapen. Så småningom
fingo vi eldavbrott och böto pipa. Det gick bra. Vårt pil-
lande med sprutan i Uusikylä bar frukt. Det blev mörkt, och
man sköt blott då och då för att visa att man var på sin
vakt.

von Engeström och jag hade ej ätit på två dygn och sovit
obetydligt. Vi gingo tillbaka till köket, särskilt som nya
vita kulsprutor hade anlänt. I köket fanns konserver och nå-
got bröd, som de röda hade lämnat. Vi hävde i oss sardiner,
böckling m.m., så mycket vi orkade, och det var ej litet.
Magarna voro syperba och tålde allt. När vi väl voro mätta,
kom reaktionen. Vi måste sova ett slag för att komma i form
på nytt.

Vi funderade på att gå och lägga oss i en loge i teater-

salongen men tyckte icke att det verkade hemtrevligt. Vaktmästarfamiljen bodde kvar i byggnaden. Vi gingo dit och beställde två sängar. Dödsförskrämda vågade de ej neka. Vi hade ej legat i säng sedan den 8 mars. Skönt. Nu skulle vi göra det 100 meter från fienden. Vi klädde av oss, ställde gevären vid sängen och skulle just till att somna. Då kom en kille från brigaden (lössläppta brigadister funnos överallt under dessa dagar, trots det att brigaden formellt låg i vila och beredskap) och undrade, om vi ej skulle storma Stadshuset. "Dra åt helvete. Vi skall sova, storma själv, din jäkel."

Tammerfors ger sig. Von Engeström och jag sovo de rättfärdigas sömn med lugna, jämna andetag. Då vi vaknade, funno vi att avsevärda styrkor anlant till teatern. Vi behövdes ej mera och stodo under ingens befäl. Vi beslöto oss för att titta oss omkring ett slag. Vi gingo tillbaka samma väg som i går. I pappersfabriken funnos sköna, långa filter. Där skulle vi ligga i natt. Fiendens kulspruteställning på Satakundagatan var bruten. Utan beskjutning gingo vi Satakundagatan framåt mot esplanaden till. Rätt som det var stötte vi på Bahre m.fl. från kulsprutekompaniet. "Vad fan gör ni här?"- "Vi ha blivit bekanta med en familj, som vi skall äta hos." I själva verket voro Bahre och hans kumpaner sysslolösa och tyckte det hela var tråkigt. Från förläggningen i Handelshögskolan hade de gett sig ut på staden. Från en källare hade de observerats av familjen Gadolin, som suttit där under de oroliga dagarna. Vi sällade oss till sällskapet i den gadolinska våningen och begingo måltiden, enkel utan tvivel, men mat är mat, och glädjen stod högt i sällskapet.

Att få en klar överblick över gatustriderna i Tammerfors var ej lätt. Egna truppförband blandade sig med varandra. Enstaka befälhavare och grupper gingo framåt. Vissa befälspersoner med överblick sände rapporter om lägets förändring, så att eget artilleri kunde sättas in på lämpliga punkter. Kort sagt, man infiltrerade sig med stöd av artilleriet.

Snart fingo vi reda på att Stadshuset hade givit sig. Den vita flaggan hade kommit upp. Stadshuset hade blivit en de rödas framskjutna avdelning och var i ett hopplöst läge. Vi strövade på gatorna ikring Stadshuset. I ett gathörn låg kvinnogardets chef stupad. Lik överallt på gatorna av människor och hästar. Av artilleriet sönderskjutna hus på flera ställen.

von Engeström och jag sovo den natten bland filtarna i pappersbruket, en superb förläggning.

Nästa dag, den 6 april på morgonen gåvo sig de röda. Stora mängder av fångar samlade sig på salutorget invid Stadshuset, beklagansvärda, vilseförda individer. De hade förut slängt sina vapen framför kyrkan.

Så vitt jag minns, skötes endast ledare och ryssar. Flera dagar framåt hörde man samma låt. En salva (exekutionssalvan) och enstaka nådaskott därefter. Inbördeskriget var hemskt. Ingen pardon under pågående strider och stor stränghet efteråt.

Egna trupper besatte hela staden. Man visiterade kvarteren och sökte efter vapen. Den som hittades med vapen, sköts omedelbart. En liten situationsbild. Ut ur en portgång kommer en finsk soldat med en man framför sig. Händelsevis möter han överste Ausfeld och händelsevis var även jag där. Soldaten såg litet tveksam ut. Förmodligen undrade han, om han skulle föra den tagne mannen till någon ståndsrätt. Ausfeld fräste åt honom som en katt och pekade på skogen. Vi befunno oss i stadens västra utkant. Soldaten och mannen gingo. Ett skott smällde.

Jag hade träffat en finsk löjtnant Kaila. Han höll på att samla ihop till ett finskt kulsprutekompani. De vita hade tjuvat mycket vapen på kapitulationen. Han satte mig som post vid en kulspruta på Pyynikkeåsen väster om staden. Ingenting hände.

Senare på dagen råkade jag på nytt Bahre. Han hade fått reda på att det var stor fest i ett hus i stadens nordvästra del och att kapten Schaumann var där. Han föreslog att vi skulle gå dit och försöka få plats som befäl hos Schaumann. Sagt och gjort. Bahre tjuvade till flickorna i köket, så att de förbarmade sig över oss. Vi fingo litet mat, och de logerade oss i jungfrukammaren. När måltiden var slut, fingo vi företräde för Schaumann, en mycket förbindlig och älskvärd man, som sade att han i och för sig gärna skulle taga oss, men att knyc-ka folk från angränsande truppförband, det gick ej utan vidare. Saken finge ordnas pappersvägen. Då förstodo vi, som ännu ej ens erhållit våra kontrakt underskrivna, att det var hopp-öst. Vi hade intet annat att göra än att anmäla oss på nytt vid brigaden, som logerade i Handelshögskolan, dit vi kommo på kvällen den 6 april, tror jag. Vi togo vägen över järn-vägsstationen för att titta på denna ännu en gång. Svenska brigaden hade varit vakt och haft förläggning där omedelbart efter den 3 april. Hast Du mir gesehen? Vad var det som låg i ett hörn av väntsalen? Just min päls. Jag tittade bakom kra-gen. Där stod nummer och namn. Jag tog tillbaka min egendom. Den gick sedan sitt öde tillmötes i Upsala, där den i en kri-tisk situation "stampades" för 50 kronor.

I Handelshögskolan samlades så småningom brigadisterna, tusen och en äventyrsmän. Man skildrade sina stridsupplevelser

för varandra. Förlusterna hade i själva verket ej varit så stora. Den 28 mars stupade 19 man och den 3-5 april 15 man. Pedro hade sårats vid striden på kyrkogården och låg i Vasa. Truppen omorganiserades. Man fick mat på bestämda tider, även om den var dålig. Kulsprutekompaniet blev färdig-rustat med kärror och hästar, kulsprutor, ammunition och allt. Vi hade fyra sprutor på kompaniet, om jag minns rätt. Jag och von Engeström blevo båda chefer för var sin kulspruta. Den 13 april avreste Svenska brigaden med tåg till Lempäälä. Vi hade då ställts under överste Hjalmarssons befäl. Vidare hade vi fått reda på att tyskarna landstigit i Finland. Kriget skulle snart vara slut, troddes det.

Lempääläfronten. Överste Hjalmarsson förde här ett högt befäl över finska trupper, som skulle förhindra den röda fienden att tränga norrut mot Tammerfors. Brigaden förlades i reserv i Lempäälä kyrkby. Dagarna blevo ganska innehållslösa. Litet övningar ibland. Man vilade eller gick och drev. Patrullverksamheten från de vitas sida var ganska livlig. Men härtill användes endast infanterister, någon gång beridna. Broman från kulsprutekompaniet brukade vara med, beriden, i överste Hjalmarssons sällskap ibland. Man ville taga reda på de rödas artilleriställningar.

En dag voro von Engeström och jag ute och drevo i riktning mot fronten. Vi gingo vägen fram nedåt kyrkan och fingo kaffe hos en vänlig familj, som bodde kvar mitt i artillerielden. När vi kommo tillbaka efter ett par dagar, var huset förintat av en god fullträff.

Stolz var en kamrat med en sjuvärdeles svada. Han roade oss ofta med sina historier. En handlade om en unkarls hemska upplevelser en julafton. Vad den innehöll har jag glömt. Men uttrycket "det var en jäkla julafton" brände sig in i medvetandet och begagnades av oss, då vi råkade ut för något särdeles tråkigt eller roligt.

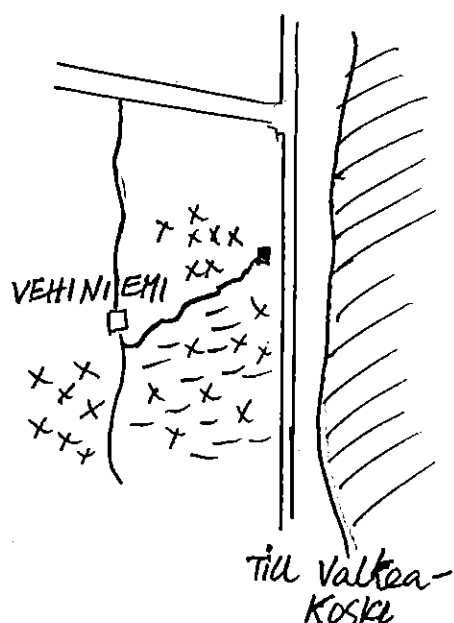
Kulsprutekompaniet ändrade förläggning och flyttade en liten bit österut till en bra lantgård. Allt packades i kärrorna, och hästar med finska selar spändes för. Som chef för en kulspruta ansvarade jag för min del av transporten. Kuskarna voro i allmänhet ganska ovana, så att ibland var jag tvungen att ingripa, ehuru ej själv så särdeles hästvan. Jag minns att löjtnant Reichenberg såg gillande på mig, då vi marscherade upp på gården och det gällde att svänga på hästarna på en gång. Det hela visade tendenser att hänga upp sig, men jag tog häst för häst vid betslet, så att de kommo på plats. En liten löjlig detalj, som stannat i minnet alla dessa år.

På lantgården hade vi det skönt. Vi hade en god förläggning i ett rymligt hus. Det var soligt och vackert väder. Snön började på att smälta. Westin ville att vi skulle göra enskilda små övningar med

kulsprutorna. Men vi tyckte det var skönare att bara lata oss i solskenet.

Den 22 april på förmiddagen ställde hela brigaden upp för högtidlig medaljutdelning. Överste Hjalmarsson höll ett klämnt tal och utdelade rödg-ula band till 50 man. Både von Engeström och jag fingo med av härligheten. Allt är en sinkadus i krig. Vi hade ej gjort mera än mången, som blev obelönad. Men det var bara att gå fram och taga emot.

Samma dag avmarscherade hela brigaden österut för att övertaga bevakningen över ett frontområde. Detta var ganska stort, ungefär en mil långt. Kulsprutekompaniet fick även sin del, sträckande sig från stranden av en sjö över en väg mot Valkeakoski till en mosse. På eftermiddagen gick jag utefter en gångstig i mosskanten över till l. kompaniet, som hade en postering vid torpet Wehiniemi. Vi kunde alla förläggas under tak

i en mycket trång byggnad. På natten hade jag och en kamrat, som alla andra, att taga vårt vaktpass. Det var beckmörkt. Vi stodo invid nyssnämnda stig, lyssnande och, så gott det gick, spanande. Kamraten var mycket förkyld och hostade i ett med en besvärande hackhosta. "Du hostar så jäkligt. Är det fiender ute, så veta dom precis, var de skola sticka bajonetten." - "Jag kan inte låta bli. Det kittlar så djävligt."

Rätt som det var hörde vi något. Vi höllo oss alldeles tysta och stilla. Kamratens hosta tog plötsligt slut. Så stor är viljans makt. Förmodligen var det ingenting fientligt. Att vara ute och ströva på nätterna var ej de rödas starka sida.

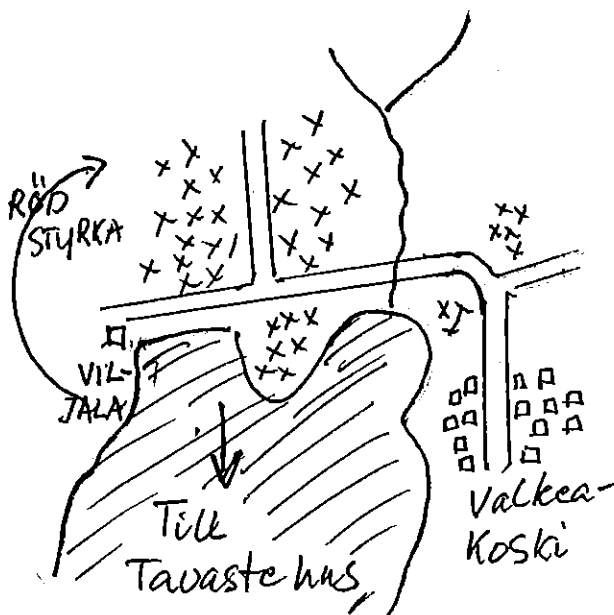
Nästa morgon fick jag order att taga en kärra och köra bakom våra egna linjer till Vehiniemi. Jag skulle väl transportera varor av något slag. När jag kom fram till torpet, var nästan hela truppen borta. Order hade ingått från överste Hjalmarsson om en våldsam rekognoscering utefter hela fronten. Förbaskat! Ännu en gång fick man ej vara med. Jag gick fram efter vägen en bit, tills jag kom till ett skogsbryn. Bruten, öppen terräng. Intet varken hördes eller syntes. Fientligt artilleri spelade mot torpet utan effekt. Ungefär två tredje-

delar voro blindgångare, ett ryskt fenomen. Tämligen snart kommo egna trupper tillbaka. De hade trängt fram så långt det gick, väl fyra kilometer, och konstaterat, var större fientliga styrkor funnos.

Jag stannade på 1. kompaniet en stund. Det snackades om rekognosceringen. Varför gå vi icke framåt, när fienden har så litet initiativ och låter sig drivas så lätt? Vi provsköto under vårt samtal med dumdumkulor och vanliga gevärskulor på trädstammar och jämförde. Den vanliga kulan borrarade ett litet fint hål, dumdumkulan åstadkom en väldig sprängkon.

Det var mycket som tydde på att fienden skulle överge denna frontdel. Egna patruller rörde sig ganska fritt i fiendens linjer, som ej tycktes vara väl bevakade. På kvällen den 24 april tände de röda på en massa lantgårdar, ett tämligen gott tecken. Den 25 april erhöll brigaden en ny chef, major Winge. Det kom order om framryckning mot Valkeakoski.

Träffningen vid Valkeakoski. Egna framsända avdelningar hade fått kännning med fienden vid Viljala. Fienden vek. Då huvudstyrkan efter vanlig landsvägsmarsch anlände, blev det ordergivning vid vägskälet. Kapten Vikström förde befälet över brigadens stridsstyrka. "Fienden har besatt skogsbrynet på andra sidan slätten. Brigaden skall ingå i eldställning i framförvarande skogsbryn, 1. kompaniet till höger om vägen, 2. kompaniet till vänster. En kulsprutetropp på var sida om vägen. Stridspatruller framsändas. Skogen väntas innehålla en del ännu kvarvarande röda o.s.v." Stridspatrullerna ut. Infanteriet ryckte fram. Snart förkunnade ljudliga hurrarop att de våra till höger om vägen fått kontakt med fienden. Våra pojkar gjorde bajonettanfall utan bajonetter. Vi hade nämligen inga sådana till våra svenska gevär. Kulsprutorna följde efter så

fört sig göra lät. Stupade här och där utefter vägen. I ett dike låg en helt ung man med stirrande blick. Ingen hade slutit hans ögon. Kulsprutorna voro

snart på plats. Någon fiende syntes ej. Man fick skjuta på skogsbrynet. Bahre var eldobservatör och kontrollerade elden. Om man skulle skjuta ett slag på golvpelarna på ladan ute på fältet? Där kanske ligger någon. Sagt och gjort. Ett gnistregn visade att kulorna träffade rätt. Sjukvårdare fram. Ett par hade sårats. Skymningen inbröt. Min kulspruta tilldelades posteringen vid vägen. Den ingick i eldställning

med möjlighet att skjuta efter vägen. Övrig styrka förlades under bar himmel inne i skogen. Allt gick till som på en vanlig manöver. Brigaden började på att bli som en samövad enhet. Effektiv hade den alltid varit på grund av sitt anfallshumör. Vi hade numera även artilleri, två kanoner.

Under förnatten kom då och då en skur från det fientliga artilleriet, som icke sköt så illa. Avståndet var ju ungefärligen känt, och det var lämpligt att skjuta just mot den punkt, där vi lågo. Dessbättre sköto de något för högt. Ingen blev träffad, men det lät som storm i skogen.

I själva verket var vår ställning framför Valkeakoski orolig. Man visste att en stor röd styrka fraktats per båt mot Tavastehus. Men det hade kommit rapport om att 600 röda landsatts i vår rygg. Det påstods emellertid senare, att de blivit rädda för infanteriets ränslar, som lågo upplagda någon kilometer bakom stridsplatsen.

Träffningen vid Valkeakoski blev brigadens sista strid. Men det kunde man ej veta då.

Den 26 april i gryningen kunde man överblicka slagfältet närmare. Ett öppet fält av cirka 600 meters bredd. En bäck rann tvärs över fältet ner mot sjön. Vägbron över bäcken var sprängd. Man hade hört en hel del rassel i de fientliga ställningarna på natten. Var det reträtt eller uppladdning? Ingen skottlossning. Hade de röda givit sig iväg? Var det en krigslist för att locka oss ut på öppna fältet? Patruller framsändes, som rapporterade att fienden hade övergivit sina ställningar. Konstigt. Då vi marscherade fram mot Valkeakoski, funno vi att de voro mycket starka. De röda hade börjat på att fattas av panik.

I Valeakoski stannade vi några timmar. Samhället var ej bränt. Reträtten hade tydligen gått fort. Men man hade dock hunnit med att mörda undan några vita förtroendemän. En av mina kamrater, som var barberare, fick hjälpa till med att svepa liken. Han berättade att de voro vanvettigt illa tilltygade. Själv var jag ej ögonvittne till någon grymhet, men man måste ju tro på det som sades. Vad man visste var, att om man blev fången, så var det slut med en med eller utan plågor. Men även de vita sköto under strid alla fångar. Till en början ville svenskarna taga fångar och bevaka dem. När finska officerare fingo se det, togo de genast fram revolverarna och sköto ner dem på stället. Vilken sida, som var grymmast, var svårt att säga. Så småningom kommo även

svenskarna med i trallen. Dock visades alltid en viss skonsamhet, och många avväpnades och släpptes. Egentligen tyckte vi nog innerst inne att det var synd om de röda, av vilka många voro vilseförda genom tvång och propaganda. Själv slapp jag deltaga i någon arkebusering och ville ej heller åse någon.

Vidare mot öster. Efter en vanlig landsvägsmarsch under bevakning ankom brigaden på aftonen den 26 april till Sääksmäki. Vi förlades till gårdsbyggnaden till en herrgård. Nere vid sjön låg kyrkan, vi gingo dit och fingo en betagande utsikt. Den var den vackraste punkt jag hittills hade sett i Finland. O land, du tusen sjöars land. Öar, näs, holmar och barrskog, så långt ögat nådde. En stilla solnedgång utan skottlossning.

Jag kunde icke somna genast. Egendomligt. Jag som alltid brukade somna bums som jag lagt mig, ungefär som man drager för ett spjäll. Det kliade på kroppen. Kunde det vara löss? Fytusan, en nedlusad soldat. Vi hade legat i våra kläder alltsedan den 9 mars. Det var nog löss. Jag syftade med handen på ett ställe, där det kliade som värst. Verkligen, det var en lus, "spaderess" kallad. Den hade en liten svart prick mitt på. Detta var trevligt.

Vi blevo alla nedlusade ungefär samtidigt. Man vande sig vid det och sov så småningom lika gott med som utan löss. Faran för fläcktyfus och annan smitta brydde man sig ej om. Över huvud var det icke mycket man brydde sig om numera. Kring en kärna av västerländsk trohet och disciplin hade ett hårt skal utbildats. Man var en svensk soldat, ung, stark och tålig. Vi voro i ett land, där det funnits och fanns många ryssar. Till och med en rysk officer kände sig ej generad av en lus på uniformskragen.

På kvällen den 27 blev det larm. Hastig uppställning och avmarsch söderut. Vi skulle ut och jaga röda. Vi marscherade hela natten, och på morgonen kommo vi fram till ett par byar. Ingen känning med fienden, som hade vikit.

Vi dröjde här ett par dagar med bevakning åt alla håll. Enligt order fingo vi ej gå längre, enär vi voro långt framom övriga avdelningar. En dag gjordes uppställning av hela brigaden. Brigadchefen påpekade, att vi voro mitt inne i ett finskt-finskt område och att det gällde att uppföra sig mönstergillt. Två man hade brutit mot krigstukten och slagit ihjäl en spädgris. Straffet för plundring var egentligen döden, men då detta var första gången plundring förekommit och han hoppades att det ej skulle förekomma mera, benådade han de två. De skulle dock offentligt slita spö, vilket skedde. De stackars hungriga syndarna hörde till dem som kommit till brigaden efter Tammerfors.

Den 29 april fingo vi order om uppbrott på eftermiddagen. Sedan

vi gått en mil på vanlig landsväg, togo vi av på vänster hand in i terrängen. En eländig skogsväg var allt vi hade att hålla oss till. Till råga på eländet började det skymma. Vi gingo fram över väldiga kärrmarker. Vad meningen var visste ingen. Orienteringen av truppen var ofta klen. Många bäckar med dåliga broar eller inga broar alls skulle överskridas med folk, hästar och kärror. Det gick på Guds försyn. Broarna höllo. En av mina hästar började bli istadig. Seså, nu stannade han tvärt. Omöjligt att få den ett steg vidare. Vi eldade under buken på den. Rätt som det var satte den iväg med ett väldigt ryck för att stanna på nytt mitt över en stor pöl. Sicken jäkel. Det var att sela av och spänna för en löshäst. Den istadiga hästen fick ett rapp och så farväl i skogen med den. På morgonen kommo vi lyckligt fram till en by, där infanteriet var före oss.

Man hade tagit massor med fångar. Några skulle skjutas. De fingo själva gräva sina gravar intill en ladugårdsgavel. Ruggigt!

Nästa dag den 30 april marsch till Kokkila. Där hade nyss strider rasat mellan tyskarna och de röda, och tyskarna hade fått gå tillbaka. De röda hade ej kommit åt eller ej velat bränna husen. En fruktansvärd oordning rådde i dessa. "Jag har hittat en påse mjöl," sade Stolz. "Fy fan, en sån jäkla julaf-ton", svarades allmänt. En läcker mjölpannkaka utan mjölk i smeten och utan fett att steka i anrättades. Man slickade sig om mun efteråt.

Här fingo vi förbindelse med finska truppstyrkor. Käcka österbottingar sjöngo

O svenska sång, vårt största arv
från tidevarv till tidevarv.
Ljud högt, ljud fritt från strand till strand
i tusen sjöars land.

Man kunde ej hjälpa att ögonen tårades, då man på nytt hörde sitt modersmål begagnas av andra än oss själva.

Den 1 maj sken solen klart över den vidare mot öster marscherande brigaden. Snön hade smält. Vi voro på väg mot Syrjäntakka och Koskis. Innan vi kommo till Syrjäntakka, passerade vi en lång, av fienden övergiven trängkolonn. Allt förstört och i den hemskaste oordning. De som tyckte om originella souvenirer, höggo för sig av röda gradbeteckningar m.m.

Vid Syrjäntakka hade ett stort slag stått mellan tyskarna och de röda. Tyskarna hade fått vika för övermakten. Många tyska lik, åtskilliga med genomskjutna stålhjälm.

Den 2 maj voro vi i Koskis. Där mötte vi en cykelbataljon tyskar. De berättade att de röda nu voro inringade och hade givit sig. Kriget var slut på denna krigsskådeplats. Synd att icke tyskarna och vi hade mötts förr, så att vi fått samverka i strid.

Brigaden fick ett bevakningsuppdrag i Putula, en mil norr om Koskis. Man kände sig nu lätt om hjärtat, tacksam och glad över att man fått behålla livet.

von Engeström och jag beslöto att bada bastu en kväll tillsammans med en finsk familj. Man, hustru, drängar, pigor och barn samt vi två, alla precis lika nakna. Vatten slängdes på de uppvärmda stenarna. En fruktansvärd ånga i hela rummet. von Engeström och jag gingo längst upp på den översta laven, litet blyga, som vi voro. Vi höllo på att svimma av och fingo böja oss framåt. Så fort man böjde upp huvudet gick det runt i det, och man fick böja sig framåt igen. Det var ett verkligt bastubad. Tyvärr befriade det oss icke från lössen i kläderna. Tavastehus. Den 6 maj fick brigaden order att marschera till Tavastehus, som låg cirka fem mil västerut. Det var en vanlig fredsmarsch och vållade ingen ansträngning för mig. Överhuvud hade jag väl utstått fältlivets påfrestningar. Hunger hade visserligen existerat för mig som för alla andra, men knappast trötthet. Men jag var i den bästa åldern, 23 år gammal. Värre var det utan tvivel för äldre män och otränade ynglingar.

Vi passerade många tyska soldatgravar, ordentligt upplagda med små vita träkors, på vilka namnet stod skrivet.

Tavasthus, jag kan ej glömma, hur i månens sken du låg, när från Hattelmalas höjder jag dig första gången såg.

(Runeberg)

Tavastehus var en liten håla, delvis förhärjad. Brigadens första uppgift var att avlusas. Vi marscherade upp till slottet, det gamla Birger Jarls fäste. Alla klädde av sig nakna på gården till de kvinnliga tukthusfångarnas stora förnöjelse. De skymtade överallt i fönstren på övervåningen. Klädbyltet, eländiga trasor numera, under armen. In med byltet i reningsugnen och själv in i bastun. Vi piskade varandra med björkslyor. Vad det kändes ljuvligt, nästan sensuellt underbart.

Avlusningen hjälpte ej. Då och då kommo ej avlusade brigadister tillbaka från diverse uppdrag. Och sedan var det igång igen. Lössen släppte taget först på båten hem. Det var som om de ej trivdes längre, då vi lämnade Finland.

Vi förlades på Karlbergs slott något utanför staden. Det ägdes av en överste Standertskjöld. De röda hade ej hunnit att

bränna det. Allt var överklassigt, den fina slottsbyggnaden, den präktiga parken ner till floden med stensatt kant intill vattnet. Brigaden logerade i förvaltarbyggnaden, officerarna på slottet.

von Engeström och jag voro inne och tittade på staden och dess omgivningar. Ingenting särskilt. Vi drevo vägen uppåt öster för att se utsikten en gång till. Om man skulle gå och lägga sig i säng. Det var länge sedan sist. Där låg ett bra hus. Vi beställde nattlogi. Förmodligen vågade de ej neka. Endast en säng för tre, von Engeström och jag och en fet kamrat. Lottdragning, hur man skulle ligga. Jag kom i mitten, men det var ej så dumt ändå. Rena lakan och allting. Vi sovo gott och betalade för oss. På brigaden märkte man ingenting. Kriget var ju slut, och kontrollen var slapp.

Paradexercis före den väntade inmarschen i Helsingfors bedrevs alla dagar. Det var en lumpig trupp. Sportkostymer, slitna till gränsen för brukbarhet, svenska grå uniformer med alla märken och gradbeteckningar bortplockade. Men hållningen var god, och den blev än bättre genom övandet, som alla motvilligt gingo med på. En man vid namn Cloetta, kallad Closetta och ivrig souvenirsamlar, fick i ett paket sin gamla uniform från Sverige, blå med gula knappar, modell äldre. Han iklädde sig denna och uppträdde i strålande elegans, fet och mullig. Han skulle gå till slottet och fråga officerarna, om han fick ha den vid paraden. Ett hjärtligt rungande skratt följde honom. Naturligtvis fick han nej.

Helsingfors och Åbo. Den 15 maj tågresa till Helsingfors och paraden för general Mannerheim. Vädret var vackert. Jag satt i en godsfinkas dörr och tuggade tobak, som jag bytt till mig av Cloetta. Tåget stannade vid Fredriksbergs förstad, där vi förlades. Den 16 maj tidigt på morgonen uppställning och avlämning till överste Hjalmarsson. Doktor Hallström från Finlands vänner var på besök och hälsade truppen. Strax efteråt kom general Mannerheim. "Goddag, tappra svenska kamrater." "Goddag, general." - "Tack för Edert arbete i fält."

Något senare skedde intåget i staden. Det är omöjligt att beskriva den entusiasm, varmed finnarna mottogo sin armé, "den drömda armén". En hel nation firade sin befrielse och den lagliga rättens seger samt gladdo sig åt att ha en egen krigsmakt.

Finlands armé, den länge i hemlighet drömda,
drömmen, den länge i längtande tystnad gömda,
längtande hjärtans innersta, hemliga skatt,
stiger ur skuggorna fram en susande vinternatt.

Härliga dröm, så länge förtryckt och förtrampad,
modiga här, på en natt ur drivorna stampad,
hell dig, framtid i natten och drivorna född,
vita fana, av väpnade armar stödd.

(Bertel Gripenberg)

Denna entusiasm gällde i första hand finnarna, endast i andra hand rikssvenskar och tyskar. Man skrek "hurra" och "eläkköön" från fullpackade människomassor. Staden var ett hav av flaggor av alla möjliga sorter; den rödvida lejonfanan, den blåvita o.s.v. Man nästan lyftes av mängdens jubel och ryste av högtidlig stämning.

Brigaden förlades i reallycéet, vi fingo nya finska uniformer och stannade i Helsingfors ända till den 28 maj. Truppen roades på en hel del sätt. En dag voro vi på Sveaborg.

I Helsingfors banhall ordnades en stor mottagning för svenska brigaden. Var och en av oss fick ett exemplar av "Fänrik Ståls sägner" med Edelfelts teckningar. Utan den boken hade Finland ej nu varit fritt. Det ömkligaste av alla krig födde en poetisk omskrivning, som höll en nation uppe i många årtionden. Efter festens slut gingo vänliga människor omkring och bjödo oss hem till sig. von Engeström och jag fastnade för professorskan Hultman. Vi åto en enkel middag i en förfinad miljö. Man berättade om kriget från Helsingfors horisont. Familjen, d.v.s. professorn och frun, hade varit i staden hela tiden och sett de röda tälta på torget nedanför fönstren. Men ingen av dem hade kommit till skada. Man kunde ej mörda alla.

En dag träffade jag Pedro. Han hade legat på sjukhus i Vasa. En kula hade gått genom skulderbladet och strukit över ryggen. Han ämnade ej anmäla sig på brigaden förrän vid hemresan och bodde nu hos en svensk familj i en nordvästlig förstad. Jag följde med Pedro på besök till familjen, där jag ombads att stanna över natten och förresten stannade flera nätter sedan. Det var skönt att ligga i säng och att äta civilt, om än enkelt. På brigaden var kontrollen ej så stark, trodde jag.

I familjen fanns en son, vilken som svensk medborgare exercerat i Sverige. 500 dagar, liksom vi alla unga svenskar, som voro studenter. Han förde nu ett högt befäl, var major, vill jag minnas. En dag voro Pedro och han ute och tittade på arkebuseringar. Ståndsrationerna gjorde sitt dagliga arbete. Pedro berättade om en kvinna, som skulle skjutas

och tillfrågades om en sista önskan. "En cigarett." Då den var slutrökt, frågades på nytt, om hon icke önskade någonting särskilt. Man hade tid att vara "vänlig" nu. "Ännu en cigarett." Det var ej endast på den vita sidan, som hjältemodet fanns. Finnarna äro ett hårt släkte, lämpligt att skapa soldater av.

Då jag kom tillbaka till brigaden, åkte jag fast. Som straff fick jag bli vaktbefälhavare en natt.

Efter ännu en parad, ett tack från och en hyllning för Mannerheim åkte vi tåg till Åbo den 28 maj. Här i den svensk-språkiga staden var mottagandet särdeles hjärtligt. Då båten gick på aftonen, var hela kajen ett hav av vita näsdukar. Ett sista "Gud bevare Finland" utropades av oss, och därefter lossade båten ankar. Min blick var tårdränkt.

Hemkomsten. En oförgätligt vacker natt mellan skären. Hembygden hälsade oss i sin största fägring. Man talade dock fortfarande om kriget och upplevelserna. På båten fanns en man, vid namn Segebaden. Han hade fått en kula tvärs genom huvudet, blivit blind till en början, men var nu fullständigt återställd. Så snäll kan en kula vara, då den ~~nej~~ är dum-dum. För många var nog hemkomsten en besvärlig sak. Våra socialdemokrater hade varit avgjort negativt inställda. För en arbetare var det ej lätt att ha tillhört svenska brigaden.

Parad genom staden Stockholm. Mycket folk samlade på gatorna. Marsch till Stadion, där vi ställdes upp och avtackades. Sedan till Svea Livgardes kasern för avlämnande av vapen. Den vita bindeln lossades. Man var civil.

För första gången på över hundra år återvänder så en svensk trupp efter strider i främmande land. Men nej, det var icke ett främmande land, det var en provins av vårt gamla Sverige vi hade kämpat för. Våra trogna finnar hade i sin tur blött på Narvas hed, på Polens sand, på Leipzigs slätter och Lützens kullar. Vi hade blott betalat tillbaka.

Efterskrift. Det förutvarande skrevs 1954, alltså för cirka 17 år sedan. År 1968 var föreningen "Finlandskrigare 1918" samlad till en minnesfärd Helsingfors - Tammerfors - Valkeakoski. Efter 50 år träffade jag på nytt brigadchefen, major Allan Winge, chefen för kulsprutekompaniet, major Erik Reichenberg, Sven Tillman, som kunde den ryska kulsprutan vid stridernas början, kapten Ivar Ljungman, vilken var kusk vid kulsprutekompaniet, Folke Westin, kulspruteskytt, kapten Tore Krumlinde, batterichef vid brigaden. Jag nämner endast mitt närmaste befäl och mina kamrater inom kulsprutekompaniet.

Egentligen skrev jag mig år 1954 fri från mina finlands-

minnen, men de vaknade på nytt under färdens samtal och vid besök på de gamla platserna. Till brigadchefen sände jag, för förbindelsens upprätthållande, mina enkla anteckningar, ursprungligen avsedda endast för mina söner. Brigadchefen har bett mig göra vissa kompletteringar.

1. Rekryteringspropaganden i Upsala. Man hade hört talas om Finlands vänner och offentliga möten i Stockholm. Jag kan ej erinra mig, att det var någon propagandasamling i Upsala. Nationer och fakulteter voro överksamma. Man talade om Olof Palme och Axel Boëthius, som givit sig av till Finland. Men kotterivis gick finlandsfebern som en löpeld genom den studerande ungdomen. Namn, som jag kommer ihåg, äro: Bahre, Ivar, född 96, med.stud., gick sedermera igenom Göteborgs Handelsinstitut

Bakke, Hilding, född 98, teol.stud., sedermera prästman

Carstensen, Gustaf, född 94, teol.kand., sedermera teol.doktor och lektor, Djursholm

von Engeström, Gustaf, född 94, jur.stud., sedermera kansliexamen, tjänsteman i Stockholm, tidigt död genom olyckshändelse

Frykberg, Yarl, son till grosshandlare Frykberg, en av bondetågets initiativtagare

Kalling, greve med finländskt påbrå

Pedro, Valter, född 92, teol.stud., sårad vid Tammerfors, sedermera folkskollärare

Schück, Adolf, född 97, fil.stud., sedermera fil.doktor och arkivarie

Sievers, tjänsteman, stupade vid Tammerfors

Skårberg, stamanställd furir vid Upplänningarna

Westin, Folke, född 94, fil.mag., sedermera fil.lic. och lektor, Södertälje

Vad som drevo oss ut, är svårt att säga så här långt efteråt. Naturligtvis var det någon äventyrslusta och ej så litet idealism. Men framförallt berodde det nog på vår fostran i nationell anda. Finland var för oss fortfarande en del av Sverige.

2. Militär utbildning. Av de ovan nämnda var Carstensen ej militärutbildad. von Engeström, Pedro och Westin voro studentfurirer med 500 dagars militärtjänst. Övrigas utbildning känner jag ej till. Det vimlade av stamanställt underbefäl vid brigaden. Likvisst blevo både von Engeström, Westin och jag välplacerade som skyttar vid var sin spruta.

3. Dumdunkulor. Det var vår bestämda uppfattning inom truppen att dumdunkulor hade använts mot röda förband. De övergivna röda ställningar, som vi passerade, hade ej utsatts för artillerield, ansågo vi. (inga fallna träd, fruktansvärt illa tilltygade huvuden.)

Men ammunitionen var ju ofta erövrade från röda förband. På brigaden utdelades aldrig dumdammunition. Att vi själva filade av manteln och skojsköt, är en helt annan sak.

4. Orientering. Denna var i allmänhet bra. Men varför vi å sid. 126 skulle ta den usla skogsvägen, begrepo vi ej. Vid denna tid i brigadens historia var denna en stridsvan trupp med fast organisation. Vi hade full tilltro till vårt befäl och ansågo icke faran vara stor under skogsmarschen. Det gällde blott att komma över bäckarna och hänga med. Att vi var ett elitförband utan fruktan visade vi vid Tammerfors och Valkeakoski.

5. Kontroll på Karlberg. Alla voro med på exercisen före inmarschen i Helsingfors. Vid dessa övningar var kontrollen ej slapp. Jag minns att spänsten och hållningen var god och att vi var en välmarscherande trupp. Att det ibland var litet nattskolk var ju förlåtligt, när striderna voro över. Vår inmarsch i två huvudstäder, Helsingfors och Stockholm, under samma månad är nog ett unicum.

Göteborg den 8/2 1971

Efter min hemkomst till Upsala från Finland gjorde jag egentligen ingenting annat än latade mig och rumlade om en smula. Jag höll ihop med Valter Pedro, som inverkat på mig vid beslutet att delta i det lilla fältttåget. Valter hade avlagt teol.fil.kand. men tyckte att den teologiska studiebanan var lång och gick sedan folkskollärarevägen. Då han skulle tentera sista ämnet i teolfilen, sade han på matlaget: "Jag kan icke tentera nu. Känner mig icke mogen." - "Ja, men du måste gå till docenten Nachmanson och anmäla att du inte kan", invände jag. Jag ringde till docenten och sa 'att Pedro, så vitt jag visste, hade läst ganska ordentligt men att han led av tentamensskräck. Han kvarhölls av docenten, tentades och godkändes. Detta har jag givetvis ej berättat för Pedro. Han skulle ha blivit en bra präst med eloquentia corporis och kraftfullt utförande. Men det var väl tron, som fattades, och den tager man icke själv. Nu höll vi som sagt ihop i vått och torrt. En gång på Rullan stötte vi ihop med två lantmän. Pedro berättade om hur kulorna ven vid Tammerfors. "Det tror vi så mycket vi vill på", sade lantmännen. Pedro av med skjortan (det var en varm dag och vi satt i trädgården) och visade sin sårripa ryggen. En dag hade vi bjudit min flicka och hennes kvinnliga kamrat på supé på Gästis.

Vi kom dit rätt bladiga och värre blev det. Jag blev helt enkelt full. När vi gick hem, flickan och jag, sprang hon sin väg. Jag minns ännu, hur hennes steg klapprade iväg uppför domkyrkobacken. Hon skrev ett brev till mig på sommaren, men jag återupptog ej mera bekantskapen, trots att hennes porträtt legat i min plånbok under hela fälttåget.

Då jag kom hem till Barnarp (trots Fars portförbudning), hängde jag in min nya finlandsuniform på en garderob. Jag var rädd för lösen, men de hade flytt, när vi lämnade Finland. Ont om pengar hade jag ständigt, så att jag sålde uniformen till Allan Skygge. Den var egentligen en vanlig sportkostym, dock känd av sossarna. Allan åkte frejdigt till staden i den. Skarorna tätnade kring honom, och han höll på att få smörj men räddade sig med reträtt på sitt åkdon.

Mina tre sista studieår i Upsala 1918 - 1921

Det började nu på att bli fart på mina studier. Erik Kronsjö, Ruben Ljungwaldh och jag gick på högre matematiska seminariet för professor Holmgren och höll ihop även utanför seminarielokalen. Vi hade regelbundna möten hos varandra med någon liten festlighet till. En gång var Finn Malmgren, den sedermera världsbekante, med. Han var en livlig, något skroderande yngling. Kronsjö och jag läste bl.a. en bok av Appell tillsammans, vilken tillhörde kursen. En dag sade Kronsjö: "När du läser, Sjöstrand, förstår jag så bra. Du blir säkert en god lärare." - "Du pratar skit, gosse, men jag gör så gott jag kan." Kronsjö blef fil. lic. med högsta betyget och en framstående lärare i Djursholm, Ljungwaldh tog jur.kand. och avslutade ej sina matematiska studier utan blev inskrivningsdomare, ett säreget slut för en så lysande begåvning. Ibland bjöd Holmgren ut oss på Gillet efter någon seminarieövning. Stämningen var rätt tryckt med den nu förbrödrade professorn. Vi gick hem till honom efteråt och det slutade med att han läste Dante högt för oss. Själv betraktade jag Holmgren som ett slags halvgud och kunde ej känna mig å mon aise med honom. Holmgren hade själv varit en blyg yngling och gillade nu endast frimodiga män och militärer. Han och kapten Geijer, ävenledes ungar, höll ihop på Gillet.

Jag bosatte mig hos broder Nils och kusin Bo på Börjegatan 3, där vi hade tre rum hos fru Årre. Nu fick jag äntligen känna matlagets härlighet. Det var Nils, Bo, jag, Gustaf Carstensen, Åke Sjögren, Axel Peterson (språkman, sedermera lektor i Gävle) och Valter Pedro, två teologer, en jurist, en medicinare och tre filosofer. Alla fakulteter var sålunda representerade och allt diskuterades. Bo luktade Asis våldsam, men det gjorde ingenting. Jag var ofta på Asis och tittade på dissektionerna. Det fanns lik på den tiden till medicinskt bruk, stackars avsigkomna, som ingen ville ta hand om efter döden. Morbror Arvid var på besök och sade: "På min tid studerade vi på gipser." Nu är det likadant igen. En med.stud. får ej dissekera, endast deltaga i obduktioner.

På Börjegatan 3 hade vi endast portnyckel och låste aldrig dörren till trappuppgången. En trappa upp residerade licentiat Ugglå, bibliotekarie på Carolina. Han kallades av Anna, vårt trogna städ, som var ensign i frälsningsarmén, för "licensaten". En kväll var det stor fest hos Ugglå för Paj Adolf Söderström (bekant rumlare och stor biolog) m.fl. Jag

somnade gott trots bullret. Då gästerna lämnade Uggle och hade gått nedför trappan, fann de i mörkret min dörr öppen och stövlade på. Hela bunten ramlade över mig i sängen. Sedan låste jag nattetid.

Axel Boëthius startade hösten 1918 Svensk-Finländska studentförbundet, där han själv blev ordförande, Folke Westin sekreterare, Bakke skattmästare och Adolf Schück bibliotekarie. En gång gick vi hem till Boëthius efter vårt sammanträde och utsattes för riklig förplägnad av mat och dryck. En yngling, f.d. brigadist, gick och tryckte på ett hyllningstal till Boëthius, som nog var helt onödigt. Ynglingen blev emellertid glad att han lyckats vinna uppmärksamhet och fyllnade sedan till betänkligt, så att vi fick leda hem honom några stycken. Till en början gick det bra, han kräktes undan, men rätt som det var ramlade han helt ihop, så att vi fick bära honom. Kom så en polis: "Ä' han dö'?" - "Nej, han levde åtminstone för en stund sedan." - "Är han full då?" - "Nej inte riktigt, han spydde av sig det mesta för en stund sedan." - "Då skall han till polisstationen." "Var så god, men han är tung att bära." Polisen avstod och vi hembar honom till hans säng, där han lades på ena sidan med kläderna på och med borttagen krage och slips, så att vomeringsvägen var fri.

Det blev Åke Sjögren och jag som till slut kom att hålla ihop mest. Han var en mycket intelligent yngling, trohjärtad och pålitlig. Så småningom meddelade vi varandra nästan allt. Hans vänskap var mig till ovärderligt stöd 1918- 1920, då han tog sin jur.kand. (Han slutade som hovrättssekreterare i Göteborg.) På examensfesten på Gillet, som bekostades av hans farbror Magnus, harangerades han av Adolf Söderlund (sedermera lektor i Stockholm). Denne sade att namnet Åke David hade examinandus ej så mycket fått efter sin fader David "som mera med hänsyn till pungen med stenarna".

Jag hade flyttat till Sturegatan 13 hösten 1919 och stannade där till upsalatidens slut. Vård var en bokhandlare Wingren på Akademiska Bokhandeln. Då jag föreslog att hyran skulle betalas med växel, sken han riktigt upp. Han hade nämligen en massa falska växlar i gång, och nu fick han en som var riktig. Vi skrev ständigt om pappren, och jag var ibland inbjuden på supé i familjen. Han var en mycket hygglig karl men kunde i längden icke hålla det hela flytande. Han lämnade Akademiska och startade ett antikvariat. Han var okuvlig.

Jag närmade mig nu kvinnokroppen på allvar. Efter några stormande möten med lättare kvinnor fastnade jag för en servitris på ett matställe. Vi hade verkliga kärleksnätter och hon släppte mig icke i första taget. Hon var mycket behaglig och öm. En höst mötte jag henne och hon var mycket ledsen. "Vad är det?" frågade jag. "Kan inte säga det nu." - "Kom till mig i kväll får vi tala ut." Då vi kommit i

sängen, sade hon: "Jag är med barn." - "Det vet du väl, hur försiktig jag varit." - "Javäl, men jag har haft en annan, och han har släppt på. Han vill gifta sig med mig." Konstigt nog minns jag ej dessa förlöpningsar som förnedrande. Tvärtom kommer jag ihåg dem med glädje. Naturen kan ej kuvas. Detta betyder dock ej att jag gillar nutidens ohämmade sexkult.

Så småningom blev mitt anseende i Upsala litet större. Jag valdes (frånvarande) till ordförande i Östgöta nations självhjälpssörening, som utdelade 50 kronor på vårarna till behövande studenter för hemresa. Men när de fick pengarna, festades en hel del upp, och så räckte resten ej till hemresa ändå. Penningvärdet hade förändrats och större lån behövdes. Det hade blivit gruff på sista stämman, och ordföranden Anckarman (död som borgmästare i Trosa) och hela styrelsen hade avgått. Nu skulle den gamla styrelsen snärja den nya. Jag läste en liten skrift i Heimdals serie om riksdagens arbete och fann att vid procedurfrågor kunde ordföranden helt enkelt ställa propositionen: "Skall ordförandens mening gälla?" Jag badade bastu och så börjades attacken. Mycket riktigt kom Anckarman med en massa invecklade procedurfrågor. När han slutat, förklarade jag att vi ej kommit samman för att dryfta gamla frågor utan de nya, som uppställts på förhandlingsordningen. "Skall ordförandens mening gälla?" Svar ett rungande ja. Jag kunde t.o.m. duga som ordförande. Det hade jag aldrig trott.

Jag fick ej min licentiatavhandling godkänd i första omgången. Den handlade om "Goursats problem". Efter omarbetning gillades den, och jag tenderade i augusti 1921 och fick a, alltså ej högsta betyget. Då jag frågade Holmgren, om avhandlingen kunde utökas till en doktorsavhandling, sade han: "Då får du allt tugga på benet ordentligt." Jag berättade att jag skulle bli lärare vid tekniska gymnasiet i Örebro. "Då får du Hedvall som kamrat. Det är nog en bra skola."

I Fars brev kan man följa händelsernas utveckling hemma i Barnarp.

"10.9.18 Vän Olle! Både jag och min hustru hafva för edra affärers skull i årtionden försakat och slitit ondt. Jag vill icke fortsätta därmed. Det är mig en daglig grämselse, som suger all lifssaft och lefnadslust och arbetskraft ur mig, att min hustru blifvit för eder skull förstörd, emedan hon måst i årtionden vanskötas för att ni skulle slita skolbänken och lefva studentlif. Hade man i stället skickat er i arbete på själförsörjning, kunde hennes både kropp och själ skötts

naturenligt och den människoögon obotliga nedbrutenhet hon lider af, varit undviken. Se äfven till nu i god tid att du för mellantermi- nerna får någonstädes att vara och något att göra som du kan reda dig på! Jag var nämligen redan i julas besluten att de där mellan- terminsbesöken skulle aflysas. Redan då hade ditt själfsvåld, för att icke säga fräckhet, utvecklats så pass att din hemvaro för mig skapade obehag. Särskildt verkade afgörande den där kalabaliken med Sture, genom hvilken Anna fick en chock, hvaraf hon blef betydligt sämre. Kom så emellertid finlandssejouren med sina halsbrytande äfventyr, hvarför jag lät ännu en gång nåd gå före rätt. Jag ångrar det, ty sommarens obehag endast ökades af din närvaro. Som sagdt: se nu till att du står på egna ben och bespara hemmet det intrång, som ökad personantal alltid åstadkommer! Ingen kan förstå, hvarför just jag och Anna skulle få en så otalig skara ungar. Och så talas det intill vämjelse om huru duktiga de lära vara, men ingen tänker på det ve och förstörelse, de orsakat oss stackars föräldrar. Kloka hade vi varit, om vi "gett tusan" huru det gått för barnen, liksom de nu i själva verket bryr sig litet om huru det går med oss. För öfrigt är den där beprisade duktigheten minst sagdt problematisk och synes bestå hufvudsakligen i läxläsning, hvilken ju hvilken dumbom som helst kan med en smula energisk flit klara. När det gäller praktiskt för- stånd för ett välordnat människolif, tycks den där rekordduglig- heten komma till korta. En hel massa lefnadsår äro bortplottrade på diverse och valutan är synnerligen mager i förhållande till de ut- lägg i kapital, arbete och räntor, andra har för deras skull fått gäl- da och utstå. Den 1 maj 1919 bli inkomsterna endast 4.360 kronor för- utom husrum samt ved att på egen bekostnad taga i skogen. Och då per- sonantalet kan begränsas till nio, blir det ej mer än 1.50 kronor per dag och person till mat, kläder, skatter, husgeråd, löner och allt. Lef på det den som kan! Men då bör det kunna förstås, att hem- met icke har råd till några bekostningar öfver det absolut oundgäng- liga och att principen om afskiljande af allt och alla, som icke be- höfvas, bör hårdt genomföras och det i möjligaste mån redan nu, på det att det som nu kan sparas, må bli sparadt för de magra åren. Hvad Mor angår, så är hennes tålamod beundransvärdt. Det är en utom- ordentligt stor makt och styrka Gud ger henne att så kunna stilla bära så djup nöd. Ingen af oss andra i huset ginge i land med elän- det så hjältemodigt som hon gör. Finlandsmodet är en bagatell, idel strunt i jämförelse med hennes årslånga lidandesmod. Under hårdt lifsbetryck John B. Sjöstrand " Far är som synes mycket bitter och beskyller oss barn att ha tagit levnadslusten ur honom och livskraf- ten ur Mor. Den omtalade kalabaliken var att jag en kväll klådde

Sture för hans ohejdade smygrökning. Fars affärer var nu ganska goda och alla skulder betalda.

"21.1.19 Mor underhåller oss med dårars musik natt och dag. Vi längta efter slutet. Funnes något tillgängligt hem för obotligt sjuka, fölle vi nog för frestelsen att göra oss af med henne. Undret synes ej vara för oss uppnåeligt. Icke heller underligt, då vårt hem varit i åratals ett säte för ogudaktighet och världsseder." Mors tillstånd var nu sådant att jag livligt understödde förslaget om anstaltsvård. Det var endast kroppen, som levde på henne. Hon förstörde, som jag tyckte, livet för alla i prästgården. Jag fick ett fruktansvärt svar av Far, som helt sadlat om på 14 dagar.

"4.2.19 Med det höga anspråk, du har på att vara en hederlig karl, borde du icke råda en man att lämna hustrun åt sitt öde, då han ju en gång lofvat älska henne icke blott i lust, utan också i nöd. En tänkande flicka bör räddas att taga dig till man, ty hon kan befara, att när lusten tryter, ger du henne på båten. Barnen sofva här grundligt, länge och mycket. Det går ingen nöd på någon af dem. Och märk väl! Hustrun går före barnen. Barnen kunna, när de vilja, taga nya vägar, men hustrun har endast sin man. Sviker han, då är hon under isen totalt, ty barns barmhertighet står sannerligen icke högt i pris. När den gudomliga kärleken söker bilder, om än svaga, omotsvariga, för sin art, sinnet och styrka, röner både faders, moders, mans och hustrus tillgifvenhet äran att få tjäna som dylika, men finnes månne i bibeln något ord, genom hvilket Gud liknar sin kärlek vid ett barns till sina föräldrar. Jag behöver väl icke vara sämre än Carstensen, som tålligt väntade ut sin skrikiga hustru, hvilken Anna så totalt efterliknar, att hon till och med trakterar oss med gallskräk som hon. Och han hade icke ens en sjuksköterska, utan han härdade ut med henne nästan ensam. Visserligen fick han kräfta på köpet och det blir sannolikt fallet äfven här, men likväl: en åtagen plikt måste ju försöka få sin fullbordan, huru det än går. Anna har rätt till hemmet framför någon annan, ty hon har kämpat för det allrämest. Förr må alla andra jagas undan än att hon skulle behandlas som en främling."

"3.3.1919 Tack för bref! I otåligen ögonblick kan väl äfven jag önska Mor döden ungefär som profeten, när kurbitsen vissnade. Men det dröjer icke länge, förrän förnuftet kommer åter till sin rätt. Och det enklaste sunna förnuft säger, att det är en hjärtlös obarmhertighet att önska en människa dö i ett

sådant tillstånd af fånighet som det Anna iråkat. Nej! Ingalunda tigger jag som Hiskia om ett förlängdt tidsmått för lifslängden, men envist vidhåller jag, att Gud skall göra Anna frisk först, sedan får han taga henne hädan, när han vill. Därför komma vi sannolikt försöka få henne till Örebro eller Gävle eller till båda ställena, allldenstund alla ansatser härhemma visat sig följdlösa. Vi kunna godt våga den risken, ty vi hafva intet attförlora, men allt att vinna. Det är icke blott med bibelns gamla berättelser utan ock genom händelser i nära liggande tider fullt bevisadt att det finnes möjlighet blifva fullt frisk, äfven sedan man blifvit obotligt sjuk. Låt vara att det inträffar sällan eller träffar några få utkorade, men då har man ju ock frihet söka blifva en av dessa utkorade. Hvad mig själf beträffar, så är det icke för mig det tyngsta, att lifvet efter detta just ingenting har för mig att bjuda. Tyngst är grämseln öfver att icke hafva varit vuxen den gifna uppgiften, ty just i denna underhaltighet ligger egentliga orsaken till status quo. Och den grämseln skall förr eller senare gripa en hvar, som icke framför allt annat sökt den enda kompetens, som finnes för ett rätt lösande af lifsuppgiften, den kompetensen nämligen, som består uti att älska Gud öfver allting. Själfa himmelen blir ingen himmel med salighet utan den kompetensen. I rent jordiskt hänseende har jag det annars icke så utomordentligt svårt. Jag har ju så ofantligt mycket godt som andra sakna. Näst de besvärligheter, min hustrus sjukdom skapar, lär kanske plågsammast, att min förmåga att arbeta fort och säkert tyckes på ett betänkligt sätt sina ut. Jag är nu ungefär som en Hallberg i Knäryd, d.v.s. en person, för hvilken egentligen ingenting blir af. Den där härliga dugligheten att t.ex. snabbt bli klar öfver hvad en krånglig författning innehåller, ack, den hör för mig numera till det förflutna. Det är en väsentlig skillnad på att kunna tjäna som lexikon mot att nödgas anlita lexikon. Den där för tidiga gubbaktigheten är betydligt plågsam." Far trodde på helbrägdagörelse genom tron. I Örebro och Gävle fanns tydligen sådana helbrägdagörare. Mor var dock för svag för så långa resor, vilka alltså ej blev av.

"17.4.19 Då du icke kom hem i påsk - antagligen den sista, som stod dig till buds- så måste jag svara något på ditt vackra bref, hvilket var så helt olika de föregående. Man skulle kunna tro, att när du lyckats kämpa ut Kerstin ur hemmet, från hvilket hon icke ens genom skoldillen borde någonsin skilts, din kamplust fått sitt lystmäte och hvilar på sina lagrar. Emellertid var brefvet vackert, för att icke säga rörande, så att det kunde lockat tårar ur ögonen. Men tyvärr-konterfejet var alltför mycket förskönadt. Den s.k. "höga religiösa ståndpunkten" t.ex. ligger dessvärre betydligt under den normala,

som är att älska Gud öfver allting. Ja, man kan rent af sätta ifråga, om man har någon religiös ståndpunkt alls, innan man kommit i personlig kärleksförbindelse med Gud. Därför måste också jag, nu stående vid dödgränsen, finna att hela mitt lif gått i dumhetens tecken. Ty någon sannskyldig vishet är ej åtkomlig annorledes än genom Guds kärlek utgjuten i hjärtat, och den har jag ännu aldrig fått. Det vill säga: Pånyttfödelse har aldrig vederfarits mig. Och intill dess är lifvet dumhet, ty man söker dessförinnan alltid mål, som ligga under de förelagda. För det första älskar man nämligen icke sin nästa såsom sig själf, och det är dumhet, och för det andra älskar man icke sig själf håller, ty den kärlek man ger sig själf, är icke kärlek utan dess motsats: själfviskhet, och all själfviskhet är idioti. Redan för några år sedan blef detta mig klart, men jag har icke kommit längre för det. Snarare frestas jag tro, att Calvin hade rätt med sitt ovillkorliga nådaval. Palmberg (komminister i annexförsamlingen) brukar tala om att det gäller lefva så, att ens lif icke blir träsigt. Den konsten har jag tydligen icke kunnat, ty "söndertrasadt" vore just rätta etiketten på mitt närvarande. Annas för både henne och oss tröttande sjuklighet har nödgat oss skaffa ännu en sköterska, så att nu ha' vi två. Stackars Anna! Hon har visst offrat sig för man och barn samt gått under därvid, men se, hon har gjort det utan kärlek till Gud, och därför kan man icke säga, att domen är orättvis, fast man tycker, att den är hård. Den 29 dennes ha vi auktion. Flickorna och Allan vilja, att vi skola behålla en ko och en gris, men jag törs icke gå med därpå, ty jag fruktar, vi icke duga till att sköta dem, utan befarar jag, att det går med dem, som det i somras gick med höns och trädgård, hvilka helt änkeligt gingo under af vanskötsel, så att förlusten var beklagansvärdt tydlig. Sedan Anna och jag af orkeslöshet måst släppa taget, har det icke varit lönt befatta sig med något, som icke hör till det fullkomligt oundgåeliga, och äfven det blir skött därefter. Ingen går i land med eller har någonsin gått i land med hvad Anna i sin krafts dagar kunde utföra och uthärda." Jag hade skaffat plats åt Kerstin hos Hedborgs på Olivehult. Sedan tog hon anställning som husföreståndarinna i Upsala för ett skolkökhushåll och gick därefter igenom Fackskolan och blev skolkökslärarinna. Mor hade sannerligen "offrat sig för man och barn", 14 födslar och hårt arbete (hon gjorde alltid det mesta själf) samt en nervös man med ombytligt lyhne. Far var tvungen att hålla auktion den 29 april 1919 och enligt den nya löne-

regleringen sluta med jordbruket den 1 maj. Detta var tur för honom. Inflationen florerade och han fick höga priser vid auktionen. Han hade nu en behållning på cirka 20.000 kronor, och det var icke dåligt för en förut hårt skuldsatt präst.

Efter Fars alla "råd" var jag ej mera hemma på ferierna. Sommaren 1919 tillbringade jag hos tant Inez och hennes son Nils, vilka hade sommarhyst sig i Skuru. Hon hade varit gift med Fars kusin Anton, som blivit stationsinspektör i Opphem vid Östra Centralbanan. Jag citerar ur släktkrönikan: "Anton hade i sin ungdom varit i Amerika men återkom, gifte sig och blev stationsinspektör. Jag kände personligen både honom, maken och barnet. Anton hade ständig huvudvärk och klagade jämt på sitt dåliga hälsotillstånd. Maken hade litet pengar, satte in dem i ett hus i Linköping, och mannen fick anställning på Östra Centralbanans järnvägskontor i Linköping. "Se på järnvägsbyrån ha de intet att göra. Där gå de som gråkatter på varandra. Men att vara stins i Opphem är ett väldigt slit." Emellertid gjorde han sig omöjlig på järnvägskontoret och flyttade till Stockholm, där pengarna sattes in på ett konditori på Drottninggatan. Han var oduglig även som affärsman. Maken skilde sig från honom. Han var en gång på besök i Barnarp, där även sonen Nils då vistades. Efter middagen satté han sig i en tygstol med sonen Nils i knäet. Gossen svärmade för idrott och var förtvivlad över pappans kel. Anton var ej särdeles lång, men fet, i varje fall välfödd. Han klagade för Far sin nöd med avseende på skilsmässan. Stolen krasade med ett väldigt brak i golvet. Stort jubel i den unga skaran, som eljest var väldisciplinerad.- Inez visade sig vara en mycket duglig affärskvinna. Hon arbetade upp sitt konditori, så att det blev en lönande affär. Mina kusiner Ingrid och Gertrud Sjöstrand bodde hos henne, då de utbildades vid Högre Lärarinneseminariet ." Just vid denna tid höll hon ihop med Hugo Hammarström, som fyllde våningen med sång och hoppades kunna komma in vid Operan. Han blev sedan organist vid en församling i Stockholm. Så småningom gifte hon sig med Isse Haglund och fick en son Ulf (Ulle) med honom. Isse var anställd i Stockholms stads tjänst och hade sin arbetsplats i Stadshuset. Jag kom hem en middag och berättade, att jag besett detsamma. Han bleknade: "Är du alldeles från vettet. Där arbetar jag och hittar mitt rum, men att bese det hela, det var hemskt." En gång var Inez och Isse på besök i Upsala. Isse bjöd på middag på Gästis, och det skränades en hel del vid vårt bord. Plötsligt kom ett bud från bibliotekarien Ugglå (lisansaten enligt städets Anna), som bad oss att lugna ner oss. Han hade sammanträde med Linnésällskapet. Isse: "Fy fasen! Och det här skall kallas en universitetsstad. Vi går på ett annat ställe." Det blev Rullan och där fick

vi skräna så mycket vi ville. Nu, denna sommaren 1919, hade Hugo Hammarström första inteckningen. Inez var en glad, generös och driftig person och såg bra ut. Jag skulle läsa med sonen Nils under sommaren.

En dag reste Nils och jag till Stockholm för att se på en fotbollsmatch. Då vi på hemvägen hade stigit på båten nedanför Slottet, sade jag till Nils: "Dröj här, jag går bara och köper en cigarr." Jag borde ha tillagt "på båten". Jag hittade honom sedan ej på båten, som strax lade ut. Jag gick runt och tittade för att finna honom och efterhörde hos biljettklipparen, om han sett en gosse utan biljett. Vädret var lugnt och stilla, och han kunde ej ha ramlat i utan att bli bemärkt. Det var tråkigt att komma till Skuru och möta Inez vänliga leende vid ångbåtsbryggan. "Men var är Nils?" "Han måste av någon anledning ha hoppat av båten, innan den lade ut." Telefon till affären. Ingen Nils där heller. Timmarna var pinsamma. Slutligen gav han sig tillkänna från affären, där han fått pengar för hemresa till Skuru. Han hade givit sig god ro och trodde, att jag gått att köpa cigarren utanför båten. Därför hoppade han av, då han icke hade några pengar. Jag avråder från fotbollsmatcher och har sedan aldrig bevistat någon. Tyvärr kan jag ej säga detsamma med avseende på cigarrer.

Vår kära Mor dog den 21 juni 1919, ej fullt 53 år gammal. Hon var utsliten av arbete i hemmet och oro för Far med hans växlande och nervösa lynne. Hon berättade för mig en gång: "När Far har sovit dåligt och går ensam ut i skogen tidigt på morgonen, känner jag sådan oro." Både arbete och oro på en gång kan bli för mycket för en människa. Hon kämpade tappert sin kamp men fick ej belöning i en hastig bortgång. Under många års sjukdom, åderförkalkning och nervositet och efter 14 barnsängar bröts hon sakta ned och var det sista året ej vid fullt medvetande men ofta mycket olycklig. Det var den plikttrognas sista plåga i medvetande stunder, den att ej längre kunna vara nyttig. Den släppte henne aldrig helt. Frid över hennes ljusa minne. Oss barn kände hon djupt för. Det var tack vare henne jag kom till Upsala. Morbror Arvid och morbror Gustaf var med på begravningen och även Ina, som de sista åren, alltsedan Willes födelse varit till hjälp i familjen alla somrar. Jag låter Ina själv skildra, hur hon kom till Barnarps prästgård. Skildringen skedde vid vårt första släktmöte i Barnarp 1959.

"Hur jag kom till Barnarps prästgård.

Jag skall berätta hur jag rätt som det var kom att hamna i en prästgård, där jag aldrig förut varit (1909). Jag hade plats i Stockholms stads barnavårdsnämnd på barnhem och skötte små barn. Jag skulle ha tjänstledighet och säga adjö till lärarinnan, som skötte de skolpliktiga barnen, och när jag satt hos henne så kommer en annan lärarinna, som hette fröken Blomdahl och som var från Barnarp. När jag talat om att jag fått tjänstledigt en månad och ingenting skulle göra så säger hon: "Jag har Jönköpingsposten och i den står det så här. Snar hjälp är dubbel hjälp för vår lille son. J.B. Sjöstrand, Barnarp, Jönköping." Och så säger hon vidare: "Jag tycker du kan sköta den där pojken mot fritt vivre och du kan betala din biljett också, så behöver du inte göra mer." Ja, så talade vi inte mer om det, men på kvällen när jag kom hem, så tänkte jag på saken. Jag begärde telefonnumret också av denna lärarinna och jag ringde följande morgon klockan 10 i hopp och tro om att kyrkoherden var inne för att annars skulle jag resa på annat håll. Jag ringde och fick svar just av barnets fader, och jag talade om vad jag hette, vad jag var och att jag mest arbetade bland små barn i Stockholms stads barnavårdsnämnd, och jag sade att jag funderade på om jag kunde sköta den där lille gossen och fick till svar ett kort och gott "Bara kom". När jag funderat litet så sa jag: "Jag har aldrig varit i Småland och jag vet inte riktigt hur prästgården ligger i förhållande till Jönköping." - "Ja, vi möter", sa han, "i Jönköping." Ja, då kunde jag ju resa i lugn och ro, när jag fått veta var prästgården låg. När jag kom till Jönköping, så kom faktiskt i vestibulen en herre emot mig och sa rakt på sak: "Är detta Fröken som skall till Barnarps prästgård?" - "Ja, det är det", sa jag. "Ja, goddag", sa han. Och det var kyrkoherden. "Varsågod och stig ut, vi har en häst, som väntar därute med skjuts." Jag skulle ha mitt bagage först, och det hämtades. Och skjutsen var en hästvagn, som jag inte hade åkt på förut. Det var ett säte fram och ett säte bak. Jag var van vid Stockholms hästdroskor. När vi gjort i ordning bagaget och satt oss upp, fick jag se att det stod en pojke med klassmössa vid sidan om skjutsen och jag frågade vad han hette. Han hette Birger och var en 10-12 år. Jag kan ej säga vilket. Han hade ett stort spö i handen. Det var ingen vanlig piska utan ett spö. Så började färden till prästgården genom staden, och när vi kommit över bron och litet längre fram, så började hästen att sakta av och då sa jag: "Det var väldigt vad hästen går långsamt." - "Ja, det är en lång backe hit upp", sa kyrkoherden. "Den är fyra kilometer, bara backen." Ojoj, tänkte jag. Äntligen långt om länge så kom vi uppför den där backen,

och det pratades mycket på skjutsen, för denne kyrkoherde var, som präster är, frågvis. Han frågade hit och dit. Var jag var född, vad Far var och mycket annat men mycket litet, om vad jag hade gjort. När vi kommit uppför backen, måste jag säga att då vidgades synen och det var underbart vackert, för när man tittade åt höger sida så låg Taberg där och då tänkte jag: "Så vackert här är!" Rätt som det var så var vi framme vid prästgården, och där tycker jag att jag är ännu, för det har varit en obruten kedja av kontakt mellan mig och prästgården och dess innevånare. På trappan kom ut en ung flicka med ljust hår och röda kinder (Eva). "Jaså", sade hon, "var det den här tanten som skulle komma." Ja, det var det. Så installerade jag mig och såg en hel del små barn kring mig. Fröken Blomdahl hade sagt till mig, att där är rätt mycket barn, men jag tycker du skall sköta pojken i alla fall. Det var detta som gjorde att jag kom till Barnarps prästgård, som bär syn för sägen - Barnarp."

Fars ålders kärlekssaga

Nu började för Far en förnyelsens tid. Han ville ha en ny kvinna i huset och hans val föll på Ina, som var ung och glad och levnadsfrisk, och som vi alla tyckte om. Vi barn förstod hans ensamhet. Jag låter breven tala för sig själva.

"9.8.19 Tack för samvaron i Stockholm och Skuru! Du är en stor diplomat. Du bör utan tvifvel välja den banan i sinom tid. Af bref från Ina i dag framgår att hon hade talat med dig om sig och mig redan, innan vi träffades i Stockholm. Men däraf lät du icke förstå ett knyst. För övrigt börjar det hela te sig så konstigt, att en känsla af trötthet för hela affären smyger sig öfver mig ibland. Jag minnes hvad du sade, att af 100 kvinnor äro 99 hysteriska. Det värsta för närvarande är att jag saknar både lust, ro och kraft till arbete. Jag hade verkligen tänkt mig, att Inas sällskap skulle kunna blifvit mig till hjälp under de månader, som ligga för oss. Men hon är i fullständig panik för människors omdöme, medan jag däremot icke alls bryr mig om hvarken den enes eller andres tanke om saken. Jag har ju hela mitt lif tränat mig i den konsten, hvarför jag också i regel alltid gått emot strömmen men har kommit fram lika bra som andra det oaktadt. Ehuru Inas sätt att sköta den "cause célèbre", som kommit till stånd oss emellan är minst sagdt besynnerligt, är jag dock fortfarande af den meningen att det skulle möjligen kunna skaffa mig både sällskap och lugn, om hon vågade helt änkelt taga plats här som sällskapsdam under de närmaste månaderna, naturligtvis under förutsättning att hon från min sida icke behandlas annat än som sådan och bemötes endast som gammal vän. Huset här blir ju ganska evakueradt i slutet av denna månad, och husföreståndarinnan, som kommer om måndag, är ju ett obekant X och får ju händerna fulla af arbete med husets skötsel, så att hennes sällskap, ifall hon har något att ge, blir ganska minimalt. Ina skulle däremot som endast sällskapsdam kunna fylla sällskapsuppgiften för både mig och Brita (yngsta syster). Jag har haft ett långt bref från henne idag (hon var på besök i Hagaryds prästgård hos broder Bertils svärföräldrar). Hon låter mycket sorglig. Hon sörjer sin mor bittert, drömmar om henne på nätterna och plågas erbarmligt af tanken att hon är död. Ina vore för Brita rätta personen på grund af sin smittande glädtighet och putslustiga väsen. Skulle du icke med din skarpa logik kunna öfvertyga Ina om dårskapen i hennes fruktan för människors tankar, hvilka kanske icke ens förefinnas annorstädes än i Inas uppjagade fantasi och inbillning. Nils (min närmast yngre broder), som ju icke är alldeles utan iakttagelseförmåga, säger att han märkte ingenting särskildt på mig om något förhållande till

Ina här i Barnarp. Han har först sedan erinrat sig att oupphörligen försvann Ina och befanns sitta inne hos mig i mitt rum. Då kan väl icke främmande personer ha skäl misstänka något. För barn och syskon ha ju däremot hvarken jag eller Ina dolt historien, och fastrarna säga att de icke blott i Stockholm (de bodde där på Pauvres honteux) märkte att vi, som de uttryckte sig "innerligt höllo af hvarandra", utan att de togo stor tröst till sig med afseende på mig och min befara- de nedbrutenhet, när de fingo höra att Ina rest till Barn- arp, emedan de trodde att hon skulle vara den bästa trösta- rinnan. Och rätt hade de, ty om hon icke kommit, är det myc- ket möjligt att jag dukadt under, ty jag var så inne i en nerv- förstörande "circulus vitiosus" att om jag icke genom Ina ryckts ur den, hade faran varit stor för fullt utvecklad neurosteni, och hade jag en gång till fått den sjukan, hade jag nog aldrig kommit till mig själf mera, ty jag har illa haft den två gånger förut och endast genom rena underverket slutligen frälsts från den. Men nu borde Ina också fullborda sitt verk och icke lämna det halffärdigt, och enda sättet är att hon kommer hit och med sin personliga närvaro sprid- der tillfredsställelse. Visserligen är hon icke hvad jag först trodde om henne, det förstår jag ju redan, men i alla fall vore det nog för tillfället den enda och bästa hjälpen att hon snarast komme hit någon månad. Därför beder jag dig verkligen att du gör det bästa för det målet. Kan det icke gå på annat sätt, så res ut till henne i Adelsö och tala med henne. Resan betalar jag. Hon är icke okänslig för barnens åsikt i denna tragikomiska sak. Så skriver hon idag till Eva (näst äldsta syster): "Hälsa Nils och be om hans tankar!" Samtidigt saknar hon insikt om huru ogrannlaga hon handlar mot mig, då hon söker råd till höger och vänster i stället för att kvinnlig takt borde sagt henne att hon i denna ange- lägenhet har endast med mig att göra. Men när hon nu en gång är så dum och ouppfostrad eller kanske rent af så vacklande i sina känslor för mig att hon både vill och inte vill, så måste man på den väg, hon själf valt, hjälpa henne genom att låta henne höra att just barnen, som hon tyckes närmast göra afseende på, råda henne till att utan dröjsmål taga tjänst- ledighet och bli vår sällskapsdam. Därmed vore ock den för- månen förenad att jag blefve i tillfälle lära känna henne, hurudan hon egentligen är. Jag har kanske hittills fått all- deles oriktiga begrepp om henne. Jag har som andra sangviniker

lätt för att skapa mig ideal, hvilka kanske ibland har mycket litet gemensamt med verkligheten. Kanske är det hela en nervös chock! Jag har en gång förut, när jag var 25-åring haft en dylik forcerad kärleksaffär. Men när jag hann inblicka i förhållandena och närmare skärskåda problemet, var jag botad på 14 dagar. Ina har endast kortare tider vistats i vårt hus, och jag har alldeles icke ägnat någon uppmärksamhet åt hennes person förrän 1917. Men då var Anna i Växjö under Inas härvaro, och sjukdomens utgång var tvifvelaktig. Då rann verkligen den tanken upp hos mig att om jag blefve änkeman, skulle jag fundera på om jag icke kunde vända mig åt det hållet. Och när då Ina, mot all förmodan och utan min påverkan, kom till begrafningen, så var mitt beslut fattadt att fresta henne. Det kan ju ändå åtminstone vara en slags omväxling i eländet att kyssa en flicka några gånger, och det tyckes som om flickorna själfva inte anse något bindande i sådant, hvilket jag annars i min enfald alltid trott, ty jag har aldrig frivilligt kysst något fruntimmer mer än Anna och Ina. Nåja, det blir kanske endast en fars af det hela, men jag måste ju likväl säga att för närvarande finnes intet bättre medel för mig att få lugn än att Ina omedelbart komme hit. Kan du hjälpa mig därutinnan, blefve jag dig förbunden, vare sig det sedan blir giftermål af eller icke."

"14.8.19 Min käre Olle (vanligen skriver han endast "son Olle" eller "käre Olle" eller "vän Olle"). Mitt allra hjärtligaste tack för ditt bref. Innerligt tack för den sonliga vänskap, du visat mig genom att så genast och så utmärkt handla efter min önskan! Ditt framläggande af ifrågavarande angelägenhet inför Ina röjer den distinkte klartänkande matematikern, som i få bestämda satser klarlägger ett ämne, öfver hvilket andra måste slösa ord för att få det tillräckligt ventilerat. Jag har icke haft bref från Ina af senare datum än 1 aug. Men hon har skrivit till Eva, Nils och Ville (yngste brodern, 10 år, som hon sommartid vårdat alltsedan hans födelse). Både Eva och Nils hafva skrifvit till henne förståndiga bref. Särskildt sände Nils henne bref i Tisdags, hvilket var ett profstycke af stilistisk förmåga. I bref till Nils, dateradt den 8 aug., lofvade hon skriva ett "snällt" bref till mig, men det har ännu icke kommit. Jag miss-tänker att ditt bref, som hon kanske fick den 9^e dennes, har gifvit henne så mycket att tänka på att hon ansett sig böra ytterligare dröja med det där "snälla" brefvet, hurudant det då skall bli till sist. Hon har emellertid lofvat att möta i Stockholm, ifall jag följer med Nils mot norr. Om det är, som du säger, att Britas biljett räcker tre månader, kunde ju Brita göra en tur till Stockholm samtidigt och vara Inas förkläde, så att Ina kunde bo på samma hotell

som Nils och jag. Eller hur? Glädjande om vi kunde med glädje mötas vid tillfälle."

"16.8.19 Tärningen är kastad. Ina vill träffa mig. Hon har sökt få tjänstledighet men blifvit nekad. Hon vill bo på samma hotell som jag för att vi skola få vara riktigt ensamma. Alltså reser jag henne till mötes. Har skrivit till henne i dag att jag kan resa och vara i Stockholm 7.40 e.m. den 25^e dennes. Hon får mitt bref om måndag kväll, och jag kan ha hennes svar den 21^e eller 22^e. Gör mig därför den tjänsten att om Tisdag den 19 ringa upp henne och fråga henne, om den 26^e passar henne, och beställ så rum på Fyris åt mig från aftonen den 25^e och för henne från morgonen den 26^e."

"24.9.19 Käraste min Olle! Tack för bref! Tack ock för de timmar, vi fingo vara tillsammans i Stockholm och Uppsala! I Linköping var ej roligt. Gustaf (farbror Gustaf) var rar och fin, men gammal och genom de usla löständerna i talet otydlig. Hans fruntimmer voro däremot föga behagliga. Hälsa ock Söderbergs, att det skall bli mig en tillfredsställelse att vid blifvande tillfälle få avlägga visit hos dem. Det kanske dröjer icke så länge, innan reslusten kommer öfver mig igen. Eva är i Kånna. Allan kommer om Måndag. Vi ha nu målare. Gran är skral. Folk äro nu tämligen så vissa på mig och Ina. Birger är i Norrahammar. Man byker här i dag. Solen försöker taga herreväldet. Ja, se der har du en profkarta på dansen härnere i ödemarken. Vill du veta mer? Elsa (äldsta syster) har fått sitt fästmökort i stort format. Hon har blifvit vådligt kär på sista tiden. Jag misstänker att min hetta smittat henne. Men jag har blifvit en smula lugnare, t.o.m. så lugn att jag kan gå med på att inget bröllop blir i Januari utan först till vår eller sommar. Om lördag skall jag viga i Hyltena. I morgon är prästkonferens i Jönköping och stor middag hos hofpredikant Andrae. Ja, det var ju en hel del i litet format. Intressant, eller hur? Din tillgifne fader John B. Sjöstrand " Far var verkligen på besök i Upsala. Vigick upp till Sara Flammén och pratade ett slag. Sedan åt Far och jag middag på Gillet. Han brydde sig ej alls om staden. A propos löständer, så hade Far förlorat alla sina tänder på grund av tandrotsskador. De hade, en och en, fallit ur munnen på honom, fullt friska. Löständer ville han ej ha. Hans hår var ej grått. Han gick raskt och spänstigt och,

när han var på gott humör, var det något ungt över honom. Att fruntimmerna i Linköping gav honom hans fiskar varma kan man vara övertygad om. Birger (fjärde sonen i ordningen) hade måst sluta sina juridiska studier i Upsala och hade tagit plats på Norrahammars bruk. Han återknöt senare till juridiken.

"11.10.19 Hör du Olle! Vår, d.v.s min, din och Nisses samvaro hos Inez blef icke långvarig, tack vare mitt operabesök. Nog hade jag kunnat afstå från detta, men å andra sidan tyckte jag att det var en smula tarfligt att på en tid af $2\frac{1}{2}$ månad hafva varit i hufvudstaden tre ggr och flere dagar hvar gång men ändock icke idats gå på Operan en kväll (Far var mycket musikalisk liksom hela hans familj, och en god sångare). För öfrigt var det hela hos Inez icke mycket gifvande i intellektuellt hänseende. Det är dock något hårresande att man vid medelåldern firar sin födelsedag utan att ens en tanke från något håll framkastas om allvaret i en sådan dag. Nog hade jag velat taga till orda, men stämningen var från alla håll så emot att jag fann ingen annan råd än släppa mig själf loss åt tosigheten. Ty i dylika kretsar synes icke möjligt mer än ett af två: antingen att sitta med vatten i mun och bevittna andras drill eller ock att bli, som jag sade till Inez, "tosig" själf. Hon ville öfversätta den gamla provinsialismen med högsvenska ordet tokig. Men jag förfäktade satsen att "tosig" endast betyder att man är så uppsluppet glad att man löst en hel del band från sig själf, hvilka man egentligen annars anser att man ständigt bör gå uti. Emellertid har denna Stockholmsresa resulterat i att jag till Ina framställt en bestämd begäran och kraf att vi skola vigas i Januari 1920. Får nu se, om min plan låter sig realiseras. I början af Dec. kommer hon till Barnarp för att sedan alltjämt stanna här. Förlofning har jag förutsatt skulle kunna eklateras den 8 November, Annas födelsedag. Mig synes att det vore en afsevärd hedersbevisning mot den första, om i förlofningsringen med N° 2 står den dag N° 1 föddes. I Annas och min förlovningsring står datum för den broders (morbror Arvid) födelsedag, hvilken för hennes fostran hade haft den största betydelsen. Ina har gått in på mitt förslag, att vår vigsel sker utan all stass i en kyrka med endast två vittnen och att brudgemaket utgöres af ett hotellrum."

"20.10.19 Ina berättade för någon af flickorna, att Inez en gång i Inas och min närvaro skulle nojsat med oss, att vi borde gifta oss i Januari. Jag skrev då till Ina, att jag icke mindes det. Ina svarade: "Efter fyra snapsar, åtskilliga glas vin och kognak är kanske icke minnet så lifskraftigt." Jag är nyss hemkommen. Gick i går till Norrahammar på barndop, åt kväll hos skollär. Lindahl, tåg till sta-

den, natt på järnvägshotellet, affärslif i staden tills. m. prosten Syrén och kyrkoherde Linér, tåg till N^r, gick hem. Den 3 Nov. skall Milda Granlund (syster till John Spånbergs änka Davida) gifta sig. Bröllopet står på Stora Hotellet i Jönköping. Bjuden är jag, men glad är jag att jag slipper viga, ty jag känner mig så schaskig, att jag icke ens tänker närvara vid bröllopet. Det är knappt jag törs vara med på mitt eget, om det någon gång möjligen skulle hitta på att bli af."

"2.12.19 Sture (femte sonen, bodde hos Inez och läste med hennes son Nils. Han tog studenten på våren 1921) ringde i går och meddelade att han och Store Nils (broder) skulle i dag med 11-båten fara till "styfmor" och uppvakta henne på hennes födelsedag i morgon, ett rätt så beslutsamt företag i denna väderlek! Ina hade slutinventering i går och reser från Adelsö om fredag, men kommer ej hit förr än den 9^e. Elsa är hos Klas (fästman), Allan är här, men mest på Stillefors, lierad som han är med de tvifvelaktige herrarne Svensson och Lykander. Här är enormt tråkigt. Hoppas det är bättre likväl i "Supis". Jag är så melankolisk, att det tangerar otillräknelighet. Nikotinförgiftad antagligen! I torsdags fångades jag af Davida Spånberg och hade med henne i 2 à 3 timmars tid på tu man hand rätt så originella och närgående samtal vid middagsbord med snaps och vid kaffe med likör o. cognac med prima cigarrer. Hon ville, jag skulle kommit tillbaka kvällen därpå, men då strejkade jag utan återbud. Man lär ha väntat på mig i det längsta. Min nådiga hade slutligen behagat uttrycka sin tillåtelse att möta henne i Stockholm om måndag. Men jag är nu alldeles ohågad därför och lider min tid här hemma, fastän tiden göres mig både lång och dysster. Det är något fel i urverket. Men utslitet blir ju allting förr eller senare. Sannerligen jag begriper 35-åriga kvinnor, som kan bry sig om 62-åriga, gråskäggiga gubbar! Det är ju för väl, att oförståndet är mest hemma i denna världen, annars skedde ju inga tokenskaper till mänsklighetens fromma! Prästerskapets välgörare Rydén strök på foten (affären med kobbeköttet). Hvad jag tycker, han efter allt sitt rabalder skall känna sig snopen, änkel. Måne han icke nu fått munlås för sitt "Hungersköld"?! Krukor spricka, om de äro aldrig så tjocka och hårda. Den rakryggade Emil Spånberg (kusin till Far, löjtnant och chef för Norrahammars bruk, sträng, rejäl och rättvis) kunde vid Svahns (hans kusk) graf

knappast tala för rörelse. Ännu är världen icke utan underverk. Till underverken torde kunna räknas, att man funderar på att bygga kyrka i Norrahammar. Och inte mindre att vi ha beslut på vattenledning och slask här i prästgården, fastän den tidiga och skarpa frosten hittills hindrat verkställandet. Stor skolinviigningsfäst hölls här för leden i Taberg, vid hvilken kyrkoherde Sjöstrand enl. Jönköpingsposten lär ha hållit ett "högstämmt" invigningstal i så fint sällskap som folkskolinspektören, som för öfrigt behagade yttra något om konsten att säga mycket på kort tid i anledning af att programmet fastställt endast 15 min. för mig. Palmberg sade endast: "Du talade bra, min son." Din tillgivne fader JBSd"

"8.12.19 Så vidt man vet, skulle Ina komma hit i morgon e.m. Måtte det vara en god varsel att första morgonen, hon är här, äro vi i tur att sjunga: "Din klara sol går åter upp." A propos våra husandaktsstunder så göra de mig förebråelser, ty inför dem ställes jag inför frågan hvarför de ej alltid blifvit hållna? Anna skulle helt visst tyckt om dem och haft gagn af dem. I all sin enkelhet äro de dock en daglig påminnelse om det enda nödvändiga. Och för Er barn, om än icke nöjsamma, kunde de kanske bildat ett motgift mot världens flärd. Jag känner det som en stor försummelse, att icke husandakt städse varit lag i vårt hem. Underligt förefaller det mig ock att icke Anna yrkade därpå. Jag är glad att Ina i den delen har bättre förstånd. Och nog är jag glad af ännu flera skäl att hon kommer, och ändå är jag icke glad. Det tynger mig och gör mig genomledsen, att egentligen vederfors aldrig Anna full rättvisa. Hon var för snäll för att passa bland ett så ondt släkte som jag och mina barn. Hon tänkte aldrig på sig själf utan endast på hemmets välfärd, och detta är så mycket mer egendomligt, som man näppeligen kan våga säga, att hon älskade Gud. Hon fick därför håller icke den rätta visheten i hemmets reglering utan gjorde sig till en martyr till hemmets skada. Hon lärde sig aldrig att drifva andra för att kunna på rättfärdigt sätt spara sig själf, spara sig själf, icke åt sig själf, men åt huset."

"4.2.20 Meningen är att Ina och jag skulle fara till Stockholm den 14 dennes för att öfvervara Bertils vining till missionär. Vi ha därjämte beslutat taga tillfället i akt och hålla bröllop i Stockholm veckan därpå, alldenstund Ina alltid önskat fira detta antingen i Stockholm eller Adelsö. Och när nu ändå jag skulle till Stholm och Ina gärna ville följa med, bespara vi oss en Stockholmsresa genom att samtidigt ställa till vigsel. Alltså lyser det första gång om Söndag, såvidt Adelsöprästen kunnat skaka trögheten ur kroppen så mycket att han hunnit utfärda lysning till dess." Vigseln ägde

rum på Adelsö på hemmet, där Ina tjänat. Far kom åkande efter parhästar. Han såg strålande glad ut.

"19.11.20 Mitt kapital sjunker ihop med stormsteg. Räcker det ett år till så är det lyckligt. Sedan är man pank och lönen räcker knappt till hälften af utläggerna för hushållet och för barnen, hvilka alla äro odugliga att förtjäna, så att de reda sig. Sorgligast är det för närvarande med Eva och Kerstin. Båda, ehuru så gamla att de borde reda sig själfva, sakna existensvillkor. Skuldsättning i dessa tider är mer än vanligt farlig. Tvånget kan snart både för Kerstin och fler blifva att gå ifrån allt ihop och söka få något att förtjäna på. Och ställer icke Skygge snart andra "mojänger", måste nog Eva ge honom på båten och antingen komma hem tills vidare eller ock skaffa sig annat arbete, hvilket hon ju kan, då husjungfrur är en efterfrågad vara. För mig ligger faran för otjänstbarhet nära till hands, och ett eventuellt dödsfall är ju det samma som fullständig misär för de allra minsta barnen. Nog har det många gånger visat sig, att när dag kommer, råd kommer ock, men vanligen endast under förutsättning att man vandrat på sådana vägar, att välsignelsen ännu kunnat stanna kvar. Lättsinnet däremot hämnar sig alltid förr eller senare." Elsa och Eva hade båda gift sig, Elsa med Claës Rehnvall, Eva med Allan Skygge. Denne var llerad med patron Svensson på Stillefors, som hade en mossgård Stensnäs nära Eksjö, som Allan skötte. Svensson lämnade aldrig några pengar utan väntade på lån från mosskulturföreningen. Jag var hos Eva och Allan båda somrarna 1920 och 1921. De hade alltid ont om pengar, och någorlunda kunde jag stödja dem med min inackorderingsavgift. Jag läste i lugn och ro, vandrade i skogarna och badade i bäcken, som hade rent vatten, vilket nu ej torde vara fallet längre. Någon gång var vi hos Johansson på Udden, lantbrukare och granne. Han och hans maka bjöd på smörgåsbord med brännvin, kötträtt med brännvin, katrinplommon med punsch och kaffe med punsch. Sedan brukade karlarna hoppa bock. Johansson var en hygglig karl. I värsta fall kunde man låna cigarrer av honom.

"1.2.21 Man måste vara dig tacksam för din omtanke om Per. Såsom den äldste hemmavarande sonen (Bertil nu borta som missionär) torde det därjämte vara både tillbörligt och kanske snart äfven nödvändigt, att du har dina tankar åt vårt håll här med afseende på ett och annat, ty med det lif, vi för närvarande nödgas lefva, vet jag ej, huru länge jag kan hålla hufvudet uppe. Dyrbarast blir det hvad Per angår med lämplig

garderob. Huru skall han vara klädd i examen? Jacka, blus eller jackett? Tillgångarna sjunka hastigt. Men låt gå! Det är ju icke mycket värddt, att något finnes kvar vid min död. Vi byta i dag jungfru. Hildur reste i morse. Jag är glad därför, ty hon hade blifvit en bortskämd, snäf, lat och stursk afart, som tilltvang sig den oförtjänta månadslönen af 65 kr. Ny jungfru hämtas i dag i Norrahammar kommande från Skillingaryd. Ina sköter nu själf pojken (äldste halvbrodern Gösta) till omkr. kl. 6 f.m., då jag, som ligger nere, tager vakten." Vi äldre syskon hade ständigt under ferierna läst med broder Per. Han hade icke gått en dag i skolan, varken små- eller folkskola eller läroverk. Nu beslöt vi, Nils och jag, att taga upp honom till Upsala för en allmän repetition. Nils läste humaniora och tyska, jag engelska, matematik och naturvetenskapliga ämnen med honom. Vi glömde dock svenska vid repetitionen. Det trodde vi att han kunde. Han var anmäld som privatist vid Högre allmänna Läroverket i Upsala. Då jag fick se kladden till hans realskrivningsuppsats, verkade den helt barnslig. Men jag sade naturligtvis ingenting. Han blev godkänd i allt utom svenska. På hösten tog han real-examen som privatist i Jönköping.

"19.3.21 Att det första barnet kom så snart berodde delvis på föresats från min sida, emedan jag ansåg att om Ina skulle beredas förmånen att äga eget barn, måste tiden passas, medan jag var i den kraft att jag dugde till att aflla ett riktigt barn. Det lyckades ju också öfver all förväntan, ty ett rarare barn kan ju ej tänkas, så att Davida Spånberg sade: "Det är det raraste barn jag någonsin sett." Enligt mitt förmenande borde Ina få ännu ett barn, helst en flicka, emedan ett barn är för litet. Detta barn borde hon få snarast möjligt och det af samma skäl, jag nyss skrifvit angående Gösta."

"5.5.21 Inez har varit vänlig nog att i går för andra gången yrka på att jag skulle resa upp till Stures festdag (studentexamen). Jag kan det ej, huru svårt det än kännes att säga nej till sådan varm vänskap, som Inez visar oss. Min garderob är bland annat i sådant skick att jag icke kan fara till Stockholm. Dessutom är jag så utpinad, att jag icke blott själf skulle känna mig tråkig, utan jag skulle ock riskera att förstöra andras glädje. Stures skrifprov voro ju stiliga. Skulle jag tycka något, skulle det vara att hans verkligt ovanliga skriftalang icke gjort sig mera gällande. Vårt lifligaste umgänge är fruarna på Spånhult, hvilka äro här ofta och uppföra sig synnerligen vänskapligt. I fredags startades här en kyrklig arbetsförening, vid vilken 18 stycken fruar och flickor närvaro. Hvad skall jag taga mig till med Ville? (Nu var det icke längre några äldre syskon, som läste med honom, 12 år gammal.) Han kan väl icke gå ensam och skunka längre.

Äfven vore det lämpligt att Brita finge en annan plats (hon var nu på Thorsviks kontor och visade sig mycket duglig i affärslivet, fastän hon aldrig gått i skola). Hvarken Torsviks kontor eller hemmet äro längre för henne hälsosamma."

Mitt första läsår i Örebro 1921-22

Vårterminen 1921 kände jag att jag ekonomiskt ej kunde klara mig i Upsala längre. Jag anmälde mig till extraläraryrån och angav, att jag kunde undervisa i matematik och fysik på gymnasiet samt dessutom i historia och geografi i småklasserna. En dag mötte jag en person på gatan, jag tror att det var Hilding Faxén, som meddelade att rektor Abenius i Örebro önskade en extralärare för nästa läsår. Jag nappade genast, det var ont om platser. I min sista vindränkta kostym gjorde jag mitt intåg i Örebro på hösten.

Min skuldsumma utgjorde hos farbror Victor 16.000 kronor till 6% ränta och dessutom växlar och banklån på 4.000 kronor. Lönen var ringa i Örebro, cirka 7.000 kronor för 23 timmar i veckan. Men man fick dryga ut den med privatlektioner och läsning i ferieskolan.

Tekniska gymnasiet i Örebro hade stort anseende och var ett av de äldsta i riket. Jag frågade mig givetvis: "Skall jag duga som lärare?" Det visade sig tämligen genast att jag kunde svara "ja". Jag hade fyra klasser, en i matematik i ettan, två i tvåan, en i mekanik i tvåan och en timme i veckan matematik i klass tre. I denna sista hade jag som elev Erik Svensson, son till patron Svensson på Stillefors. Tyvärr fick jag icke fysik, varken detta första läsår eller senare, en av mitt livs stora bedrövelser. Jag kallades till en början för "Smörgåsnisse". Det var icke så dumt påhittat. Vore jag nu (1973) ung, skulle jag knappast välja lärarbanan, så fylld av besvikelser och svårigheter, som den är under vår nuvarande dåliga ledning av skolväsendet (eller skoloväsendet). Nej hellre då kypare med snudd på hotelldirektör. Sedan blev det "Promille", som följt mig genom livet. Min företrädare, Axel Lundin, som var mindre än jag, hade nämligen kallats "Millimetern".

Några disciplinproblem fanns ej. Gossarna var snälla och arbetsamma med få undantag. En "yngling" betydligt äldre än jag var något håglös i studierna. Han hade fästmö. En dag sa jag till honom: "Jag skall varna er." - "Det kan man väl inte få varning annat än vid varningskollegiet och det är långt dit." - "Jag skall sända varning till fästmön, om ni inte bättrar er." Det tog skruv.

Bland lärarna tronade överst Vilhelm Abenius, en stadig (någon gång istadig), lugn, skicklig och plikttrogen man. Varje morgon kl. 8 stod han under klockan i biblioteket, som användes även till kollegierum och som samlingsrum för lärarna. Man skulle gå fram och hälsa genom att taga rektor i hand. Han höll styvt på elevernas rätt och på att de ej fick överansträngas. Äldste lektor var Halvar Skoglund i maskinteknik och mekanisk teknologi. Han hade en särskilt stor

innerficka på rocken för att få rum med skrivningarna i det senare ämnet. Han kallades av sina lärarkamrater för "kri-garfadern", sönerna blev officerare. Han var en ärans man. Eleverna vilade sig för honom. Det behövs sådana lärare också. Bygglasse, Larsson i byggnadsteknik, Arvid Hedvall i kemi, Frykholm i företagsekonomi, Kurt Molin i fysik och matematik, Ragnar Holm och Einar Friman i samma ämnen, Widbeck i språk, Folke Ericson i elektroteknik, Svenfredrik Möller i samma äm-ne, Nordberg i maskinteknik.

Det kanske bör sägas några ord om var och en av dessa lek-torer. Bygglasse och Frykholm var av religiös läggning. Den senare förestod med brio en nygrundad merkantil avdelning. Widbeck var en habil lärare i språk, vilka ej fick göra sig för breda vid ett tekniskt läroverk på denna tid. Han var en gladlynt och vänlig man. Från sin tid som lärare i Visby be-rättade han att när han varit där en tid, frågade någon: "Du har väl varit på visit hos biskopen?" (Henning Gezelius von Schéle) "Nej, måste man det?" - "Ja, annars räknas du inte bland folk här i staden." Han besökte biskopen, som hälsade: "Goddag, herr licentiat" och sedan pratade en kvart. Då reste sig bis-kopen. "Adjö herr licentiat." Kort och smärtfritt. När sedan Widbeck efter en vecka skulle gå ut från sitt rum, mötte han en livréklädd man. "Jag söker licentiat Widbeck." - "Det är jag det." - "Jaså, jag skall be att få lämna biskopens visitkort." Det var svarsvisiten. Han var nu en medlem i det etablerade visbysamhället. Friman var en modernt utbildad fysiker och den förste, som disputerat för Siegbahn. Svenfredrik Möller var en spänstig och företagsam man. Han ledde med framgång den gymnastikavdelning, i vilken jag deltog, och startade se-nare T.L.L. (tekniska läroverkens lärarförbund). Folke Ericson var en verklig Kryssostomus på kollegierna och talade milda ord om disciplinen. Han blev sedan rektor i Västerås. Nordberg var nytillträdande lektor och startade snabbt ett maskintek-niskt laboratorium. Han åt, innan han gifte sig, på Stora Ho-tellet. Någon sade om serveringsflickorna: "De är ju pigga som kvicksilver." - "Säg Salvarsan", blev svaret. Hedvall, Holm och Molin utgjorde det s.k. "martyrkollegiet". De hade högre syften och ville bli professorer. Det lyckades för Hedvall (Chalmers 1929) men ej för Holm och Molin. Alla dessa lekto-rer var gifta och ansågs i allmänhet av extralärarna för gamla stofiler.

Bland extralärarna märktes Hugo Zetterqvist, språk, rektors skrivbiträde, Sigurd Eriksson "Sigurra", matematik och fysik, Hilding Andersson "Storfursten", hade varit i Ryssland under kejsartiden, maskinteknik, Gustaf Arvidson, min gamle vän från Upsala, matematik och fysik, alla ogifta, och Lundquist, senare överdirektör i Överstyrelsen för yrkesutbildning, maskinteknik och mekanik, och Helmer Hellgren, sedermera rektor i Norrköping, byggnadsteknik, de två senare gifta. Vi unga drev hårdast på med avseende på undervisningen. Vid en uppvaktning för rektor liknade han sig vid en kusk, som körde ett eldigt spann på en väg med stora djup å bömse sidor. Vi införde faktiskt differential- och integralkalkyl vid vårt läroverk, som i detta avseende blev det första i riket.

För att jag skulle kunna vistas bland folk var det viktigt att jag klädde upp mig och jag besökte därför skraddare Zetterquist (ej släkting till Hugo). Jag presenterade mig och sade: "Jag skall ha en frack (farbror Sjögrens började bli väl sliten), en smoking (det hade jag icke haft förut utan hemligen, jag var nämligen "oren", lånat av Marcus Diamant, en frigjord jude med sträng moder), en vardagskostym, en helgdagskostym och en överrock." - "Det var mycket det. Hur skall det betalas?" - "Allt per växel på för mig lämpliga tider. Vi tar det så småningom, vardagskostymen först." Jag fick beställningen genomförd och anlidade sedan Zetterquist till långt fram på 30-talet.

Jag hyrde ett rum hos doktorinnan Helleday. Hon var änka efter en läroverksadjunkt och benämndes av honom "lilla stumpan", som hon gärna kallades för på staden, emedan hon var ett kroppsligen väl utvecklat fruntimmer. Måltiderna intogs som abonnent på Grand Hotell av mig, Gustaf Arvidson, Hilding Andersson och Sigurd Eriksson. Ibland förstärktes vi av kollegan Hugo Zetterquist (som hade hushåll hos sin moder), vilken då ofta berättade om sin, Frimans och Sigurrs innehållsrika färd som valutasvin genom Europa. Jag hade trott att jag efter ett stormigt upsalaliv skulle få ro till arbete, och det arbetades verkligen hårt, men aftonnöjena var också ansträngande. Vi levde efter idrottsramsan: "Ingen rast, ingen ro, bara gno, bara gno. Ångan uppe, friskt humör, det är det som susen gör."

Ragnar Holm, född 1879, hade varit fysiker hos Siemens och Halske i Berlin. Vid krigsslutet blev inflationen i Tyskland fruktansvärd och Holm kunde ej klara sina affärer på Sverige utan måste flytta hem. Han var såsom vetenskapligt mycket framstående kallad till lektor i Örebro och accepterade. Emellertid var han fast besluten att aldrig förbereda någon lektion utan ägnade sin ledighet helt åt vetenskapliga studier. Han hade mycket svårt att hitta sitt klassrum,

men så fick han en genial idé. Ordningssmannen fick möta honom utanför kollegierummet före varje lektion. Under vandringen till klassrummet kunde nu avhandlas klass, ämne, läxa, vad man sysslat med under föregående lektion, varefter Holm "väl förberedd" gjorde sitt intåg i klassen. Detta gick bra för honom med hans betydande intelligens och lärdom, men Abenius var nog ej riktigt nöjd. Holm var skämtsam. En gång skulle han definiera en ellips; "Om ni tittar snett på en cirkel, får ni en ellips." Han tillät gärna att man skämtade med honom. Klassföreståndarens alla skyldigheter var honom ganska främmande. En dag stod det på anslagstavlan i kollegierummet "Ny upplaga av Den lille klassföreståndaren av Ragnar Holm har utkommit. Klargör utförligt alla en klassföreståndares rättigheter och skyldigheter. Hänsyn tages till alla praktiska erfarenheter under den sista tiden." Holm var icke blott en stor vetenskaplig begåvning utan var även artistiskt lagd och brukade klippa negativ till skuggbilder. En gång roade han sällskapet Concordia med detta. Landshövdingen Karl Johan Bergström, som icke precis var någon skönhet, tillklipptes och uppvisades till sällskapets och landshövdingens högljudda bifall. Sedan skedde detsamma med överste Gondret. Allmänt skratt, men Gondret var mörk. Holm skulle släta över. "Det var det jag såg från början, att lektorn (Holm trodde att han var lektor vid Karolinska läroverket) hade ett originellt utseende." Överste Gondret mörknade än mer. Holm slet sig vid slutet av 1920-talet från Örebro, återvände till Berlin, gifte om sig (han var skild förut), upplevde andra världskriget, kom sedan till Amerika, där han blev industriell och stor läroboksförfattare inom kontakt-elektricitet samt slutade ganska välbärgad sina dagar där i början av 1970-talet. Vi träffades efter örebrotiden flera gånger under hans besök i hemlandet.

Ibland kom rektor på besök någon lektion. Det var spännande men gick bra. Jag tror att han inte tyckte så illa om mig. Jag var energisk och disciplinerande samt höll ordentligt mina tider. Men en morgon kände jag mig så urtrött att jag skolkade den dagen. Rektor sade morgonen därpå: "Det var inte så farligt med sjukan."- "Nej, det gick över rätt fort. Jag hade ont i magen." Kamraterna grumsade litet. De hade fått läsa mina timmar i stället. Men Sigurran förklarade: "Man kan verkligen ibland vara så trött, att man inte orkar någonting alls just då." Examensombud kom två gånger om året. Jag

minns bl.a. den fine professor Pleijel med bourgognefärgad hy och den stillsamme och försynte professor Hubendick. Denna institution, som utgjorde förbindelse mellan tekniska gymnasier, industrien och högre teknisk vetenskap, är självfallet såsom nyttig sedan länge avskaffad. En dag hade vi besök av kobbeköttet Värner Rydén. Vi skakade hand med honom men tvättade oss noggrant efteråt.

Då och då hade vi små fester med samlat kollegium efter något sammanträde. Hedvall sade vid vår första fest: "Det är ett bra yrke det här, det är bara det att man kan aldrig bli något annat." Han menade det icke utan sneglade på sin professur. Han hade ett trevligt hem vid Kanalgatan, dit jag var bjuden ibland. Som amanuens i kemi hade han lyckats förvärva Josef Heuberger, som jag kände från Upsala, med gitarr och protes. Heuberger hade som österrikare deltagit i världskriget och en granatsplittra hade tagit ena benet. En annan gång var det fest på Fenix. Sedan rektor gått, uppfördes några vilda krigsdanser, som ej utföll bättre än att vi dansade omkull en stor palm. Värden krävde ersättning. Vi beslöt att betala och adoptera palmen, som högtidligt fördes till Helmer Hellgrens trädgård, planterades, vattnades och sedan blev offer för dyrkan vid diverse palmfester.

En dag var det supé hos rektor för alla lärare med fruar. Han bodde två trappor upp i skolhuset. Det var rätt så stelt. Vi ungar satt för oss själva (det var gående bord). Efter måltiden skulle vi in i salongen och konversera damerna. Jag råkade ut för Evy Nordberg, en stilig ung dam med stora sugande ögon. När jag skulle somna, såg jag dessa ögon framför mig. Vad menade hon? Då gick det plötsligt upp för mig att det var Rosa Lindeberg, en brorsdotter till Inez, som ibland varit i hennes hem, då hon (Rosa) var en ung flicka. Jag hade varit spiksäker på att jag aldrig känt någon med namnet Evy förut. Hon hade bytt både för- och efternamn och hade blommat upp ypperligen. Hon väntade givetvis att jag skulle prata om gamla tider, som vi haft tillsammans. Sen träffades vi ej mera. Det blev snart skilsmässa mellan henne och Nordberg.

Rektor hade hållit föredrag på Ingenjörsföreningen om hur lönerna utbetalades. Vi unga var skäligen ointresserade och begagnade tiden efter föredraget till en liten störtsupning. När vi gick hem, skrånade Hilding Andersson bra nog. En polis fram. "Ni talar för högt och får följa med till polisstationen."- "Det kan jag väl göra, om konstapeln tvunget vill det." Jag inföll: "Karlen är ju helt nykter. Detta är icke rätt handlat av konstapeln."- "Jaså, ni gör opposition. Då får ni följa med också." Jag sa till Hilding: "Håll dig nu bara fullkomligt lugn, så går allt bra." På polisstationen

dröjde det en stund, innan vi kunde placeras, och denna skulle begagnas till nyktert parlamentering. Rätt som det var började Hilding yra: "Det var en jäkla polisstation. Annat var det i Ryssland. Då gav man snutarna en hacka och sen fick man gå." Nu var gärdet upprivet. Hilding placerades bland skränande fångar, jag fick enskilt rum. På morgonen då vi släpptes, gick vi hem till mig och tog en grogg. Som väl var hade vi endast skrivningsvakt den dagen. Det är mycket man får vara tacksam för. Jag har visserligen varit inkallad för militärdomstol men sluppit vanliga domstolar och har aldrig varit på pensionat.

Örebro Valsverk var en sammanslutning av damer och herrar till idkande av dans. Tyvärr var jag ofta litet salongsberusad vid dansens början. Gustaf Arvidson och jag brukade preparera oss en smula. Men ju mer dansen fortsatte, desto klarare blev jag i huvudet och var nog rätt så accepterad av damerna. Friman fnös en smula åt de två kumpanerna. Sigurran sjöng Taubes visor. Allt var frid och fröjd och fruntimmer.

Någon gång anordnade Kurt Molin en tokighet. Vi skulle en gång ha idrottstävling. Det var vintertid och tävlingen skulle ske på skidor. Vi samlades hos Kurt med fru på f.m. och fick kaffe och cognac. Allt skulle vara så olikt en vanlig idrottstävling som möjligt. Frun sydde lappar med α, β , o.s.v. att bära på tävlingen. Så ut i terrängen mot Karlslund. Där släpptes fältet loss. Prisutdelningen skedde på aftonen på Grand efter okända grunder. Första pris fick Nordberg, som kom i mål först. Jag fick andra pris för största ω (vinkelhastighet). Mina ben hade pendlat fram raskast. Tredje pris tilldelades Hugo Zetterquist, som ehuru en lång stund fasthängande med skidor på ett taggtrådsnät, likväl hade fullbordat loppet.

Det första skolåret var avslutat. Jag hade väl roat mig något aftonen före avslutningen. Det var en varm dag. Jag var törstig. Då jag kom in i kollegierummet, fann jag en jättelik man i bonjour och med stor underläpp. Det var tydligen någon klockare från landet, som rektor inkallat till hjälp vid avslutningen. Jag tänkte just säga: "Slå i ett glas vatten åt mig, gode man. Jag känner mig som en öken invärtes." Men i sista stund hejdade jag mig. Det var landshövdingen Karl Johan Bergström (Lunkentuss). Intet tvivel. Halsduken satt som den skulle bak i nacken. Han var

mycket omtalad och ordförande i skolans styrelse, men jag hade aldrig sett honom förut. Jag fram och bugade mig och sade mitt namn. En skolavslutning på den tiden var ett myller av folk, föräldrar, tanter, skolflickor, elever och lärare. Dessa senare var klädda i frack för att kunna arbeta sig fram genom korridorerna till sina klassrum, där offentliga lektioner hölls. Efteråt samling i två sammanslagna ritsalar. Landshövdingen avtäckte ett porträtt av gamle rektor Manfred Starck under intensiv tantsnyftning och höll sedan högtidstalet, där han avrådde från all industriell nydaning. Sedan tillkännagav rektor flyttningarna.

Under mina Örebroår tillbragte jag ferierna hos min syster Elsa, gift med Claës Rehnvall, kamrer i Skifferbolaget. Detta var ett typiskt krigsföretag med väldig personal och stor omsättning. Man fick nu rationalisera. Överingenjören fick gå och ingenjör Norin skötte driften. Arbetsstyrkan minskades. Elsa bodde i en flygel av gården Sällven, nära Hidingebro station. I huvudbyggnaden residerade doktor Hellsing, "Gutten" kallad, som var företagets kemist. Så småningom gick Skifferverken omkull och det blev ett litet försäljningskontor i Örebro, där Claës fick plats. Han och Elsa bodde dock fortfarande kvar på Sällven, och det blev dagliga tröttande tågresor för Claës. Elsa och Claës behandlade mig med verklig godhet, och jag minns med glädje min tid hos dem.

Gutten, Claës, Norin och jag gjorde långa promenader och skidfärder tillsammans i de vackra Kilsbergen. Vid skidfärderna spårade alltid Hellsing. "Det lönar sig icke för mig att åka efter er med mina breda skidor. Det är bäst att jag går först." Han var en verklig naturdyrkare och njöt av att vara ute. Med sin maka levde han i ett drägligt förhållande. Doktorinnan var fet och stor med rödkantade ögon, ej precis vacker men god och älsklig. Hellsing var ej mycket för sitt utseende utan hade ständigt särdeles enkla kläder. Han besökte Göteborgsutställningen 1923 och blev där uppklädd med sina gamla vänners avlagda kläder. Han berättade detta på sitt fryntliga sätt för Claës, som invände: "Men du kan väl ha dessa nya kläder på dig ibland." - "Är du alldeles förbannad. Slita så fina kläder i onödan." Hellsing hade en glad upsaliensisk jargong men var nog i botten dyster. Han gick ut i Kilsbergen och tog en kraftig dosis, som skulle ända hans liv. Men han ville upp och titta på solen en gång till, snubblade och bröt ett ben. Händelsevis passerade ett par skogsvandrare, som hörde hans kvidanden och tillsåg att han kom på sjukhus i Örebro. Med magpumpning och vård blev han bättre. Claës besökte honom på sjukhuset. "De kryddar maten så dåligt här. Ta med litet salt och peppar nästa gång du kommer." Han fick emellertid lunginflammation och dog på sjukhuset. Norin, broder till

deltagaren i en Sven Hedin-expedition, var en vänlig men nervös man. Han lät sig fångas av anbudet att vara specialist i Japan på skifferindustri, hade en lång sjöfärd dit och dog just då han skulle komma fram.

Jag slutar med ett par brev från Far under detta mitt första läsår.

"13.10.21 I afton skulle det anmärkningsvärda evenementet inträffa, att Ina, Brita, fru Nykvist och Britas kamrat Nilsson skulle gå på teatern i Jönköping. Meningen är att de skulle åka med Kollén (disponenten på Thorsvik) in i kväll samt taga egen bil hem hit och att fru Nykvist och fröken Nilsson skulle öfvernatta hos oss. Ina och jag voro i går på kafferep hos den lilla språksamma Ida i Frejbo. Hon sade bl.a., att hon är merendels ensam, men "jag har ju hönsen". "

"7.12.21 Som du ser, är man i det predikamentet, att man måste taga vara på möjligheterna till den grad att man skrifver brev på gamla telefonräkningar. Egentligen skrifver jag dels för att tacka för brev dels för att samhörigheten oss emellan icke skall helt och hållet slitas. Under gamla förhållanden hade det väl varit en naturlig sak, att du kommit hem för att jula. Nu sätter jag det icke ens i fråga, emedan det just icke kan vara för dig synnerligen lockande. Förmågan att draga ökade förhållanden synes dessutom i detta hem blifva allt mindre. Och likväl blir väl sådana oundgängliga. Oss emellan kan jag sålunda meddela, att Ina är återigen på unga kvinnors vis. Trots nästan fullständig abstinens inträffade ett öfverilningens tillfälle, och så var man fast."

En kärlekshistoria, som ledde till förlovning

I det föregående har jag helt undvikit att tala om min djupa förälskelse våren 1919. Föremålet var Bengta Carlestam från Tybble, Almbys, nära Örebro. Vi träffades på en "eftersläckning" på Smålands nation. "Går fröken på dans-och förlovningskursen?"- "Jojomensan." Jag tänkte ej genast men tämligen snart. Även Åke var övermåttan kär i henne. Hon tyckte att han var litet för sentimental. Jag var motsatsen. Vi två hade mycket roligt tillsammans. På påsken kunde hon ej resa hem utan låg i spanska sjukan. Jag besökte henne ofta, och vi talade om allt utom kärlek. Då hon frisknat till och vi promenerade tillsammans, blottade jag mina starka känslor för henne, men hon ville vara fri och se livet först. Mitt fel var nog att jag aldrig kunde släppa min mask och visa mig verkligt innerlig, vilket jag dock var. Dessutom var jag ej alltid fullt nykter. Aftonen före hennes hemresa den 6 juni 1919 hade vi en ny uppgörelse, där hon sade tydligt ifrån, att hennes känsla för mig ej var tillräckligt stark men att hon ej hade någon förutvarande förbindelse av allvarlig art. På järnvägsstationen var jag med en stor blomsterkvast och uppdragna mungipor. Det hela skulle alltså vara slut, men jag kunde ej låta bli att tänka på henne och skrev dagbok över den samvaro, som vi haft, och mitt känsloliv. Jag fastnade vid att "Gud gav mig henne". Då jag kom till Örebro, undvek jag en hel termin (höstterminen 1921) att ringa till henne. När vi sedan träffades i hennes familj, där jag gjorde visit den 12 januari 1922 tillsammans med syster Kerstin och kusin Bo, var allt högst vardagligt. Jag skrev i dagboken: "Gode Gud, om du finnes, giv mig Bengta." Sedan blev det promenader, "valsverk" (ibland med ringa nykterhetsgrad) och besök i familjen. Dagboken är intressant, därför att den berättar allt frisch vom Fass. Den 4 maj 1922 talade hon om en förälskelse i Norge, som hon ej kunde komma ifrån. Hon hade således ej talat sanning den 5 juni 1919 och väl var det för mig. Jag tvingade henne att skriva till honom. Han svarade den 11 juni avböjande att hans känsla tagit slut och att han ej trodde att Bengta skulle kunna tränga "till buns" med honom. Sedan gick det fram och tillbaka med oss två, och hon visade ibland verklig ömhet. Den 22 juli talade hon med sina föräldrar. Hon litade dock ej riktigt på mig, att jag skulle bli god och trogen (även med avseende på sprit) och fablade ibland om sin norrman, men hon tyckte att jag var intressantare. Jag beslöt mig att bli läkare för hennes vankelmot. Så småningom bara kysstes vi, och den 26 juli viskade hon i mitt öra: "Vi skola förlova oss. Jag är din." Den 29 juli 1922 skedde förlovningen med middag på Tybble. Gud gav mig henne. Han har varit mycket nådig mot mig, då jag varit i fara och svårigheter. Utan Bengta hade jag kunnat bli ett alkoholistiskt vrak.

Bengta Carlestam
Hår mörkblont,
ögon av flaggans färg,
ansiktsform oval
(passfoto 1920)

Olof Sjostrom, student 1911

Facksen lämnar Upsala, 6 juni 1919.
Olle, Bengta, Kerstin S, Dagmar C, Bo Carstensen

De två senare läsåren i Örebro 1922-24

Det var en prövande tid att ingå i en ny familj. Men alla var snälla och glada, och jag gjorde så gott jag kunde. Förlovningsmiddagen bevistades utom av mina blivande svärföräldrar av systern Dagmar, prostens Lindén med fru och patron Carl Persson på Ormesta med hushållerska Hilda. Ett gammaldags smörgåsbord var dukat före middagen. Jag stod intill Calle Persson och skulle säga något. "Äringen ser ut att bli god i år."- "Det ger jag tusan i."-"Hur så?"- "Jag har sålt." Det var början till en ganska ingående bekantskap. Svärfar höll ett kvickt och hjärtligt tal vid middagen. Han hade ur källaren framgrävt några flaskor "Assmanhäusen", bornerande rödvin. Bengta och jag satt vid gaveln vid bordet och var lyckliga. När gästerna troppat av, var vi ensamma i "mågafällan", en vinkelsoffa i förmaket. Den finnes nu i vårt hem. 1)

Svärfar, grosshandlare Karl Karlsson, Kalle Kalle, var en bredaxlad jätte och stor affärsman. Han hade med god förtjänst sålt kreatur och trävaror, köpt och sålt gårdar under krigstiden. När bakslaget kom, hade han alla slags värden i aktier, trävaror, Skinnskattebergs bruk, men saknade pengar. Affärsmännen trodde att pengar alltid skulle rinna till. De hade glömt depressionen efter det lilla kriget 1870-71. Svärfar kom i händerna på bankerna, slet hårt och fick sina nerver söndertrasade. Genom gamla goda vänners hjälp gjordes ett bolag, som räddade Tybble lantgård, familjens bostad i Almby. Även Södra Brädgården i Örebro lyckades han behålla. Jag och Bengta kunde ej få någon mera hjälp än en hederlig utrustning till hemmet. Jag kommer att tänka på d'Artagnan. Då han reste hemifrån, fick han av sin moder en salva, som botade alla sår, och av sin fader rådet att aldrig tåla någon oförskämdhet. Bengta var min sår-salva, och med henne vid min sida var jag besluten att med Guds hjälp sätta mitt svärd mot livets svårigheter. Svärmor Maria var avsevärt bättre än svärmödrar i allmänhet. Hon var glad, god, såg icke illa ut, var outtröttlig och livnärde familjen på lantushålllets produkter. Då Bengta och jag så småningom fick ett eget lantställe vid västkusten 1940, var det oss en stor glädje att hon trivdes hos oss och var hos oss varje sommar.

Alla barnen såg mycket bra ut. Torsten var student 1912 och reservofficer och hade fått sin utbildning under de

1) efter Olles och Bengtas död ärvd av dottern Carin

ekonomiska glansdagarna. Han hade genomgått Handelshögskolan och var stationerad i Japan hos firman Martin Månsson. Dagmar var lång, älsklig och ståtlig samt alltid fin som ett vykort. Åke hade gått igenom handelsgymnasiet och exerceerade. Han var en verkligt välutvecklad man, både till det inre och det yttre. Han bråddes mycket på fadern i sitt utseende. Tage gick ännu i skolan. Jag hade observerat honom redan på Svenfredrik Möllers gymnastiklektioner och tjusats av hans sympatiska och öppna utseende. Bengt var en 12-årig gosse, mycket pigg. Han frågade mig en gång: "Varför tog farbror Bengta och icke Dagmar?" Han sade faktiskt farbror. "Bengta är styvare att åka skidor." Det var ett skäl, som han tillfullo begrep. Alla familjemedlemmar levde i innerlig harmoni med varandra. Pojkarna blev bortskämda av alla fruntimmer men tog i stället raska tag i gårdens skötsel. Svärfar hade en obestriddlig auktoritet. Bengta berättade att när barnen var små och varit stygga, sade svärmor: "Jag skall säga det för pappa, när han kommer hem." När han kom, var de fromma som lamm. "Så jag kunde inte nämna något till pappa om saken." Arbetare på gården var dels gamle Berglind, arv från fädernegården Åsta i Lillkyrka, norr om Hjälmarén, med son och Gustaf-Nils, som var lagårdskarl. Hans dotter Ella var jungfru på Tybble, men med raska tag skötte hon även mjölkning och var i allmänhet ett fenomen i arbetsamhet och raskhet. Alla gårdens medhjälpare bodde på Nybo, ett icke alltför stort hus, som svärfar uppfört åt dem, gamla Berglinds i en lägenhet, den unge med fru i en, och Gustaf-Nils med fru i en. Gamle Berglind var en brumbjörn men mycket plikttrogen. En dag bad svärmor honom att sätta upp stolpar och sträck för upphängande av tvätten. "Här skall en lyda fruar och bykkäringar." - "Gamle Berglind är förskräcklig," sade svärmor till Bengtas farmor, som bodde på Tybble. (Hon dog 1921. Jag träffade henne sålunda aldrig, men det talades så mycket om henne att till slut var hon som en gammal bekant.) "Å, det vet du väl, att han menar ingenting med det. När han var ung på Åsta, sa han att när han gifte sig, skulle käringen och ungarna kasa efter väggarna, när han kom in. Så ordning skulle det vara. När han sen verkligen gifte sig och fick barn, frågade jag honom en gång om ungarna och Malin. Han svarade: "Åh, den lammungen." " Hennes godhet hade övertunnit honom. Berglind hade skägg och stor hårtofs i nacken. Då Åke en gång hade kalas för alla gubbarna på Tybble och i brädgården, förevisade han en uppstoppad dopping. "Det var en konstig fågel. Såna tofsar han har", sade Berglind. "Den tycker jag Berglind skall intressera sig för. Vi påminner om varandra." Trots sin bütterhet tyckte han om ett gott skämt. Gustaf-Nils var en lugn man av trotjänartyp. Måkan Gustaf-Nilsmora var ett fruntimmer, som ej gick av för hackor. Hon sålde ur sin trädgård produkter på torget i Örebro.

Tybbble hade byggts av en skräddare, som varit i Ryssland men på gamledar återvänt till fäderneslandet. Gården låg på en liten höjd invid kyrkan med utsikt över Kilsbergen i blånande fjärran. "Ryssen", som var barnlös, hade inrett endast en våning och lät vinden stå oinredd. Sedan blev det flera ägare och vinden begagnades. Då svärfar köpte gården vid sekelskiftet, ångrade sig säljaren. Svärfar sade: "Man skall aldrig köpa, även om det är gott pris, utan att pruta, åtminstone litet. Annars tror de att de sålt för billigt." Säljaren fick en gödselhög på köpet. Då blev han glad och kom körande med ett par grindstolpar av sten.

Det gällde för Bengta och mig att avlägga visiter. Vi var hos slottsbyggmästare Råhlén, en skorrande (ehuru han var från Närke. Han tyckte, att det lät fint), relativt storordig man med gott hjärta och hans fru. Stadskamrer N.L. Johnson med darrande hushållerska. Svärfar och han ringde dagligen till varandra och gav varandra affärsråd. Ekequist, herr och fru, och byggmästare P. Karlsson med fru. Byggmästare på den tiden gick till och från konkurs. Han hade sålt ett stort stenhus och beslöt sig för att sluta byggandet. Det var just i rättan tid, och han blev förmögen på kuppen. En dag var makan Mina och dottern Ragnhild på tybbleverandan. Åkrarna var gödslade med pudrett. "Usch, vad det luktar", sade Mina. Svärfar: "Om det inte luktede så här, så skulle verandan vara full jämt." Svärfars min var sådan att han icke sårade, endast glädde. Byggmästare P. Eriksson, änkeman, en av förebilderna till Markurell i Wadköping. Hans dotter Karin hade varit med Bengta och Dagmar på deras långa utländska resa. Dagmar deltog i visiten. Nu grumsade gubben: "Vad skulle ni i Nischa å göra, flickor. Dagmar å Karin fick ingen fästman där. Bengta har fått en ändå. Resan var alldeles onödig." Karin berättade att när hon efter många år såg Anders de Wahl som "Markurell" och hörde hans stönanden i trappan, så "lät det precis som pappa. Det var hemskt." P. Eriksson var medlem i den frireligiösa Vasakyrkan. Församlingsstyrelsen gillade ej helt hans enskilda liv. Eriksson blev förbannad. "Var ä vaktmästarn, var ä nycklarna. Körka ä mi."

Patron Svensson på Stillefors hemma i Barnarp hade nog litet tvivelaktiga affärer. Jag frågade en gång en ung jurist i Tveta, Vista och Mo domsaga, om det fanns några kunder från Barnarp. "Nej, det har vi inte. Men jo, vi har ju

Svensson i Stillefors, och han räcker för en hel domsaga." Svärfar och han hade haft affärer med varandra, och hans försäljning av tomter i Stadsparken i Jönköping åt svärfar var nog icke oklanderlig. Svärfar tillfrågades av en person, hurudan Svensson såg ut. "Om du tänker dig en man nyuppdragen ur en kloakledning, då är det han." Svärfar var alltid mycket fin och välklädd samt rödblommig, Svensson hade ständigt samma jacket och var gul i hyn av ständig cigarrökning. I själva verket tyckte jag, att han var rätt proper, och han var mycket snäll mot oss prästbarn. Men det var icke så roligt, att Svensson var den ende från Barnarp, som svärfar kände före mig.

Varje dag körde svärfar med hästen Mudde till Södra Brädgården, där han hade sin huvudsysselsättning, så till banken vid Drottninggatan, där han var styrelsemedlem, varefter han vilade sig något i våningen Drottninggatan 5, där familjen hade skolhushåll, därefter tillbaka till brädgården, varifrån han reste hem. Efter middagen låg han ovanpå och läste tidningar och böcker. Han studerade Sigrid Lavransdotter med ett myller av folk och Claes Lagergrens memoarer med dito. "Lagergren ljuger bra, men han är rolig att läsa. Han var en pojke av mycket enkel familj och fick visst icke vara med de fina i Närke, som han skriver om." När vi nu pratade om alla personager i dessa böcker, var det ej alltid så lätt att skilja dessa från den levande bygdebefolkningen, som då och då kom in i samtalet. Bengta och jag var på mottagning hos folkskollärare Luhdel på hans 50-årsdag. Där var en massa folk. Sedan hälsade jag på alla, jag mötte på min specialdistans Örebro-Tybble, då jag kom utanför stadsgränsen. Så var vi bjudna till tant Lina i Stortorp, som hade en speceriaffär. Det var en vacker sommar dag och ett helt folk var församlat. Man åt i omgångar hela dagen. Sedan hälsade jag alla torgdagar på all landsbefolkning i staden.

Svärfar var mycket avhållsam med avseende på sprit. Han hade en gång haft ont i hjärtat och då räddats av fin konjak. Därför drack han aldrig konjak mera annat än som medicin. Han hade en tid i världen haft binnikemask. "Jag märkte det, då jag drack punsch en gång. Masken blev full, och jag mådde mycket illa. Sen dricker jag icke punsch mera." Han bjöd aldrig gästade ungdom på några spritdrycker. Huset stod öppet för alla kamrater till barnen, och det var glada ungdomsgång, som kom på besök. Besvärande för mig var alla inbjudningar. Vi införde varannangångssystem, jag, Bengta och Tage på icke nykteristiska ställen. Tage var med i den gruppen på grund av en just då genom förfrysning röd näsa.

Kanske bör man ägna skalden Levi Rickson, Jeremias i Tröstlösa,

några rader, trots att han är allmänt känd och omskriven. Jeremias bodde med mor och syster (småskollärarinna) på övre botten på Tybble. Han blev student men **h**ade ej råd att studera vidare utan blev tidningsman på Nerikes Allehanda. Han hade tidigt cykel med trampupp-pinne där bak. Så slapp han gå till och från staden. När han kom hem på kvällen, putsades cykeln noga av och bars upp på övre våningen, där den ställdes upp och ner. Både Jeremias och systemen fordrade lugn och stillhet ikring sig. Bengta berättade, att barnen ständigt blev nedhyssjade. "Tyst ungar, tänk på Ricksons." Svärfar och Jeremias satt ofta på verandan om sommarkvällarna, tills Pålsboda-tåget kom. Det var godnattsignalen. Så småningom fanns det icke plats för Ricksons på Tybble. Svärfar moderniserade och lät barnen få egna rum på övre botten. Bengta bodde, då jag gjorde mitt inträde på Tybble, i själva skaldekammaren. Jeremias träffade jag ibland vid stora svep inom bekantskapskretsen. Då han samlade alla unga flickor ikring sig och berättade om "tordisen å katta", såsom endast han kunde det, var han i sitt esse. Jeremias med mor och syster flyttade till staden och levde mycket enkelt och sparsamt. Han kallade systemen sin "inköpschef". Hans liv förgylldes av all den varma vänskap (jämte middagsbjudningar), som strömmade emot honom från familjer och sällskap. Så småningom blev han helt ensam och fick klara sig utan inköpschef. Han hade tämligen tidigt skiljt sig från tidningen och levde en konstnärs fria liv med någon liten bibliotekariesyssla i botten. Ibland hade han små bjudningar hemma hos sig. Gästerna hälsades och undfägnades med dryckjom. Jeremias gick ut i sitt "kulinäriska laboratorium". Då han dukade in maten, ville gästerna dricka med honom. "Ni kan väl inte dricka med personalen. Ni får vänta, tills värden kommer." En dag var han ute i Oskarsparken med lektor Bergner, en känd gynekolog. Han mötte fru Maja Johansson, maka till en skofabrikör. "Jag får föreställa min livmedikus doktor Bergner." Maja invände: "Men det stämmer ju inte för dig med den specialiteten." Jeremias: "Jo du, när man blir barn på nytt, stämmer det utmärkt." Jeremias var mycket måttfull med avseende på mat och dryck. Men en sup ville han ha ibland. Då han intogs på lasarettet, frågade läkaren en dag: "Fattas det något just nu?" - "Ja, medicin." - "Vad är det för medicin?" - "Lilla pärlan

förstås." - "Hur länge har Jeremias saknat den?" - "Sedan jag icke längre kunde få med mig ena benet till bolaget." - "Han skall få sin pärla som medicin för alla de pärlor han gett oss, hans läsare och åhörare." Jeremias levde, tills han blev nästan 100 år. Han ville ej ha några presenter på sistone. "Ge mig hallonbåtar. Det är det enda jag längtar efter numera." Han levde och dog spartan, ständigt på existensminimum, men gav sig icke och var alltid snygg och fin. Varför han ej blev hedersdoktor, har jag ej kunnat förstå. Det blir ju kreti och pleti numera. Han hade behövt denna uppmuntran, den på ytan glade, men i själen, såsom svensk och ungar, tungsinte skalden.

Bengta reste på hösten 1922 till en flickpension Villa Vettra, nära Askersund, som förestods av fru Elvira Giöbel. Bengta var lärarinna i vävning, handarbete och franska och var mycket stolt över de slantar, hon förtjänade och som sparades till vår bosättning. Ibland var det bal med ungherrar från Örebro med flera orter. Sällan hade jag i övrigt råd att besöka henne. För att vara helt ensam brukade vi träffas i Askersund, där vi åt middag med nyfångad vättersröding på Stadshotellet, sade ömma ord och planerade framtiden.

Jag införlivades med skolhushållet Drottninggatan 5 fr.o.m. höstterminen 1922. Nu blev det icke något stormigt uteliv mera. Jag blev än mer arbetsam, ordentlig och nästan absolutist. Skolhushållet bestod av svärfar, som hälsade på varje dag och drack kaffe, Tage och Bengt. Det förestods av svärmors kusin Anna Larsson, en kvinna, som till synes varken behövde mat eller sömn. På nätterna strök hon skjortor och stoppade strumpor. "Han är underlig, den där Sjöstrand, han har tio frackskjortor men bara tre dagskjortor och dåligt med strumpor." Hon lagade god mat. Första dagen fick vi kålsoppa. Tage åt, tills det nästan rann ur öronen på honom. Nästa dag var han helt måttfull. "Vad är det med dig idag, Tage? Har du förlorat aptiten? I går åt du ju bra." - "Ja, men då var det kålsoppa." Bengt var en frimodig gosse, ej särdeles intresserad av studier. En gång var alla sköterskorna på lasarettet (svärfar var med i styrelsen) på besök på Tybble. Rätt som det var gick Bengt fram och kysste syster Dina. "Men Bengt, vad tar du dig till?" sade svärmor. "Jo, Dina är den allra sötaste." Allmänt skratt och rodnad hos Dina. Söndagsmiddagarna intog jag på Tybble. Svärfar och jag tog en sup ur skåpet. Mer blev det icke. Jag stod under viss uppsikt.

En söndagsmorgon låg jag och drog mig på Drottninggatan 5. Anna anmälde: "Det är två pojkar, som söker." - "Säg åt dem, att de kan komma en annan gång. De behöver icke störa folk på söndagsmorgonen."

Anna på nytt: "De säger att de är bröder." - "Det kan dom väl vara. Säg till dem att de kommer en annan gång." Jag dusade av och skulle just till att somna på nytt, då jag plötsligen tänkte: "Det kan ju vara mina egna bröder." Jag ut i tamburen. Det var Arvid (16 år) och Wille (13 år), som varit på besök hos Elsa i Hidingebro. "Vad skulle ni ha gjort, om jag inte kommit upp?" - "Vi skulle ha stannat, tills du skulle komma."

Bengta hade blivit förtjust i en herrumsmöbel på Villa Vettra, som hon avritade (hemligen) i naturlig storlek. Jag beställde möbeln hos en snickare. "Får jag be om namnet?" "Sjöstrand, Drottninggatan 5." - "Jag skall väl ha en titel också." - "Lärare vid tekniska gymnasiet, filosofie licentiat." Jag såg över axeln, då han skrev: "Filosof Sjöstrand, Drottninggatan 5." Jag var utnämnd till filosof. Min svärson Lars Brundin fick höra denna historia. Då jag genom honom anmälde mig till Skattebetalarnas förening, styrde han om att jag ånyo kallades "filosof Sjöstrand". Och visheten har jag nog älskat genom livet, dock med så småningom allt klarare insikt om att känsla, vilja, minne och tro betyder mera.

Jag var svartsjuk. "Eifersucht ist die Leidenschaft, wo man mit Eifer sucht, was Leiden schafft", sade den gamle bitske Schopenhauer. Jag var mycket förbittrad, då Bengta en gång mottagit ett smycke av dirigold från en firmarepresentant. En annan gång var jag sur efter en bal i Skövde, då jag tyckte att hon dansat för mycket med andra herrar. Att vara svartsjuk är dock icke att trakta efter andras egendom, snarare att vara rädd om sin egen. Försoningsscenerna var mycket givande.

Affärerna höll jag någorlunda flytande genom läsning i ferieskolan, som gav en hel del, och genom ett sparsamt levnadssätt. Det var att knoga på och betala räntor. Kapitalskulden stod kvar. Skollivet gick sin gilla gång. Vid ett tillfälle var det dock bråk på ett kollegium. Rektor Abenius förredrog ett av stadsfullmäktige preliminärt beviljat nybyggnadsanslag, som han skulle använda till kemilinjén. Kemister har varit vana vid extra tilldelning alltsedan Berzelii tid. Nu blev det våldsam opposition från fysici och elektroteknici. Abenius blev arg, slängde klubban i bordet och gick ut i korridoren. Allmän förvirring. Halvar Skoglund fattade klubban, oviss om vad han skulle göra. Hedvall: "Käre Halvar, gör nu ingenting och säg bara, att rektor tillfälligt ajournerade sammanträdet. Jag har inte hört talas om någon skola,

där inte rektor och kollegium någon gång råkat i luven på varandra." Om en stund kom rektor in på nytt. "Sammanträdet fortsätter. Jag föredrager saken ännu en gång för styrelsen. Något annat ärende? Om icke, är kollegiet avslutat." Stadsfullmäktige nosade sig till att det icke rådde enighet inom kollegiet om hur nybyggnadsanslaget skulle användas och byggde en folkskola i stället. Det blev dock ingen djupgående schism mellan rektor och kollegium efter detta. Abenius kunde glömma, var ej långsint, och vardagslivet återtog sin vanliga trevnad med rektor under klockan varje morgon 8 prick. Abenius var en särdeles hedersknyffel.

Egentligen hade jag tänkt disputerat före äktenskapet. Men professor Holmgren kontrade. En person, som flytt från universitetet, var icke mycket i hans ögon. Abenius sade: "Tryck och ge tusan i Holmgren." Det vågade jag mig ej på, utan jag fick kämpa vidare, utöka och förbättra. Mera därom senare.

Någon gång var jag bjuden till kollegier. Lektor Svenfredrik Möller bjöd på supé och kortspel (bridge). Hans gamla fader från Borås var med, och så var det Sigurd Eriksson och jag. Svenfredrik och fadern var riktiga kortoxar med intränat kortminne. Varje paus grälade de om spel, som förekommit långt förut på aftonen och även om spel i Borås för länge sedan, såvida icke fadern måste gå ut och lätta sitt vatten, då kunde vi smutta på glaset och ta igen oss en smula. Svenfredrik var med på alla TLL-möten, ivrig debattör i falsett och kramade flickor och fruar i dansen efter festmåltiden. Han var en gammal viking och dog ej förrän i början av 1970-talet.

Vi fick ett par nya lärare på gymnasiet, båda klasskamrater till mig från Växjö. Ahlberg i kemi var en duktig och energisk lärare. Han och Hedvall höll ihop, och han fick lektoratet efter Hedvall 1929. Hans levnadsbana blev dock kort. Likadant var det med Gustaf Elgqvist, språk, som dog i lunginflammation under min örebrotid. Jag hann knappt bli bekant med honom på nytt. Jag minns dock att han sjöng komiska smålandsvisor med stor framgång på våra kollegiefester.

Jag kanske skall nämna något om Bengtas släkt. Då vi gjorde visit hos äldste morbrodern Erik i hans hem i Sörby, tvärs över gårderna, skulle han just gå på kalas. "Men kära morbror Erik, han har ju stora tussar i både näsa och öron. Så kan han inte gå bort", sade Bengta. Fram med en sax och så klippte hon. "Vaå du bråkar, flicka. Nu kanske dom ej känner igen mig." Han såg rätt bra ut och liknade något Nathan Söderblom. Han hade en stor gård men dåliga affärer. Vid försäljning av småtomter till arbetarna vid Pappers bruket lärde han dessa att skriva växlar. Han var på besök i Söderbergs herrekiperingsaffär och träffade sonen Gustaf. "Unge man, sluta med det här skräderiarbetet. Köp och sälj smågrisar i stället. Det lönar sig bättre."

Morbror Erik var kyrkovärd och en gång, då en främmande präst officierade, tyckte han att denne predikade bra men mässade släpigt. Efter gudstjänsten kom morbror Erik in på Tybble. Svärfar: "Du sa väl inte detta till prästen?" - "Jovisst, det vet du väl, att jag alltid säger det jag tänker." Strax därpå kom även prästmannen in med svärmor. "Se, här har vi nu kyrkovärden igen. Det är en ärans man, som säger sanningen." I själva verket hade morbror Erik stora tillgångar på gården. Vid hans död realiserades dessa på ett förståndigt sätt av maken Hanna och äldsta dottern Tyra, klasskamrat till Bengta i Risbergsska skolan. Övriga barn var Karin, Rut och Gunvor. Morbror Erik var icke mycket för barnens skolgång, som han ansåg bara alstrade högfärd. "De skall gno på gården i stället." Tyra, som var ett stort skolljus, tvingade emellertid till sig en folkskollärarinne kurs i Falun.

Nästa morbror Axel i Mosås hade en stor gård, som utökats genom Mosjöns sänkning. Så gifte han till sig en granngård med "moster" Greta, som var jämgammal med Bengta. Han var medlem i Hushållningssällskapet, brukade jorden rationellt och sålde fin rasboskap. - Morbror Gustaf Löfstedt var gift med en syster, Alma, till svärmor. Han hade förut varit lantbruksinspektör på den stora egendomen Säbylund och arrenderade sedan en stadens gård, Nedre Tybble, alldeles intill Tybble och hade tjänat stora pengar på odling av potatis och andra rotfrukter under kriget. Han var bister, tyckte Tybble-barnen, när de var små. Han blev bättre senare, som vi skall se. Så var det ännu en syster till svärmor, moster Anna, olyckligt gift med en alkoholistisk man, son till en storbonde i Gryt, Gällersta. Han skötte ej gården, fick sälja, köpte ett litet hus i staden och hade åkeri. Det var bara trassel jämt. Då morbrodern hade sina perioder, gick han med laddat vapen. Åke hade en gång ej kommit in på skolhushållet och gick då till moster Anna. Han tvangs då av morbrodern att ligga i samma säng som denne och geväret. Gustaf Söderberg och Åke kallade honom för "en sup och en smörgås", emedan han alltid började sina jakthistorier med detta uttryck. Egentligen var han underhållande, då han var nykter, ehuru något storordig. Patron Persson i Ormesta var avlägset släkt med svärmor. Hans trogna hushållerska Hilda var hans allt i allo, och huset var mycket gästfritt. Han hade tidigt förlorat både hustru och en son. Han jagade med

morbror Gustaf, och det blev nog något drucket också. Då Persson varit på en blöt fest, såg han till att ladugårdsarbetet var påbörjat, innan han gick och lade sig. Han fick bara ärva och hade nu sålt gården, där han dock fortfarande residerade. Skogen var redan såld till svärfar för gott pris. När det var travtävling på Hjäl-maren vintertid, hade han med sig varm glögg, som han bjöd på. Han hade en gång bal för ungdom inom släkten, Bengta och mig, Tyra Nils-son och hennes fästman Nils Rosén, Karin Nilsson med fästman Erik Hökerberg med flera. Suparna vid måltiden hölls i stora Gustaf III:s glas och kändes som klubbslag. Varje sommar hade han ett jättekalas, då hela hans stora umgänge var församlat. Han levde nu på pengar och hade tid att roa sig.

Kalle-Kalle hade en bror David, som ej hade svärfars raskhet i beslut och affärer. Som ung förestod David handelsboden hemma på Åsta. Han åt alltid i kammaren, men Karl, som deltog i lantbruket, åt med drängarna. Så övertog David fädernegården och var ständigt vadersjuk. Gratis skötte han kommunens angelägenheter, såsom vanligt på den tiden. Han såg ut som en fin gammal landlord. Slutligen trött-nade han och köpte ett hus i staden, där han bodde med sin Alma och barnen. Ett slag var han anställd hos svärfar på brädgården.

Alfred i Ökna, lantbrukare, var morbror till svärmor. Han vän-tade alltid med sitt sommarkalas, tills Bengta och jag kommit hem. Han var "professor i priffe". Då han fyllde år, sände jag telegrammet

Hell Dig, Du gamle patriark,
i spader stark,
med klöver på din mark,
med ruter i,
så god och glad och hjärteli.

Per i Nergårda var en avlägsen släkting till svärmor. Han levde som änkling med son och dotter på en liten gård. Han hade börjat modernisera i ladugården och satt härstamningstavlor över korna. På ett ställe stod: "Fader okänd, moder Fröken". Vi åt en lantlig måltid tillsammans, det var Åke, Bengta och jag, Dagmar och Gustaf Söder-berg, som riktigt var i slaget denna dag. Vi fick grönsakssoppa med ärtor. "I glömmer ju att äta, far", sade dottern. "Det kan du väl begripa att jag inte hinner. Jag måste höra på den där Söderberg-aren. Jag får väl sleva i mig litet soppa. Ärterna kan jag äta efter-åt. Jag har ju förresten inga tänder kvar."

Bengta kom hem höstterminen 1923 och förberedde sin utstyrsel. Men vad skulle vi leva av? Frisk luft och kärlek räcker ej i längden. Jag sökte ett lektorat i Härnösand men fick det ej. Sedan blev en ordinarie plats ledig som andrelärare i matematik vid Chalmers Tek-niska Institut i Göteborg. Jag hade aldrig varit i den staden förut.

Hennes båda halfbröder Martin och Janne fångades tidigt af åderförkalkningen, och Anna själf var nog under dess välde ända från år 1913, fastän ingen, varken lek eller lärd, kunde upptäcka det. Jag lider av en förlamande trötthet, som kommer mig att längta ifrån alltsammans till ro och hvila."

"15.2.23 Fru Wennberg hade ett piffigt 50-årskalas den 4 dennes. Vi samlade ihop 230 kr., dessutom fick hon direkt icke så litet från släktingar. Dagen förut firades Britas födelsedag med middag på Marieberg (hon hade nu flyttat till Thorsvik och bodde sålunda ej längre hemma). Pojkarna växa och äro helt glada bussar. Särskilt den yngste trifves och har en beundransvärd både aptit och sömnförmåga. Gösta rådbärkar svenska språket väldeligen; för öfrigt en ljusalf, som drar hjärtan åt sig, men mera spröd och finbyggd. Hans hår är som ditt var en gång i världen, alldeles hvitt samt mjukt och i ordets egentligaste bemärkelse hårfint, att det för minsta pust flyger åt alla håll, långt och aldrig klippt som det är. Det är någonting tjusande med småbarn. De äro änglavärlden så nära en människa kan vara på denna jorden. Visst göra de mycket besvär och äfven utgifter, men hvad de äro rara!!!" Fru Signe Wennberg var maka till Lennart, den gamle karolinen, som aldrig klagade. Han dog år 1923. Nils och jag hade ofta varit hos honom på enkla måltider med kortspel. Vanligen var han vänlig mot Signe. "Gummis, i dag bjuder du på det bästa jag vet, kyckling och smultron. Tack för att du är född." Lennart och Skavelin (folkskollärare Lykander) hade växlar ihop, som måste skötas. En dag var Lennart inne i staden, åkte snålskjuts hem, satt där bak och ramlade av. Benbrott, som han läkte som Karl XII, d.v.s. det fick läka sig själv. Han blev stelbent men ständigt leende. Det var något tappert över honom, den gamle halvmiljonären, som blivit fattig. Änkan bodde kvar i hans farfaders gamla kyrkokrog.

"8.3.23 Ina och Gösta äro i dag hos fru Harsten (komministern) i Taberg. I går voro vi i Odensjö, i Måndags hela dagen i Spånshult. I Söndags kväll superade vi i Thorsviks brukshotell å Marieberg. Vi föra ett rörligt liv ungefär som i förra tider, då man sade: "Låtom oss äta och dricka, ty i morgon måste vi dö." Ville begär sig bra i skolan. Har författat en uppsats öfver "En julgrans öde" och fått a på det. Styft tycker jag, ty jag hade fått d med ? Ser af tidningarna, att det är knalt i den affär, vid hvilken Gustaf Söderbom (Mors helbroder) är anställd. 31 strejkande familjer skola vräkas. Klokt folk utgöra nu i världen en bedröfligt liten minoritet. Tyvärr har jag intet skäl att räkna mig till denna högaktade minoritet. Men i stället har jag något af hednisk resignation. Hur länge man kan lefva på den magra kosten, visar framtiden, hvilken just icke ter

sig munter. Man får vara glad att man har arbete, hustak, mat, sömn och -kläder skulle jag tillägga, men det har jag nästan inga, som jag kan visa mig i. Det är ju godt, att jag är i alla fall den jag är och bor i ett land, där alla känna mig som den gamle kyrkoherden, hvilken aldrig haft råd att depensera på toaletten. Kanske behöfs man som en skriande reaktion mot all tidens fåfänga. Fick nyss springa till telefonen, som fortfarande är på sitt gamla ställe, medan däremot expeditionen är i förra pigkammaren. Karl Johan fyller året i dag. Kom just nu ned efter siesta. En väldigt bussig pojk! Kan t.o.m. sätta lifslust i en sådan stofil som jag är."

"19.7.23 Tack för telegram till min födelsedag, som här firades med ståt, men beredde åtminstone icke mig någon trevnad! Vantrefnad tyckes nu för öfrigt vara min lott intill slutet. Det är väl antagligen ett rättvist straff för all den otrevnad jag varit för andra. Per reste i måndags till Helgö, Råppe (broder Nils var där som lärare vid en privatskola), för att läsa latin o grekiska för Nils. Det är synd om Per, ty han hör till de försummade. Men skall han bli präst, kommer han tids nog i selen."

"28.7.23 Tack för bref! Som det är din namnsdag i morgon, underlåter jag ej att önska dig en stor och fet brödkaka, fastän årgången icke just bådar dylikt, eftersom Erik ej gaf ax. Min lön sjunker detta ecklesiastikår med 700 kr. Ekonomin börjar ställa sig oroligt. Min kroppshydda kännes som i upplösning, urineringssvårigheter och yrsel, som varslar om åderförkalkning. Minnet börjar svikta m.m. Behöfde kasta alltsammans och fly, men pungen säger stopp, utom det att hem och ämbete icke äro lätta att reglera frånvarande."

"20.9.23 Att hålla Per i någon dyrare skola än Fjellstedtska ser jag mig ingen utväg till. Min ekonomi är på bristningsgränsen. Karl Johan går här och småpratar. Ina och Gösta reste i går från Adelsö t. Stockholm, lämna sig hem om lördag. Själf är jag förkyld, dässutom fysiskt och psykiskt utpumpad. Allan och Eva ha ett litet idealiskt ställe. De ha nu sina bästa dagar. Ville mår godt hos dem. Kerstin sitter i klämma, som oftast fallet blir, när Adam och Eva komma i kontakt med hvarandra." Allan och Eva hade köpt ett litet ställe, Djupadal, alldeles utanför Jönköping. Där var ett stort sandtag, som de hoppades att få sälja till staden av. Kerstins och Bos kärlekshistoria är under upplösning.

"9.10.23 I går kväll drucko vi kaffe och spelade priffe i Marieberg. Kvällarna äro rätt dryga att komma öfver, när man förlorat arbetsintensiteten. I onsdags for jag per buss till staden och Djupadal, hvar-est jag öfvernattade, dagen därpå té i Spånshult. Om måndag prästkonferens i Jönköping hos Åberg. Den 20e bröllop i Konungsö. Kerstin sörjer Bo men har Henning på hand. Ville har underrättat henne att han godtar den senare, ty den förre blir "inte nå't" på länge. Solen förvånar oss i dag med sin synliga närvaro."

"21.11.23 Lifvets misräkningar försumma sig icke. Så har jag fått en ny, som jag trodde mig för alltid vara ifrån, den nämligen att lefva på växlar. Därför vore det bra, om du kunde leverera de där 400 kr., men icke mot växel, ty sådana får jag nog af i alla fall. Vi ha snö. Hafren vilar under den. Jag känner mig schackmatt, lefver endast på gamla räster, men hasar med hit och dit: i förrgår i Spånshult, i dag till Norrahammar, i morgon möjligen till Prästsällskapets möte i Jönköping, om lördag bröllop, förra veckan en dag i Norrahammar och en i Bashult."

"14.12.23 Tack för bref och pängar. De senare äro redan flugna åt alla håll. Lyckönskar till segern i Göteborg. Torsviksunddomen var här uppe i går kväll på Luciakaffe. Vi fingo oss en priffe. "Tanta" kom nu och vill ha posten, därför adjö så långt!"

"18.2.24 Jag har nu 4 växlar ute på tillsammans öfver 2 000 kr. och de kräfva hög ränta. Vid sista omsättning fick jag betala 7 % förutom stämpel m.m. I går förrättade jag högmässan efter 7 veckors ledighet. När jag kom upp på predikstolen, var jag mycket svag, men krafterna strömmade till, när jag väl kom igång, så att allmänheten lär intet ha märkt."

"11.5.24 Tack för bref! Naturligtvis är det comme il faut, att fäst-mön förevisas. Godt att Ni under tiden har så många ställen att bese, ty därigenom kan ju vistelsen för Eder bli någorlunda dräglig, vana som Ni äro vid allehanda omväxling. Du har väl hört, att Pers Uppsala-sejour är tämligen misslyckad. Han blir ej flyttad. Genom sommarsläp kan han möjligen i höst vinna inträde i 3^e ringen. Detta är icke det värsta. Värre är att han råkat i misskredit genom sprit och svordom. Han tyckes ej passa för miljön! (Per slutade vid Fjellstedtska efter ett års studier och övergick till praktisk verksamhet vid Torsviks pappersbruk.) Giftna sig är ett lotteri, i hvilket vinsten är sällsynt, men utlägget bortkastadt i flertalet av fall. Karlar, som ha själf-beherskning nog att icke på något sätt befatta sig med kvinna, äro synnerligen välsituerade. Paulus var en klok karl. Hans gåfva kunde man kanske förfärfva sig, om man från barnsben finge klart för sig,

att om man vill bli jämförelsevis obränd i lifvet, skall man träna sig i afhållsamhetens konst. Det finnes läkare, som påstå, att behovet af kvinna beror uteslutande på själf suggestion och att man kan med karakter likaväl fostra sig till oberoende af dylika vådligheter. Att gratulera en man att han fastnat för en kvinna torde följaktligen höra till dårskaperna. Man borde i stället beklaga honom för hans nederlag. Med den utveckling tiderna gifvit har den gamla nödvändigheten att bli gift äfven för kvinnorna förfallit. Det finnes nu för dem så många möjligheter att slå sig fram i lifvet utan man, så äfven de böra kunna inse, att de gagna sig själfa bäst, om de dela ut korgar åt alla håll, från hvilka de anfallas. Det är väl också endast mycket unga flickor, som i svärmeri kasta sig i mannens armar. De mera försigkomna hysa nog därbredvid något motiv, genom hvilket mannen egentligen blir endast bisaken, t.ex. önskan att icke längre behöfva underordna sig förmän och husbönder utan i stället taga väldet i eget hem. I morgon är här stort kafferep samt räakenskapsrevision." Det är tydligt att Ina och Far kämpar om herraväldet. Ina vill styra och ställa och att prästgården skulle vara centrum i socknens liv. Far var gammal (67 år) och kände sig ofta störd. Han var van att vara självhärskare. Ina hade nu två barn, och hennes grossesser hade varit svåra. Hon hade nog icke behov av något intimare samliv numera. "Han sa, att det var kärlek, men jag tror att det var ett behov", sade Ina en gång till Bengta.

Erik Sjögren, min elev från exercistiden, hade genomgått Filip Holmqvists Handelsinstitut i Göteborg och sedan valt bankvägen och var nu kamrer i Jönköpings Stads och Läns Sparbank. Han var på besök i Upsala en gång. Adolf Söderlund fick se honom och sade sedan: "En typisk degenerationsprodukt." Han såg ej särdeles bra ut men hade humor och förde sig väl. Adolf Söderlund hade fel. Det var hälsan, som mankerade, tuberkler i kroppen. Han tillhörde det fåtal personer, som tycker om att bereda andra glädje. Han hade bjudit Bengta och mig på vän- och fästmöte i Jönköping pingstdagen 1924. Åke var nyförlovad med Ella, broder Nils med Dagmar. Så kom det sig, att Erik som "direktör" kunde hälsa alla, farbror David och tant Nanny inräknade, välkomna till lövhyddohögtid i gamla Jerusalem (så hette föräldrarnas bostad) mitt emot Sofiakyrkan. Vi unga kände oss som glada laxar i hembygdens vatten. Många tal hölls. Nils tackade för maten. Han var lakonisk:

Det hade bara talats om Stockholm och Upsala i mina trakter. Jag skulle provföreläsa. Svärfar rådde mig att bo på Hotell Eggers. På stationen i Göteborg sade jag till chauffören "Hotell Eggers". Han grinade och körde mig tvärs över gatan. Nästa dag gick jag upp till rektor, professor Grauers och frågade, hur jag skulle vara klädd. Grauers: "Det är precis som det passar från frack till mörk kostym. Förresten är dom ibland klädda hur som helst nu för tiden. Men krage och halsduk bör det nog vara." En ansökan om dagtraktamente avslogs. "Nej, se sådana anslag har vi inte." Prov-föreläsningen i Röda rummet med sakkunniga, professorer och chalmers elever gick bra. På kvällen åt jag middag på Eggers med min kusin Sten Söderbom, nu stationerad på en ingenjörbyrå i staden. Nästa dag föreläste jag över ett eget ämne ur den högre matematiska litteraturen. Jag fick platsen med tillträde den 1 januari 1924, men sökte tjänstledighet och stannade i Örebro till hösten. Sedan har jag aldrig behövt söka någon plats. Platserna har sökt mig i stället.

Några brev från Far under denna tid.

"4.8.22. Äfven du, min Brutus! lär ju i ett kritiskt ögonblick någon uttryckt sin stora förvåning. I det lugnaste vattnet gå de största fiskarna, kunde man ju ock vara frestad erinra sig. Allt tillämpadt på din förlovning, som man trodde skulle dröjt synnerligen länge, emedan man fått det intrycket i förflutna dagar, att dylika tankar som giftermål voro dig mer än allt annat fjärran. Men -tiderna förändras och vi med dem. Alltså lycka till och hälsa din fästmo! Själf känner jag mig som under isen. Allt gungar."

"17.8.22 Alltså är det din födelsedag i dag! Lifvets bästa tid! Då förhoppningarna ännu äro tämligen "osnutna". Jag har ofta förundrat mig öfver, att Ni alla barn äro så friska. Elsa, Eva och Brita äro i någon mon klena, men hälsans fröjd är väl dock i hufvudsak äfven deras. Ni pojkar hafva dock en oskattbar fond af lifskraft. I det fallet har såsom ofta en hel del fruktan visat sig vara onödig. Likväl hade min fruktan i det hänseendet stöd för sig. Ty själf har jag aldrig vetat hvad det är att vara begåfvad med en genomkund kropp, och utaf mina syskon var det endast Gustaf, som hade den förmånen. Er moder hade en synnerligen välbildad kropp, men hon hade också antagligen åderförkalk-anlaget som arf. Hennes mor dog i något ditåt, och på hennes fars sida hade sprit och tobak gjort sitt förarbete.

"Många bra tal har hållits här i kväll. Som omväxling håller jag ett dåligt tal för god mat och vänlig behandling. De församlades tack till "direktören".

Sen bar det iväg till Barnarp nästa dag. Ina mottog oss vänligt och glättigt som vanligt. De små pysarna Gösta (kallad Gustaf I) och Carl Johan (Carl XIV Johan) var verkligen pigga, och man förstod Fars glädje över dem. Två av broder Pehrs kamrater från Fjellstedtska hade fotvandrat från Upsala och tog in i Barnarps prästgård samtidigt med oss förlovade. Vi kallade dem inbördes för "fotsvettsindianerna". Far syntes visst icke så usel, som han låtit i flera brev, utan tyckte fortfarande om att nojsa med ungdom. Far till indianerna: "Vad skall ni göra i sommar?" - "Hjälpa till att predika." - "Predika, det är ju det roligaste en präst har. Nej, ni skulle döpa, viga och begrava. Det är det som tär på krafterna." - "Nej, det får vi inte." - "Det är synd. Då kunde ni avstå från att predika också." Det talades om studier i latin, grekiska och hebreiska. Far: "De där studierna är ganska onödiga. Det är bättre att kunna bibeln utantill." - "Man kan väl försöka lära sig både det ena och det andra." Vi förlovade stannade endast ett par dagar, tog promenaden runt sjön och i prästeskogen samt hälsade på Brita i Torsvik.

Jag knogade sista sommaren i ferieskolan och försökte tjäna så mycket pengar som möjligt. Det rådde ransonering enligt Bratt-systemet. Jag hade aldrig brytt mig om att taga ut motbok, men nu tyckte jag att som gift kunde man behöva ha en droppe att bjuda gäster på. Jag skrev på ansökan 4 liter/månad och blev inkallad till direktören. "Fyra liter, det är ju maximum. Och snart 30 år. Har inte haft motbok förut. Hur hänger dett ihop?" - "Jag har inte behövt motbok förut." "Ja, men varför fyra liter just nu?" - "Snart förestående äktenskap." Anhållan beviljades.

Kerstin gifte sig i augusti 1924 med sin Henning Juhlin, folkskollärare i Sölvesborg. Självt var hon skolkökslärarinna där. Ina firade triumfer som organisatös. Bruden kläddes i Barnarps församlings brudkrona, tärnor och marskalkar utsågs, klockaren spelade sin enda bröllopsmarsch, Far vigde, stor middag hölls. Så småningom försvann brudparet. Döm om vår förvåning, då de nästa dag uppenbarade sig vid midagen.

Bengtas och mitt bröllop ägde rum den 22 augusti 1924. Vigsel i Almby kyrka och därefter "liten" festmåltid med endast familjemedlemmarna å ömse sidor. Från min släkt Claës (Elsa var på sjukhus med sonen Claes-Bertil), Birger, Brita samt Kerstin och Henning, som kommit åkande i sin "Fådd"(Ford). Bengtas broder Torsten var hem-

Vårt bröllop 22 augusti 1924.

Främre raden: Brudparet med Bengtas föräldrar.

Bakre raden: Dagmar, Bengt, Tage, Birger S, Claes Rehnvall, Brita S, Kerstin och Henning J, Åke, Torsten.

kommen från Japan, där han uthärdat och utmärkt sig vid jordbävningen. Kerstin och han satt bredvid varandra. Kerstin smekte honom på kinden och sade: "Vad du är gullig och fin och slät. Att du är ogift fortfarande, förstår jag ej." Vi fick telegram från Jeremias,

En lycka, som varar i alla väder,
som lyser och skimrar och hjärtat gläder
från Gustaf Arvidsson, som klätt mig till brudgum,
Min käraste Olle med sådan en fru,
lokalen beredd på Tegnérsgatan sju,
och Småland med Närke förenat endräktigt.
Nog borde väl då resultatet bli präktigt
från skojarén Gustaf Söderberg

Du Olle skall för flaskan stå
och Bengta skall ha hand om korken.
Sen skall ni välan laga så
att ni blir sams om storken.
Lycka, glädje, hälsans färg
önskar Gustaf Söderberg.

Vi åkte till Järnvägshotellet i Hallsberg. Dagen därpå vidare söderut. På tåget träffade vi Per Pleijel, missionärskamrat till bror Bertil i Indien, hemma på permission. Pleijel: "Det var roligt att råkas. Dig Olle har jag väl inte sett sedan i Växjö 1905. Och makan är en angenäm ny bekantskap. Hur många barn har ni?" - "Inget." - "Det var sorgligt. Hur länge har ni varit gifta?" - "Sen i går." Så bar det iväg till Köpenhamn, där jag beställt ett dyrt rum på Paladshotellet med fin utsikt. Bengta ändrade till ett enkelt på nedre botten och utan badrum. Sedan vidare till Arild, där vi hade några sköna dagar. Den 1 september började Chalmers. Vi tog in på Eggers. En kort överläggning gav vid handen att vi måste flytta till ett billigare ställe, innan vi den 1 oktober kunde ta vår våning Tegnérsgatan 7 i besittning. Bengta: "Kan vi inte gå dit på förmiddagen och titta?" Det var söndag. Jag: "Tänk om värden Haitkin är schartauan." Vi gick dit. Värden var en hygglig jude och visade oss våningen. Innehavarinna var villig att hyra ut ett rum åt oss till den 1 oktober. Vi åt på Kontoristföreningen.

De fem första åren i Göteborg 1924-29

William Chalmers var av skotsk släkt och hade tjänat mycket pengar vid affärsresor bl.a. till Kina i Ostasiatiska Kompaniets tjänst, dog som ungarl och direktör i kompaniet. Han var hög frimurare och donerade en väsentlig del av sin förmögenhet till "en slöjdeskola för fattiga barn, som lärt läsa och skriva". Den öppnades 1829 av sin föreståndare professor Palmstedt, en lärjunge till Berzelius. Palmstedt förvandlade skolan till en läroanstalt för högre tekniska studier. Till en början gick undervisningen helt på donationsmedel. Under växlande namn, med ständigt ökat anseende och ökade anslag från det allmänna utvecklades anstalten och bodde nu som Chalmers Tekniska Institut i ett helt kvarter invid Storgatan. Institutet hade ännu ej fått högskolestatus. De utexaminerade eleverna kallade sig chalmersingenjörer. Styrelsen var aristokratisk, ordförande landshövding von Sydow, f.d. statsminister, biskop Rodhe (han, som enligt egen utsago "var ung, yngre än de flesta"), flera frimurare, rektor och en representant för industrin. Institutet bestod av en högre avdelning, som byggde på studentexamen, och en lägre, vilken fordrade realexamen som grund. Lägre avdelningen var $2\frac{1}{2}$ -årig med en avslutande kompletteringskurs på en termin för inträde i den högre. Sedan gammalt bar rektor professors titel. 1913 kom utnämningen av alla lektorer vid institutet till professorer, och därefter tillsattes professorer på sedvanligt sätt. Bland professorerna var, förutom rektor Hugo Grauers i mekanik, Abraham Langlet och Gösta Bodman i kemi, Koch i fysik (min gamle tentator, som jag spruckit för i Uppsala), Block i matematik, Andrén och Lamm i elektroteknik, Hultin i väg och vatten, Wernstedt i arkitektur och Lindström i maskinteknik. Andrelärare var jag, som undervisade endast i lägre avdelningen och kompletteringskursen, Hedlund i byggnadsteknik, Holmström i elektroteknik, Ambjörn i skeppsbyggeri och Meijer i maskinteknik, vilka alla hade undervisning i både högre och lägre avdelningen. På kansliet tronade Bodman, sekreterare, och Brobäck, kamrer, kallad Draken. Han betalade ut lönerna, var liten och rund, ibland benämnd Bullen. Bland assistenter och speciallärare märktes Nathan Lundén, Ludde, i matematik och maskinritning, Sterzel i kemi, Erik Esaias Janson (läroverksadjunkt) i fysik och Kaut Pettersson från Hamnkontoret i vattenbyggnadsteknik. Alexander Langlet var ritlärare både i högre och lägre avdelningarna.

Gemensamma kollegier hölls i tredje våningen i ett stort rum intill rektorsexpeditionen och kansliet. Block hade hösten 1924 haft en ganska svår inträdesskrivning i matematik till högre avdelningen. Man kunde nämligen vinna inträde i bägge avdelningarna ej endast genom betyg utan också genom tentamen. Svenska Dagbladet skrev

Att vid Chalmers få studera
är visst knepigt nog numera.
Dörr'n för sökandenas flock
hårt blockeras utav Block.

Tentander och föräldrar hade klagat. Rektor, professor Grauers föredrog ärendet på kollegium och uppvisade ett intyg från lektor Sven Ohlön på Latinläroverket (sedermera rektor, framstående kommunalman, läroboksförfattare och riksdagsman) att skrivningen ej var oskäligt svår. Koch: "Det är roligt höra att rektor denna gång ej givit vika för kverulanterna." Koch var sig lik från Upsala, omutligt sträng men populär. Han och kemisterna Langlet och Bodman hade fått nybyggnad på nya Chalmersområdet, där han förmånligt medverkat till inredande av en ny fysikinstitution. Han var egentligen blyg men maskerade detta med yttre nonchalans. Han tyckte om att få svar på tal. Vid ett tillfälle hade han på en laboration saknat en yngling. "Var är den där jäkeln, som laborerar tillsammans med Johansson?" Nästa laborationstillfälle frågade Koch: "Vem är ni?" - "Jag är den jäkeln, som laborerar med Johansson." Koch skrattade och de blev goda vänner.

Block var astronom från Lund och dessutom en framstående matematiker. Han hade gjort betydande inlägg i teorin för partiella differentialekvationer av parabolisk typ, så att jag kände honom redan från litteraturen. Som föreläsare var han superb, som tentator rättvis. Då han på våren tenterade massor med chalmerister, gick det vid varje tentamenstillfälle till så att han skrev upp ett antal frågor på tavlan. Eleverna fick visa för honom, när en fråga var färdig. Han förde in i resultatsboken rätt, fel eller ofullständigt. Under dessa lugna förhållanden kunde han själv läsa en spansk roman. "Det är litet skillnad mellan lärare och elever. Eleverna kan vila sig under hela läsåret men har det knogigt på tentamen. För läraren är det tvärtom." Då läsåret var avslutat tog han "en smal kraft" (a small craft) och for utomlands utan att uppgiva adressen. Han var ungkarl och hade, såsom han sade, "härsan och tvärsan sökt mig en fru men inte lyckats hittills". Han bodde uppåt Götaplatsen i samma hus som professor Svante Lindström. Denne led något av ansiktsspasmer. Block hade besök av en dam, Svante kom ned och hälsade på. Då denna skiljdes från Block, sa hon: "Nu går jag upp till Svante ett slag." - "Nej, det kan du inte. Han är gift och frun kan vara hemma." - "Prat, jag såg ju, hur han blinkade till mig." Block hade en mycket originell bostad på två rum

och kök, ena rummet sovrum med några få älsklingsböcker, det andra bibliotek (han samlade på gamla verk av utsökt matematisk litteratur) och biljard. Köket var upplagsplats. Block var icke okänslig för det starka. En gång träffade han Grauers på tåget från Skåne. Grauers slängde upp en kappsäck på hyllan. Block sneglade på den. Grauers: "Jag ser allt att du tittar på kappsäcken, men det är ingen sprit i den. Den innehåller obligationer, som jag fått av svärfar. Men det kan nog bli litet vått för dem också." Block höll allmänna föreläsningar i matematik, en liten första ansats till en naturvetenskaplig sektion. Eljest fanns endast Göteborgs Högskola med humanistisk sektion. Block var censor i kompletteringskursens examen en gång, men vi trivdes då ej särdeles med varandra. Han var mycket begåvad, humoristisk, skarp och olycklig. Han led av tuberkulos och dog redan 1928.

Professor Wernstedt hade begärt avsyning av sina lokaler och önskat nybyggnad. På kollegiet sade Grauers: "Vi ha sett på professor Wernstedts lokaler och tyckte nog att de var tillräckliga. Allt utrymme var ännu ej begagnat." Wernstedt utvecklade, månända något dimmigt, sina planer. Block: "Jag tycker inte att professor Wernstedt har gett tillräckliga skäl för nybyggnad. Saken kan vila." Och nu kom slaktarkniven, professor Andrén: "Professor Wernstedts förslag är ovederhäftigt. Jag föreslår avslag." Wernstedt blev senare en stor arkitekt för alla Chalmers nybyggnader. Han var med i SHT och gladde alla med sitt tokroliga sätt. Vi fick nya stadgar för institutet. Andrén: "Det står att professorer skall avsättas av hovrätt och andrelärare av rådhusrätten. Hur skall assistenter och speciallärare kunna avsättas?" Andrén hade en höst fått samma timme på schemat i två olika föreläsningssavdelningar. "Jag kunde ju inte vara på två ställen på en gång. Därför gick jag inte alls."

Den första tiden hade Bengta icke så mycket att göra utan satt på vårt rum och märkte. Då jag var ledig, gick vi ut tillsammans och såg på staden och omgivningarna. En dag var vi på Långedrag, en av kustens allra vackraste ställen. Då stötte vi på ett högre, ståtligt par, Nathan Lundén med fru, som vi sedan höll ihop med genom åren. Nathan och jag kamperade på Chalmers tillsammans. Vi hade gemensamt rastrum. Han läste matematik i ettans två avdelningar och jag i tvåans, treans (på höstterminen) och kompletteringskursen (på vårterminen). Han höll god ordning. En yngling kommer för sent. Nathan argt: "Ynglingen stänger dörren utifrån." Lundén var också assistent åt andreläraren i maskinritning, som undervisade två klasser på en gång. Han märkte att då eleverna uppropats, smet en del helt enkelt sin väg. Nathan ställde sig utanför dörren. Då kom en smitande yngling

baklänges ut och fick en spark i rumpan. "Det var allt tur och retur det, ynglingen."

En annan gång satt Bengta och jag och drack kaffe i gamla Lorensbergsparken, nu saligen försvunnen på grund av byggnadsraseri. Då dyker Ivar Sundbom upp. Han licentierade i nationalekonomi vid Högskolan. Han gifte sig sedan med Gertrud aus Berlin. Vi har därefter hållit ihop alla år.

Min tjänstgöring var ganska intressant, dock med stora avdelningar, 50-60 stycken elever i varje. Det blev mera att föreläsa än att direkt undervisa. 18 timmar på höstterminen, 24 på vårterminen. Eleverna var hyggliga, och det var aldrig något bråk. Att se noggrant efter vars och ens studier gick ej. Jag anordnade dock extra skrivningar, då jag vaktade själv i lägre avdelningens ritsal. Annars var det bara slutskrivning och tentamen. Kuggningsprocenten var enorm. Men de, som var viljestarka, lärde sig arbeta på egen hand samt att räkna och rita. Den experimentella undervisningen var det icke mycket med, både med hänsyn till utrustningen och det tillgängliga timantalet. En liten specialisering ägde rum efter byggnadsteknik (Hedlund), maskinteknik (Meijer), skeppsbyggeri (Ambjörn) och elektroteknik (Holmström). I de tre senare ämnena kunde man i viss utsträckning använda högre avdelningens lokaler. En liten historia kan berättas, ej sann men typisk. Sjöstrand, kallad Promille: "Om nu Pettersson går fram, så kan Karlsson blanda under tiden." Någon gång skulle man ju dock ha eleverna framme vid tavlan.

Första läsåret var det knepigt att få affärerna att gå ihop. Årslönen var cirka 6.000 kronor. Inga extraförtjänster. Jag arbetade på min avhandling, men hann ej slutföra, innan jag andra året fick mycket extra arbete. Vi levde ur hand och i mun. Draken gav lön och tjänstgöringspengar varje kvartal. Man kunde få lön i förskott, men ej tjänstgöringspengar. I värsta fall hjälpte Nathan med handlån. Något umgänge hade vi ej utom min kusin Sten Söderbom med fru Aina (född Lindhé) och Ernst Foghammar, läroverksadjunkt, med fru Gerda, född Söderbom, likaledes min kusin. På söndagseftermiddagarna brukade ofta Hilmer Juhlin, chalmerist och syster Kerstins svåger, komma på besök. Vi åt böckling (kallad Tutanchamon) och vad som kunde finnas, drack ur den sprit, som eventuellt fanns kvar, och rökte cigarrer. Han var på den tiden varken vegeterian eller avhållsman, som han blev senare. Ibland var vi helt utan pengar. Bengta löste ut några engelska mynt, som

hon hade kvar sedan sin utländska resa, i Riksbanken för att finansiera en enkel middag för morbror Arvid, som kom på besök. För att hjälpa upp affärerna hyrde vi ut ett rum av våra fyra. Vi åt mycket sill, som på den tiden var både billig och god, stekt sill, kokt sill, sill i papper och sill naturel. Bengta var beundransvärd i sin förmåga att ekonomisera. Stor hjälp hade vi av svärföräldrarna på Tybble, där vi vistades alla ferier.

Draken eller Bullen var en liten fet ungarl, och urmakare Håkansson ännu mindre och mager. Denne bodde på Södra vägen i närheten av min bostad, och jag hade honom att höja min självaktning med. Jag var huvudet högre. Då Håkansson var Erik XIV och Bullen Carin Månsdotter i ett spex på Par Bricole, lär jublet ha varit enormt.

Redan första sommaren fick jag extraförtjänst i Nathan Lundéns tekniska privatskola, där jag läste med dem, som skulle tentera till högre avdelningen. Nathan betalade generöst, jag fick 800 kronor för en sommar. Andra året anställdes jag som timlärare i systemn Mimi Lundéns privata samrealskola, som ekonomiskt drevs av alla de lundénska syskonen. Jag råkade ut för en flicka, som tisslade och tasslade och såg uppnosig ut. Jag blev tvärarg och slog henne i skallen med en temabok, så att det small bra. Detta var enda gången jag burit hand på någon elev. Mimi kom inrusande: "Vad är det frågan om?" - "Ett litet smågräl bara." - "Vad var det som small?" - "En temabok i skallen." Flickan stortjöt. "Hon tycks inte vara skadad." Mimi var rejäl och brydde sig ej om småsaker. Jag antecknade i klassboken: "N.N. tillrättavisad för oförskämd uppsyn." Den snälla klassföreståndarinnan, fröken Wikner, ändrade det till "olämpligt uppträdande", så att det ej skulle bli något kollegiebråk om saken. Jag kvitterade med att köpa en målning av en österrikare Uhl, bror till Strindbergs andra hustru. Alla lärarinnorna beskyddade stackars österrikiska konstnärer, så att när det blev avlöning, försökte de alltid att få sålt åt dem. Vid terminssluten var det städse stor fest i översta våningen av skolhuset, där Mimi och hennes moder bodde. Adjunkt Harpen från Realläroverket samlade fruntimmer kring sig och höll låda på sitt oefterhärmliga sätt. Han bodde i Gatenhielmska huset utom på våren, då han som biolog låg ute i skog och mark. Det spelades och sjöngs av alla lundénarna, som var mycket musikaliska, speciellt Mimi.

Då jag var ensam i staden på somrarna, fick jag ibland besök av Kalle Persson till Ormesta. När jag var ute på undervisning, satt eller låg han och dåsade och funderade på nästa tur till Lysekil eller Marstrand eller Varberg. Han studerade tidtabeller för tåg och båt, tog en sak ur väskan och stoppade dit en annan. Vi åt middag på krog och bjöd varannan gång, Persson yppigast, men han hade ju gratis

logi och fick hjälp av mig att knyta skorna. Han var stel i ena benet, ganska korpulent och hade ej särdeles sett sina fötter på några årtionden. En dag satt vi på en soffa utanför Grand Hotell (f.d. Bloms kafé, numera rivet). Då kom en vän till Persson, som hade varit i Lugano och prisade Södern. "Reser du aldrig utomlands?" frågade vännen. "Nej, bara i Sverige."-"Vad gör du förresten?"-"Ingenting. Jag har sålt och bor i Örebro." Persson hade bekanta, Visen Frostén med man, och hälsade på dem på deras lantställe. Då han kom hem, var han överlycklig. Det hade förut varit någon liten fnurra på tråden, men nu var allt bra. Rätt som det var sade Persson:"Det är ju alldeles förbannat. Jag har tappat mina löständer. Jag undrar, om det var före eller efter mötet med Visen (hans släkting)". -"Det var varken före eller efter. Du har dem i väskan." Persson rotade och fann dem. "Det var ju väl, men tråkigt att jag mötte Visen utan löständer. Roligt att jag hittade tänderna i alla fall. Vill du ha en present? Här har jag en tandpetare av ben." "Nej tack, peta du tänderna själv."

En vårtermin fick jag en studentklass på Samskolan efter Bertil Malmroth. Han gifte sig senare med författarinnan Berit Spong och kallades därefter Spongman. Jag gick till rektor för instruktion. Sedan vi pratat en stund, frågade jag:"Något mer, herr rektor?" -"Var som Ohlön." Sven Emanuels energi räckte till både för Latinläroverket och Samskolan och det kommunala. Han hade stort anseende. Eleverna i Samskolan var intresserade och duktiga, och vi hade mycket trevligt tillsammans. Vid examen fick jag professor Wiman från Upsala som censor. Vid scrutiniet sade denne om en av mina elever:"Hans skrivningar är klart underkända, trots att läraren rättat milt. Jag föreslår underkännande." Jag invände att eleven i fråga egentligen begrep sig på både matematiska begrepp och metoder, men att han var förbålt slarvig vid utförande av räkningar. En annan censor professor Nachmansson (som jag var något bekant med i Upsala. Han var fil. och med. doktor och hade skrivit om de gamla grekernas sjukdomar) yttrade:"Jag överensstämmer helt med lärarens åsikt om denne elev. Som censor i humaniora har jag särskilt låtit höra honom. Han är egentligen djupare anlagd än betygen utvisar. Jag föreslår utan tvekan hans godkännande." Ynglingen klarade sig i examen och sedan bra i livet. Han blev bankdirektör och kunde lämna småräk-

ningar åt andra. Denna vårtermin hade jag tillsammans 36 lektioner i veckan, vilket var mitt maximum som lektionsgivare. Det var bara att expediera, äta och sova.

Vid slutet av vårterminen höll eleverna på Chalmers lägre fest på Lorensberg, där även vi lärare var med. Det var en gammal tradition, och så trodde väl kanske disciplarna att det skulle inverka gynnsamt på betygsättningen. Erik Esaias Jansson drack punsch och var gemytlig. Gamle Skarstedt, f.d. andrelärare i maskinteknik, deltog ävenledes denna gång. Det hadeskojats en hel del för och om honom, men han var obruten och höll ett lustigt tal. "Tyvärr har jag varit tvungen att gå på grund av ålder. Det syns väl icke på mig, kan jag tro. Jag skrev till högre myndighet, att jag tyckte om eleverna och de om mig och bad att få stanna i tjänsten. Svar nej. Jag skrev en gång till och talade om att jag sent kom i tjänst och ej skulle få full pension. Svar ännu en gång nej. Sen träffade jag en centralbyråkrat i Stockholm och klagade för honom min nöd. Han sa: "Du skulle skrivit och fått intyg på att om du gick, så skulle Chalmers gå omkull." Det är ju förbaskat, att jag ej fick reda på detta i tid. Jag är emellertid glad att jag får vara med här i kväll. Vi får se, hur det går med Chalmers."

Vårt närmaste umgänge var kapten Harald och Rut Berg, läroverksadjunkt Harald och Rut Lindroth samt andreläraren i skeppsbyggeri Gustaf Ambjörn med fru Karin. Harald Berg hade varit jur.stud. i Upsala, men infångats som officer vid Uplands artilleriregemente. Det passade han nog bäst till. Sedan tog han avsked och kom på advokatkontor i Göteborg och insattes som "spion" på Mölnlycke textilindustri, som hade vissa betalningssvårigheter. Där avancerade han till inköpschef och var mycket dugande, ända tills nerverna ej höll längre. Han led av svår sömnlöshet. Harald Lindroth var en gammal kamrat från Linköping och Upsala, som nog hade litet disciplinsvårigheter vid sin läroanstalt Östra Realskolan. Båda Haraldarna och Rutorna led av mani på att samla gamla möbler och höll väl mycket på det som var "comme il faut". De var alla mycket glada och vänliga, och vi hade stort nöje av dem. På en födelsedag fick jag en gammal ljusstake av dem, som jag höll upp och ner. "Det var en konstig bögare att dricka ur", sade jag. Hos Lindroths träffade vi major Torsten Orre, chef för Turistföreningen i Göteborg. Han var son till häradshövding Pehr Orre, som jag förut talat om, då det gällde linköpingstiden. Denne led av strupkräfta, reste till Tyskland och blev opererad samt använde sedan ett silverrör till buktaleri. Man begrep honom rätt bra. Major Orre höll mycket bejublade föredrag på Högskolan, en av stadens större lokaler, om sin tid som officer i Algeriet. Han hade ökentjänst

och kom till en oas med källa. "Man blev mycket lös i magen av vattnet. Men en annan gång kom vi till en källa, där vattnet var så starkt att man fick knäppa upp byxorna, innan man drack." Gustaf Ambjörn var civilingenjör från Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm och härstammade från Falkenberg. Under krigstiden hade han varit verkstäl-lande direktör vid Norrköpingsvarvet, som kommit på obe-stånd. Han led av dåliga affärer, trots den duktiga och trevliga makans sparsamhet och inackorderingar. Gustaf var ej överdrivet energisk i sin tjänst, ej heller särdeles kunnig. Att gunga på ett lastfartyg sommartid, äta hos kap-tenen och göra litet skeppsmätningar var hans stora nöje. Han hade ett estetiskt sinne och var en angenäm sällskaps-människa.

Ambjörn, Alexander Langlet och jag brukade ha små fes-ter tillsammans. Alex var ritlärare och hästkarl. Hans maka, dotter till gamle rektorn professor Wijkander, gick aldrig bort och visade sig aldrig. Alex hade ofta sin häst stående på Chalmersgården för att snabbt kunna sitta upp efter slutad lektion. Han målade ridande karoliner och arbets-hästar på löpande band. Jag kunde ha fått så många som helst men har aldrig varit om mig. Han avporträtterade Bengta och misslyckades. I förargelsen målade han mig och det gick bra. Han lyckades icke tända eld på Chalmers, trots att han ständigt slängde de utrökta papyrosserna i papperskorgen. Jag berättade att Bengta och jag varit på Hönö och Styrsö. "Är du alldeles från vettet. En sådan tan-ke har aldrig fallit mig in. Så fort jag är ledig på som-maren, reser jag till mitt gods i Sörmland, nära Katrine-holm. Jag får alltid skuld till arrendatorn varje sommar. Men jag har en del småstugor, som jag hyr ut till stock-holmare, och så studerar jag hästarna." 1941 firade vi studentkamrater 30-årsjubileum på Åkerö hos Gunnar Ender-lein. Då jag kom till Katrineholm, där jag skulle stiga av, stod Langlet på stationen. Jag fram och skulle just säga: "Står du här och skrotar, din gamle hudik." Då såg jag, att det var prins Wilhelm. Han och Langlet var mycket lika varandra.

Tant Nanna, min goda skyddsfé och guvernant från Ulrice-hamn, kom på besök hos oss på Tegnérsgatan 7. Hon tyckte det var roligt att se sin lille Olle igen efter så många år. Numera var hon anställd vid samrealskolan i Ulrice-hamn. Vi pratade om gamla minnen och om vår undervisning.

Hon sade: "Du har blivit en duktig karl, Olle, men det väntade jag ju också." Det stod kvinnor bak ham. Bengta och hon blev goda vänner och brukade resa att bada på dambadet i Långedrag. Vattnet var ännu ej nedsmutsat. Tant Nanna var van att ha baddräkt. Här låg damerna precis nakna. "När jag blundar, så ser jag de där förskräckliga fruntimmerna. De var precis som negresser."

Vår äldsta dotter Birgitta föddes i oktober 1925. Vi julade som vanligt på Tybble, men det var sorgesamt. Svärfar låg på sitt ytters-ta. Han tryckte ömt Birgitta till sig. Hans dödsdag var den 28 december. In i det sista hade han kämpat för familjens ekonomi och lyckats försälja brädgården med stor tomt till Konsum. Åke tog nu hand om affärerna, arrenderade en del av tomten från Konsum och bedrev brädgårdsrörelsen som vanligt i kompanjonskap med Henning Lindqvist, en gammal brumbjörn, som det krävdes Åkes diplomati och glättighet att komma överens med. Även gårdsbruket på Tybble skötte Åke. Han var otroligt arbetsam och ekonomiskt förutseende. Morbror Erik hade ständigt småskulder på Tybble. Åke behövde en ungtjur och gick ner till morbrodern för att få en. "Käre gosse, visst skall du få tjuren. Vi måste hjälpa varann." Efter en tid kom morbror Erik upp på Tybble. "Käre gosse, vi satte ju inte något pris på tjuren. Vad skulle du betala?" - "Morbror Eriks skuld till oss kvitteras." - "Käre gosse, det gick ju alldeles för fort. Betala skulder så raskt. Men det får gå. Vi får hjälpa varandra." Åke avvecklade så småningom bolagsskulden på Tybble genom att utan annan ersättning än fritt vivre energiskt arbeta på och för gården. När han kom hem på middagen, åt han bl.a. ostsmörgås och kräm, hans huvudnäring, och sedan ut på gärdena.

Hösten 1926 förlovade sig Dagmar med Hans Berggren, lantbruksinspektör på Hasselfors bruk, som var en jätteegendom. Han levde för rasboskap (Hasselfors) och vägar (eget jobb) och var en mycket driftig och gladlynt man. Han var med på Tybble vid julklappsutdelningen 1926. Jag skrev på en present till honom

Mitt ena är en knöl på jorden.

Mitt andra en rätt kvistig sak.

Det hela är uti vår smak,
helt nyss en fästman vorden.

Anna Larsson, den medelålders föreståndarinnan i skolhushållet, var ogift. Men det talades ofta om hennes imaginäre fästman Albin. Åke kvad på ett porträttetui

Albin kommer, Albin far.

Sätt en här, så blir han kvar.

Bengt gav en borste till sin moder. "Vad skall jag skriva?" frågade mig Bengt. Skriv "En borste från en oborstad." Jag skaldade till

Bengta

Tiden lider.
Jag lider ej,
när fram den skrider,
och jag har dej.

Torsten gifte sig våren 1927 med Birgit Guston från Stockholm, och han reste med maken till arbete för firman **Martin Månsson** i Japan. Jeremias kvad

Jag hälsar Dig, o mycket rara brud,
till lycklig brudgum sänder jag mitt bud.
I alla tider och i alla land
de vandra tryggt, som vandra hand i hand.
Er följe lyckan över oceaner
och kontinenter, tills ibland japaner
hon slår sig ned i eder bungalow
och färgar hemmets himmel vackert blå.
Välkomna åter till vår höga Nord
med glädjen och med kärleken ombord.

Hans Berggren gifte sig under klang och jubel på Tybble hösten 1927. Hans gäng, morbror Axel, rasboskapare, och Gustaf Larsson, lantbrukare och storsångare, var med. Gänget träffades ofta både på **Träntorp** hos Hans och i Kyrkeby, Mosås, hos morbror Axel. På det senare stället stötte jag en gång ihop med prästen, kyrkoherde Syrén, prostson från Bankeryd. Han sade till morbror Axel: "Du är en bra kyrkovärd, bara du nå'n gång vore i kyrkan." Jag och Syrén, något äldre än jag, pratade om Barnarp och han talade om Far, som givetvis kallades farbror Sjöstrand. Hans förbiillande: "Hör du Olle, om du lägger bort titlarna med prästen, så behöver han väl inte säga farbror." Broder Wilhelm, teol.stud., hade en sommar predikokondition hos Syrén och predikade i Mosås kyrka. Bengta och jag hörde på honom en gång. Han predikade den söndagen helt på vers. Det räckte en kvart för honom, en kort tidrymd då för tiden. I stället fick vi sjunga de längsta psalmer, han kunde hitta på, från början till slutet.

Några brev från Far under denna tid. "26 juni 25. Sture har skrivit, att han icke går i land med mer än räntan på sitt kyrkolån. Nu tänkte jag som så, att om du sände mig 200 kr, som återstå, så kunde jag kanske hjälpa Sture med dem, så att man sluppe tigga kyrkorådet om anstånd med

amorteringen. Jag måste i alla fall om söndag vid sammanträdet föra fram dylikt tiggeri för Birger, som är i ännu värre klämma, och för hans del går det nog lätt, ty gubbarna inse lätt, att en inkomstlös man kan icke betala. För Sture däremot tänka de som så, att han har ändock inkomster, fastän de äro små (Sture var folkskollärare och Birger jur.stud.). I lördags stort kalas hos öfverlärare Lindahl. Om lördag ett dylikt hos fru Bergström, arrendator af markeriet i Norrahammar. Middag hos Davida (Spånberg) veckan förut. Samma dag supé hos Kolléns. Ett och annat här hemma dessemellan. I går kl. 1 stor kyrkobegrafning; kl. 3 högmässa af Harsten (komminister i Månsarp) med intrycket: Måtte Gud förskona oss för dumma präster och gifva oss väluppfostrade lekmän! Jag hade nämligen uppmänt en lekmanapredikant att i kyrkan tala efter jordfästningen, hvilket han ock gjorde på ett sympatiskt sätt. Jämförelsen mellan lekmannen och prästen lände ej prästeståndet till favör (Harsten var bornerat högkyrklig, vilket ej passade i Barnarp). Apropos präst har du väl hört, huru Arvid höll tal på Hartmanns 60-årsfäst, så att gubben blef alldeles betagen och sade till Arvid: "Nu ge vi fan i skolläraren och ta prästen." Du vet kanske ock, att Arvid hade 3 stora A och 5 små samt AB för resten, styfvast var A i matematik (på latinlinjen), som han läst endast bredvid på egen hand. Men i alla fall så har han en eldgaffel i kroppen. (Arvid hade tagit studentexamen, stödd av bryggare Hartmann i Jönköping. Han var klasskamrat med yngste sonen i familjen Lennart och hade levt gratis i denna goda miljö.) Hälsa din "Maja". Hoppas hon ännu icke börjat strejka."

"13.8.25 Henning och Kerstin ha bjudit på barndop. Pojken föddes i fredags. Jag är synnerligen ohågad för att resa och jag gör det icke heller med mindre konditor Andersson består fri biltur. Däremot har jag funderat på en fotvandring. Har tränat mig ett par tre dagar. Hann i förrgår upp till 2 3/4 mil. Men det förslår ej. Jag måste hinna 4 mil om dagen."

"19.3.26 Hvad Bertil angår, är felet, att han är gift. En missionär, som borde ägna sig helt åt andra, skulle icke hava hustru och barn att dra på. Detsamma kan egentligen sägas om oss präster. Vi förstöras antingen genom frun eller barnen eller båda parterna. Vi bli i hufvudsak intet annat än familjeförsörjare, för att icke säga familjeslafvar. I morgon fara Ina och Gösta med buss t. staden. Det är aftaladt, att vi skola samlas hos Yngve och fira hans 40-årsdag. Men jag måste först till Norrahammar för barnavårdsnämndssammanträde. Birger skref häromdagen, att nu har han endast processrätt kvar, så att han hoppas vara klar i maj." Kusin Yngve vistades vid

hovrätten i Jönköping. På hans visitkort stod "E.o. notarie i Kungl. Maj:ts och Rikets Göta Hovrätt", alltså den gamla högtidliga formuleringen. Far och han trivdes tydligen rätt bra ihop.

"17.8.26 Du är afundsvärd, som i dag är endast 32 år med sunda lifsandar. Om du kunde ana vad det är annorlunda att vara 37 år äldre med dåligt underrede! I går skulle köp skrivas på Djupadal. Vill hoppas det lyckades, ty i annat fall är konkursen oundviklig. (Stället hade ej gått med vinst för Allan och Eva.) Ville skall inackorderas hos disponent Granlunds mot 75 kr. i månaden med vilkor att han hjälper deras ungar. Han är belåten därmed. Kl. 5 i morse väckte jag honom, men änder funnos inga, utan han fick nöja sig med flaskor och kråkor. (Tydligen får det nu jagas hemma.) I dag skall jag för första gång besöka disponent Hedenblads hem. Ina har varit hos dem någon gång förut. (Hedenblad i Norrahammar var VD i bruket och gift med dottern Märta till "Löjtnanten", Fars kusin) I morgon skall Ina till Spånshult på kafferep tills. med ett fjärdedels hundra damer från alla världens hörn. Gösta har varit i Spånshult i snart 3 veckor men längtar hem. Vi hälsade på honom i söndags."

"21.8.27 Eftersom jag är tjänstledig en månad fr. 29 dennes, ämnar jag resa till Hultafors för att undersöka, om det går att "laka" bort den olust, som vilar öfver systemet. Visserligen är det då icke långt till Göteborg, men naturligtvis går det icke an att afbryta kuren en enda dag; därtill äro dagarna alltför dyra. För mig ter det sig mycket obehagligt att behöfva lägga sig till under läkare och all slags metoder. Emellertid ha de sista månaderna verkat särskilt nedsättande, så att det står klart för mig att, om intet kan göras, är undergången nära! Därför har jag gifvit vika och dristar ett försök, ehuru försök och fördärf kunna ligga snubblande nära. Hoppas doktor Garby (kamrat till mig i Upsala) är så pass klok, att han skickar hem mig i tid, om försöket icke lönar sig. Orsaken till att jag valt Hultafors är att det är den enda Skodsborgsanstalt vi äga i Sverige. Att Bertil reser till Indien i Mars har jag svårt att försona mig med. Jag håller på de närmaste plikterna: familj, land, det egna. Att vara missionär med en familj på 6 personer är något onormalt. Det egna landet behöfver honom bättre än Indien. Verkligt dugande

präster har Sverige intet öfverflöd på. Folket därute är ju för övrigt sexuellt ruttet liksom kananiterna, som Gud befalde skulle för-göras." Bertil var hemma på permission från Indien, bodde i Lund och förberedde en teol.kand. för att nästa gång komma ut som präst. Han ansträngde sig hårt med dessa studier och var dessutom ute på långa föredragsresor bl.a. till Norrland. Han var nog kroppsligen försvagad av sin indienvistelse. Han gjorde ett besök hos Bengta och mig, som var oss mycket kärt. Givetvis hade han ont om pengar. Han försökte sälja ett fint hinduiskt bord till oss (handarbete), men vi hade ej råd, utan han fick lämna det till ett möbelmagasin. Hans familj vistades mycket hos "översteprästen" i Hagaryd. Den insjuknade i influensa. Bertil hälsade på, blev sjuk han också och dog i lunginflammation på våren 1929. Vid jordfästningen i Upsala domkyrka var varken Far eller Bertils familj närvarande. Söderblom officierade och Bertil begrovs på Upsala kyrkogård. Genom Söderbloms förmedlan ordnades en insamling, som möjliggjorde för änkan Rut och hennes barn att få en våning att bo i gratis i Upsala under barnens uppväxt-tid. Bertil och jag hade brevväxlat från 1905 och ända fram till 1929. Han var en outtröttlig skribent, talare och resenär och gav mig mycket av sitt rika livsinnehåll. Den gudarna älskar, dör ung. Han var endast 37 år, då han dog, efterlämnande ett djupt tomrum i vår syskonskara. Han var ett glättigt och arbetsamt helgon, modell Franciscus. Hans valspråk var: "Carpe diem" (begagna dagen).

"Hultafors 7.9.28 Tack för vänlig inbjudan till Eder! Jag försöker väl dröja här till den 29 dennes, men måste då resa hem direkt, emedan jag har en växel samma dag, vilken jag måste sköta om på måndagen den 1 Okt. Däremot äro vi här fria från all "behandling" alla lördagar, emedan de här äro adventister. Det går ett tåg härifrån kl. 6.56 f.m. Om man reser tillbaka med tåget 18.23, är man här igen 19.55 och hin-ner alltså vara i Göteborg hela 9 timmar. Vi ha alltså två lördagar att välja på: den 15 och den 22. Vad på mig ankommer torde vilken som hälst af de båda dagarna vara lika bra, så vidt man nu kan veta. Huruvida det är rationellt att göra något slags afbrott i denna mind-re vanliga kurmetod, lämnar jag därhän, ehuru jag förutsätter möj-ligheten att lämpligast vore hålla sig totalt stilla de veckor, man måste vara här. Emellertid kanske Ina inte hårdar ut hela tiden en-sam hemma utan vill hit ett slag, och då kunde det möjligen ordnas så, att hon toge hemvägen öfver Göteborg samt att jag öfver en lördag följde henne dit. Här är en egendomlig klippnatur. Sten öfverallt i parti: smala stigar med branta stup å båda sidor, det ena uppåt, det andra nedåt. Gjorde man en kullerbytta, finge man fråga efter sina lem-mar i hållorna. Ståtlig utsikt öfver den härliga Viaredssjön."

Fars 70-års dag 7 juli 1927

Far och Ina omgivna av Kerstin med Ingemar till vänster och Elsa till höger.

Framför dem: Gösta, Claes-Bertil och Carl-Johan.

Bakre raden: Per, Henning, Nils, Bengta, Olle, Arvid, Evy, Wille, Sture, Brita, Bertil, Inga och Birger.

Far kände till Götaland : utom Halland och Bohuslän och av Svealand Sörmland och Upland. I sin ungdom hade han hälsat på sin farbror David, rektor i Stockholm, och varit ute i skärgården med honom och "försörjt sig kungligen bakom met-spöt". Västkusten hade han aldrig sett. Den skulle nog förtjust honom, badare och vandrare som han var. "De flesta människorna äro tystlåtna. Men vid mitt bord sitta två damer i 40-årsåldern och en 30-årig handlande från Hovås, och vi roa oss oförväget. Jag är rädd man ibland tycker, att vi äro alldeles för glada. Under doktor Garbys tjänstledighet är en skolkamrat till mig från Växjötiden läkare, en jovialisk språksam man af Christian Science i samma ålder som jag. Han är för öfrigt äfven prästson från Reftaled. En bekant till Gustaf i Linköping, Ajaksson, finnes här. Mest fruntimmer är här förstås. En ända från Kiruna, öländing, dotter till aflidne prosten Hellgren i Borgholm, en söt liten fru med en högst märkvärdig lock öfver vänstra delen af pannan. Från Ina har jag haft bud i dag, det 4^e på 10 dagar, varjämte hon ringde i måndags och i går kväll samt bedt mig ringa i kväll, varaf man kan ana att, om jag någon gång varje dag tycker det är dystert borta, hon finner tillvaron hemma icke bättre. Brita har bestått mig 2 bref, och de äro alltid trefliga. Hon har en synnerlig förmåga att sammansätta rara bref. Hon har därjämte sändt mig nummer af Smålands Allehanda. Hon är så välvillig och god på samma gång som energisk med plikttrogen arbetsintensitet. Emellertid är det en underlig erfarenhet för mig att vara totalt fri från allt ansvar för löpande ärenden. Den metoden borde jag börjat med för sex år sedan, så kunde det kanske dröjt något längre, innan det sedsamma "för sent" kunde gjort sig gällande.

Prästerna synas dock taga sin ledighet å sommartid, ty under dessa tio dagar har ingen sådan varit här mer än jag. Vad väderleken beträffar är det likväl nu bättre än förut i sommar. För min del har jag alltid tyckt att som vi ha det i Barnarp går det väl att draga sig fram under högsommaren, men höst och vinter är det värre, så att just de tiderna behöfver man komma loss från enformigheten. Hälsa nu hjärtligt till Bengta och tösen! Vi få ju se huru det blir med Göteborgsfärden. Mitt rum ligger åt väster på min egen begäran, så att den lagom varma septembersolen tittar rätt in genom rutorna, ett välgörande inslag i eftermiddagens vemodiga profetia om att dagen snart är ändad."

"Hultafors den 18.9.28 Käre Olle! Till dig och Bengta och "lillan" med hjärtligt tack för både mig och Ina. Vi gjorde Er både mycket besvär och kostnad. Särskildt Bengta fick ju ett afsevärdt ökadtt arbete. Att hafva gäster utan husbiträde är just inte någon sinekur. Men Bengta är rask i vändningarna. Man måste prisa vår tids unga kvinhor, när de kommit från goda hem, att de äga en härlig mångsidighet. De duga både till köksor och salongsdamer. Anna Kollén kom i går morse redan. Hon var tydligen glad öfver att ha en Barnarpsbo före sig. Jag passade på att möta henne i tamburen, men hon förklarade sedan att hade det icke varit i tamburen, hade hon tagit mig i famn. Alltså kom jag för bittida och gjorde en oersättlig förlust. Ett litet spektakel har händt mig. Jag har tappat min löspängsförvarare med några kronor uti. Sista gång jag använde den var, när jag i en kiosk köpte Göteborgs Morgonposts extranummer. Hade jag varit så förslagen att åtminstone betala bilen vid afresan, så hade ju alltid någon krona bevarats åt släkten, så mycket mera rationellt som det väl i regel hör till att godtgöra sina resor, när man våldgästar hos sin nästa. Men jag måste tillstå att för var dag som går blir jag allt mindre tilltagsen och låter så gärna passa mig på alla sätt bara för att slippa röra mig eller tänka på någonting. Kanske har Ina någon skuld däruti, ty vad man än kan lasta henne för, måste jag gifva henne det berömmet, att hon finner ett nöje uti att kretsa omkring mig och taga på sig en hel del, som jag varit van göra själf. Har för öfrigt under flera månader före hitresan mera släpat mig fram än lefvat. 71 år är tydligen inte att leka med. Anna Kollén sitter vid mitt bord, hvilket inom en vecka vardt döpt till "det glada laget". Förut var det i matsalen tyst som i grafven, men vi lärde snart nog upp allmänheten, så att det började låta som i ett någorlunda animeradt sällskap. Fru Lorensen blef till sist orolig, så att hon gick till doktorn och frågade, om man fick skratta. Han svarade: "Skratta så mycket Ni orkar." Tack till härnäst. Din John B. Sjöstrand."

Det blev intet "härnäst". Fars göteborgsbesök var vårt sista sammanträffande. Jag har låtit hans brev tala för sig själf. Han var en mångfacetterad man, i breven öppen hjärtigare än eljest. Till slut kände jag för honom, trots alla våra strider, verklig ömhet. Då han fyllde 72 år den 9 juli 1929, gav vi barn honom en radioapparat. Det sista meddelandet från honom var ett brevkort den 16.8.29.

"De hjärtligaste lyckönskningar på födelsedagen. I dag är radion insatt. Tack! Hälsa de dina och Per från Ina och din John B. Sjöstrand." Per, som förut varit på Torsviks pappersbruk, hade sålt sig till Skarstedts i Göteborg.

Far dog den 29 november 1929 efter några dagars sjukdom, verksam i tjänsten in i det sista. Jordfästningen skedde i Barnarps kyrka den 4 december. Han bars till familjegraven av sina sju söner. Jag anför broder Nils tal vid graven.

"Käre Far! För den stora syskonskaran känns det svårt att stå vid Din bår. Som ett ofyllbart tomrum är tiden mellan sista sammanträffandet och nu. Ett tomrum fullt av frågor. Somliga få svar, andra skola kanske för alltid bli obesvarade. Dock - vi klaga ej. Vi trösta oss. Du fick det slut, Du själv önskade: Mitt i kallets plikter föll Du.

Det är ej lätt att till Dig uttala en så månghövdad syskonskaras tack. Men Du hörde till dem, som aldrig fordrade tack. Ty en pliktmänniska var Du, för vilken plikten ej krävde något tack. Men tack äro vi Dig likväl skyldiga. Vi tacka Dig för att vi kunna minnas Dig med berättigad stolthet. Du hade en utpräglad uppfattning i allt Du gjorde. Du var orädd och självständig. Du fruktade ej domar och omdömen. Och ändå fanns det så mycket anspråkslöshet hos Dig.

Vi tacka Dig för en manlig fostrargärning. Kärv var den mången gång, ibland för oss som yngre svårtydd, men därbakom fanns mycket mera, om vi också ofta endast anade det. Känslosvammel äro vi ej vana vid, och ofta visste vi ej, vad Du tyckte eller tänkte. Men detta - var det ej, när allt kommer omkring, en eggande sporre till pliktuppfyllelse och arbetsamhet. Och dit var det ju, som Du ville föra oss alla.

Vi minnas Din andliga kamp, ofta trosviss och segerrik, ibland famlande men alltid sannings- och klarhetssökande. Du tog mot Ditt livs slut steget fullt ut i religiöst avseende. Det var en av alla Ditt livs konsekventa handlingar. Men kamp kostade det. Vi tro, Du hann målet.

Nu återstår blott minnet. Ett minne bestående av tusende detaljer från vår tidigaste barnaålder till nu. Vi vill vårda det, söka styrka i det, låta det leva.

Så blir den sista hälsningen från oss, Dina barn, ett tack: Tack för vad Du var och är." Bättre kunde det icke sägas med fasthållande av "de mortuis nihil nisi bene" (om de döda intet, om det icke är gott).

Ny boplatz under fyra chalmersår 1929-1933

Vår bostad på Tegnérsgatan var gammalmodig och obekväm, 4 trappor upp, ej hiss, ej centralvärme, ej jungfru. Barnvagnen, en ballongdito, var besvärlig att frakta upp och ner. Bengta, den plikttrogna, magerade, så att jag fruktade tuberkulos. Hon skickades på ett vilohem en kortare tid under våren 1927. Svärmor tog hand om Birgitta. Vi flyttade hösten 1929 till nedre våningen av en villa, Jacobsdalsgatan 38, Örgryte, med en härlig ekdunge över gatan, 3 rum och kök och jungfrukammare. Birgitta fick ett Eldorado med många lekkamrater, myror och igelkottar. Ibland tog jag en igelkott, vände upp och ned på den, bar in den och gav den mjölk. Vad hade icke den igelkotten att berättat, då den kom tillbaka till de sina. Några av bil överkörda igelkottar såg man aldrig. Jag tror att det är giftet i markerna, som tagit död på de trevliga djuren.

Andra dottern Carin föddes den 19 november 1929 och döptes i Örgryte av komminister Olof Elmgren-Warberg, broder till Gunnel Hjertberg, Eriks fru. Det var stor fest med alla våra bekanta. Hans och Dagmar hade rest ner från Träntorp, Brandfelt, journalist, blev häftigt beloved i Dagmar och gick ej, förrän vi vid bädning slängde faltar på honom. Erik Hjertbergs fullpackade bil hoppade betänkligt vid hemfärden. Carin, liksom alla våra barn, gick och läste i Björkö i Småland för prostén Ehrnström, gift med en kamrat, Edit Carlsson, till Bengta och Dagmar från Upsala. Då Carin skulle konfirmeras, saknades dopattest. Vi höll på att få sy dopklänning åt henne, men i sista stund fick vi tag på Olof Elmgren. Han var hela stadens döpelsepräst såsom officierande på barnbördshuset och hade glömt att införa Carin i registret.

Bostaden var betänkligt trång. Bengta och barnen i sängkammaren, jungfrun i sin kammare och farbror Pehr i herrummet. Jag låg i matsalen på sex av mina herrumsstolar. Det gick mycket bra, då jag baddade själv, men om jag var ute någon kväll, så var stolarna ej ordentligt hopsatta, så att då brukade jag ibland dimpa i golvet under natten. Jag hade ej så mycket arbete i hemmet utan gick även på eftermiddagen till Chalmers och arbetade på Nathans och mitt rum.

1929 befriades Arvid Hedvall från Örebro och blev professor i kemisk teknologi vid Chalmers. Han var från början en frisk fläkt i undervisning, kemisk vetenskap och sammanslutningar, Tekniska Samfundet, Gnistan, Vetenskaps- och Vitterhetssamhället m.fl. Han tillhörde mina promenörer jämte Gustaf Meijer och Agnar Landin, adjunkt vid Kommunala mellanskolan. På den tiden vandrades det verkligen i skog och mark. Den stora biltiden var ännu ej inne. Varje söndag sporttåg ut till någon station, exempelvis Floda, sedan promenad

till Hindås och tåg hem. Bengta, den underbara, tog hand om barnen även på söndagarna, så att jag kunde vandra mig frisk. Gustaf Meijer tillträdde sin plats som andrelärare hösten 1925. Efter kollegiet gick jag fram och hälsade: "Det var roligt att se ingenjör Meijer utan brännvinsglas." Meijer barskt: "Vad nu då?" - "Jag har alltid förut sett ingenjör Meijer på fotografi tillsammans med Hilding Andersson i Örebro. Brännvinsglasen uppsträckta och en stor cigarr i munnen." - "Det var på den tiden. Det är slut med det nu." Meijer hade varit lärare ett år vid Teknis i Örebro, innan han gav sig iväg till London. Han var mycket anglofil, sydde sina kostymer i London och hade roddmaskin, med vilken han "rodde till Partille" varje morgon. Han var länge ungkarl men fick så småningom sin "mejerska", givetvis (halv) engelska. Hon stekte ägg och bacon åt honom varje morgon kl. 6 och tvangs att ligga för öppet fönster sommar och vinter. På julen var det svensk mat julafton och engelsk juldagen. Efter kalkonen plumpudding enligt ett gammalt yorkshirerecept. Mekan Anita, som var mycket öppenhjärtig, berättade för alla utom Gustaf, att hon så småningom utbytt det engelska receptet mot det, som står i Prinsessornas kokbok. Gustaf upptäckte det så småningom, men äktenskapet håller än. Gustaf var en skicklig lärare, ofta t.f. professor, och gjorde kontrollantresor för sin engelska firma. Agnar Landin var en jättelik göteborgare, som hjälpte mig vid översättningen till franska av min doktorsavhandling. Som ung vandrade han en gång på Linnégatan, då han hörde bråk från en gård. Han rusade in på gården och observerade en halvfull polis, som förfördelade en man. Agnar tog sabeln från polisen och sade: "Antingen ber ni mannen om ursäkt och får tillbaka sabeln och går härifrån under min kontroll, eller också får ni hämta sabeln hos polismästaren." Polisen valde det förra alternativet. Agnar Landin och jag gjorde 1931 tillsammans Göteborgstidningens rundresa Kalmar, Öland, Gotland, Upsala, Stockholm. Vid båtfärd med Kalmarflundran sjöng den kvinnliga guiden Kalmarvisan

Uti Kalmare stad, där finnes ingen kvast förrän lördagen.

När som kvasten kommer in, komma viskorna med,

ja, var säker på det. Hej dickom, dickom dack o.s.v.

Den hade sjungits som marschvisa av kalmariterna på mitt studentkompani. Ingen visste vad kvasten och viskorna var för något, men sången gick bra att marschera efter. Guiden

berättade, att det var frågan om en borgmästare Quast i gamla tider, som bodde på landet, men hade rådstugusammanträde på lördagarna och då hade viskorna, d.v.s. döttrarna, med. Öland stavade vi med två l. Det var mycket varmt. Vi beundrade Karl X Gustafs tre ölandssterverk, det renoverade Borgholms slott, stenvuren tvärs över ön för att skydda böndernas gröda från hjortdjuren på öns sydspets samt pfaltziska drag hos urbefolkningen. Gotland stavade vi med två t. Det var verkligen ett gott och sevärt land. Vi fick reda på vad som menades med "fyllesvin". När borgarna i forna tider var ute och söp på aftnarna på värdshus utanför staden, kröp de in genom svinens ingång, om portarna var låsta. Vi såg ruinspel, cyklade till Roma kloster och till Hoburgen. När vi tröttnat på ruinhögarna, tog vi båt till Stockholm och for sedan till Upsala. Där besågs bl.a. universitetsbyggnaden. Vakmästaren, "professor" Forssling, förevisade för de båda sportklädda männen. Han kände igen mig, förmodligen en gammal överliggare, som nu återvänt för ett kort besök, och brydde sig ej så mycket om oss, låste upp en fakultetsdörr och lät oss vara för oss själva. Fotografering var förbjuden. Agnar tog raskt upp en kamera och fick den bekanta bilden över den teologiska fakulteten med Söderblom. Jag sade till Agnar: "Vi ger honom en krona var." Forssling vägrade spottskt. "Men ta det till fåglarna. Den här sista korsningen mellan grönsiska och hämpling är ju storartad." Forssling förvandlades och blev fågellyrisk. Sedan till Stockholm, där Agnar släpptes loss på egen hand. Han hade förut sett all världens huvudstäder, men givetvis ej Stockholm. Han tyckte att staden var icke så dum. Agnar var en mycket beläst man med stora bokhyllor, så djupa att han kunde ha dubbla rader på varje hylla. Så småningom gifte han sig och hade ett stort och arbetsamt lantställe. Han förtog sig vid en höstflyttning och fick en hastig död. Hjärtat strejkade utan förvarning. Det var ett ädelt hjärta, som brast. Till promenörerna räknades även professor Hilding Faxén, som efterträdde Block vid Chalmers. Faxén var jämtlänning, gick framåtlutad och var en verklig skogsman. Han var otroligt effektiv både i terrängen och undervisningen. Han hade aldrig flyttat från Chalmers, om han fått tillräcklig assistenthjälp. Nu fick han göra allting själv och kom efter några år till Tekniska Högskolan i Stockholm.

Chalmers fyllde 100 år hösten 1929. Det gällde visa upp att läroanstalten stod på högskolenivå, om än det officiella erkännandet hade dröjt. Kungen Gustaf V och statsministern, amiral Lindman kom på besök, och stor middag åts på Valand efter placering i bok. Då kungen på förmiddagen besökte Hedvalls institution i kemisk teknologi, hade denne uppgillrat en liten sensation. Man tände eld på

en elev med kläderna indränkta i bensin och såg till, att han genast kom under säkerhetsduschen. Chalmerister är oförfärade. Kungen hajade till och sade: "Du Hedvall skulle nog kunnat bli en bra brandchef, om du velat gå den vägen." Hedvall berättar historien på ett annat sätt, jag sådan den relaterats för mig.

Professor Bodmans organisatoriska talang var flitigt anlita i samband med jubileumsfirandet. Han redigerade en katalog över samtliga chalmersstuderande och deras levnadsöden, där jag återfann Carl Fredrik Wennberg från Barnarp, stor industrigrundläggare, och den stora minnesskriften. Jag försökte få in min doktorsavhandling i denna och besökte Grauers. "Det är bara gamla chalmerister, som får skriva i den, så det går nog inte för dig. Men vänta, vi har ju Knut Pettersson med. " Vattenpetter" har skrivit om pålsvamp, och han är från Tekniska Högskolan. Ja, du får nog slinka med." Den hyggliga Grauers! Han var en god rektor i den äldre sparsamma stilen men blev så småningom för gammal och ville ej ha några förändringar. Vi hade fått en ny professor i fysik, Holm (ej den gamle Ragnar från Örebro, som också sökte). Han bugade sig vid föreläsningarna för auditorium och skrev sedan tavlorna fulla med skägget vippande. Eleverna fick sällan se honom i ansiktet. Slutligen tröttnade de och slängde krita och apelsinskal på honom för att få honom att vända sig. Det blev en vår strejk från eleverna, och ingen gick upp i tentamen. Grauers vid kollegiefesten på våren: "Nu skall vi dricka varandra till. Jag har tagit fram ett, som jag tycker, gott rödvin för att fira terminsslutet. Vi ha inte lyckats så särdeles bra med våra elever. En (nick till Holm) har inte lyckats alls. Men det är inte vårt fel. Eleverna få väl göra en ansats och klara sig till hösten, så bra det går. Jag tackar för ett gott läsår och önskar en trevlig sommar."

Mitt avhandlingsarbete hade sakta fortskridit under många år. Professor Holmgren konstrade. Jag tryckte ändå och reste till Upsala dagen före disputationen på våren 1930, medförande Erik Hjertberg som min tredje opponent. Varför tog jag icke en extra dag på mig för vila och badstubad? Hjertberg var svårstyrd. Slutligen kunde jag gå till sängs på Gillet men sov intet vidare. Disputationsakten var över på två timmar med Holmgren som förste opponent och Erik Kronsjö som andre. På middagen å Smålands nation var Holmgren ej med.

Gäster förutom andre och tredje opponenterna var Gustaf Arvidsson, svågern Åke, Sten Söderberg, hans svåger kapten Einar Gerdelius, mina i staden studerande bröder Arvid och Wille m.fl. Min avhandling hade titeln "Sur les équations aux dérivées partielles du second ordre ou de l'ordre supérieur du type hyperbolique". Hedvall telegraferade, troendes att Erik Holmgren var med på middagen

När Erik ger ax och Olof ger kaka
och Smålands nation ger lokal och likör,
då lär sig futurum väl svårligen haka.
Du vinner un ordre supérieur.

Det gjorde jag också. Holmgren föreslog B-B vid betygsättningen. Wiman mildrade till B på avhandlingen och Ba på försvaret. Det var ju intet vidare, och jag räknade det hela som en motgång. Hedvall berättade, att han efter några år träffade Holmgren på Vetenskapsakademien, som sade: "Den där Sjöstrand är ju en duktig karl. Jag ång-
rar, att jag inte gav honom bättre betyg." Jag kunde icke konsten att behandla Holmgren psykologiskt riktigt och träffade honom aldrig mera efter min disputation.

Innan jag reste från Upsala dagen efter disputationen ordnade jag överblivna skvättar på Smålands nation och tog dem med i en väska. På tåget från Stockholm sade Erik Hjertberg: "Köp ett par sov-
vagnsbiljetter åt oss" och försvann i något ärende. Jag saknade 10 öre, som jag lånade av en person med vänligt utseende, som stod i korridoren. Han visade sig vara folkhögskolerektor i Vara, och för artighets skull satte vi oss i vår sovvagnskupé och bjöd honom av mina skvättar, ända tills han måste hoppa av för tjänstgöring i Vara. Efter ett par timmars sömn kom vi till Göteborg. Spårvagn för mig till Örgryte och sedan kånkande på väskorna i djup snö. Bengta fick se mig. "Du ser förskräcklig ut. Vad har du haft för dig under dessa tre dagar. Du får icke gå till skolan i dag och förstöra det anseende, du byggt upp under sex år. Jag ringer till Grauers, att du är sjuk." När jag sedan besökte Grauers och berättade allt, sa han: "Du Sjöstrand har alltid varit en ordentlig karl. Hade du inte varit det nu också, hade du inte haft några skvättar."

Grauers var en ärans man med humor, sparsamhet med statens medel och stor arbetsamhet samt hade av professor Wijkander, som bestämde allt in i det sista, utsetts till hans efterträdare. Grauers var ingenjör och fil.doktor och hade före göteborgstiden varit lektor vid Tekniska Gymnasiet i Norrköping. Där hade rektor en gång fest för lärarna. "Vi hade det ganska tråkigt, så att vi gick ner i en lärosal (rektor hade sin bostad i samma hus som skolan) och satte oss att spela kort. Då sa en av kamraterna: "Det här var allt bra

mycket roligare än den där förbannade vardagsläsningen." " - Nu, på sin ålders dagar, fick han en stark opposition mot sig. Jag mötte Hedvall i trappan till kanslihuset. "Vad gör du här?"frågade jag. "Skall upp och torpedera Grauers." Alla ansatte honom, de flesta på ett sakligt sätt. Det kom till en urladdning på ett kollegium. Faxén, som läst en avhandling av Grauers om plattors knäckning, beskyllde honom för vetenskaplig ovederhäftighet. En kollegiemedlem nämnde ordet "maskinistmekanik" om hans undervisning. Detta var fula personliga angrepp. Grauers hade varit med i en sparsamhetskommitté, som bl.a. föreslog väg- och vattenbyggnadsavdelningens flyttning till Stockholm. Professor Hultin anmärkte sakligt på detta. Grauers sköt landshövding von Sydow framför sig och talade om sparsamhet i tidens trängda läge. Men landshövdingen svek honom och lyssnade på oppositionen. Jag var kallad till ett styrelsesammanträde och fick föredraga lägre avdelningens bekymmer och framtidsplaner. Landshövdingen var duktig i att lyssna och sedan göra kloka frågor. Slutligen stillades stormen genom "kompromissarie" Bodman" (som Hedvall kallade honom). Han föreslog höjda terminsavgifter, vilket var en laglig möjlighet. Förbättringar i undervisningen kunde nu genomföras och kollegielugnet tillfälligt återvända.

Arthur Engberg hade blivit ecklesiastikminister. Han var stark i anden och vadorna. På sin bokhylla hade han bibeln på grundspråken och psalmboken. Han favoriserade franskan i skolorna och gillade lärdom och grundliga studier vid tillsättning av tjänster i kyrkan och skolorna. Han sade vid en skolinvigning i Göteborg att en läroanstalt, som ej gav tillfälle till fördjupning, med snudd på överliggeri, var icke riktigt uppbyggd. Efter en torftig ungdom hade han mycket att taga igen, både då det gällde nöjen och sällskapsliv. Det beslöts på Chalmers att göra en extra framstöt hos honom.

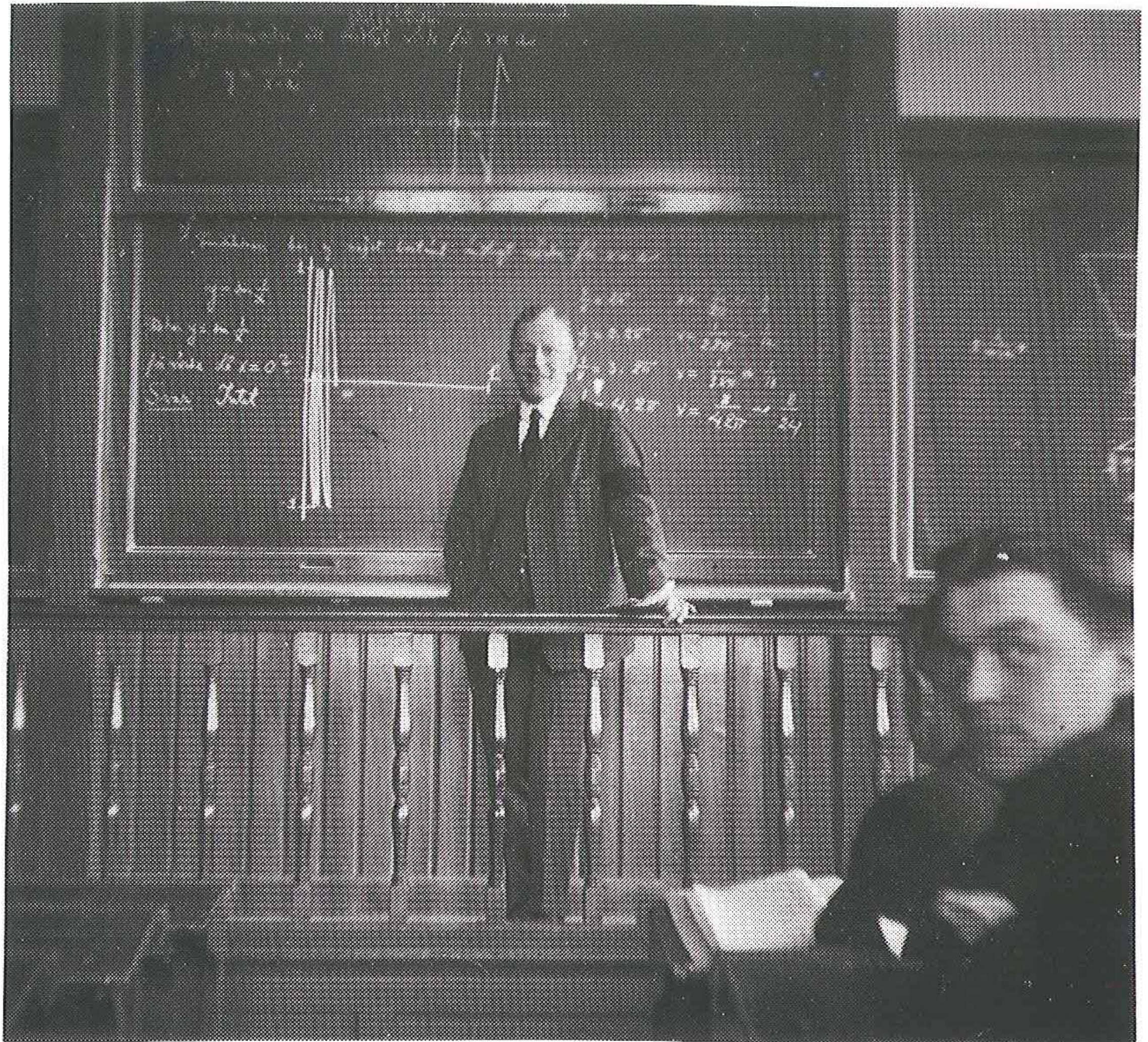
Ledare för uppvaktningen var professor Abraham Langlet (Grauers var ej med). Han var en mångsidig man och skulle nog ha räknats som upptäckare av ädelgaserna, om han kunnat koncentrera sig. Men han slösade, äkta svenskt, med sitt snille och sina utförsgåvor. Så var det självfallet Sven Hultin, den tilltänkte rektorn, Bodman, Faxén m.fl. Även jag var med som företrädare för den lägre avdelningen. Jag och mina kolleger ville ha ett Chalmers tekniska gymnasium

med lektorslöner och god laboratorieutrustning. Jag hade personligen och på eget ansvar skrivit till läroverksrådet Nils Fredriksson i saken. Engberg mottog oss välvilligt och Fredriksson nådigt. Han tyckte nog att min aktion stred mot de gängse byråkratiska reglerna.

Professor Grauers gick bitter från sitt ämbete. Lärarkollegiet hade förslagsrätt vid rektorstillsättning. Det anordnades provval. Professor Lindström gick med lista. Då han besökte Björner Hedlund och mig, röstade vi på Bodman med hänsyn till hans ålder och visade goda organisatoriska förtjänster. Professor Bodman hade varit medlem i den nordenskiöldska sydpolsexpeditionen, där han betydde mycket med hänsyn till sin spänst och sitt lätta väsen. Det hemskaste vid dylika expeditioner lär vara enformigheten och att alla vet, vad var och en kommer att säga och göra. Bodman var den oförmodade, som lyste upp med sitt glada lynne. Hedlund var brorson till Viktor Rydbergs välgörare och en mycket sympatisk person. Jag kvad i ett telegram vid hans 50-årsfest

Hell dig, du grekiska profil,
du ~~man~~ med stil
på byggnader och intellekt,
du människa och arkitekt.

Sven Hultin blev den nye rektorn. Han var öppen för alla och skaffade sig goda informationer. Vid avgöranden inom kollegiet och i alla de kommittéer var han väl genomtänkt, knivskarp och outtröttlig. Sina stora framgångar vann han sammanträdesvägen. Han kallades Storsven och var något av ett snille, som begrep allt utom möjligen konst och litteratur. Vetenskapliga arbeten skrev han sällan men var en stor konstruktör, bl.a. av Götaälvsbron. Han var varmt religiös av den schartauanska sorten. Han drack ett glas vin vid festliga tillfällen och puffade på en cigarr vid kaffet.

Chalmers, 1930.

Min utländska resa hösten 1931

I samband med 100-årsjubileet hade Chalmerska Forskningsfonden upprättats. Jag sökte och fick ett anslag för matematiska studier i Paris. Det blev en resa helt olika de nu så moderna turistinpackningsturerna. Jag förde dagbok i omgångar, som kan vara lustig att läsa mer än 40 år efteråt (anförres i utdrag).

Resejournal oktober, november, december 1931

Söndagen den 18 oktober 1931 klockan $\frac{1}{2}$ 2 på natten lämnade Bengta och jag Göteborg. Harald Lindroth var nere vid stationen med en stor påse med druvor. Den goda själen! I Tyskland köpte vi senare druvor för 30 pf. pundet ($\frac{1}{2}$ kilo). Men Lindroths druvor voro dyrare i alla avseenden. De voro en symbol för den myckna vänskap vi lyckats förvärva oss i Göteborg. Just då tåget hade satt sig i gång, fingo vi se en annan symbol komma löpande, nämligen "farbror Pehr", lördagsmunter och "morgonpig". Om järnvägsresan genom Sverige är icke mycket att säga. För första gången var jag "söder om landsvägen". Mätte nu detta höja min självaktning! Färden på färjan över till Sassnitz var skön. Tyvärr tål Bengta ej sjön så väl. Hon fick ligga ute med tre överrockar på sig. Vi hade nämligen två stycken resrockar och två paradrockar med oss. Världen är bra liten! Vi hade sällskap med Knut Kollén från Barnarp, min egen hemförsamling. Han reste till Köhten för att fortsätta sina tekniska studier. Rügens bokklädda och vita kritklippor voro väl värda att beses. Där skulle Hedvall och jag kunna göra härliga promenader. - Så fort man kommer till Tyskland se alla konduktörer, stationsinspektorer o.s.v. ut som generalmajorer eller julgranar, vilket man behagar. Även den enklaste stationskarl har åtminstone en ljusblå mössa. Vid Greifswalds station höllo dessa generaler ett större krigsråd. Det var nämligen så att katten Peter, mycket blasé och järnvägsvan, behagat placera sig under tåget. Man visste nu ej, om tåget skulle kunna avgå i ordinarie tid. Den preussiska plikt-känslan och den tyska godhjärtenheten kämpade kraftigt mot varandra i denna generalstab. I sista ögonblicket räddade den tågvane Peter situationen genom att majestätiskt avstå från skenorna. - Nordtyska låglandet gör verkligen skäl för sitt namn. Ett flackt, enformigt landskap med enstaka tegelhus utan trädgårdar. Vi åto middag på tåget "Bratwurst mit Sauerkraut". Den tyska maten är varken god eller dålig.

För en svensk verkar den för fet. Vid såser fäster man intet avseende, vid matos ej heller. När vi senare kommo till Nürnberg låg detta matos (flottyrstekt kål) som en tät dimma över staden. Alla tycktes må väl därav. Litet diskvattenslukt fäster man ej heller något avseende vid. Dock måste man i sin helhet säga, att maten var approbabel och renheten betydande. Det är blott så att vi svenskar så gärna vilja ha pricken över i:t. Tyskarnas Gemüt ersätter många gånger om vår kräsmagenhet. - Kl. $\frac{1}{2}$ ll på aftonen anlände sålunda "zwei dummen Schweden" till Stettiner Bahnhof i Berlin. I Tyskland är allt uniformerat, och vi borde naturligtvis ha tagit en numrerad "Gepäckträger" för att bära ut vårt bagage till bilen, som skulle föra oss till "Christliches Hospitz", där vi tänkte bo. Nu bedrog snålheten visheten. Vi kånkade på vårt bagage, och när vi kommit utanför spärren, kom en stor karl emot oss och tog bagaget, gick tvärsöver gatan till en gränd, sköt in oss genom en bildörr, bagaget efter, han själv likaså och gav order till chauffeuren. De voro alltså två! Bäraren ville köra oss till "Hotel Stadt Kiel", där alla skandinaver bo. På Hospitz voro alla rum upptagna. Hur kunde han veta det? Han körde trots våra protester till "Stadt Kiel", vi protesterade, han mörknade, Bengta blev rädd (dock ej hysterisk). Efter diverse dividerande och rundkörsel i staden kommo vi dock till "Christliches Hospitz", till stor del tack vare Bengtas energi. Kanske räddade hon mitt liv. Åtminstone såg hon sådan ut, när hon gjorde sitt intåg i hotellet. Hade jag varit ensam, hade de båda busarna kanske befordrat mig till en bättre värld. Men kanske jag hade varit mera försiktig och rädd då. Nu var jag det ej. Trots det att min prestige som färdledare var betydligt förminskad, somnade vi dock tämligen lyckliga under de tyska duntäckena och dunkuddarna (man har nämligen sådana över fötterna) i vårt rum på Christliches Hospitz i staden Berlin, "die drittgrösste Stadt in der Welt".

Måndagen den 19 oktober ägnade vi helt åt Berlin, som är en fruktansvärt dyr stad. Den fångade likväl mitt småländska hjärta och även Bengtas närkesdito. Vi lämnade med saknad denna stad med dess kraftiga män och ljuva kvinnor. Berlin är en ung stad och har ungdomens behag. När den blir fullvuxen, blir den centrum i ett tyskt rike, det största av den sorten som någonsin funnits. Tyskarna äro ej ett herrefolk, men ett ledarfolk. (Genom Hitler blev jag sannspådd på ett fruktansvärt sätt.)

Tisdagen den 20 oktober lämnade vi Berlin för att resa till Nürnberg. Allt hade hittills gått i laga ordning, men i Thüringerwald blev tåget stående på grund av maskinskada och där träffade jag Fräulein Grete Kiener. Thüringerwald var skön, Gretl likaså. Men Thüringerwald lämnade vi snart, icke så Grete Kiener. Jag fick en mycket

god övning i tyska språket. Vi talade om allt möjligt, hon var tydligen en kontorsflicka i Nürnberg, anställd i en firma, som handlade med nycklar. Jag frågade hur man då kunde vara så litet tillåst själv. Gretl älskade sin stad, ville aldrig lämna Nürnberg, hennes nöje var att promenera. Maximum hade hon druckit 3 Mass öl på en dag. Hon var mycket förtrolig och lutade sig i barnslig oskuld (hon var dock 25 år) mot mig, då jag från svenska översatte vad som stod om Nürnberg i Ellen Rydelius resehandbok. Det hela slutade med löfte om vykort. Bengta påstod att hon ej var svartsjuk. - På Gretes inrådan togo vi in i Nürnberg på "Pillhofer" ett ganska miserabelt ställe, där matoset stod tjockt i trappuppgången. Det var emellertid rätt pittoreskt och inga smådjur. Vi bodde där två nätter utan att klaga. Vi lågo inom husväggar, där människor bott i många hundra år, och det är ju ej så vanligt. - På aftonen gingo vi omkring i det gamla Nürnberg med sina brunnar och kyrkor. Vi hamnade slutligen på "Bratwurstglöcklein", en krog sedan 1300-talet. Här hade Dürer, Veit Stoss, Peter Vischer och Hans Sachs druckit vzrändra till. Man visade ännu Hans Sachs' ölsejdel. Vi beställde korv men ville ej ha Bratwurst, som vi ätit förut, utan önskade någon annan sort. Men "Herr Ober" förklarade frankt att på det här stället hade man ätit Bratwurst i 600 år och därvid ämnade man fasthålla. Denna lilla ölstuga var alldeles sammanbyggd med en kyrka. I Tyskland går nutid och forntid, kyrka och liv mera ihop än i Sverige. Där skulle "Bratwurstglöcklein" ha varit museum och flyttad från kyrkan.

Onsdagen den 21 oktober ägnades helt åt Nürnberg. Denna stad är själv ett konstverk från medeltiden och i varje detalj uppfyllt av konst. Veit Stoss' träsniderier, Adam Kraffts stenhuggerier, Peter Vischers konstsmiden voro fyllda av detaljer, alltid vackra och ofta roande, men helheten och sammanhanget släppte de likväl icke efter på, utan deras verk voro av en egendomlig, tjugande klarhet. När man ser sådan konst, inser man visserligen genast att den är skön (detta i motsats till moderna konstverk) men också att man skulle behöva mycken tid för att riktigt fatta den. Trots allt glömde vi oss ej helt kvar i gamla tider, utan hunno både äta karp och köpa leksaker.

Torsdagen den 22 oktober nådde vi München. Här var allting stort och rätlinjigt. Dagen avslutades på Hofbräuhaus. Här

åto vi korv och drucko öl mitt ibland en väldig massa människor. Vi sutto många vid samma bord, och naturligtvis blevo vi genast bekanta och funno samtalsämnen. Goda råd är man icke snål på i Tyskland. Man har intresse för sina medmänniskor och snäser icke främlingar. Den gamla germanska gästfriheten lever. Alla voro glada och ingen uppblåst.

Solang' der alte Peter am Petersberg1 steht,
solang' die grüne Isar durch Münchner Stadt no' geht,
solang' da drunt am Platzl' noch steht das Hofbräuhaus,
solang' stiebt die Gemütlichkeit beim Münchner niemals aus.

Häri instämnes till fullo. Vem nu den gamle Peter var, fick jag aldrig reda på, men troligendrack han mycket öl. Det måste man göra i denna stad. Ölet har blott ett fel, man blir aldrig otörstig. Man dricker icke för att man är törstig utan blir törstig, därför att man dricker. - I denna stad kände man så stor lyftning att det var nödvändigt att med människans vanliga oförnöjdhet stiga än högre. Vi togo sålunda fredagen den 23 tåget till kurorten Garnisch i Bayriska alperna och åkte linbana upp till Kreutzeck, varifrån vi fjällvandrade en smula. Skönt och omöjligt att beskriva. På kvällen kommo vi tillbaka till München och övervoro en stilig teaterföreställning "Den flygande holländaren" på Nationaltheater. Eftersom vi hade bråttom, åkte vi bil. Strax innan vi kommo fram, satt en stilig polis till häst och såg till att bilarna stoppade i och för betalning. Sedan detta var klart, så att det ej kunde bli någon uppstoppning framför ingångsdörrarna, fick man köra fram dit. En polis i pickelhuva och en guldklädd teater-vaktmästare tävlade om att öppna bildörren. Inne i salongen stod en festklädd publik och väntade på att bänkarna skulle bli fulla. På mellanakterna promenerade vi bland snygga och muntra människor i foyern. Det hela var festligt. Jag kan ej hjälpa att jag jämför denna teaterföreställning i München med den första jag var på i Paris, på l'Odéon. Här fanns ingen polis eller teatertjänare, ingen festklädd publik, ouvreurerna voro lortiga, och folk satt med överrocken på av rädsla för att bli bestulna. Allt smutsigt, omålat, schabbigt. I promenaden, som var en usel korridor, rökte håriga och opressade individer.

Lördagen den 24 oktober kommo vi till Augsburg. Vi fingo för hyggligt pris ett mycket komfortabelt hotell. Här fanns pricken över i:t på allting. Det var vår sista bostad i Tyskland. Allt var anlagt på gästernas trevnad, allt var rent och fint. När vi kommo till Frankrike, fingo vi se på annat. Där voro gästerna till för hotellens skull - och smutsigt, slarvigt. I Augsburg besågo vi staden från Perlach-turm, gingo genom Jacober-Thor, där fordom Gustav Adolf intågat, för-

nyade vår trosbekännelse i Goldener Saal och besågo en våning i Fuggerei. Vi gävo folket där en mark som hjälp till årshyran. Den är fortfarande 3 mark och några pfennige, alldeles som på Jacob Fuggers tid. I Ulrichskirche stodo en massa pojkar och flickor i rad framför varje biktstol. Pojkarna sågo ej ut att taga det särdeles allvarligt. Barocken i denna kyrka var verkligen storartad. Jag kom att tänka på Barnarps kyrkas altartavla, också den i barock och en ringa avbild av denna guldskimrande härlighet. Sedan blandade vi oss med noblessen på "Drei Mohren", furstehotell på 1700-talet. Tysken är icke som bäst, då han försöker vara fin. Det är förresten ingen.

Nästa dag, den 25 oktober, kommo vi till Frankrike. I Strassburg hoppade vi av ett tag och sågo på den ljuvliga och majestätiska domen. Tyska och franska språket blandade sig på gatorna. Staden gav avgjort ett tyskt intryck. Människorna pratade, grälade ej, husen voro utan tillskruvade fönsterluckor. Mitt första intryck av fransmännen på tåget var detta: "Vad de äro tysta och tillknäppta. Så tråkigt de se ut att ha." Kl. 11²⁰ anlände vi till Paris. Då hade alla i kupén sovit ett par timmar och min granne redan släppt många lönnmördare.

Efter att ha fullbordat en två månaders séjour i Paris fattar jag nu pennan på nytt för att samla mina intryck. Vi kommo, som sagt, sent på aftonen till Gare du Nord och togo en bil, som förde oss till "Cambridge et Oxford", beläget i närheten av Place Vendôme. Det blev en färd genom hela nordstaden, förbi Rue de Rivolis arkader. Bengta hade bott på detta hotell för 11 år sedan, men vi betraktades ej som stamkunder, utan först efter mycket dividerande lyckades Bengta uppnå ett någorlunda rimligt pris. Jag kunde ju icke säga något utan var fullständigt dövtum. Gränsen mellan att kunna läsa franska samt förstå och tala är synnerligen skarpt markerad.

Nästa morgon kastade vi oss ut i vimlet. Vi besågo den lille korsikanens grav i Invaliddömen. Kanske var det synd, att Napoleon ej lyckades göra ett Europa efter sitt eget huvud. Måhända hade då nationalitetssträvandena kvävts i sin linda och Europa undgått många förödande strider. Vilken ställning man än må intaga till hans livsverk, säkert är att man blir imponerad av hans grav, där han vilar i kryptan under kyrkan. I det ljusblåa skimret läser man:

"Je désire que mes cendres reposent sur les bords de la Seine au milieu de ce peuple français que j'ai tant aimé" (Jag önskar att mina kvarlevor må vila på Seines stränder mitt ibland det franska folk, som jag har älskat så mycket). På Invalidhotellets gård var stor parad och utdelning av Hederslegionen. En general i full parad dekorerade, kysste på båda kinderna, tog två steg bakåt, saluterade med värjan, tog två steg framåt och ett åt sidan och övergick till nästa nummer. Trupper stodo uppställda runt hela gården. De hade god hållning men bestodo för ingen del av statyer. Rätt som det var satte man ner geväret, putsade sig obesvärat i näsan eller sökte någon annan omväxling. Officerarna voro lika obesvärade. Det finns i Frankrike en viss liberté under alla förhållanden. Man behöver ej den preussiska disciplinen, emedan officeren säkerligen leder sin trupp med överlägsen psykologisk insikt. Vidare har fransmännen det som Napoleon kallade "courage de la nuit" (egentligen nattens mod). Var och en är man för sig med en utomordentlig uppfattnings- och kombinationsförmåga. Han vet vad som bör göras utan att vara alltför strängt disciplinerad.- Sedan foro vi métro till Eva och Hugo Schortz. Den förra är klockarns dotter i Almby, Bengtas hemförsamling. Hon är gift med en svensk gymnast. Vad världen är liten!

När vi på kvällen återkommo till hotellet, befanns det att de stora fönstren, som räckte nästan ända ner till golvet, hade genomsläppt något för mycket seinevind och seinedimma, så att där var isande kallt. Vi tordes ej gå och lägga oss på de kalla sängkläderna men klädde likväl av oss, togo på oss tjocka kappor och pälsmössor och satte oss på våra huvudkuddar för att värma upp dem. Det var för komiskt att spegla sig i rummets många vägg- och skåpspeglar så skämtsamt utstyrd. Så småningom fingo vi krypa ner i den gemensamma bädden och somnade rygg mot rygg för att hålla värmen så mycket som möjligt. Det var mycket lyckosamt att Bengta kunde ligga på vänster och jag på höger sida. - Det var enda gången jag behövde använda pälsmössa i Paris. Vi gynnades av en mycket mild och härlig väderlek hela tiden vi voro där. I Göteborg lider jag mycket av förkylningar och får iakttaga en viss försiktighet. I Paris sprang jag omkring, blev svett och varm, satte mig på en trottoarservering och drack en sval dryck, gick ständigt utan galoscher och paraply och höll mig ständigt frisk. Hade jag snuva på morgonen, var den bortblåst på kvällen. Det franska språkets nässnörflande kanske gjorde sitt till för att hålla näsan ren.

Vi togo nu en dag på oss för att ordna våra förhållanden. Först styrde vi kosan till la Sorbonne. Med tillhjälp av en agent de police (poliskonstapel), som vandrade inne i universitetshusets korridorer,

lyckades jag få reda på den expeditionslokal, där inskrivningen verkställdes. Den visade sig vara ett mycket litet rum, där stark köbildning rådde framför disken, varest papperen skulle uppvisas. Odören var något blandad; där fanns allt möjligt folk, ryssar, tyskar, negrer annamiter etc. Alla bemödade sig att tala franska och även jag, när min tur kom. Mina papper utstodo utan svårighet den stränga formella fransyska granskningen, och jag förstod någorlunda vad expeditricen yttrade till mig. Jag hade att gå till universitetets kassakontor och erlägga 100 frcs. Man måste säga, att fransmännen bjuda sin kultur för ett billigt pris. Sedan avgiften vederbörligen erlagts, återvände jag till inskrivningsrummet. Nu hade jag att passera en monsieur. Han pratade sluddrigt, och jag förstod icke ett ord. Bengta tillkallades som interprète (tolk). Hon förklarade: "Han pratar bara strunt och artigheter. Det är intet att lyssna på. Skriv på du bara." Jag höll nämligen på att skriva i diariet. Sedan detta var färdigt, erhöll jag min "Livret de l'étudiant" (studiebok) och var sålunda ännu en gång student bland studenter. Dessa äro icke få i Paris, cirka 30.000, en hel liten stad kan man säga. - Vi gingo nu Boul' Mich' framåt och studerade det myllrande folklivet. Man observerade lätt det ungdomliga studentinslaget. Här och där i denna stadsdel finns en av Sorbonnes många institutioner, överallt finnas små bistroer och restauranter, som speciellt frekventeras av studenter. Nu svänga vi in i Luxembourgträdgården. Här var mycket mammor, bonner och barn. De franska barnen likna mera de vuxna än vad fallet är i Sverige. De äro redan små herrar och damer, hålla sig snygga och äro stillsamma. Och likväl dyrkas de mera i detta land än annorstädes. I **métron** sitta barnen och de stora stå. Man tycker att de borde bli bortskämda, men så tycks ej vara fallet. Det franska sinnets behärskning och raison röjer sig redan hos barnen. Men de ha nog ej så roligt som de svenska små. Framför Luxembourgpalatsets damm, där barnen navigerade sina segelbåtar, tog jag i skinande sol ett foto av mitt hjärtas drottning. Hon var omgiven av Frankrikes drottningar, vilkas byster stå uppställda i rad vid kanten av det öppna området framför palatset. Vi vandra vidare Rue Vavin och Boulevard Raspail och komma så småningom till n° 232, där Hotel l'Aiglon är beläget. Här negocierade vi och bestämde oss för ett rum till ett pris av c^a 900 frcs pr månad. Sedan togo

vi métroen bort till Rue Faubourg S:t Honoré, där en hushållsskola "Cordon bleu" (blå bandet) är installerad. Här skulle Bengta studera "la haute cuisine française" (det fina franska köket) för professor Pellaprat. I kassan träffade vi på ett fruktansvärt vidunder till kvinna. Hon var fullt krigsmålåd, röda läppar och kindben, tuschade ögonbryn och ögonhår. Hon var fet, ful och stor och talade bestämt och majestätiskt. En ny elev ansåg hon tydligen ej vara något märkvärdigt. Hennes vänlighet och intresse voro icke mera än det minsta minimum. Trots allt behagade hon intaga Bengta i sin illustra anstalt.

Vår levnadsordning blev nu följande. På morgonen kokade Bengta thé. Vi hade ett litet gaskök i en skrub, som hörde till rummet. Sedan kastade vi oss ut på staden och skötte vårt arbete var och en på sitt håll. Kl. 12 träffades vi ånyo på någon liten sylta i närheten av hotellet och intogo frukosten. Därefter blev det siesta på hotellrummet och så förnyat arbete till middagen vid 6-7-tiden. Bengta fick på detta sätt fara métro rätt mycket, ty Faubourg S:t Honoré ligger långt från boulevard Raspail, men för mig låg hotellet mitt i verksamhetsfältet. Jag kunde gå på 10 minuter till Institut Henri Poincaré vid rue Pierre Curie, där jag åhörde de matematiska föreläsningarna, och på 5 minuter till boulevard Montparnasse, där jag tog konversationer för Madame Dubois-Heyman. Våra matställen utsågo vi även i denna trakt av staden, där studenter och konstnärer ha sitt tillhåll och där levnadsomständigheterna äro enklare och billigare än på högra seinstanden "uppe i staden", som Bengta och jag sade. Dit gjorde vi ofta utflykter, än en förmiddag, än en eftermiddag, än en heldag, och besågo märkvärdigheterna. På detta sättet voro vi alltid på friskt turisthumör och voro föga att förlikna vid de tröttrade amerikaner, som göra Paris på åtta dagar.

Jag skall nu gå i tur och ordning med frågorna och skildra var för sig bostaden, maten, drycken, matematiken, la langue française, bekantskaperna, folklivet och utflykterna. Vår bostad var ganska komfortabel, modärn, nästan funkis - för att vara i Paris. Detta sista tillägg är väsentligt. Sålunda hade vi värmeledning, men den stod ständigt på varmt och gick ej att ställa om till kallt, vilket var förargligt ibland, när vädret var mycket milt. Jag uppmärksamgjorde le garçon- det är alltid manliga upppassare på rummen- på detta funktionsfel. Han ryckte på axlarna men lovade att säga till M. le Directeur. Denne påpekade först att det var en väsentlig fördel att icke värmeledningen ständigt stod på kallt i stället, försökte sedan själv ställa om den, misslyckades och lovade sedan, att när han samlat en del fel på hotellet skulle han skicka efter en yrkesman. En sådan

kunde man ju ej engagera för bara denna lilla sak. När vädret så småningom blev kallt, så frågade M. le Directeur, om inte värmeledningen passade. Vi hade lavoir med rinnande kallt och varmt vatten, d.v.s. det rann bra till, men avloppet var det klenst beställt med, så att det dröjde många minuter, innan det smutsiga vattnet man tvättat sig i, kunde bringas att försvinna. Och som lorten flyter ovanpå, var detta ej så behagligt. Garçonerna tillkallades och han mobiliserade verkligen omedelbart M. le Directeur. "Qu'est-ce que c'est?" (vad är det frågan om), frågade denne. Garçonerna androg fallet och trodde ej att vi förstodo någon franska, om han talade fort. "Il coule très bien, mais pas assez pour eux" (det rinner mycket bra, men inte tillräckligt för dem). Emellertid reparerades fatet med tillhjälp av långa rottingar. Nattekärl ingår ju i den svenska utrustningen, men här hade man helt inbesparat sådana. Jag ringde omedelbart i rumstelefonen ner till den kvinnliga portiern och åskade en "pot de chambre". Hon skulle göra vad hon kunde. Men det kom ingen den aftonen. Nästa dag insattes garçonerna i våra svårigheter. Han ryckte på axlarna, log överlägset och sade att han hade ingen "pot de chambre". Jag förklarade då, att jag ej brydde mig om hans privata levnadsvanor. Han meddelade då, att man i "la douce France" (det ljuva Frankrike) ej begagnade sig av nattekärl, men kanske att M. le Directeur vid särskild hänvändelse ville göra något åt saken. - Garçonerna var tämligen lat. Han städade endast till någorlunda belåtenhet. Det var ej så noga, när rummen blevo färdiga. När klockan slog 12, tog han sig två timmars paus, om han befann sig mitt i arbetet på ett rum. Dessa timmar vilar allt och alla. Hade man lämnat sitt rum kl. 9, kunde det mycket väl vara ostädadt kl. 2, när man kom tillbaka efter déjeuner (lunchen). - Ja, nu har jag börjat med avigsidorna. Man är ej så noga i Frankrike med putsen, ej med att allt skall fungera ordentligt eller vara färdigt i tid. Sådant är småsaker, som man sätter sig över. Ser man förhållandena i stort, är allt ganska bra. Vi lågo skönt, hade varmt, kunde bada, om vi önskade. Det gjorde vi till en början men betraktades som misstänkta figurer utan bouquet och slutade snart, sedan våra svenska renlighetsinstinkter avtrubbats bland infödingarna på orten. Hissen fungerade bra, Mademoiselle

i kassan var söt och vänlig, garçonnen hade alltid tid till en pratstund, vi hade en härlig utsikt över Cimitière (kyrkogård) Montparnasse och Eiffeltornet. Vi fingo även en trevlig bekantskap på detta hotell, varom mera senare.

Nu följer i ordningen att vi skola tala om maten, som sedan gammalt är halva födan. I allmänhet åto vi till en början på en liten sylta vid namn Boudet. Den låg vid samma gata som vårt hotell, blott på ett par minuters avstånd, och är ett av de små näringsställen, varav trakten vimlar. Där samlades kl. 12 och 6 en brokig skara av studenter, tjänstemän, mer eller mindre lösa fruntimmer, negerkorporaler etc. I allmänhet passade man väl på tiden, särskilt på frukostarna, ty man visste att lokalen hastigt blev fylld. All föda serverades à la carte. Ville man bli någorlunda hastigt betjänad, gällde det alltså att genast komponera hela måltiden. Denna borde helst bestå av många rätter, en soppa, en kötträtt, en grönsaksrätt och en efterrätt. Då var man väl sedd och åt som en äkta fransman. Till maten borde drickas en karaffin med rött eller vitt "vin de la maison" (husets vin). Servett fick man endast på extra beställning, enär de flesta gäster inbesparade priset på en sådan. Någon rättighet till bordet, där man slagit sig ner, hade man ej, utan en nykommen satte sig på vilken ledig plats som behagade honom. Stället var ej överdrivet snyggt. Man hade ofta vått sågspån på golvet för att binda dammet. Doft av flotttyr - bort det att man skulle steka i smör - vilade över den lilla salen. Födan var ej särdeles märkvärdig, och man hade alltid en känsla av att köket ej måtte vara över hävan rent, liksom duktyg och matbestick ej voro det. Säkerligen voro ingredienserna någorlunda goda, men födan var snålt tillagad. Portionerna voro små, det beräknades att man skulle äta **många rätter**. Man saknade mycket sås till köttet. Och så vanlig kokt potatis. Något så simpelt ätes endast av bönder eller engelsmän och kallades även "pommes anglaises" (engelsk potatis). Den franska potatisen var sönderskuren och flotttyrkokt, så att den förlorat all ursprunglig smak. I allmänhet kan man säga, att födan var förkonstlad. En dag tänkte jag äta blomkål. Ty det fanns härliga grönsaker. Men då var den gratiné med ost över. När måltiden var slut, fick man betala efter nota. Denna var utskriven med rysligt slarviga siffror. Jag brukade roa mig med att bättra dem. Detta endels roade, endels förargade den något bedagade kvinna, som i allmänhet skötte vår upppassning. Hon var emellertid rätt trevlig och rejäl, och man måste beundra hennes arbetsförmåga. Fransoserna brukade räkna med blyerts på bordduken för att redan före notans erhållande kunna beräkna priset. Jag gjorde så också en gång, men då blev madame förbaskad. Jag kunde ännu

ej tillräckligt med franska för att skälla igen. I allmänhet äro fransmännen pigga på ett litet uppfriskande gräl, som de ej mena så illa med. Mot slutet av min vistelse på Boudet, sedan jag uppolerat min franska, skrev jag så mycket jag ville på bordsduken. Till en början voro Bengta och jag trots allt rätt nöjda med maten och vinet. Men så småningom gjorde våra magar revolt. De gamla oxarna, kokta i soda för att bli mjuka, och det ojästa husvinet sårade och uppsvällde våra magar fruktansvärt. Sedan vi genomlevt en natt med att vomera i omgångar, förstodo vi att en förändring måste göras.

Vi övergävo den franska maten och den franska drycken och bytte ut den mot rysk dito. Det fanns en liten barservering "L'Oisis" alldeles i närheten, vid en tvärgata till Boulevard Montparnasse. Min självaktning var motspänstig vid första besöket där. Att sitta uppkrupen på en laboratoriestol vid en bardisk, utan serviette, utan duk, med överrock och hatt på var ju ej så angenämt. Men i längden vande man sig väl därmed. Allt var snyggt och rent, monsieur Sacha, monsieur Nicolas voro artiga och förekommande. Där var även en dansk kypare, med vilken man på skandinaviska kunde diskutera födan. Där var stora portioner, så att man blev mätt, och sådan föda, som man var van vid hemma i Sverige, bortsch, en kålsoppa, kött med sås och kokt potatis, risotto etc. Sedan kunde man få sig en vodka, som smakade ungefär som renat svenskt brännvin. Om man icke drack något till maten, blev det 50 centimes förhöjning. Därför beställde jag alltid "deux petits vodka". Kyparna hade alltid mycket roligt åt detta. Jag nästan misstänker att de så småningom kallade Bengta och mig för "deux petits vodka". Man höll sig med taffelmusik, som mest var "csardas-furstinnan" på grammofon. Här åt mycket skandinaver. Ibland var hela långa raden ljushåriga, rödkindade och blåögda vikingaättlingar. Vi äro fredligare nu än när vi kommo ner till Paris på 800-900-talen och brände deras kyrkor. Upppassningen på "L'Oisis" var ett gäng ryssar, mycket belevade människor med fint utseende. De kanske voro f.d. grevar och storfurstar. Huru som helst, så trivdes vi väl med dem och de med oss. Det lär vara regel mellan svenskar och ryssar, fastän vi slagits så mycket. Nu nog om födan. Kanske jag till slut borde nämna något om priset. En måltid på "L'Oisis" kostade i allmänhet med drickspengar en

6 till 8 francs per person.

När jag började mina studier i Upsala anno 11, brukade vi säga, mina kamrater och jag, att 2 kronor räckte till att berusa sig på. En halva punsch kostade då omkring 1,50. Sedan dess ha vi i Sverige upplevat mycken prishöjning och många restriktioner med avseende på dryckerna. Men i Paris levde ännu la liberté (friheten). "Et il ne coûtait pas cher" (den kostade inte mycket). Man behövde inte gå långt för att komma till nästa "bistro". I bottenvåningen av vårt hotell fanns en sådan av mycket enkel sort. Där kunde man också köpa tobaksvaror, som i allmänhet voro mycket dåliga (Frankrike har tobaksmonopol), vykort, frimärken etc. Denna lilla bistro sköttes av ägaren, hans fru och dotter samt en garçon. Den var öppen från tidigt på morgonen och till sent på natten. Man stängde, när det icke mera fanns eller man icke längre förväntade några gäster. Och detta blev i allmänhet icke förrän frammot 2-3-tiden på morgonen. Hur "le patron", "la patronne", dottern och "le garçon" kunde hålla ut med detta liv är svårt att förstå. Men det gick bra för dessa fransmän, de hade väl ständigt en ljuvlig tanke på att centime lades till centime. Det var, som sagt, ett mycket enkelt ställe, som mest besöktes av arbetare. Men även en snyggt klädd person kunde utan att bli uttittad ställa sig vid baren och få sig en "bock" öl. Aldrig såg jag några oordningar eller några berusade personer. Det är vårt olyckliga svenska lynne, som gör att vi berusa oss. Vi äro tröga och bortkomna, när vi börja dricka. Sedan stiger självaktningen och glädjen så småningom, men tyvärr för sakta. Oftast är en svensk berusad, innan han är glad. För fransmannen ställer sig saken annorlunda. Hans självförtroende och hans lätta humör behöver blott en liten uppfriskning, sedan går resten av sig själv utan drycker.

Sådana små "bistron" som i vårt hotell fanns det tätt, tätt i hela den stora staden. Men i vår stadsdel voro också en del stora lokaler såsom Coupole, Rotonde, Dôme m.fl. De påminde närmast om stora svenska konditorier, naturligtvis utan dessas snygghet och elegans. Här var ett brokigt folkliv hela dagen, mest mellan 12-2 och efter kl. 6 på aftonen. Man såg representanter för alla världens nationer. Coupole var för närvarande mycket på modet. Man berättade, att på dess invigningsafton fingo alla gäster dricka champagne gratis på värdens bekostnad, och detta gjorde att stället tog fart från början. Detta var nog också nödvändigt, ty mitt över gatan låg den stora konkurrenten Rotonde, ett klassiskt ställe, där artister och landsflyktiga ränksmidare haft sitt tillhåll och kultiverat sina kabaler. På dessa ställen fanns det också en bar, men de flesta besökande placerade sig antingen på trottoirserveringen eller inne i stora salen. Fransmännen älska mycket att gå ut och sätta sig på café,

helst på trottoiren, så att gatulivet passerar revy. Väderleken inbjuder ju också härtill. Den 20 december kunde jag tära en apéritif ute på Boul' Mich'. Även om det är ganska kallt, släpper man ogärna trottoirkanten utan försöker värma sig vid glöden från de utsatta fyrfaten. Kafébesöken behöva ej heller bli dyrbara, om man är förständig och måttlig. En vanlig dryck såsom Pernod, Amère Picon, Oxygène, Porto sec etc. kostade glasvis omkring 2 francs. Jag uppdelade kafédryckerna i två sorter. Den ena smakade som Roséns bröstdroppar och var ganska stark, den andra gick mera i vermouthstilen. Hur skulle det vara att ha en bar på Östra Hamngatan i Göteborg, där man kunde slinka in med rocken på, få sig en drink, titta på folket och så kila iväg igen? Det vore omöjligt. Till en början komme det kanske folk av olika sorter, men till slut skulle Calle och Ada et consortes ensamma bli härskare på stället. I Sverige måste man kläda om sig, deponera överrocken i tamburen, äta mat, ha eget bord och vara högtidlig. Vi äro tyvärr förmenade det nöje, som ett glatt, folkligt och ogenerat kaféliv kan giva. En afton voro Bengta och jag jämte Schortzens ute och roade oss. Jag bjöd på middag à 6 francs stycket på K'nam, en rysk restaurant på Rue Royes-Collard intill Boulevard Michel. Vi drucko Hugos älsklingsvin och det blev icke heller så blodigt. Någon föreslog att vi skulle dricka kaffe på ett annat ställe, och vi gingo tvärs över Luxembourgsträdgården till Rue Vavin, där "Chez les Vikings", en nordisk restaurant, är belägen. Utvändigt såg den icke mycket ut, det var bara skylten, en smutsig fasad och en grinande neger vid ingångsdörren. Inuti var den ej heller märkvärdig, ett litet rum med plats för en 10-15 bord. Där var relativt snyggt, dock ej så att det imponerade på en svensk, och dessutom musik, vilket är rätt ovanligt på franska restauranter. Vi dansade en smula, Hugo och jag drucko ett par groggar, damerna ett glas likör. Räkningen gick på cirka 230 francs. Det kostar att betala lärpengar i Paris. "Chez les Vikings" var fint, intimt. Sådant märkes i Sverige på exteriören, på lokalens prydlighet, på vaktmästarna etc. Man blir sålunda varnad i tid. I Paris är det icke så. Där måste man noggrant taga reda på om ett ställe är "fint" eller ej. I förra fallet kostar allting 10 gånger så mycket som på ett annat ställe, som för främlingar från Norden kanske ter sig mycket "finare". Detta var en kraftig kyss

för Bengta och mig, som voro fattiga stipendiater. Men vi voro försiktigare sedan och gingo alltid hånfullt förbi "La Licogne", som låg vid vår gata och var mycket intimt och fint. Eljest låg det i ett uselt hus. Alla fönsterluckor voro alltid tillskruvade och försedda med annonser om stället förträfflighet. Men man fick ej titta in. Det skulle vara en mystisk nimbus ikring.

Montmartres nöjesliv odlade vi icke mycket. Jag vill blott berätta en episod. Vi sutto en gång tillsammans med Schortzens på trottoiren utanför en bistro där. Hugo engagerade genom garçonnen en av husets damer att sitta och prata med oss. Hon var "une consommatrice", som skulle egga besökarna att dricka och troligen även till andra nöjen. Kvinnan var rätt behaglig och lustig. Den franska skökan mister ej gärna all sin mänsklighet. Hon är en yrkeskvinna, voilà tout (se där, det hela). Jag frågade henne, om hon ej ibland kände grämelse på förmiddagarna. "Alors je dors, monsieur" (då sover jag).

Då vinskörden är lyckligt överstånden, då och först då kan man börja läsåret vid universiteten. Det begynner sålunda den 1 november. Jag avhörde först en hel mängd föreläsningsserier för att få övning i språket, för att få se de illustra professorerna vid Faculté des Sciences (naturvetenskapliga fakulteten) och för att i allmänhet tränga in i undervisningsförhållandena. Som jag förut sagt, äro de olika ämnena utplacerade, var och en i sin byggnad, här och där i Quartier Latin. Matematiken hade sitt högkvarter i Institut Henri Poincaré, en mycket modern byggnad med snygg interiör. De olika lärosalarna kallades: Amphithéâtre Darboux, Amphithéâtre Hermite etc. Föreläsningarna börja på slaget. Vaktmästaren kommer som förridare, öppnar dörren, professorn anländer, vaktmästaren stänger dörren och försvinner, professorn fattar kritbiten och släpper lös sin éloquence. Varje föreläsning håller på en hel timma, vilket jag till en början tyckte var litet drygt. Vi äro ju vana vid tre kvarts lektioner vid skolorna, tre kvarts föreläsningar hemma i Sverige. Fransmannen talar nästan undantagslöst mycket väl, men han skriver dåligt på tavlan. Det föreföll mig som om de franska studenterna uppfattade mera rent auditivt än de svenska. Skrivandet på tavlan var mera en formsak än i Sverige. Man såg sällan upp från sin kalleiebok utan bara skrev, skrev. Och förmågan att följa med syntes vara storartad. En gång trasslade monsieur Borel in sig i några kalkyler. I Upsala skulle det uppstått en gravlik tystnad vid ett sådant tillfälle. Nu kom publikum genast i farten, manliga och kvinnliga studenter kommo högt med sina förslag. Att monsieur Borel därav trasslade in sig värre än han skulle gjort i Upsala ligger i sakens natur. Men han behöll gott humör, och nästa gång redde han ut

härvan. Monsieur Borel, som föreläste probabilitetskalkyl, var en sällsynt elegant och älskvärd typ. Jag kan nästan säga, att jag behåller honom i minnet som urtypen för en fin och kultiverad fransman. Han återuppväckte mitt gamla intresse för sannolikhetskalkylen, och nu hoppas jag att det ej skall slumra till igen. Han hade ett sätt att kåsera över sannolikhetskalkylens filosofiska partier, som verkligen var litterärt. Jag höll fast vid hans föreläsningar hela min tid i Paris, renskrev dem på franska och anser, att jag hade verklig nytta av dem. Sedermera har jag läst en lärobok över samma område av honom. Men i denna ger han ej så mycket. Han är slarvig både i uppställning och utförande. Samtidigt läste jag en svensk bok av Harald Cramér, som var ofantligt mycket skarpare och bättre avvägd. Så synd att icke svenskan är ett stort språk, som talar av många millioner. Som "ärans och hjältarnas språk" vore det väl värt att njutas av världens millioner vid sidan av det franska.

Jag avhörde vidare, mera en passant, monsieur Cartan, monsieur Maurice Frechet och monsieur Denjoy. Den förre var kulögd, skarp gammal herre, och den andre kallade jag för "fräcke Mauritz". Då jag endast mycket flyktigt åhörde deras föreläsningar, vill jag icke giva något omdöme om dem. Monsieur Denjoy återkommer jag till senare i ett annat sammanhang. Han var ingen frodig föreläsare och kunde icke väcka intresse hos åhöraren. I allmänhet applåderade man efter slutet av varje föreläsning, men monsieur Denjoy applåderade ingen. Jo, det förekom verkligen en gång att en student ostentativt gav sina applåder. De voro nog icke roliga att höra.

Förutom monsieur Borels föreläsningsserie höll jag också fast vid en annan i funktionsteori av monsieur Gaston Julia. Den var tämligen elementär och hölls i en jättesal för ett jättepublikum. Första gången jag såg monsieur Julia trodde jag att han varit ute och slagits. Han hade ett svart bandage över näsan. Min förmodan visade sig vara riktig. Han hade verkligen varit ute och slagits -i kriget-, bar ständigt svart bandage för näsan, ty han var en "gueule cassée" (sönderslagen käft). Han var mycket livlig och medryckande i sitt sätt att föreläsa och synbarligen oerhört populär. Sin första föreläsning började han med en lovsång över företrädaren monsieur Goursat, vars "Cours d'Analyse"

läses översatt över hela världen. "Man har insett", sade monsieur Julia, "att den i nuvarande form på franska språket är en oklanderlig bok, vilken man ej kan översätta och till vilken man ej kan lägga till eller draga ifrån något." Monsieur Julia framställde ofta en sak i sitt historiska sammanhang, vilket var intressant. Att därvid "Abél, grand géomètre du Nord" (Nordens store matematiker), ofta förekom torde man kunna förstå. På monsieur Julias föreläsningar voro många, som ej förde anteckningar. De voro lärare, äldre studenter, abbeér, militärer etc. Man må härvid betänka dels att monsieur Julia verkligen fängslade, dels att fransmännen i allmänhet ligga för matematik. Han har "culture mathématique", vilket monsieur Julia vid ett tillfälle angav som målet för sin undervisning. Svensken har sällan matematiskt intresse. Han studerar naturen mera omedelbart och hinner sällan fram till de djupare sammanhang, som matematiken representerar. Men i stället älskar han sin natur så mycket mera. Fransmannen älskar kulturen.

Den lägsta franska universitetsexamen är "licence", som ungefärligen skulle motsvara vår kandidatexamen. För denna erfordras tre certificats (betyg). De matematiska certificats vid Sorbonne äro "Calcul différentiel et calcul intégrale (differential- och integralkalkyl, Calcul des probabilités (sannolikhetskalkyl), géometrie supérieure (högre geometri), analyse supérieure (högre analys.)". De allra flesta studerande läsa på det första av dessa certificats. Den unge studenten synes ha en stor receptivitet och kan läsa på sitt ämne i olika lager. Han börjar genast på flera kurser, en elementär, en högre och så t.ex. den för monsieur Julia. När denne föreläste, vände han sig ofta till sina certificataspiranter och sade: "Det här begriper ni inte nu, men monsieur Garnier kommer senare att klargöra dessa saker." Sådant vållade ingen suckan bland aspiranterna. Man hade tydligen förmåga att hålla ihop ämnet på detta lagrade sätt. För en svensk recentior torde detta vara omöjligt. Han läser långsammare, på djupet och bredden, bygger grunden säkert. Kanske också det som han lär sig mera blir hans personliga egendom. Men den unge fransmannen studerar så mycket fortare och tar sin "licence" på tre år, en aktningvärd prestation, då kurserna sannerligen ej äro små.

Att studera på skuld är en okänd sak i Frankrike. Har man icke medel att studera, låter man bli. Att ligga kvar vid universitetet i en följd fram till doktoratet är endast förunnat den rike eller mycket gynnade "boursiern" (stipendiaten). Sedan man tagit sin "licence", ger man sig vanligen ut som lärare, ekonomiserar strängt och återvänder sedan till universitetet med sparade medel för att delta i tävlingen om "agrégé"-examen. Denna äger rum par concours (genom tävlan).

Varje vår meddelas från undervisningsdepartementet, huru många "agrégés" (eg. upptagna i samfund) det får produceras vid universiteten med hänsyn till lediga platser vid skolorna i riket. Det blir sålunda trångt om saligheten. Men de som klara sig få så mycket större förmåner. Det är som sagt icke meningen att flera skola genomsläppas än som omedelbart kunna få platser som "professeurs des lycées" (lektorer vid läroverken). Alla agrégés få i varje fall 10.000 francs mera i lärarelön än de eljest skulle fått. Doktorsgraden synes ej spela någon avgörande roll för befordringen inom lärarebanan. Jag åhörde på la Sorbonne en dylik disputation. Den var rätt likartad den svenska. Dock framträdde respondenten mera och höll långa anföranden. Men själva disputationen tycktes i mycket vara en formsak, eftersom examensnämnden omedelbart efter aktens slut kunde offentligen meddela betyget "très honorable" (mycket hedrande).

Naturligtvis var det att kämpa med språket. Visserligen vållade det mig redan från början ingen svårighet att följa med på en matematisk föreläsning, men i dagligt tal var jag ömkligen borta. Jag funderade ett slag att gå med Bengta på någon språkkurs för utlänningar, men jag tror icke att jag på en sådan hade kommit i konversation tillräckligt mycket. Läst hade jag gjort förut ganska mycket, nu gällde det att tala, tala, tala. Fransmannen är icke gemütlig på samma sätt som tysken. En främling skaffar sig icke omedelbart en fosterbroder på gatan. Utlänningar behandlas vänligt men bestämt, skulle man kunna säga. Endast i den mån man lär sig franska, blir man älskvärt bemött, är kort sagt människa. En som stapplar franska med utländsk accent, är icke intressant utan ömkelig. - Bengta kunde sedan föregående vistelse i Frankrike en hel del och så beslöts det att hon skulle helt ägna sig åt sitt högre kök och jag taga lektioner ensam. Detta, att taga privatlektioner, var för mig en högst kuriös sak. Redan i fjärde klassen gav jag lektioner i matematik till ett pris av 13 öre i timman, men tagit några har jag aldrig gjort, även om jag naturligtvis har åhört mycken offentlig undervisning. Min första privatlektion tog jag alltså i Paris.

Efter att ha irrat i staden efter diverse adresser, hopsamlade på Nordisk Voyage, hamnade jag slutligen hos madame Karin Dubois-Heyman, 83, boulevard de Montparnasse. Hon var

en äldre ofarlig änka efter en fransk officer. Vi kommo snart överens om priset -15 francs per lektion- och sedan gick jag hos henne en timme per dag hela den första tiden. Samtalsämnen fattades inte. Jag hade ju alltid att berätta om Bengtas och mina strövtåg i staden, och hon var ständigt förvånad över att det fanns så mycket att se och över vår, i synnerhet Bengtas, turistenergi. "Ah, comme elle est très vaillante" (vad hon är tapper). För övrigt kunde man prata med Madame om vad som helst, även om rätt brännbara ämnen. Hon var europeiskt sinnad och hade svenskans objektivitet. Hon var nämligen född svenska men hade nu vistats i Frankrike i många år. Om jag nyss sade att hon var ofarlig, var det endast med hänsyn till hennes ålder. För övrigt var det en charmant dam av stor kvalitet. Jag hann fästa mig mycket vid henne, och vid mitt farväl från henne pussade jag henne på kinden och hon mig tillbaks. Hon var mycket litterärt intresserad och hade specialiserat sig på att översätta från svenska till franska. Så hade hon nyss översatt Hjalmar Bergmans "Markurells i Wadköping" och höll just på med Henning Bergers "Syndafloden". Katten Kiki var ofta närvarande vid våra séanser. Om jag hade rökat, innan jag gick till Madame, riktigt ville katten krypa in i mun på mig, så gott tyckte hon att det luktade. Vår lektion gick vanligen så till, att först berättade jag dagens eller gårdagens upplevelser, sedan övergingo vi till att diskutera en del fraser, som Madame uppställt. Detta drog vanligen långt ut på tiden. Icke desto mindre måste vi sluta med att prata litet strunt med varandra på slutet. "Timmen" var sålunda blott en officiell benämning, den förvandlade sig oftast till två stycken. Naturligtvis var Madame mycket nyfiken på "la vaillante madame", så att en dag medtog jag Bengta på visit. Jag var försedd med en bukett rosor. En vecka efteråt voro vi bjudna på thé hos henne. Hemmet var litet extra uppsnyggat, dock ej så att det störde, ty -o fasa - visserligen voro rosorna vissna för flera dagar sedan, men de ramlade bladen lågo i stor myckenhet kvar på bordsduken. Men Madame uppbar sin värdinneroll med glans. Utom Bengta och jag var det en svensk läkare, doktor Westin, med polskfödd fru. Doktorn kom något senare än de övriga, stegade in med rocken på, satt i den en lång stund och slängde den så småningom över en stolskarm. Sådana där småsaker är man icke så noga med i Frankrike. Man fäster sig icke så mycket vid ramen. Madame var ej elegant klädd, men hon hade en elegant själ, hon förde en elegant konversation, hon var à son aise (fann sig väl), hon ledde festen. En svensk måste ha en elegant inramning för att kunna känna självkänsla. Nu är att märka, att Madame säkerligen hade det ganska bra ställt. Sådant räknar man icke ut första dagen man är i ett hem i Frankrike. Hon hade visserligen telefon, en oerhörd lyx, särdeles om man betänker, att den

mest kan användas för nöjet att se, om man händelsevis skulle komma fram. Man kan ej ringa till sina leverantörer för att få saker och ting hemskickade, de ha i allmänhet varken telefon eller springpojkar. Telefonkatalogen är sålunda en taxeringskalender så god som någon. Men likväl var det först så småningom, när jag betänkte att hon hade en bostad i två våningar vid en fin gata, att hon hade jungfru och att hon väl uppfostrat två barn, som jag förstod att hon var välsituerad.

En dag stötte Bengta och jag i hissen på hotellet på en ung man, som såg ut ungefär som en teologie studerande från Upsala. Då han alltså icke verkade fransman, vågade jag tilltala honom i avsikt att prata strunt. Sådant gör man icke med en fransos. Man kan begära en upplysning, han svarar kort och distinkt. "C'est entendu? Bon." (Är det uppfattat? Bra) Punkt och slut. Jag sade till ynglingen: "Vad tycker Ni om Er vistelse i Paris?" Han såg något förvånad ut. "Jag trivs utmärkt och är här sedan flera år." - "Men Ni ser icke ut att vara fransman." - "Kanske inte, men jag är också av flamländsk härstamning." Det var nog väl, ty hos en äkta fransman skulle mina dumma proposer alstrat en fruktansvärd köld och likgiltighet. Den unge mannen log emellertid vänligt. Nästa dag träffades vi ånyo i hissen. Han sade: "Ni har alltid lyckan att råka mig just här." - "Man kan väl fortsätta umgänget även på annan ort", föreslog jag. Han följde med oss på vårt rum och visade sig vara en språksam och älskvärd herre. Så småningom lämnade han sitt visitkort

Jean François

Elève diplômé de l'école des hautes études d'architecture
Urbaniste Technicien sanitaire

(elev diplomerad från arkitekturhögskolan, stadsbyggare, sanitetstekniker).

Ynglingen var alltså utbildad arkitekt och hade plats hos en arkitekt i staden. Dessutom skrev han på en thèse (avhandling) om, jag vill minnas, Rouen, vilken stads bebyggelsehistoria han skulle redogöra för. Vidare skisserade han ett program för dess utveckling, en modern stadsplan. För detta arbete hade han ersättning av staden Rouen. Onekligen ett förmånligt sätt att arrangera för sig. Avhandlingen skulle så småningom ventileras på ett urbanistiskt institut, som enligt vad han påstod var ensamt i sitt slag. Vi blevo tämligen genast ganska förtroliga. En dag bjödo

vi honom på thé hos oss på vårt rum. Han prisade bakverken men antydde att hans moder i Normandie var något extra, när det gällde goda kakor. Hon brukade skicka honom en del godsaker ibland och han väntade just en sändning. Men för att vara köpta voro dessa bakelser verkligen goda. "Vi har god smak, Madame, som redan lärt Er att välja ut det bästa på orten." Han berättade att han hade en kvinnlig kusin, med vilken han velat gifta sig, men familjen hade satt sig emot det. "Man tycker icke mycket om kusingifte här i landet." - "Naturligtvis icke, men det kan ju gå mycket bra. Och om kärleken är riktigt stark, gör man väl som man vill, åtminstone hos oss i Sverige." - "Men icke i Frankrike. Här är det omöjligt att gifta sig mot familjens vilja. Man bleve portförbjuden och isolerad från hela sin släkt." Den unge mannen succade men tillade i nästa andetag, att han blivit bekant med en ung amerikanska här på hotellet. "Hon lär mig tala engelska och jag henne franska. Hon är mycket söt." Så småningom kommo vi in på armerad betong, som var ett av hans specialgebiet. Han sysslade med ett nytt problem, som ledde till besvärliga differentialekvationer. Nu kom jag på min mammas gata och vi fingo mycket att säga varandra. Jag tog mig friheten att fråga, hur gammal han var. 20 år! Och élève diplômé, technicien sanitaire, urbaniste, var i fullt arbete på ett arkitektkontor, skrev på sin doktorsavhandling och ville gifta sig med en kusin. Verkligen en innehållsrik 20-åring. Och han verkade icke bluff utan var behaglig och naturlig. Om några år tänkte han göra en studieresa runt jorden, arbeta på olika platser, se och lära.

En dag inviterade monsieur François oss på thé hos sig. Moderns bakverk hade anlänt. Och den unga amerikanskan skulle komma. Monsieur François bodde högt upp i hotellet i ett mycket litet rum. När vi kommo, visade han oss utsikten, som förresten var densamma som vår egen. "C'est épatant, n'est-ce pas" (det är så man baxnar, eller hur). För tillfället var det hans utsikt, och en fransmans egen utsikt är alltid épatant. Snart anlände amerikanskan. Hon var skön men talade en horribel franska. Det är hemskt att höra en engelsman eller amerikan försöka sig på det ädla språket. De ha ju icke ett enda rent ljud i sitt språk. Allt är vocal murmure (röstmummel). Man känner sig dem mycket överlägsen som svensk och innehavare av vokaler. Den unga damen skulle bedriva juridiska studier vid la Sorbonne och stanna i Paris i två år. Garçonnen anlände med thé. Monsieur François serverade en smula nervöst. Jag pratade, Bengta talade, amerikanskan hackade. Ögonblicket var kommet. Moderns bakverk skulle avsmakas. "Ah, quelle délice" (Å, vilken läckerhet), sade Bengta och jag. Amerikanskan tuggade förstrött och utan deklamationer. Monsieur François fronça les sourcils (rynkade ögonbrynen). Samkvämet fortsatte dock i angenäma

former. Sedan amerikanskan tuggat ett halvt bakverk, tän-
de hon en cigarrett. "I Amerika röka vi alltid till maten."
"Naturligtvis", sade jag, "time is money." Monsieur Fran-
çois såg mörk ut. Hans éloquence avstannade. Röka mitt i
moderns bakelse. Nu -o fasa- skedde det hemska. Amerikans-
kan skakade av askan mitt på moderns halvätta mästerverk.
Monsieur François svimmade ej, men säkert är att alla band
av ömhet brusto. Senare talade monsieur François om henne
som en högst opålitlig kvinna.

För övrigt gjorde Bengta och jag icke så många bekant-
skaper. Vi hade var och en sitt arbete, och vi hade var-
andra. Vi använde alla lediga stunder att se och höra ute
på staden. Att visitera vetenskapsmännen på orten var jag
ej ännu mogen för. Jag skall nu berätta litet om våra
strövtåg i den ljuvliga staden Paris under den korta må-
nad hon stannade hos mig och glömde sina plikter som mo-
der för att blott vara maka. Och hon var makalös i gott hu-
mör och i turistenergi, la vaillante madame!

Vår bostad var på sätt och vis mycket central, d.v.s.
den låg mitt på Montparnasse. Detta är en betydande af-
färssort, och ävenså var dess rykte som nöjeskvarter i
stigande, enligt vad man berättade mig. Där fanns alltså en
hel del stora restauranter, affärer etc. Men mest var det
dock småbutiker, små bistror, små matställen etc. En frans-
man, som skall öppna t.ex. en specieriaffär, lånar icke
upp pengar till att hyra en lokal, skaffar icke stort la-
ger, anställer icke biträden, annonserar icke. Han och
hans gumma ställa sig själva bakom disken i en liten obe-
tydlig lokal, och lagret ha de köpt för sparade pengar. Så
går rörelsen sakta fram under stor sparsamhet. Omslagspap-
per, påsar o.dyl. äro en okänd lyx. Bengta och jag gjorde
en dag några inköp i en dylik liten butik. Det långa brö-
det fick man taga i näven som det var, och specierierna
slogos in i tidningspapper. "Le patron"(ägaren) förde sitt
konto på en begagnad papperspåse. Bengta bad att få taga
den med för att kunna föra sina räkenskaper. "Ce sera un
sac pour rien. Oh non, madame." (Och då skulle jag lämna
den fina påsen för intet. O nej, madame.) Bort det! "Le
patron" skrev om alltsamman på en liten usel papperslapp,
som han lämnade Bengta, men sin "fina" påse behöll han.
När en svensk affär går framåt, sätts hela vinsten i affä-
ren, som ytterligare utvidgas genom förnyad upplåning. Re-
server finnas aldrig. Men det vill den lille franske

speceristen ha. Vinsterna användas nog delvis till att öka affären, men endast delvis, resten går till att dotera dottern. Ty mer än en sådan får man sällan råd till. Men nu frågar man sig: "Hur får den lille franske speceristen kunder?" Han får det, emedan han har små omkostnader, emedan han kan vara billig, billigare än de stora affärerna, och emedan det alltid finns kunder, som vilja ekonomisera och nöja sig med sekunda varor. Ty det måste erkännas, att varorna voro ofta miserables (dåliga). Den "anchois norvège" (norsk ansjovis), som Bengta och jag ibland tärde på vårt rum för att få litet salt vikingasmak i munnen, föreföll att vara från Tutankamons tidevarv. Vi köpte ibland öl av vår lille specerist. En natt vaknade vi vid en väldig skräll i vårt toillettrum. Vi kastade oss dit, tände ljuset och fingo se en förödelsens styggelse. Ölflaskorna hade exploderat. Glasflisor och öl överallt. Hade jag nu varit fransman, skulle det blivit ett fruktansvärt gräl i butiken dagen därpå. Ty sina kunder krusar man verkligen inte. De komma igen i alla fall, om man är billig. Jag vågade emellertid berätta nattens äventyr för "le patron". Han stod just i tidiga morgonstunden och sopade rent utanför sin dörr och på gatan. Allt skulle ner i rännstenen. Där var vattnet påsläppt och forsade muntert och morgonpiggt. Det är nämligen så att alla gator i Paris ha överallt små lutningar, som tillåta vattenledningsvattnet att rinna med rätt god fart. Sedan är det meningen, att all lort skall komma med ner i de öppna kloaktrumorna. På vintern verkar det, som sagt, rätt morgonpiggt, men på sommaren lär lukten ur kloakerna vara betydlig. Sådant generar emellertid icke en fransk näsa. Nu stod alltså den lille franske speceristen med kvasten i högsta hugg och skötte sin renhållning med bibehållen värdighet. Jag berättade honom äventyret med ölet, inköpt i hans utmärkta affär. Han log och svarade sedan värdigt: "Ni måste tala med bryggeriet." Punkt och slut. - Ja, fransmannen är verkligen sparsam. I Sverige har varje människa en tändsticksask, en sådan finnes i en hotellvestibul, på ett kafé o.s.v. I Frankrike saknades alltid tändsticksasken. Det berättades mig, att fransmannen ibland köper en dylik lyxartikel, dock ogärna utan att ha räknat tändstickorna. När man tände sin cigarr på gatan, rusade många till, togo raskt fram sina stumpar och fingo elden gratis. C'est la liberté (det är frihet). De som ej fingo tända på stickan, voro mycket villiga att göra det på cigarren. C'est la fraternité (det är broderskap). Höll man då icke armen rak och folket ifrån sig, kanske man saknade plånboken om en stund. C'est l'égalité (det är jämlikhet).

Att så här lång tid efteråt - jag har nu den 24 september 1932 - skildra våra upptäcktsfärder i och kring Paris i den ordning, vi företogo dem, är mig omöjligt. Jag indelar dem därför i besök på kolo-

nialutställningen, förmiddagsturisteri i staden, shopping och folkträngsel.

Eftersom jag händelsevis nämnde kolonialutställningen, får jag väl säga några ord därom. Frankrike ville sålunda visa världen, att det är ett imperium. Bort det, att en fransman någonsin skulle nämna detta ord! Man talar i stället om "våra svarta vänner". Dessa uppfylla Paris rätt bra och le med sina vita tänder och se ut att trivas. Så småningom komma en del hem igen till sina soliga länder och tala hänfört om Paris, "vår huvudstad". Man uppfostrar sina svar- ta eller mörkhyade eller gula prinsar i den franska läran, det är att man impregnerar dem under en ungdomlig vistelse i Paris med franskt språk och fransk kultur och skickar så hem dem till sitt land igen. Och där lära de lida av sin längtan. "Celui qui a été une fois à Paris a toujours de la nostalgie" (den som en gång varit i Paris längtar alltid tillbaka dit). "L'exposition coloniale" (kolonialutställningen) var belägen bortåt Vincenneskogen, och vi togo oss dit per métro. Vi stodo som packade sillar. Det var tydligt att utställningen var en publiksuccé. Den gav verkligen ett litet intryck av österländsk prakt. Anchor-templet var en tillfällighetsbyggnad, gjord av någon pressad massa. Det var ståtligt att se på utvändigt men inuti föga att beskåda. Där darrade man för sitt liv och väntade varje ögonblick, att hela klabbet skulle ramla över en. Utställningen var en fotografiexposition, d.v.s. den gjorde sig bra på fotografier. Fasaderna voro pampiga, innanför var det ej så mycket att beskåda. Då var folklivet roligare. En ung man ropade: "Approchez-vous, monsieur. Permettez-moi de parfumer madame" (kom närmare, min herre. Tillåt mig att parfymera er fru). Madame tillät sig nådigt parfymeras. Och sedan trugades det till en liten affär. Bengta och jag drucko reklamchoklad. Det tror jag var enda gången, vi fingo något gratis i Paris. Och sedan åto vi kastanjer, som gingo på egen sold. "Chauds, chauds, chauds, les marrons" (varma kastanjer). Jag minns ännu med hur hemskt gäll och skärande stämma den bedagade kvinnan utbjöd sina frukter. Detta var alltså kolonialutställningen. Vid denna tidpunkt var jag i början av mitt övermod, spottade och fräste åt allt och alla, åt smuts och åt fransmän. Nu kasta vi oss ut på förmiddagspromenader i staden. De intresserade oss mera.

Vi voro flera gånger på Louvren, d.v.s. "vi lurvade oss". Bengta var mycket arg på dylika hädiska uttryck. När jag kallade Notre Dame för "knottriga damen", blev hon verkligen arg. Till en början beundrade jag Lionardo da Vinci mest. Hans Mona Lisa och Johannes Döparen voro utesägligt uttrycksfulla. Den lilla Mona var både söt och pikant och långt ifrån gåtfull. Hon var färdig att le mot mig i nästa ögonblick. Så småningom fann jag att alla Vincis kvinnor voro Monor och alla män voro Döpare. Då kastade jag mig över till Rembrandt. Och där blev jag. Han är icke stereotyp. Vad kunde icke den mannen! Vad ljus och skugga över hans tavlor och över hans liv! Vad har han icke njutit och vad har han icke lidit! Frans Hals porträtt av Descartes intresserade mig som matematiker. Louis XIV i all sin glans imponerade, Richelieu förvånade. Det var ett drag av lidande och vekhet över honom, som man icke väntat finna. Diverse hertigar av Guise roade mig med sitt ljusa hår. Man hade då ännu icke peruker, ej heller puder. Aristokratien var väl germansk, kan jag tro. Vi vältrade oss bland Rubens yppiga former, njöto av Watteaus "Embarquement pour la Cythère" (ombordstigning till Cythere), Davids napoleonska jättescener, Corots träd etc., etc. Jag vill icke förfalla till uppräknings. Vi njöto mycket. Enda sättet att studera konsten är att se och sedan läsa, att sedan se på nytt o.s.v. Vi gjorde så i många omgångar och fingo en viss inblick i skönheten. Efter första rundvandringen voro vi något matta. En artist kopierade en tavla, och jag sade till honom: "Vous avez réussi très bien, monsieur. Tout à fait la juste expression." (Ni har lyckats mycket bra, min herre. Precis det rätta uttrycket.) Han svarade: "Et vous parlez français très bien, monsieur." (Och ni talar franska mycket bra, min herre.) Då blev jag definitivt matt och vi gingo hem.

Vi offrade bänkavgift i Madeleine. Vi besågo där en transsubstantiation. Prästen neg och kysste och mumlade, det ringde i klockor vid vissa avgörande ögonblick, och slutligen, då undret skett, drack han ensam ur kalken. Det hela måste vara så länge, att bänkavgifterna hunno insamlas. Vårt kyrkliga nit sträckte sig ända till ett besök i stadens moské. Det var den bäst städade och snyggast hållna kyrka vi sågo, svenska kyrkan undantagen. Dit gingo vi en gång. Vi voro något försenade och ville därför blygt smita in en sidoväg men funno att det var prästens väg in i koret, och vi hade sålunda intet annat att göra än sätta oss i den hittills skonade "prästabänken" längst fram hos pastorskan. Prästen bjöd på smörgås och sup, i sin predikan nota bene. Det var domsöndag, och han talade om, hur forna tiders människor hade fruktat helvetet och uppskrämts av prästerskapet. Men skräckstämningen lättade ofta mycket snart, och "våran

proßt, som är rund som en ost" hälsade efter en svaveldoftande predikan mängden "välkommen till smörgåsbordet och supen". Nu frukta vi icke helvetet. Vi hylla icke religionen av fruktan, utan av kärlek. Han talade bra, kyrkoherde Bjurström, och ens ögon fuktades, när man hörde luthersk-evangelisk kristendom på svenska mitt i den bullrande staden långt från hemmet.

Den historiskt intresserade glömmar ej att besöka Palais de Justice och Conciergeriet. På det sistnämnda stället hade vi en mycket bra guide. Han talade franska, så att till och med jag förstod honom. Mest sysslade han med Marie Antoinette och de 22 unga girondisterna, som lockades till en bankett och sedan fängslades. Hur kunde fransmännen, som dock äro så behärskade trots sin yttre livlighet, ge sig till att mörda den lilla Marie Antoinette? Vi fingo se många relikier efter henne och vandrade genom den trånga och låga port, som förde henne från fängelset till domarna. Dessa hade gjort porten extra låg för att den stolta drottningen skulle få ödmjukt böja sig, innan hon gick till dem. "N'oubliez pas de vous incliner. Chaque jour a ses victimes" (Glöm inte att böja er. Varje dag har sina offer.), sade guiden åt oss.

Jag lovade visst någonting om shopping och folkträngsel. Shopping deltog jag ej så mycket i. Det fick Bengta sköta på egen hand eller i sällskap med Eva Schortz. Jag var visserligen med i ett par varuhus, men de voro ej så märkliga. En gång skulle jag köpa ett par kalsonger. Butiksfröken langade upp tjocka yllepar, men jag förklarade för henne att jag var svensk, vilket hon nog icke förstod vad det var, och att jag nyttjade kalsonger mera av renlighet än för värmens skull. Detta gjorde henne mycket förvånad, då jag dessutom berättade henne, att jag bodde närmast nordpolen. Härmed har jag räddat mitt samvete med avseende på shopping och övergår till folkträngseln.

Bengta och jag hade en dag stämt möte klockan 6 på stora trappan vid Gare Saint Lazare. Det var just den tid och plats, som voro som mest olämpliga. Otaliga människomassor strömmade mot stationen. Underjorden spydde upp den ena kontingenten efter den andra. Arbetet för dagen var slut, och de skulle hem till sina utkanter av staden. Jag har aldrig sett så mycket folk förr. Jag posterade på stora trappan och sökte göra mig så majestätisk och skönjbar som möjligt. Tiden gick. En kvart väntar man på vilken skön kvinna som helst. En halvtimma väntar man på en kär kvinna, som är ute för att köpa kläder.

Tre kvart väntar man på sina barns moder. En timma väntar man på sin hustru. Men hon kom ej. Jag hade emellertid ej hela timmen som en idiot gått på samma plats utan misstänkte naturligtvis att någon annan stor trappa kunde finnas, och så var verkligen förhållandet, men vid denna andra trappa fanns ingen Bengta, och för övrigt var min trappa större. Förtvivlad var jag färdig att resa hem igen men gick för säkerhets skull ännu en gång till den andra trappan. Där var hon verkligen. Vi hade gått om varandra i folkhopen, ty även hon hade varit ute på extraexpeditioner från sin trappa, som hon ansåg vara störst. Om man alltså icke bör stämma möte i en folkhop, så bör man gärna, arm i arm, beskåda massan. En gång gingo Bengta och jag ända från Père Lachaise förbi de två små triumfbågarna och utfetter de stora boulevarderna fram till Place de la Concorde. Det var en stadig marsch och folk, folk, folk. Vi fingo pusta ett tag och hava en drink. Huru kan vår Herre hålla reda på så mycket folk? Det är nästan underligare än att han kan hålla ordning på alla stjärnorna i den omätliga rymden.

Bengta hade varit en utomordentlig reskamrat och en förtjusande "maitresse". Ty i Paris kunde man ju icke betrakta henne som sin hustru. Tyvärr erinrade hon sig plötsligt, att hon var sina barns moder. Då jag visste att barnen hade det bra hos mormor, försökte jag få henne att stanna över invigningen av svenska studenthemmet, där jag senare skulle slå upp mina bopålar. Hon var emellertid obehagligt hård, och avresan bestämdes till en söndag. Vi gingo på förmiddagen till Louvren för att se på skulpturer, som vi förut ej hunnit med. Man måste ju se på Venus från Milo. Hon var ej så märkvärdig i mitt tycke. Då fanns det mycket skönare saker i omgivningen. Så småningom blev det nästan mörkt, fastän det var tidigt på förmiddagen. Et tât dimma hade utbrett sig över staden. Den klädde sig i dok vid avskedet från min nådiga. Hon och jag kröpo omkring och läste på namnskyltar. Slutligen såg man ingenting, och vaktmästarna kommo och körde ut oss. Muséet skulle stängas, när man icke längre kunde övervaka besökarna. Denna dag skulle vi icke äta en vanlig middag på "L'Oisis", utan vi gingo till en liten rysk restaurant vid boulevard Edgar Quinet. Där sutto vi vid dukat bord i bekväm soffa och åto flera rätter, bl.a. den tartariska nötkrämen "kalva". På kvällen satte jag min otrogna vän på tåget till Köln. Det var trist. Men "la vaillante madame" redde sig bra genom Europa, tittade på Köln och Hamburg och sov gott på färjan. I Mjölby hade hon någon halvtimme på sig. Hon besåg samhället. Har någon förr besett Mjölby? Frågan torde vara berättigad. Har någon sett något liknande min ljuva vän? Även denna fråga har sitt existensberättigande. När madame kom in i

hallen på Tybble, frågade Birgitta: "Hur kunde mamma resa ifrån pappa? Han blir ju så ensam." Men Carin såg stort på mamma, snyftade och kastade sig i hennes armar. Sedan släppte hon icke taget på hela aftonen.

Vad gör man ensam i Paris? Man tröstar sig. Jag gjorde dagen därpå en utflykt till Malmaison med Elisabeth Falk. Tant och farbror Sjögren hade rekommenderat henne. Nu gick hon på en konstnärsskola och ritade efter modell. Hon såg ut som en fransyska, talade franska utmärkt, var sparsam som en fransyska och prutade som en fransyska. Det senare fick jag erfära på "marché aux puces" (loppmarknaden). En lumphandlare begärde 20 francs för några sidenstycken, som kunde användas att kläda en stol med. Hon bjöd 8 och han sänkte sig till 10. Men hon stod på sig. "8 francs och icke en centime mera för de gamla trasorna." Suckande gav sig fransosen och tog emot en 10-francssedel. Nu hade han ingen växel. Då satte Elisabeth i med full svada, fulla gester och fullt minspel. Två-francsen kröp fram så småningom.

Efter några dagar var min tid på "Hotel l'Aiglon" slut, och jag skulle flytta ut till det svenska studenthemmet. Jag blev därmed på nytt icke blott student bland studenter utan gammal student bland unga studenter, d.v.s. en sådan, som är mest berusad på festerna. Tyvärr var det blott en sådan under min tid på studenthemmet. Och då var jag nykter, ehuru icke pinsamt. Ty vi drucko champagne gratis. Det var på invigningsdagen, dagen efter det jag installerat mig på hemmet. Jag börjar med att beskriva den och skall sedan berätta om vardagslivet i la Cité Universitaire (studentstaden).

Invigningsdagen ingick med god och tjänlig väderlek. I god tid intogo vi "hjonens" blygsamma plats i trappan mellan första och andra våningen. Det skulle nämligen bli trångt om utrymmet, och vi fingo därför ej belamra platserna på nedre botten. Folket började strömma till. Sällskapsrummet fylldes av dignitärer, de angränsande biblioteks- och térummen likaså, slutligen packade sig "boskapen" tätt, tätt i vestibulen. Så kom kronprinsen och strax därefter presidenten Doumer. Därefter blev det en uppsjö på tal, bl.a. av kronprinsen (på franska), senator Honnorat, minister Ehrensvärd och universitetets rektor, monsieur Charléty. Vi hörde och sågo föga i vår trappa utan muntrade varandra med privata synpunkter. De franska kyparna på övre botten förde ett vilt oväsen, såsom av hundra marseljäser. De höllo på att ordna buffé, hade bråttom och gävo högdjuren på nedre

botten alla, som flyger och far. När ceremonien var över, spredo sig alla de inbjudna för att bese hemmet. Till mitt rum kommo både kronprinsen och presidenten. Den senare såg ut som en hedervärd borgare och sade ej mycket. Så mycket större var intresset kring kronprinsen. "Votre Altesse, Votre Altesse" (Ers Höghet), hörde man oupphörligen. Alla små fransoser ville fånga hans uppmärksamhet. Det smakar med kunglighet, skall jag säga. Kronprinsen värdigades tilltala mig. "Vad heter vi?"-"Jag heter Sjöstrand, Ers kunglig Höghet."-"Vad studerar vi?"-"Matematik, Ers kunglig Höghet."-"Det förstår jag ingenting av." Åtskilliga andra storgubbar besökte mitt rum. Minister Ehrensvärd tyckte, att det var för litet böcker på bokhyllan. "Det där ser för ömkligt ut. Vi taga ned dem och lägga dem uppslagna på bordet. Det ser arbetsamt ut." Sagt och gjort! "Seså, nu gör det sig litet bättre." Kyrkoherde Bjurström med fru inkommo även. Frun kände igen mig från vårt bänkkmaratskap i svenska kyrkan, och kyrkoherden förhjälpste jag till en "aisance"(toilette). Så blandade jag mig i myllret vid buffén. Rätt som det var stötte jag på Elisabeth och hennes vän, madame Geneviève X. De hade druckit champagne gratis och voro mycket pigga. Jag berättade för madame om de oerhört stränga regler, som gällde för vår levnad på hemmet. Vi måste vara inne före 1³⁰ på morgonen, måste lämna vårt rum före kl. 10 på morgonen, fingo ej thé efter kl. 9, fingo ej taga mot besök annat än efter telefonpåringning från conciergen, sedan vederbörande till honom sagt sitt namn o.s.v. (Dessa regler efterlevdes föga preussiskt i fortsättningen.) Madame syntes emellertid tro på dem och sade: "Ah, j'aime les hommes, qui vivent comme soldats" (å, jag älskar män, som lever som soldater). "Mais la liberté, madame" (men friheten, min fru). "C'est seulement pour le coeur" (det är bara för hjärtat). Madame inbjöd mig att visitera sitt hem. Senare var ännu en reception för svenska kolonins medlemmar. Kronprinsen talade på svenska, utmärkt och kåserande. Man måste beundra hans förmåga att skapa stämning och trevnad omkring sig utan att dock släppa efter på sin värdighet.

På svenska studenthemmet bodde både svenskar och fransmän. Meningen med "la Cité Universitaire" är ju ett kulturellt närmande mellan olika nationers studenter. Tanken är väl också den att från "la ville radieuse" (den strålande staden) skall den franska anden stråla ut i världen i ständigt ny, ständigt ungdomlig upplaga. Fransmannen reser ej så mycket själv, han är van att mänskligheten kommer till honom. Han lämnar sin kultur för ett billigt pris utan att själv förlora därpå. Vi svenskar skulle få lära oss språket av våra franska kamrater, de skulle skaffa oss nyttiga förbindelser, i gengäld bodde de

billigt för svenska pengar. Ty hemmet var byggt och inrett med svenska medel. Ivar Kreüger hade bekostat inredningen, vilket till evärdeliga tider står på inskriptionen över ingångsporten. Hemmet var ett hotell, man bodde där, men måltiderna intogos på annat håll. Dock serverades thé på morgnarna mellan 7 -9. Fransoserna drucko i allmänhet kl. 7, hastade till sina kurser, voro borta hela dagen och kommo hem dödströtta efter middagen och gingo tidigt till sängs. Svenskarna samlades i thérummet en kvart före 9. Då voro fransmännen för länge sedan försvunna. D.v.s. majoriteten, de flitigare bland dem. Sålunda träffade vi blott de latare, de som hade lust att prata redan på morgonen, men de kanske voro de trevligaste. På kvällarna blev det ibland litet sällskapsliv i tidningsrummet. Kulturblandningen blev dock ej så livlig i början åtminstone. Säkert har den tagit upp sig senare, får man hoppas.

Efter morgonthét förföllo vi svenskar gärna till gamla upsaliensiska nationsvanor, d.v.s. läste tidningarna. Klockan 10 brukade jag sitta vid arbetsbordet i mitt rum och stirra ut över den trista nordfranska landsbygden. Ty vi voro alldeles i **stadens** utkant. Ibland fick jag kasta mig ut på förmiddagen till föreläsningar och språklektioner, ibland var jag ute i Citén hela dagen. Ty sina måltider kunde man intaga på ett marketenteri gemensamt för alla nationer.

Jag arbetade ganska flitigt och trodde ett slag, att jag löst mitt problem. Sedermera fick jag tillfälle att avslöja mig. Sålunda nådde jag egentligen icke något bestämt matematiskt mål i Paris. Men jag fick tid på mig att pröva och förkasta en dum metod. Detta är också en vinning. När jag varit hemma i Sverige igen i ett halvt år, fick jag helt plötsligt ett riktigt uppslag, just som jag hade bråttom att göra mig i ordning att möta svärmor och tant Borg vid tåget. Nu är problemet löst i en viss omfattning (den 12/8 1933). - Min Parisvistelse betraktar jag alltså som en två månaders allmän kurs i fransk kultur med särskilt avseende fäst vid matematiken. Jag lärde mig så mycket av språket att jag nu skriver det tämligen flytande, även om säkerheten ej är så stor, utan jag alltid måste låta min text korrigeras av en språkman.

Den franska visittiden är på eftermiddagen, före apéritifen. En dag klockan 5 befann jag mig på rue de l'Arène utanför monsieur Goursats bostad. Snart skulle jag få se

den man, som genom sina skrifter givit mig mera än någon annan. Med en viss spänning ringde jag på och släpptes in i en mörk och stor salong. Så instiger en liten, lätt lökdoftande, mager man. Han verkade aldrig och snart slut. Likväl fick jag ett ganska givande samtal med honom. Men han var trött. Han hade rätt till det vid 70 år efter allt vad han tänkt och skrivit.

En annan dag träffade jag monsieur Hadamard på Collège de France. Han skulle börja sina seminarieövningar där. Vi voro en hel del folk, som väntade i vestibulen. Rätt som det var hoppar det in en liten rund man med omisskännligt judiska drag. Huvudet är glatt som en biljardboll. Ansiktsdragen lysa av välvilja, glädje och klokhet. Han inleder hastigt samtal med den ene efter den andre. Åtskilliga voro förstås gamla bekanta, men även de nya avverkades elegant. Han var en glädjespridare från begynnelsen, och jag hade en hel månad (Collège de France öppnar ej förrän den 1 december) nöjet av att höra hans undervisning. Man höll föredrag över skilda ämnen, varvid monsieur Hadamard presiderade, antecknade, interfolierade, sammanfattade och kåserade. Han var en riktig muntergubbe. En dag höll monsieur le professeur Arnaud Denjoy vid Sorbonne föredrag om "Des ensembles bien ordonnées" (väl ordnade mängder). Det var icke precis vem som helst, som vågade klyva näbb med monsieur Hadamard. Monsieur Denjoy hade just sagt titeln på sitt föredrag. Hadamard avbröt genast: "Il n'y a pas des ensembles bien ordonnées, il y a seulement des ensembles ordonnées. Peut-être vos ensembles sont-elles mal ordonnées" (Det finns icke några väl ordnade mängder, det finns bara ordnade mängder. Kanske Edra mängder är illa ordnade).

Nu slutar jag definitivt med matematiken, en eventuell ärad lärare kan vara trött därpå. Jag skall berätta om en del enstaka händelser, innan jag strax efter jul lämnade "la ville lumière" (ljusets stad). - De usla syltor, där jag intagit mina måltider för priset skull, hade ej kunnat ge mig någon riktig uppfattning om den franska matkulturen. Jag stötte emellertid på den en dag, då jag var bjuden på middag hos "Monsieur le Directeur", d.v.s. hos monsieur Lucien Maury, studenthemmets föreståndare. Enligt ett kort från honom var det "sans aucune cérémonie" (i enkelhet). Jag stegade alltså, iklädd en blå kavajkostym, in genom monsieur Maurys kombinerade arbets- och mottagningsrum till salongen. Madame Maury komplimenterade mig för att min franska blivit så avsevärt mycket bättre, sedan vi råkadades för ett par veckor sedan. Snart anlände kyrkoherde Bjurström (gräsänkling) samt directeuren Bothén med fru (Banque de Suède et de Paris). Samtalet blev franska, trots det alla kunde svenska utom madame. Bankdirektör Bothén hade varit i Paris tiotal av år men talade

en trevlig skånsk-franska. För övrigt sjöng var och en efter sin näbb. Den mest urfranska av alla var bankdirektrissan. Hos henne fanns ingen brytning, och hennes krigsmålning hade den franska touchen och djärvheten. Vi gingo ned i matsalen, som var belägen i källarvåningen, där även hemmets kök hade sin plats. Uppassningen sköttes väl av samme garçon, som serverade oss vårt morgonthé. Först var det soppa, sedan stek, därpå sallad (på särskilda tallrikar; man blandar ej gärna för många smaker på en gång, och det ligger något i detta), därpå en entremets (något slags pudding), så en smörklick och ost (särskild tallrik) och slutligen frukt. Det blev sex rätter. Ju flera tallriksbyten, dess finare. I Sverige hade det varit fyra. Osten hade då ätits till soppan, salladen till steken. Men allt var verkligen mycket gott, annars skulle jag ej kunna komma ihåg rätterna än (14/9 1933). Efter middagen vidtog ett angenämt samkväm, vari alla studenterna på hemmet fingo tillfälle att deltaga. Man öppnade blott skjutdörrarna mellan madames salong och studenternas bibliotek. Jag minns att Bjurström, sjömanspräst och muntergubbe, underhöll oss furstligt.

Bland studenterna på hemmet fanns en bask och étudiant de pharmacie samt en med holländskt namn och jurist till professionen. Bägge voro emellertid fransmän till liv och själ. Som fruktansvärda tyskhatare tilläto de sig ibland att tala om "les boches" (nedsättande namn på tysk) i de mest hatfyllda och beundrande ordalag. Dessa två ynglingar voro "camelots du Roi" (rojalister). Pharmaceuten lovade att taga några svenskar, mig inberäknad, under sina vingars skugga vid ett stort möte som "Action Française" skulle anordna på "Salle Bullier". Det var smockfullt av folk vid ingången. Man granskade vederbörande, så att det ej skulle bli för blandad publik. Starka posteringar av polis funnos utanför lokalen. Det brukade bli "des bagarres" (bråk), så de fingo hålla sig i beredskap. Det brukade vara svårt att komma in. Cameloterna höllo sträng uppsikt. Vi svenskar kommo emellertid in på vårt rojalistiska utseende eller på vår obekantskap med språket, vad vet jag? Vi besvarade inga frågor av den enkla anledningen, att vi ej kunde förstå något mitt i ett allmänt virrvarr. Pharmaceuten, som försvann i mängden, kunde icke göra något för oss. Salen packades så småningom av en mestadels ungdomlig publik. De flesta voro försedda med käppar, kamelotens bagarrevapen. Slutligen blev det tyst, och Léon Daudet fram-

trädde på estraden, där Actionens spetsar tagit plats. Just som han skulle upplåta sin näbb, rusade en bolschevik upp från sin plats i salen och utfor i oanständigheter, som jag ej förstod. Ett fruktansvärt oväsen utbröt, men alla kvarstannade på sina platser. Sedan alla grundligt fått skrika ut, bortfördes bolscheviken under militära hedersbetygelser. Alla hade tydligen väntat denna lilla munterhet. Sedan kunde monsieur Daudet, fet och präktig, börja på nytt: "Mesdames, messieurs, mes chers amis. Quel bruit pour une puce" (mina damer, mina herrar, mina vänner. Vilket oväsen för en loppa). Daudet talade väl och avbröts ofta av kraftfulla bifallsrop. Det tycktes vara en huvudsak att man skrek så mycket som möjligt. Vid extra stark rörelse viftade käpparna våldsamt i luften, åskålliggörande det unga gardets stridshumör. Efter Daudet talade "kungen" i radio från Parma eller vad det var för stad i Italien. Den ene talaren efter den andre trädde fram på podiet. Man måste beundra fransmännens naturliga vältalighet. Alla som här läto höra sig, voro mer eller mindre mästare. En långskäggig medicine professor talade om familjen som nationens kraftceller, en docent vid Sorbonne om huru förhållandena förbättrats för "Action Française". Förr förföljdes en rojalistisk student av sina professorer, nu voro professorerna själva konungskt sinnade. En skulptör berättade, huru cameloterna vaktat de deputerade före presidentvalet, huru man inträngt i deras hem, hotat att dränka dem i badkaret, om de ej röstade mot Briand. "Ah, ce détestable Briand!" (Å, den avskyvärde B.) Alla talare skällde på honom och bochern. Slutligen uppträdde en yngling och tackade alla talarna, varefter vi uttågade under sången: "Vive le Roi, à bas la république" (leve kungen, ner med republiken). Det blev inga bagarrer utan blott en "bock"(öl) vid boulevarden. Och så var den dagen förstörd.

En afton tog Elisabeth mig med till madame Geneviève. Där voro församlade, förutom hon själv och hennes make, en dövtum skulptör med fru samt en ung "religieuse" (nunna). Elisabeth hade berättat mig att madame Geneviève levde i ständig skräck, att maken skulle bedraga henne. Han verkade knappast sådan. Efter några års vistelse i Frankrike var han ännu ursvensk på ytan och sannolikt även på boten. Eljest var han nog så fransysk i sina uttalade åsikter. Sålunda minns jag att han tyckte det var "dégoutant" (motbjudande) att man på svenska badhus hade baderskor för herrarna. "La religieuse" var ävenledes av svensk extraktion men älskade "la douce France" överhövan, kände sig som fransyska och skulle just börja sin bana som sjuksyster. Jag blev placerad vid den dövtumme. Det var ej så lätt att börja en konversation med honom. Vi drucko kaffe och likör. Dryckerna behövdes väl, ty det var fruktansvärt kallt i våningen.

Madame påstod, att kakelugnarna ej fungerade. Jag tviVLade ej ett ögonblick därpå men frågade mig, huruvida hon skulle eldat, även om kakelugnarna varit i funktion. Rätt som det var började monsieur och skulptören på att samtala per "carnet" (anteckningsbok). Även jag hackade mig in med "skål", som översattes, varefter konversationen blev mycket livlig. Skulptören var en trevlig och munter man, så att af-tonen blev givande för oss tre herrar. Damerna hade också roligt. Rätt som det var gingo alla ut i de yttre regionerna. Det ena flatskrattet hördes efter det andra. Värst var "la religieuse". Troligen berättade de svinaktiga historier för varandra. När vi skiljts från vårt angenäma värdfolk och deras gäster, gingo Elisabeth och jag på en bar och drucko whisky för att rädda våra något utkylda liv.

Julafton var jag hos Hugo och Eva Schortz. Vi firade högtiden på svenskt manér, bänkade kring ett familjebord. Julklappar utdelades med verser påskrivna. En julmåltid med brännvin tåvåts. Det var både muntert och stämningsfullt. Men sedan vi givit svenskheten sitt, erinrade vi oss att vi voro i Paris. Där sitter man ej och dåsar i familjens sköte en sådan afton. Tvärtom roar man sig ute mera än någonsin. T.o.m. landsorten reser till Paris för att gå på någon rolig teater eller restaurant. Så gingo vi då till Montmartre på många lustiga ställen och gjorde grundligt slut på de återstående franska pengarna. Dock hade jag så mycket kvar att jag kunde ackordera med en chauffeur att köra mig hem. Det var sent på natten och jag var rätt trött, när jag gick och lade mig. Men det gjorde ingenting, allt var klart för avresan hem till Sverige klockan 7 på morgonen. Conciergen skulle sköta om väckning och morgonthé, bilen var beställd, kappsäckarna packade.

Klockan 6 kom conciergens fru med thébrickan. Hon försökte väcka mig. Det gick ej. Mannen tillkallades. Det gick ej. Monsieur le directeurs garçon tillkallades, dito städaren och hans fru. De bildade nu ett mäktigt heja-garde, som gjorde allt för att få liv i mig. De skreko gemensamt: "Le train, monsieur." (tåget, min herre.) Då lär jag ha öppnat ögonen, satt mig upp och sagt: "Sch, sch, le train." Men se'n sjönk jag ner igen. Om de nu varit tyskar, hade de burit mig till duschen. Men de voro fransmän och läto mig sova. Jag vaknade på eftermiddagen och gick ned i tidningsrummet för att taga ännu ett farväl av mina kamrater. De voro en smula förvånade,

frågade intet, men förstodo allt. På kvällen kom jag ändå iväg från Gare du Nord, och på natten passerade jag gränsen mellan Frankrike och Tyskland. Farväl Frankrike! Tack för vad Du gav. Jag inlåter mig ej på några allmänna omdömen utan säger blott: "Du är ett gott fosterland för den som är född inom Dina gränser."

På morgonen var jag i Köln. Eftersom jag hade ett par timmar på mig, besåg jag Dömen utan och innan. Den gjorde ett storslaget intryck. De tyska "barbarerna" voro en smula kraftigare byggda än fransoserna och hade ej så intressanta ansikten, men sannerligen de sågo barbariska ut. När jag tämligen i sista stund återkom till stationen, saknade jag mitt bagage, en rock och två kappsäckar. På något oförklarligt sätt hade jag fått för mig att mitt tåg skulle stå i Köln, innan det gick vidare till Hamburg. Nu voro mina kappsäckar på väg till Berlin. Det gällde att begagna minuterna. En järnvägsman tog sig an mig och förde mig till stationstelegrafen. Drickspengar utdelades, och i sista minuten hoppade jag upp på tåget till Hamburg. När jag kom dit, slöt jag förbund med en jättelik soldat, som postade på stationen. Han förde mig till en "Auskunftbeamter" (upplysnings-tjänsteman), som ringde till Berlin. Gepäcket var funnet, och man trodde på ankomststationen att det medhunnits att få det till Stettiner Bahnhof, så att det skulle kunna möta mig i Stralsund. Nya drickspengar till der Beamter. Soldaten vägrade att taga något, ej ens cigarrer. Från Köln och en bit framåt hade jag sällskap med en "Landwirt" (lantbrukare), som talade om Tysklands nöd och svårigheter. Han var fet och fryntlig samt bjöd på feta julcigarrer. Det skulle icke en obekant fransman göra! I Stralsund fick jag återse mitt bagage, väl emballerat och etiketterat. Ack, den tyska organisationen och arbetsglädjen! Ty märk väl, drickspenningarna kommo alltid efter med glädje utförda tjänster. Nu trodde jag, att jag utan vidare skulle få bemäktiga mig mina kappsäckar och den vackert inslagna rocken. Men bort det! Först efter ett litet förhör hos stinsen i Sassnitz fick jag taga dem i handen på nytt. Ordning skall det vara, reglementerad ordning! Nu hade jag 50 Pfennige kvar att dricka en sejdel "für das grosse Vaterland" (för det stora fäderneslandet).- Jag sov gott på färjan. Eljest lär det hava varit rätt så gropigt. Så ångade jag över Skåne, Småland och Östergötland hem mot mina kära. Vad Sverige är vackert, ursprungligt och välvärdat. Själva naturen är ren på något sätt. Och så slutar jag med "borta bra, men hemma bäst". Göteborg den 4/2 1934

Ny bostad, tre nya chalmersår 1933-36

Vissa små troubles hade uppträtt m.a.p. bostaden Jakobsdalsgatan 38. Vårdens fader, som skötte huset, var skrupulöst noggrann, då det gällde ordningen. Barnen var litet i vägen ibland. När de byggt snögubbar, räfsade han snön i trädgården efter dem. Bostaden var trång, och ett nytt barn väntades sommaren 1933. Vi flyttade till Haga Kyrkogata 8 med fri utsikt över Hagaplan med spelande fontän, fem rum, jungrukammare och kök, stort som en liten våning även det, halvmodernt med kakelugnseldning och kamin i tamburen, 3 trappor upp, ej hiss. Det blev herrum, där farbror Pehr bodde, matsal, salong (som var mitt arbetsrum), sängkammare och ett eget rum för flickorna. Våra möbler räckte knappt till. Salongen var dock lättmöblerad med fyra fönster, två kakelugnar och fyra dörrar.

Våra flickor var förtjusta över en egen liten vrå. Birgitta (8 år) började i Hallska skolan och Carin (4 år) bekantade sig med alla barn i omgivningen och hälsade på i de små verkstäderna i källarvåningarna runt omkring samt besökte Rudebeckska skolans rit- och sånglektioner och assisterade i Ahlströmska barnbördshuset. En vinter fick vi alla utom Carin halsfluss och låg till sängs. Carin instruerade en tillfällig hemhjälp. Birgitta fick ont i öronen och skulle opereras av doktor Håkan Nordlund. Då hon skulle iväg, sade Carin med sin barnbördshuserfarenhet: "Om du får ett litet barn, så var snäll mot det." Abbessinienkriget var i gång. Birgitta bar långa aftonböner. "Gode Gud låt abesimerna gräva många elefantgropar och låt italienarna ramla ner i dem", o.s.v.

Den första gossen föddes den 17 augusti 1933 på min födelsedag. Svärmor och hela umgänget var med vid dopet. Broder Arvid officierade och prisade döpelseakten som en bekräftelse från föräldrarnas sida.

Sommaren 1933 var mycket varm, 33° i skuggan under de stora kastanjerna på Tybble. Mitt i denna värme skulle vi avsända ett bröllopstelegram till ett tandläkarepar. Det var stört omöjligt. Då kom sväger Tage på det. "Slå en guldbrygga över livets tandagnisslan." Sedan avreste han och hans fästas Margit i den starka värmen på en påbörjad rundresa. Även detta utstod de med bibehållet förbund. Sväger Åke hade lyckosamt sanerat Tybbleaffärerna och tjänat litet på brädgården. Han följde med en kamrat på en resa till Afrika, där denne hade en kaffefarm, och deltog i safaris och i en elefantjakt. Då han skulle skjuta, kände han, hur håren reste sig på hans

huvud, men han träffade likväl elefanten rätt. Han kom hem över Göteborg, och vi anordnade en liten middag för honom. Jag hälsade honom välkommen hem till fosterjorden och visste icke, hur sannspådd jag skulle bli. Han var litet rödflammig, men vi trodde det berodde på tropiksolen och lät honom resa hem till Tybble dagen därpå. Han hade fått malaria. Det blev lunginflammation, och han dog på en vecka. Vår sorg var mycket stor. Vi kände att vi förlorat hövdingagestalten inom syskonskaran, en hövding med humor och gott hjärta. I hans testamente bestämdes, att min studieskuld till Söderbergs skulle betalas. Bengta och jag hade hittills varit mycket fattiga. Nu blev vårt ekonomiska tillstånd avsevärt bättre.

1936 gjorde vi en annan stor förlust. Svåger Hans Berggren dog i en våldsam magsjukdom. Han hade varit en glädjespridare för oss alla. Mekan Dagmar bosatte sig på Tybbletomten och byggde ett eget hus, Lill-Tybble, där hon plikttroget fostrade sina två pojkar Carl-Fredrik och Hans. Gunnar Romdahl, min gamle plutonchef från studentkompaniet, hade blivit försäkringsdirektör på Skandia i Göteborg och förvärvat mig som agent. Jag försökte taga en stor försäkring på Hans men lät mig avspisas, tyvärr. Jag passade ej som livförsäkringsagent.

På vårarna lät jag Bengta och barnen resa tåg till Örebro och följde sedan efter per cykel, en gång över Östergötland och en annan gång över Västergötland. På östgötaresan kom jag till ett pensionat, fyllt av kvinnor, som ivrigt bekikade mig och tänkte på kvällens dans. Jag ville vara ensam, gick upp på mitt rum och drack brännvin. På västgötaresan hade jag en stor väska med knäckebröd på pakethållaren samt något konjak. Jag stannade på en gård och talade länge och väl. "Stå nu inte och prata längre, utan visa vad han har i väskan." De tog mig för en västgötaknalle. Jag öppnade väskan försiktigt och tog fram konjaksflaskan. "Det där knepet känner vi nog till. Visa vad han har." Jag öppnade och visade knäckebrödet. De drack av konjaken. Brödet fick jag behålla.

Hilding Faxén var en god vän, både till vardags och vid fest. En gång var vi några stycken på supé hos honom och hans maka Elsa, född Schvalbe, utkläddes i skojhuvudbonader och hade trevligt, men var ej uppsluppna. Arvid Hedvall satt hos värdinnan och hade fått höra, vad som fanns i kylskåpet. Han tackade för "vad vi sluppit äta". Stort flabb. Hedvall var en verklig glädjeförlossare. Sedan skrattade vi hela kvällen. Faxén började vid Chalmers som professor i matematik, men övertog sedan mekanikprofessuren efter Grauers. Under vakanstiden 1934-36 blev jag på Faxéns förslag t.f. professor i matematik på Chalmers.

Nu fick jag två sköna år, hade eget rum på Chalmers och ägnade mig

på allvar åt föreläsningar och vetenskapligt författarskap. Faxén uppmuntrade mig och skrev en gång ett brev till mig, där han ansåg mig stå bland de främsta till en professur. Jag ville dock aldrig söka, var rädd att bli inkompetensförklarad. Min doktorsavhandling hade ej bedömts väl. Jag fortsatte dock att läsa och skriva till 1939. Då kom andra världskriget och sedan hemvärnet, som gav mitt liv en annan inriktning än vetenskapsmannens. Jag uppmuntrades detta år med att bli docent vid Chalmers.

Under min tid som t.f. hade jag för första gången lov från sommarläsning. Det var en härlig befrielse, som jag alltsedan dess åtnjutit. Hösten 1935 skulle jag sköta examinationen till Chalmers högre och författade en för svår skrivning, vilket jag djupt ångrade. Min gamle vän Nathan Lundén såg bister och besviken ut.

Ny bostad 1936. Chalmers blir teknisk högskola och tekniskt gymnasium.
Andra världskriget utbryter

Tybble började bli trångt under ferierna. Både Torsten, hemkommen från Japan med hustru och barn, och Tage med familj krävde plats. Bengta och jag hade länge nog, i över 10 år, åtnjutit stor gästfrihet och sökte oss eftersommaren 1935 till Kölingared, där prostén Lindén bott under en sommar. Denna ort låg nära Ulricehamn, där fiskredskap inköptes. Bengta, jag och Birgitta (10 år) drog gäddor. Carin (6 år) och Olof (2år) sköttes då av värdinnan. En kväll fick vi en väldig gädda. Jag minns Carins stora ögon genom fönstret, då Birgitta kom hem med fisken, nästan lika stor som hon själv. Vi badade i sjön, och Olof, "den lille guldlockige Esaias", hade ständigt en tam duva på huvudet. Nästa sommar 1936 hyrde vi i Stenungsund, på den tiden en gammal handelsort och ett litet fiskeläge med öppna kloakdiken. Bengta, jungfrun och barnen tvättade vid stora brunnen mitt i samhället. Otaliga gossar hade under långliga tider lagt stenar i pumpkaret. Nu lade Olof den sista stenen, och pumpen upphörde att fungera. Han var då ett ögonblick samhällets fiende nummer ett, innan han försvann i den mängd av personer, som samlades vid den odugliga vattenkällan. Då sade någon: "Urmakaren, han begriper allt." Han tillkallades och klarade det mekaniska arbetet. Bengta skulle sedan uppmuntra honom med att få laga ett armbandsur. "Det är alldeles för litet för mig. Här ha vi inga armbandsur, bara vägg- och fickklockor."

Den 15 juli 1936 föddes Åke Johan Bertil, Åke efter sin morbroder, Bertil efter sin farbroder och Johan efter sin farfar. Det blev "hemligt" barndop med enbart familjemedlemmar och en flicka Märta Furst, av mig kallad furstinnan, som älskade barn, speciellt Olof. Pastor Törnquist på nedre botten i vårt nya bostadshus, Kristinelundsgatan 5, döpte. Vi hade nämligen flyttat. Den gamla våningen i all sin magnificens passade bättre en ambassadör än en enkel andrelärare. Kaminen där värmden endast tamburen. Man kunde bada bastu, om man satt på en trappstege där. Eldningen i kakelugnarna var besvärlig. Det var många steg mellan kök och matsal. Farbror Pehr, som varit ett ovärderligt sällskap för Bengta, mig och barnen, gifte sig med sin Brita, född Merkert, och flyttade till eget hem. Han var en storartad barnvän. Jag minns flickornas förtjusning, då de fick en egen liten kaffeservis av honom.

Vår nya bostad gav oss tillräckligt utrymme och låg nära min skola. Herrum, där jag bodde med Villa Vетtra-möblen och farfarsfars skåp, donationsrummet med skänkta möbler från Sjögrens, matsal och tillika sängkammare för Bengta och pojkarna, flickornas rum och en liten jungfrukammare.

Gustav Hössjer tillträdde 1936 sin professur i matematik vid Chalmers. Han är en märklig man (lever fortfarande 1973), kan allt, begriper allt, ger sig tid till allt. Intet är för stort och intet för smått för honom. Han visade mig stort förtroende, så att jag fick extra tjänst vid högre avdelningen (sedan Chalmers tekniska högskola) och kunde leva ekonomiskt bekymmersfritt och sedermera fostra mina döttrar i Upsala. Hans lugn och vänlighet har betytt mycket för mig under alla år.

Uppvaktningen hos Engberg hade givit som resultat en utredning, där rektorn Sven Hultin självfallet blev den ledande. 1938 blev högre avdelningen Chalmers tekniska högskola och den lägre Tekniska gymnasiet i Göteborg. Jag var då t.f. sekreterare på Chalmers och minns, hur Sven Hultin pojktaktigt dansade runt med mig, då högskolebeslutet kom. Alla fem andrelärarna blev lektorer, regii et ordinarii, jag i matematik och mekanik, allt utan ansökningsförfarande. Även Sten Edvard Sterzel blev lektor, tack vare Hultins listiga ingripande. Sterzel var en utomordentligt skicklig lärare, men han var ej farbroderlig och många elever var rädda för honom. De som fattades av skräck, kunde ej säga ett ord på hans lektioner. Han begrep själv icke, varför han, ofta ensam, måste underkänna i andra ämnen utmärkta elever. Nathan Lundén och övriga assistenter blev ej befördrade. Jag ångrar, att jag genast ville ha en avdelning i klass I, så att Nathan fick undervisa även i tvåan, vilket ej behagade honom. Han var van vid sina två avdelningar i ettan och tyckte ej om förändringar.

Sven Hultin var till en början rektor för både högskolan och gymnasiet, med hänsyn till att gymnasiets lokalfråga ej ännu var ordnad. Han lät lärarna vid gymnasiet sköta sig själva, och det gick i allmänhet bra. Det var nu slut med de gamla jätteavdelningarna, och lärarna fick klasser av normal storlek, ej över 30 elever i varje. Disciplinen klarade vi själva med vissa undantag. En gång var det ett fruktansvärt larm i rummet intill, där jag läste. Jag hade ingen befogenhet att ingripa men rusade dock in. Hela klassen myllrade som en stor bisvärm på golvet. Ordningssmannen Lars Andersson (sedan rektor i Borås och därefter gymnasieinspektör) var stående, avvaktande och kontrollerande. "Vad är detta för något?" frågade jag. Andersson: "Jag kunde inte ensam avstyra det hela, men jag övervakar ordningen." - "Vad är det för övervakning?" - "Jag ser till att läraren, som ligger underst, ej

blir kvävd." En annan gång hade ett (luft)pistolskott avlossats mot ett fönster på fysikavdelningen. Vaktmästaren Sixten Fritzén, f.d. underofficer och allmän disciplinbefordrare, uppdagade från vilket hus skottet hade kommit och gav sig dit. Vederbörande familjefader: "Aj,aj. Detta var sorgligt. Min dotter, som är mycket blyg och tillbakadragen, har äntligen fått kille. Han ville tydligen imponera på henne. Men för hennes skull anhålles, att det ej blir någon efterföljd. Jag skall betala all kostnad och tala med killen. Det skall ej upprepas."

På gamla Chalmers, både högra och lägre, var undervisningen ej offentlig. Nu blev det examensombud och årsexamen, dock utan frackklädda lärare och med liten publik tillströmning. En gång var endast Bengta och sonen Olof närvarande. Han kunde väl vara omkring 5 år. Det hade ritats upp en oregelbunden kropp, och tyngdpunkten hade utsetts litet slarvigt. Olof ropade till: "Tyngdpunkten skall vara mitt i kroppen." Jag konstaterade att examen gått bra för eleverna, så att nu skulle vi förhöra "examensvittnet", som nyss yttrat sig. Han fick några enkla frågor: "Ett och ett. Två och två. Fyra och fyra" och svarade rätt, och jag vågade ej förhöra vittnet längre. När vi kom hem, sade Olof: "Pappa pratar så konstigt i skolan." Det var verkligen så. Jag talade tungspets-r i hemmet, det var minst ansträngande, men kunde ej komma mig för att göra det i skolan, utan skorrade mitt gamla småländska modersmål, som jag utstått sådan smålek för i Linköping, där jag understundom av kamraterna kallats "Lillkrallen" med mycket skorr i.

Sven Hultin avlastades genom att Gustav Hössjer gjordes till rektor, och han ägnade sig därvid särskilt åt gymnasiet. Jag hjälpte honom en höst med intagningen av elever, Gunnar Holmström en annan höst. Då Hössjer efterträdde Sven Hultin, som avgick för att ägna sig åt sin professur och sina konstruktionsuppdrag, blev Martin Söderman, lektorn i fysik, biträdande rektor. Han företrädde gymnasiet på ett utmärkt sätt, men fångades efter några år in som rektor, först vid tekniska gymnasiet i Luleå och sedan vid det i Örebro. Då han kom till Göteborg, ung och rödkindad, frågade en tentand: "Vad skall du tentera i?" - "Fysik," svarade Söderman. Tentanden blev snart varse, att svaret var riktigt. Bengta och jag höll ihop ganska mycket med Söderman och hans fru Elisabeth, även om Martin och jag understundom grälade om utrikespolitiken. En lördagskväll var Martin och jag på Juvenalordens sammanträde i Göteborg. En lokalavdelning hade startats. Efter supén togs vi om hand av äldre bröder och åkte till en lokal med en underlig tambur, små hyllor med servetter i. Jag trodde att värden förestod någon matservering. Värddinnan kommenderades upp och gjorde les honneurs och ordnade så att champagne serverades.

Sedan hon avlägsnat sig, ville sällskapet sjunga. Men ingen kunde ta upp tonen. Söderman såsom södermanland-närking och jag som Tybbbleit klämde i med Jeremias låtar, den ena efter den andra, vilka alla bisserades. Så sjöng vi igenom natten under fortsatt champagnedrickande. Värden visade sig vara läkare och en god hygieniker. När Söderman och jag gick hem på söndagsmorgonen, såg jag på avstånd fru Söderman med barnen. Jag vände, och Martin fick mottaga sina snubbor själv och jag mina.

Vi trivdes i vår bostad. Barnen hade många kamrater, och hemmet stod öppet för dem. Birgitta och Carin och några andra flickor hade en syförening, som de kallade "flitiga fingrar". Det blev dock mest dans, så att jag benämnde dem "flitiga fötter". Olof och Johan hade sina trehjulingar på gata och gård och vilda trapetslekar inomhus. En dag var Johan försvunnen. Han hade stått utanför mjölkbutiken, då Bengta handlade. Patruller utsändes åt alla håll. Ingen Johan fanns. Så småningom kom en tant, som bodde fyra trappor upp i ett grannhus liknande vårt, hem med honom. Johan hade ringt på hos henne och sagt henne, att "här bor jag" och ej velat gå hem. Vasaparken var ett kärt tillhåll för Bengta och gossarna med sandhögar, soffor och andra barn. En dag gick jag igenom parken och fick se gossarna samt tecknade åt dem att ej ge mig tillkänna för Bengta, som jag smög mig på bakifrån. Jag lade fingrarna på ögonen på henne och kände fruktansvärda ryck. Det var ej Bengta utan en annan helt främmande dam. "Jag ber så mycket om ursäkt. Jag trodde det var min hustru." - "Doktor Sjöstrand skall ej vara ledsen för det." - "Ja, men det är förfärligt, att jag skall vara så illa känd, så att man till och med vet namnet." - "Det är ej så underligt. Jag är fru Bruno, och min son har doktor Sjöstrand i skolan."

Sommaren 1937 skulle vi hyra lantställe men fick icke tag på något, där barnen kunde vara ogenerade. Vi tänkte bo kvar i staden och bada på Långedrag. Då mötte Bengta professorskan Dagmar Karlson, maka till K.G. Karlson. Hon sa: "Jag vet ett ställe uppe i skogen, där barnen kan skrika så mycket de vill. Det är i Hällesdalen, där vi bor själva." Vi satte oss i förbindelse med Östen Berntsson, som med sina syskon ägde Hällesdalens gård. Han mötte oss vid Kolhättan och vi vandrade sedan

en vacker gångstig tillsammans. Rätt som det var öppnade sig utsikten över havet. Den var verkligen betagande, sundet mellan fastlandet och Orust med Stillingssö i förgrunden. Bengta och jag kände genast, att här ville vi bo.

Stället hette Gatan, så att barnen blev "gatans barn". Kök och två rum därnere, ett rum, en stor vind och två garderober där uppe. Gott om läderlappar och rättor i huset (maten fick hängas upp i taket), även spöken fanns, påstods det. Snokar och igelkottar utanför huset samt en intressant redskapsbod. En liten veranda hörde till huset och vette alldeles intill vägen, som befors av cyklar och åkdon. Johan satt i bur och Olof tjudrades vid en stupränna, då Bengta behövde andrum. "Det såg för ynkligt ut", sade Gerda Karlsson (mera om henne senare). I själva verket var det nog sedan länge bestämt av högre makter, att vi skulle till Hällesdalen. Redan 1935 hade vi genom en kollega till svåger Bengt fått erbjudande om ett ställe på västkusten i stället för Kölingared. Vid närmare undersökning befanns det att detta ställe var just Gatan.

Olof och jag rensade och röjde runt huset. Till yttermera visso drog Olof björkriskvistarna genom köket och till verandan för att bli vederbörligen observerad. Vi hade en rent otrolig mängd gäster. Det var ju första gången vi kunde visa gästfrihet sommartid. Svägerskan Dagmar, nybliven änka, med två barn, Ragnhild Stefenson (dotter till byggmästare Per Karlsson, Örebro), svärmor och halvbrodern Gösta var hos oss på en gång, alltså med oss själva 13 personer. Vindsutrymmet var helbelamrat av barn. Flickorna hade professor Karlsons döttrar som lekkamrater och deltog i gårdsbruket med hölasskörning och allt. Bad vid en skön sandstrand nere vid gården. I det gamla "lustiga huset" från Liseberg, vilket det förre ägaren, skrothandlare Johansson, förvärvat, förvarade vi badkläder och badkappor.

Ambjörns bodde i Svanesund, tvärs över vattnet på Orust. Han var en trevlig sällskapsmänniska och gav sig god ro. Han kom en gång i en stor motoryacht, som måste skötas av flera personer, men han hade ju frun och två pojkar Sven och Henrik (den äldste sonen Erik var på annat håll) som besättning. Vi drack kaffe, pratade och skrattade. Vädret var vackert. Supé. Det mörknade och vädret blev sämre. De skulle sedan hem, och besättningen gick under knot ner till bryggan. Gustaf tänkte, att bara de går i båten så skall jag ta befälet. Men de ville inte. Frun kved: "Jag brukar alltid ramla i sjön, när jag skall gå i dingnen." Sven: "Jag går icke ombord." Henrik, Älsklingssonen, grät. Det sista tog skruv. Alla

vände på nytt upp till Gatan, där nattgrogg framtogs. Telefon fanns ej. Sven fick låna min cykel och hämta en bil. Sedan låg yachten och skavde mot bryggan i flera dagar. Jag berättar detta, därför att det är typiskt för Gustaf Ambjörn. Han skyndade alltid sakta och lät omständigheterna reda ut sig själva. Så småningom blev han professor i praktiskt skeppsbyggeri vid Chalmers och bosatte sig i Hindås.

En annan avdelnings svanesundare var Hilding Faxén med familj. Han var spänstig till lands och skogs. Nu märkte jag, att han även var en god vattenmänniska. Hans förmåga att ta sats från tornet och kasta sig i vattnet utan över- eller underslag visade en av en amatör god mekanisk tillämpning. Han hade en mycket pigg son i 6-7-årsåldern, som sedan blev framstående nationalekonom och samhällsvetare. För att pröva sonen berättade jag historien om sergeanten, som anmälde: "Löjtnant, backen lutar 1:10. Vi kommer inte upp med kanonerna." Löjtnanten: "Vid det här batteriet får aldrig finnas några omöjligheter. Kanonerna skall upp, om så backen lutar 1:100." Gossen storskrattade. Han hade tydligen ärftlig belastning. Faxén, som var matematisk fysiker, invigde mig samtalsvis i den moderna fysiken. Han lyckades ej så bra, dock gjorde jag mig senare, 1971, skyldig till en bok om Einsteins relativitetsteori. Faxén, jag och Vattenpetter gick en gång i Vasaparken. Faxén utvecklade utförligt teorin för materievågen, som innehåller, att alla kroppar har vågrörelsekaraktär. Slutligen tröttnade Vattenpetter och sa: "Materievåg hit och materievåg dit. Skaffa er en våg och mät."

Professor K.G. Karlsons bodde sommartid i den gamla huvudbyggnaden på Hällesdalens gård. Skrotjohansson hade uppfört en villa, där syskonen Berntsson hade sin bostad. K.G:s hus var gammalt och med stora råtthål, men K.G. höll råttorna tillbaka med sin skarpa blick. "Han tvättar sig, som om han hade rinnande vatten", sade makarna. "Om så ogräset växer honom upp i näsan, när han sitter och solar sig, så rör han inte en fena." Han var alltid mycket fint klädd i vita kläder samt deltog aldrig i makans kvällsfiske. Han kom till Chalmers från industrin, där han setat på eget rum och tänkt över maskiner och var så världsfrämmande, att maskinerna stannade, om

han kom i närheten av dem. Hans uppgift på Chalmers blev just att lära eleverna tänka över maskiner, ofta under fantastiska förutsättningar. Eleverna var nöjda med honom, ehuru något besvärade av hans utsökta artighet. K.G. hade på landet fått se en vit fläck uppe på ett berg. "Den skall vi titta på, du och jag." Det blev mycket sumpmarker vi fick gå över. K.G. gick före och prasslade med en käpp. "Varför gör du så?" frågade jag. "Mot orm, förstås." "Men du förstår väl, att då blir ormen förbannad, ringlar ihop sig och stinger mig, som går efter." När vi skulle gå ner, ville jag taga raka vägen. K.G. vägrade och det med rätta, ty vi skulle ha blivit pelarhelgon på en klipphylla. "Där ser du", sade K.G., "vi hjälper varandra, vi två."

Första sommaren 1937 på Gatan var varm och skön, nästa regnig. Då märkte vi på allvar det unkna husets nackdelar. 1939 flyttade vi till Oskar Hermanssons i Starrkärr, närmare Ödsmål, och hyrde av dem huvudbyggnaden, medan han och hans hustru bodde i gårds-
huset. Ibland hördes det underliga brummande ljud från detta. Så småningom kom vi underfund med att Hermansson basade som förberedelse för sitt uppträdande i kyrkokören. Han hade varit storbonde, råkat ut för en nervkris och var nu småbrukare med gris och höns. Han räknade nu i ar i stället för hektar, och all skörd kördes med barnens hjälp in i skottkärren, då det icke skedde per båt. På sensommaren blev det nämligen ett fruktansvärt regnväder, så att åkrarna översvämmades. En dag överraskades Bengta, jag och poj-
karna av ett väldigt åskväder. Olof, 6 år: "Förfärligt att dö så ung." Johan, 3 år, ridande på mina axlar: "Det mullrar, det mullrar."

I början på 30-talet ville vissa familjemedlemmar sälja Tybble för 50.000 kronor. Penningvärdet var högt och svärmor skulle flytta till staden. Tage och jag gjorde motstånd, så att Tybble behölls. Svåger Bengt övertog Åkes plats på brädgård och Tybble och gifte sig med Inga Teodorsson. Under hans ledning avkastade Tybble ganska goda förtjänster vid viss försäljning av tomtmark till Örebro stad. Bengta och jag fick en utdelning på cirka 20.000 kronor. Kriget kastade sin skugga framför sig, och vi ville skaffa oss ett eget sommarställe. Godsägare Braütigam på Gamleberg hade en gammal stuga, Krontofta, till salu, brädbeslagen, trång och med hydrofor. Bengta var ganska intresserad, och vi var på provokationslunch på Gamleberg tillsammans med Bergs, Lindroths och Nathan Lundén. Alla tillrådde, jag och Nathan med tvekan. Bengta kallades redan "Krontoftan". Jag tyckte, att tomten var liten och hade nära grannar, vägen till havet var lång och

blåsig, ingen utsikt mot havet.

Nu uppträdde jag som familjens fiende nummer ett. På Hällesdalen hade jag gått och snokat efter tomter och funnit en med en plan för barnen att leka på och härlig utsikt över havet. Jag förde Bengta, svärmor och styvmor dit, och vi kröp genom snårskogen ut på klippan fram till utsikten. "Här är kaffeplatsen", sade svärmor. Det gällde att handla raskt. Många hade tittat på denna tomt men bara bjudit 50 öre /m². Ägarerna Johannes Persson och hans syster ville ha 75 öre. Bengta och jag klippte till, betalade handpenning på en tomt av 7.000 m²:s storlek. Lantmätaren mätte, ett Borohus typspecial beställdes, vilket framfördes till skeppare Olssons klippa (lastbilsförbud hotade), byggmästare Josef Martinsson påkallades. Därmed var vårt eget sommarställe, Ingerskulle, säkrat, där vi sedan bott ända tills nu (1975). Samma dag, som det andra världskriget började, satte Julius Berntsson i Stubbarne i gång med röjning på tomten.

Efter första världskriget hade de allierade besatt Tyskland väster om Rhen. På en krog ville tyskarna förarga engelsmännen, reste sig upp och sjöng "die Wacht am Rhein". Även engelsmännen reste sig upp till tyskarnas besvikelse och förklarade: "We are die Wacht am Rhein". Denna vakt fanns ej kvar, då Hitler gick över Rhen 1936. Han tog Österrike 1938 och sedan kom München med förslag om Tjeckoslovakiens underkastelse. Då skulle tjeckerna låtit Prag luftförstöras, vilket hade varit en god världspropaganda för dem, och litat på sina gränsfästningar och sin krigsindustri. Då hade Hitler blivit knäckt. Hans armé var ej så märklig men innehöll hurrapojkarna med anda. Segern födes av att man är van att segra och av motpartens bristande moral. Så kom Tysklands förbund med Ryssland och överfallet på Polen den 1 september 1939. England och Frankrike gick nu i krig. Om Napoleon levat, hade han bums varit i Berlin och tagit tyskarna i ryggen. Men Frankrike, Europas främsta militärmakt, var moraliskt bankrutt och litade på sin Maginotlinje.

Den 1 september 1939 hörde Bengta, svärmor och jag i Starrkärr genom radion nyheten om andra världskrigets början. Per Albin förklarade att "vår beredskap är god.

Dock fattas olja och bensen i viss utsträckning." Vår beredskap var urusel, och alla satte igång att hamstra. Per Albin lovade inkallelser och skulle ta de sista och de första årsklasserna. Jag tillhörde 1914 y och var säker på att få komma ut. Till min besvikelse blev det ej så.

Den 30 november 1939 anfölls Finland av Ryssland. "De är galna, som motar Karl XII:s anda ur graven på hans dödsdag", sade jag. Mannerheim tänkte annorlunda. 21 år efter befrielsekriget väntade han sig ej någon framgång för Finland, men han var beredd att leda försvarsmakten genom katastrofen. Framgång föder framgång. Finnarna slogs underbart. Stämningen i Sverige var mäktigt profinsk. Många ville gå i krig för den gamla provinsen. T.o.m. Zäta Höglund skrev för krig i Brand. Utrikesminister Sandler var för stöd men fockades av Per Albin och kungen. Väl var det. Vi hade intet annat att komma med än insamlingar, material och något vapen.

På Chalmers var lista för Finlandsinsamlingen. Vi offrade gladeligen 10 % av lönen. Isaac Been, "fältprosten", fick ihop till ett fältutrustat flygplan för Finland, en enastående prästerlig gärning. Jag träffade honom flera gånger. Han berättade om kung Gustaf V och Särö. Kungen och Been brukade bada tillsammans. "Du ser ut som en gris, Been." - "Ers Majestät ser ut som en vinthund." "Du är kvick, Been, men jag skall säga dej, att när jag badar med min son Wilhelm, känner jag mig riktigt mullig."

Denna gång blev jag ej frivillig i Finland utan tänkte på familjen och väntade på att bli inkallad. Vi hade husmöten med instruktion om skyddsrum, gasmasker och mörkläggnings.

I Danmark sade Stanning: "Vortill kan det nytte?" (försvaret nämligen) och i Norge hade Björnson diktat: "Den pakten vi forpestes i, den hater og forbanner vi." Överfallet på Danmark och Norge den 9 april 1940 berörde oss ej alls på samma sätt som det på Finland. Visserligen hade finnarna varit bråkiga under mellankrigstiden med språkfrågan och annat, men de hade dock varit med oss under alla våra stora konungar, och vi kände för Finland som för en gammal provins.

Så kom "luftanfallet" över Göteborg på våren 1940. Larmet gick. Bengta skulle ha skorpar och filtvaror med till barnen i skyddsrummet. När vi var färdiga att rusa ner köksvägen, gick signalen "faran över". Vi beslöt oss för att evakuera till landet. Där hade byggenskapen fortskridit utan nämnvärt intresse från familjens sida. Nu stod byggnaden nästan färdig. Då vi kom till Ingerskulle, rusade Olof och Johan genast på stegarna upp på taket. Byggnäs-

taren räddade dem. Efter en stund kom Olof ledande med Johan, som var dyblöt. "Johan ramlade i källan, men jag räddade honom." Carin sattes i Starrkärrs skola. Endast Birgitta och jag blev kvar i den mörklagda staden.

Familjens ställning var delad, då det gällde utrikespolitiken. Svågrarna, av vilka de två äldsta var världsberesta, höll på Hitler. Bengta, systemen Dagmar och jag var av motsatt åsikt. Jag förklarade för vem som gitte höra på: "Tyskarna är vana att lyda. De är korpraleröverstar. Det översta skiktet är svagt. Hitler är en skit. Efter vissa framgångar kommer han på kneken." Jag fick rätt, men det dröjde 5 år. Överhuvud var svenskarnas inställning kluven. Många, särskilt av högerfärg, tänkte och sade ibland: "Låt Hitler segra, så blir det ordning i Europa." Jag övergav högern och har sedan röstat frisinnat. Även social-demokraterna var klart för ett försvar mot Hitler, även om de förut begagnat sin maktställning till att rasera detta försvar.

1940-46. Hemvärnet. Världskrigets slut

Våren 1940 kände man allmänt behov av ett särskilt försvar för hembygden, hemvärnet. Kungl. Maj:t utfärdade en hemvärnskungörelse och en hemvärnschef, överste (sedan general) Petri tillsattes. Man saknade dock till en början både vapen (bortskänkta till Finland) och uniformer och fick nöja sig med en armbindel. Befälhavare för Göteborgs hemvärnskrets var professor Axel Romdahl med kaptens grad. Han var omfångsrik till kropp och själ. Gustaf Munthe på Röhsska muséet, vilken hade anmälningsbyrå till hemvärnet, kallade honom för "omkretsbefälhavaren". Romdahl kände Petri från linköpingstiden, struntade i tjänstevägen och gick till Petri direkt, befordrande på allt sätt Göteborgshemvärnets intressen och var en outtröttlig talare. Han åkte en gång med en lantman från en hemvärnsövning till en annan. Lantmannen undrade, hur professorn ständigt kunde tala och alltid ge nya synpunkter. Romdahl: "Jag tar fasta på något närliggande, t.ex. en hästlort. Om den är frusen, så tar jag den i handen. Se'n blir det jordens skötsel, fosterlandet, litet högstämt. Så går jag över till förhållandena på orten inom hemvärnet, berömmar mycket och kritiserar litet." Göteborgs hemvärnskrets hade fyra områden, norra-chef redaktör Harry Hjärne från Göteborgs-Posten, södra-Alex Törnblom, f.d. landstormsofficer, västra-professor Axel Boëthius, östra-arkitekt Branzell. De båda senare hade varit med i Finland 1918. Törnblom var en liten ettrig och bestämd man, måhända en aning för gammal. Hans kompanichefer var för 9 kompaniet disponent Armstedt, för 10 jag, för 11 läroverksadjunkt Herman Kihlman, för 12 museichefen på Röhsska Gustaf Munthe. Min utnämning nådde mig per post på Ingerskulle, där jag fällde träd och sågade ved. Jag hade aldrig tänkt mig en befälspost och blev fly förbannad. Order om inställelse till dagsbesök hos militären i Uddevalla. Då jag steg på tåget i Ödsnål, tittade Törnblom skarpt på mig och undrade nog, vad det var för en liten kille. Han var dock själv ännu mindre. Kretsbefälhavaren, alla områdesbefälhavare och kompanichefer var med. Dagen gav en viss behållning, enär vi fick klart för oss hemvärnets huvuduppgift att jaga fallskärmsjägare.

Sedan kom det första mötet med området på Landala-skolans gård. Törnblom hade tilldelat oss militära instruktörer. Efter ett kort tal av Törnblom formering till kompanier. Arvid Palmgren (stor kullagerman), reservlöjtnant och placerad på mitt kompani, ville ta ordet. Jag avbröt honom, presenterade mig som kompanichef och talade kort om hemvärnets uppgifter samt att vi första gången måste ha vanlig exercis, uppdelade på en höft i tre plutoner, av vilka Palmgren fick en. Så satte instruktörerna i gång. Många blev förbannade vid detta första övningstillfälle och slutade. De hade icke kommit till hemvärdet för att utöva blodexercis. Början var ej bra, men fortsättningen blev bättre. Munthe på 12 lyckades bra från begynnelsen. Han hade uniform, var löjtnant i underrättelsetjänsten, tog befälet över instruktörerna och ordnade en liten marsch för att befordra truppkänslan.

Efter diverse omorganisationer, skjutning på Högsbo, orienteringsövningar m.m. tog hemvärdet sakta form. Vi hade på vårt område som chefsinstruktör en reservlöjtnant från Stockholm, som drev våra övningar ungefär som man utbildar beväringar. Han hade också en befälskurs på gamla Hvitfeldtska läroverkets aula, där han började med att rita ut en krona, representerande konungen, och sedan följde alla andra militära instanser. Vad vi behövde var kommandoord, enkla grupperingar och anvisningar på praktiska övningar. Efter ett dylikt aftonkurstillfälle samlades befälet vid mitt kompani i mitt herrum, där vi vid en porlande källa av gin och tonic water och under väldiga rökmoln sammangaddade oss. Vi hade lärt oss att när halva ammunitionsförrådet var slut, skulle det anmälas för befälhavaren. Palmgren såg att ginflaskan var tömd till hälften och anmälde: "Endast halva ammunitionsförrådet kvar." Vi hade alla en stor respekt för Palmgren. Nu visade han sig plötsligt kamratlig. Så småningom utvecklade han sig från reservlöjtnant, troende på exercisreglementet, till en praktisk hemvärnsledare (han blev senare områdeschef på Östra och slutligen kretschef), som insåg att hemvärdet måste ha sin egen teori och praktik. Till en början var han mycket sluten, delvis hård, mjuknade sedan både som kamrat och befälhavare och blev något av en folkledare. Det trodde han nog icke själv

att han skulle bli.

Hösten 1940 var det befälskurs på Nya Varvet, ganska praktiskt upplagd. Vi hade bl.a. en stridsövning för Carl Herman Ebeling, reservfänrik och en gammal elev till mig. Den var vettigt anordnad och tankeväckande. Så småningom lyckades jag få honom till 10 kompaniets chefsinstruktör. Han var särdeles skicklig både i teori och praktik, utbildade vårt militära tankeliv och gjorde upprepade övningar med oss, jagande fallskärmsjägare på mölndalsfältet. Vi hade övningar varje (senare varannan) söndag 9-15 efter vederbörligt korum för att ej såra de religiöst sinnade. Uniformer och gevär hade vi fått, befälet var nytrimmat, och en viss trupp-känsla började på att utveckla sig.

Vid min sida hade jag som kompaniadjutant disponent Ragnar Harling, som exerceerat i 500 dagar som jag och som då haft kronprinsen, d.v.s. nuvarande kung Gustaf VI Adolf, som kompanichef. Harling var en skicklig organisatör och förhandlare, vilket behövdes i vår halvmilitära tjänst, samt var mycket lämplig att använda som "sabotör". Chef för 1 plutonen var Palmgren, som jag redan karakteriserat, chef för 2 dispachör Kaj Pinéus, riksskämtarens son. Han var från början militärt helt utbildad men lärde sig snabbt just det som behövdes för hemvärnet, och blev en bra chef med fart och humor. Chef för 3 plutonen var avdelningschef Einar Fröier, måhända ibland något omdömeslös men med en hård vilja, stor arbetsamhet och en otrolig färdighet m.a.p. praktiska detaljer, vapen o.s.v.

Hösten 1940 fick vi på södra hvo (hemvärnsområdet) en hemvärnsgård, ett gammalt trädgårdsmästareboställe alldeles nedanför Nya Chalmers. Markerna bortom Landalabergen var ännu obebyggda och vår vanliga övningsterräng. Vi utvecklade oss på södra hvo till terrängkompanier och hade inga uppgifter inne i staden. Material förvarades på hvgården, där även befälsövningar hölls. Det hela gick framåt under ständiga manövrer tillsammans med och mot ordinarie militär och under upprepade befälsövningar. Bilar hade vi inga men förvandlade oss ibland till cykelburen trupp.

Harry Hjärne blev jag bekant med redan i Uddevalla. Då vi reste hem, sade han på tåget: "Jag har trott på hemvärnet förut. Nu, sedan jag blivit hvobef, är jag mycket tveksam." Detta var en något falsk blygsamhet. Han visste från början klart sin väg och stödde sig mera än inom andra områden på skyttar och idrottsmän, bland vilka han var mycket populär. Han gav sina kompanier skyddsområden inom de stora industrierna, Volvo och varven. Han kunde konsten att ta folk, och andan inom norra hvo stod på toppen.

Julen 1946 på Kristinelundsgatan 5, Göteborg.

Hans område blev etta i den första stora hemvärnstävlingen för hela riket. Han nedlade ett stort arbete, flera timmar om dagen på sitt hvo. Som redaktör för en mycket stor dagstidning gjorde han hemvärnsrörelsen välkänd och uppskattad och uppföljde alla hemvärnshändelser genom fylliga referat. Han tog initiativet till de stora tävlingarna på kulsprutepistol inom den vanliga skytterörelsen, där detta vapen blev mycket uppskattat.

Vårt hvo hade en gång stor manöver i trakten av Askims kyrka tillsammans med bataljon Åkerhielm (major och försäkringsdirektör) mot andra trupper. Törnblom lyckades under mörker föra sin cykelbataljon dit under god ordning och med ringa olyckshändelser, en verkligt god prestation. Han kom för långt fram, vi blev beskjutna, fick gå tillbaka, därefter lång väntan i överksamhet, medan Törnblom personligen sökte förbindelse med Åkerhielm. Inom mindre van trupp är det ej alltid lämpligt att befälhavaren lämnar sin plats. Jag sände ut flera spaningspatruller i olika riktningar. En av dessa var Sten Larson, konstnär, Stanley Mörner, greve, och Sjölander, konservator på Naturhistoriska museet, skogsvana jägare och naturälskare. Denna patrull begagnade jag mig ständigt av, och den gav goda upplysningar, såvida den ej fångades av någon lustig ekorre, igelkott, räv eller något annat i naturen. Sjölander reste efter krigets slut till Afrika för att skjuta en elefant, taga skinnet och stoppa upp det på Naturhistoriska. Han lyckades, trots det att då han kom ut i bushen, hade han icke blott sina ordinarie bärare med sig utan även deras plötsligt uppdykande familjer. Han fick skjuta, skjuta, skjuta för att hålla alla vid liv.

Stanley Mörner var mycket ledsen över att hemvärnsbefälet på vårt kompani ej visste, hur de skulle ordna förläggning utomhus under dessa kalla vintrar 1940-41, 41-42, 42-43. Han tog befälet med sig per tåg mot Hindås och sedan färd med skidor till sitt ägandes sommartorp Krösehall. Där gjorde vi under Sjölanders ledning en nying och byggde en bakval, d.v.s. ett vindskydd av huggna smågranar. Sedan serverades en festlig måltid under Mörners värdskap, och därefter gick vi ut och lade oss. Nyningen påtändes, men röken slog tyvärr åt fel håll och plågade oss (vinden hade ändrat sig). Det var mörkt

och ingenting att göra åt saken. Stanley och Pineus hade sovsäckar och sov gott, Harling gav "eldunderstöd", Fröier pratade. Så gick natten. På morgonen bastu, varefter vi vällustigt kastade oss i den djupa snön.

Många trevliga övningar för befälet anordnades, en gång på Gottskär under kapten Rickard Nilssons (brorson till K.G. Ossian) ledning. Han var en smal yngling, ej särdeles lång, men med otrolig spänst och glänsande befälsföring. På rasterna höll han föredrag mitt i solsteket (det var sommartid) om svenska fältslag. Vi fördes en kväll ut ett stycke från förläggningen och fick i uppdrag att patrullvis och osedda taga oss tillbaka till denna. Min patrull, anförd av professor Hadar Berglund, kommenderades att åla. Jag hade Palmgren framför mig. Rätt som det var, sade Palmgren förtvivlad: "Jag har mist förbindelsen." Den återvanns, men naturligtvis blev vi tagna. Att åla några hundra meter är rätt så knogigt. "Sabotör " Harling gick enskilt hukande och gömmande sig bakom trädstammarna, det enda vettiga. Han överföll vakten. Vid en annan övning skulle förläggningen försvaras. Pineus kom mitt i stridsvimlet och blev sårad av lösa skott, den ende bland oss, som ljöt blod för fäderneslandet. Rickard Nilsson gav sig senare till Finland under fortsättningskriget och skrev en intressant bok om detta "Med svenskar i fält".

Ett linjekompani var förlagt år 1941 till en skolbyggnad alldeles intill mölndalsfälten, vårt gamla operationsområde. Jag satte mig i förbindelse med chefen kapten Molin, och befälet på 10 kompaniet levde sedan nästan tillsammans med detta linjekompani. Man förvånade sig att den ordinarie militären hade tid och ork att hjälpa hemvärnet så mycket, som de gjorde. Men vi började på att bli en trupp med någorlunda hygglig beväpning och övning. Till en början hade våra instruktörer ibland gett oss order att hålla en ställning, "tills militär hunnit anlända".

Genom tidningarna började hemvärnet mer och mer att observeras. Vi marscherade ofta genom staden till fots eller per cykel. Vid ett stort utomhusförsvarsmöte vid Minneshallen hade jag äran att uppvisa vanlig exercis av en avdelning ur hv. Hur var det möjligt för oss befäl att vid sidan av det vanliga civila arbetet hinna med alla befälsövningar, vanliga övningar och förberedelser för dessa senare? Helt enkelt därför att det civila arbetet gick för halv maskin (mindre arbete på kontor o.s.v.) eller delvis fick vanskötas (mitt skolarbete o.s.v.).

Jag kan berätta en muntrande episod från hösten 1940. Vi hade larmövning och varje kompani skulle bevaka ett visst område för

sabotörer. Min 2 pluton var förlagd till Studentkårens hus. Av någon anledning skulle jag stanna i bostaden och avvakta direkt telefonorder från Törnblom. När den kommit, kastade jag mig ut till Studentkåren. "Hurdan är ställningen? Har något förevarit?" frågade jag. "Vi har tagit flera sabotörer tillfånga." Jag lät visa mig dem i källaren. Bland sabotörerna var två poliser. "Ni är väl utklädda", sade jag. "Vi är inte alls utklädda." - "Visa polisbrickorna då." De uppvisades. "Men varför lät ni er tagas tillfånga?" - "Pojkarna rusade på oss med vapnen i högsta hugg. Vi tordes icke annat än följa med." En sådan episod styrkte givetvis hemvärnsmännens mod. Dagen därpå var vi några stycken på pistolklubbens övningar. Där var flera poliser. De talade vitt och brett om hemvärnets oförskämdhet. Vi sade ingenting.

Sommaren 1941 inspekterades vi av ÖB general Thörnell. Övningen var upplagd på olika stationer. Jag ledde en fältskjutning med gevär och gjorde anmälan till ÖB. "Lå går jag längst till vänster och börjar där och återkommer hit senare." ÖB iväg med den långa svansen av medinspektörer. Just då får jag rapport från vänster, att rikoschetterna yrde där och att stationen flyttat på sig. Jag sade till min adjutant Harling: "Rusa genast iväg till ÖB och få honom att vända." Så skedde. Jag frågade sedan Harling: "Vad sa du till ÖB?" Harling: "ÖB, djävulsgrotta med rikoschetter i färdriktningen. Omöjlig att beträda. Följ mig."

Genom inkallelser och genom att folk tröttnade minskades hemvärnet, genom ständigt nya tillskott av äldre och yngre ökades det. Truppen var delvis "flytande". Vapnen, som vi hade ont om, kunde man hålla reda på, men med utrustningen i övrigt blev det si och så. Vi kom på deficit och inkallades, Törnblom, hans adjutant Lyvall och kompanicheferna till krigsrätt på Kviberg. Där satt väderbitna gamla kaptener och dömde milda domar på dem som ståndade (de stod faktiskt) inför rätta. Vi smyglyssnade på en domstolsförhandling från vestibulen. Det gällde även där bortkomna persedlar. De åklagade var ej nöjda med den gjorda utredningen utan anmanades att återkomma senare. Auditören, stadsfiskal Benktander, kom ut till oss. "Det gäller som vanligt persedlarna. Här är det nog inte så farligt. Det var värre häromdagen, då en trupp förlorat en kanon. Förmodligen hade den

varit utan tillsyn och sjunkit i ett träsk." Vi inkallades och hörde utredningen. "Är denna utredning riktig?" Svar: "Ja." Vi hade inte tid att komma tillbaka och hörde sedan ej av målet vidare.

Nyåret 1942 efterträdde jag Törnblom som chef för det södra området. Det var just vid den tidpunkten, då även troende hitlerianer i Sverige började ana Hitlers slutliga nederlag. Truppen blev så småningom väl beväpnad. Ett kulsprutegevär och en kulsprutepistol på varje pluton. Till slut fick vi även en kulspruta per kompani, den gamla modell Schwartzlose från min exercistid. Ammunition och vapen förvarade varje hemvärnsman i hemmet. Regeringens order kom att varje meddelande om att i krig motståndet mot fienden skall upphöra är falskt. Vår nya försvarsområdesbefälhavare, överste Eric Grill, med adjutanten, kapten Merwyn, trodde på hemvärnet, var med ibland på våra befälsövningar på hemvärnsgården och ledde stora övningar mellan olika hemvärnsområden. Vi började även ha övningar inom staden och sköt friskt med lösa skott dag och natt inom kvarteren.

Varje tisdagkväll kl. 19 sammanträdde allt mitt närmaste befäl på hemvärnsgården. Ankomna skrivelser upplästes, övningar planerades, uppdrag och order utdelades. Jag stödde mig helt på mitt gamla gäng från 10 kompaniet, permitterade och tillsatte kompanichefer efter behov. Det var bara att anmäla ändringarna för försvarsområdesbefälhavaren. Till gagnet var jag, såsom varje militär chef bör vara, enväldig på mitt område. Till slut var Axel Henning, privatlärare, som förut hjälpt mig i stabsarbetet, chef för 9 kompaniet, som han behärskade med sitt danska smil och anordnade vettiga övningar med, Pineus chef för 10, Harling chef för 11 och Fröier för 12. Som adjutant hade jag korrespondent Kurt Jacobsson, en habil och kunnig man. Måhända var det ett fel, att jag favoriserade det egna gänget. Men jag är icke säker. Vi var väl sammansvetsade. Lottorna var oss till mycket god hjälp, serverande ärtor i terrängen och anordnande fester på hemvärnshuset under ledning av fru Anna-Lisa, fru till Kurt. Även hemvärnssamariterna var i gång och deltog i våra övningar.

Stora riksomfattande kurser började anordnas, en gång på Rosersberg, där de hade en härlig fläskpannkaka, en annan gång på hemvärnsgården Vällinge i Sörmland, där Harling, Fröier och jag deltog. Vi höll ihop med några officerare, som var lärare på kursen och som med sina fruar bodde på gården. Vi kallades av den Tripp, Trapp, Trull. Trapp och Trull förde befälet mot varandra på den sista stora slutövningen. Det var en uppmärksamhet mot Göteborgs hemvärn.

Naturligtvis gör jag ej anspråk på att ha skildrat Göteborgs

Söndagens stridsövning slut, våren 1942.

hemvärns historia utan huvudsakligen endast miljö och situationer ikring mig själv. De personer, som har omnämnts, är sålunda de, vilka tillhörde mitt gäng. Underligt nog kände vi varandra ej alls från det civila livet. Vi var icke några stora "härförare", men höll ihop och gjorde vårt bästa. Vissa taktiska begåvningar upptäcktes i skaran. Jag nämner Sten Larson och Sven Een. De hade verkligen förmågan att föra trupp i terrängen. Sten Larson är en jätte med rörlig kropp, som han uppbär väl. Een, framstående inom den frivilliga skytterörelsen, var skjutledare på området och inlade som sådan mycket stora förtjänster. Enskilt tog han sig även an gängets skjutövningar. Vi sköt nog något tusental skott per sugskaft och år och blev i allmänhet guldskyttar både på gevär och pistol.

Att vår verksamhet blev resultatrik berodde mycket på Carl Herman Ebeling och min maka. Ebeling var ständigt med oss i gänget, uppodlade vårt militära tankeliv och var en glänsande instruktör. Min maka var outtröttlig, då det gällde att bereda oss trevnad i hemmet vid de otaliga sammanträdena och ordnade ofta små tillställningar med mat och dryck för att muntra upp oss. Ytterst berodde vår framgång i hemvärnet på att vi hade roligt tillsammans, kände oss som ynglingar på nytt och vågade ta ansvar.

Själv var jag någorlunda lyckad. Jag hade en god kommandostämman (övergav helt mina skorrande r), var en lugn instruktör, som talade sakta och generalmajoriskt, höll alltid mina medhjälpare väl orienterade och fick god samarbetsvilja bland dem. Jag stannade kvar som områdeschef över krigsslutet till ingången av år 1947.

Åren 1940-45 var verkligen ansträngande med gymnasium, högskola och hemvärn. Jag kom helt bort från mina vetenskapliga studier och endast expedierade, organiserade och "pratade skit". Som jag med Guds nåde hade en god hälsa, gick det hela någorlunda ihop. En vardag kunde bestå av gymnasietimmar, föreläsning på Chalmers, förberedelse för hemvärnsövning i terräng eller per sammanträde och så skissering av nästa dag i gymnasium och högskola. Jag hade aldrig några bekymmer med disciplinen i någon av mina verksamhetsgrenar. En gång hade mina gymnasieelever fått in en hund i klassrummet. Jag

lockade på hunden och sade: "Det var bra att du kom, lille vovven. Om jag behöver skälla på gossarna, så kan du göra det i stället, så slipper jag." Vid en högskoleföreläsning satt det en katt framme vid katedern, som jag aldrig nyttjade. Jag smekte katten, som spann och trivdes. Så behövde jag stryka ut på tavlan och grep av misstag tag i katten, som låg som ett hoprullat bylte och liknade en kritsudd. Katten blev förskräckt och hoppade ner mitt i bland publiken. Sedan Hitler likviderat sig själv och andra världskriget avslutats, kunde jag ta det hela litet lugnare. Bengta, jag och sonen Olof, BOJ, gjorde vår cykelfärd genom mina fäders land, Småland, ofta citerad i förra delen av dessa små memoirer.

Jag slutar med att tala litet om Ingerskulle 1940-44, då jag fyllde 50 år. Hällesdalen var på denna tid en jordbruksbygd med sex jordbruk, byggmästare Anders Hermansson, hans broder Hilde Hermansson, lika ivrig i arbete som sin häst, Hällesdalens stora gård, Axel Karlssons småbruk på några tunnland, skeppare Birger Olsson och Johannes Persson, vilken var med i arbetslaget, som byggde vårt hus. Alla jordbrukarna hade djur, som höll hagarna öppna. Nu är all brukning av jorden slut, och de vackra hagarna växer igen. Dock har sommaren 1973 Hällesdalens gård övertagits av en norrman, vilken har ridskola för flickor sommartid och låter 50 hästar beta markerna. Eljest hänger de forna ägarnas barn fortfarande ihop med hembygden som pendlare eller genom fritidshus.

Birger Olsson var en märklig man, en adelsman inom skepparståndet. Han gick i fraktfart på kusten med två jakter Åda och Aurora. Jag frågade en gång hans hustru Åda: "Hur långt på oceanerna har Birger egentligen varit?" - "Ge mej si, jag tror att han varit i Varberg." Han var sålunda ej vittbefaren, men inom sitt kustområde kände han allt och alla. Lastbilarna tog död på fraktfarten, och de sista åren levde Birger Olsson som pensionär på sitt ställe Skogen, omgiven av sina barn, som hade fritidshus på hans mark och arbete i Göteborg. Han dog 1972, 92 år gammal. Jag nämnde ordet adelsman. Han var lång och förde sig väl, tandlös, men det märktes icke, tuggade snus, men på ett försynt sätt, och kunde tala med alla om vad som helst på ett roande och trevligt sätt. Han var ett levande lexikon över allt gammalt i bygden. "Ole Kåre, Johannes Tupp, Torkel Välling och Peter Mört" var fyra gamla gubbar, som han berättade om, men aldrig hade sett. Tuppen var farfar till Katarina på Plan, ett ställe under Röds gård. Hon bjöd barnen på jättesmörgåsar och de äldre på hembrygd punsch. Torkel Välling hade bott i ett hus nedanför Klevabacken, där Karl XII:s

väg gjorde en våldsam krök. Några pojkar passade på honom, då han gick hem, och tände på en tunna med blånor och fotogen, som de lät rulla nedför backen. Torkel sprang för livet in i huset till gumman. "Johanna. Det är trolleri. Hit med kniven." Och så stoppade han kniven i munnen som skydd mot trolleriet.

Axel Karlsson såg ut som en italienare och hade ävenledes varit skeppare. I allmänhet var det ur försörjningssynpunkt nödvändigt med två yrken. Nu sedan hans barn börjat bli vuxna, var han endast lantman med jord och djur. Jag brukade fråga honom: "Hur är det på skutan idag? Mår besättningen bra?" Han och hans maka Gerda, syster till skeppare Olsson, hade fostrat tio barn till dugliga medborgare. På lediga stunder var han skomakare åt alla i familjen, men ingen av barnen rörde någonsin en pryl eller kniv på hans skomakarebord. På söndagarna var han och Gerda i kyrkan. Han och hans häst Vega körde genom terrängen allt virket till vårt hus från upplagsplatsen fram till byggnadsplatsen. Gerda var mycket gladlynt, barnkär och arbetsam. Bengta frågade henne en gång: "Gerda, som har haft så mycket barn, vilket har varit besvärligast?" - "Att på lördagskvällarna stryka alla söndagsskjortorna." En gång talade vi om barnuppfostran. Gerda: "Jag har aldrig agat mina barn, sedan de blivit tre år. Men de första åren skall man lära dem sju sorter." Axel Karlssons ställe innehas nu av hans yngste son Leif, som jämte maken Maj-Britt har anställning i Stenungsund. Huset är moderniserat och med alla bekvämligheter. Leif är månskensbonde, kan ej låta bli att hålla några åkerlappar i bruk och har höns, får och kalvar. Han trivs med det och behöver sysselsättning för sina muskler.

Våra barn fick alltså sommartid vistas i en gammaldags jordbruksbygd. Nu är det i Sverige bara maskiner och traktorkörning och barn är endast i vägen. Olof, 7 år 1940, och Johan, 4 år, deltog så småningom ofta i gårdsarbetet hos Axel Karlsson med hökörning, hästräfsning m.m. Det var något av fest för dem att få vara med de stora både i arbete och vid måltidspauser med Gerdas stora och goda smörgåsar och kaffe. Johan och hans kamrat Bo Appelgren, son till vår granne folkskollärare Appelgren, lärde sig ej endast jordbruk utan även allt, som har med bygghus att göra, att gagna stenbör,

svavla och i någon mån spränga. Johan sade: "Jag skall bli bonde och hemvärnsman. Jag behöver ej gå i skola. Men om ni tjatar, kan jag väl ta realen. Sen får det vara slut." Olof och hans kamrater Lennart Appelgren och Göran Holgén (son till en annan granne, folkskollärare Holgén) låg mera för det sportsliga såsom simhopp, löpning och orientering.

Bengta, flickorna och jag ägnade oss åt trädgårdsarbete. Till en början var det mest trä och sten för mig, flickorna rensade och plockade bär och Bengta var direktör och ledde det hela med stort intresse och bravur och deltog självfallet även i arbetet.

Sju kusiner och en pappa på Hällesdalen 1943

Olle, Birgitta, Bo S, Carin, Nils S, Olof, Mats C och Johan.

Julen 1946 på Kristinelundsgatan 5, Göteborg.

Släkten Carlestam på Tybbletrappan, 27/8 1944

- dagen efter Torstens 50-årsdag.

Bakre raden från vänster: Tage, Margit, Hans, Carl-Fredrik, Dagmar, Birgit, Bengta, Olle, Bengt, Torsten, Inga med Eva.

Andra raden: Jan, Birgitta, Åke, Gösta.

Näst främsta raden: Carin, Birgitta, Maria, Olof, Mats

Främsta raden: Margareta, Gunnar, Håkan, Lena, Johan

Slutord

Arbete är sista ordet. Mitt liv har varit arbete, möda och även i någon mån farlighet. Att med Guds hjälp övervinna svårigheter har för mig blivit en väsentlig del av det hela. "Jag är icke tacksam", sade någon till mig. "Jag har icke bett att få komma hit." Så kan man sluta i bitter resignation. För mig har det blivit tacksamhet för att ha fått leva och verka, för god hälsa, för envishet och uthållighet, för godhet och humor, som kommit mig till del från andra, för familjelycka och för min makas kärlek.

Livets gåta tyder ingen med förståndets hjälp. "Credo, quia absurdum", sade Tertullianus. Allting existerar genom sin motsats, ansåg de gamla grekerna, liv och död, kärlek och hat, lycka och olycka. Jag accepterar ej ödets nyck bakom livet. "Varje kula har sin adresslapp", sade von Eöbeln, som dock tänkte ganska frigjort.

Mina levnadsminnen har ej mer än nödvändigt handlat om mig själv, mera om min omgivning och dess levnadsförhållanden. Memoarer i allmänhet beskriver huvudsakligen en persons verksamhet som mogen man. Jag har ingående skildrat mitt mognadsförlopp. För mig själv har det varit en ny upplevelse att tänka igenom och minnas genom 50 år av 80. Vad som mest förvånat mig, har varit att de döda personerna på nytt blivit levande, att jag hört dem tala på nytt.

Bengta och Olle

vid Bengtas 80-årsdag, 22 jan 1978.